

LARS WESTERLUND

VEM VAR SPRITSMUGGLARNA?

DÅ SMÅFOLKET BLEV
FÖRETAGARE

Finska Vetenskaps-Societeten 2024

SOCIETAS SCIENTIARUM FENNICA

Finska Vetenskaps-Societeten, grundad 1838, är Finlands äldsta vetenskapsakademi, som publicerar forskning, utdelar stipendier och pris, tar initiativ och håller möten med föredrag. Societeten inledde 1996 ett publiceringssamarbete med syskonakademin Suomalainen Tiedeakatemia.

Vuonna 1838 perustettu Suomen Tiedeseura on Suomen vanhin tiedeakatemia, joka julkaisee tutkimuksia, myöntää tutkimusavustuksia ja palkintoja, tekee aloitteita ja järjestää kokouksia. Seura aloitti 1996 julkaisuyhteistyön sisarjärjestönsä Suomalaisen Tiedeakatemian kanssa.

The Finnish Society of Sciences and Letters, founded in 1838, is the oldest scholarly academy of Finland. It publishes research, awards research grants and prizes, takes initiatives and organizes meetings. In 1996 the Society established cooperation with its sister organization the Finnish Academy of Sciences and Letters.

Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk

Serien, som grundades år 1857, publicerar undersökningar om Finlands natur, befolkning och samhällsförhållanden. Utkommer med oregelbundna intervaller. Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk utges inom ramen för publiceringssamarbetet med Suomalainen Tiedeakatemia.

Vuonna 1857 perustettu sarja julkaisee Suomen luontoa, väestöä ja yhteiskuntaoloja käsitteleviä tutkielmia. Ilmestyy epäsäännöllisin välein. Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk julkaistaan osana Suomen Tiedeseuran ja Suomalaisen Tiedeakatemian välistä julkaisuyhteistyötä.

The series, founded in 1857, publishes monographs dealing with the nature, population and social conditions of Finland. Appears at irregular intervals. Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk is part of the publishing cooperation between the Finnish Society of Sciences and Letters and the Finnish Academy of Sciences and Letters.

Redaktör – Toimittaja – Editor
Stig-Olof Londen
Institutionen för matematik och systemanalys
Aalto universitetet
PB 11000, FI-00076 Aalto
stig-olof.londen@aalto.fi

Försäljning – Myynti – Dealer
Tiedekirja/Vetenskapsbokhandeln
Snellmaninkatu/Snellmansgatan 13
FI-00170 Helsinki/Helsingfors
tiedekirja@tsv.fi, www.tsv.fi

Grafisk design och ombrytning: Minna Etsalo

PÄRMBILD

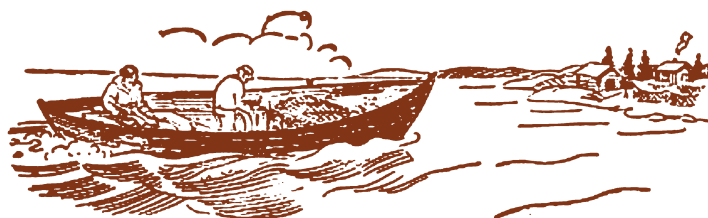
Pärmbilden illustrerar en landning av ett enskilt spritparti i skärgården. Den åskådliggör en tidstypisk scen då de flesta landsättningar gällde partier på några hundra liter. Landningen av totalt hundra miljoner liter smuggelsprit förutsatte sammanlagt flera tiotusentals färder med mindre motorbåtar. Dessa företogs i samliga kust- och sjödistrikt: Finska viken, Skärgårdshavet, Ålandsöarna samt Bottenhavet, Kvarken och Bottenviken.

Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk 225

LARS WESTERLUND

VEM VAR SPRITSMUGGLARNA?

DÅ SMÅFOLKET BLEV
FÖRETAGARE

Helsingfors 2024

Westerlund, Lars. 2024.

VEM VAR SPRITSMUGGLARNA? Då småfolket blev företagare.

Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk 225, 243 pp.

ISBN 978-951-653-512-1 (print)

ISBN 978-951-653-513-8 (Pdf)

ISSN: 0067-8481

ISSN: 2736-9366

<https://doi.org/10.54572/ssc.943>

© Finska Vetenskaps-Societeten – Societas Scientiarum Fennica, Lars Westerlund.

Abstract

The liquor prohibition period of 1919-32 in Finland comes forth as an unusual and peculiar era. An ample amount of information is available on the extension of illegal import of liquor loads during this period. Besides thousands of newspaper writings and magazine articles approximately one hundred studies, narratives and collection books have been published on this topic. However, all these have with merely a few exceptions been prepared by popular authors preferring a sensational style or by journalists of the light reading genre. As a consequence the illegal liquor trade of the prohibition years has been strikingly carnivalized, but has simultaneously also strongly affected the collective memory among the public.

This prevailing picture is challenged in this study. Thus, contrary to the common imagination the consumption of liquor hardly increased, rather the opposite came about because liquor smuggling occurred also before the prohibition time. In this study the liquor smugglers have been profiled on the basis of an extensive investigation of the confiscation documents of the 30 Custom-houses. The statistical information gathered and utilized shows that professional fishermen, seamen, carriers and employers of the restaurant branch were overrepresented among those seized by the law officers. Moreover, the share of the working men was, contrary to common belief, smaller than the demographic part of the manual labor population.

In this study the illegal liquor trade is basically considered a spare-time occupation and a subsidiary business of in particular petty people. The number of smugglers is estimated to have been around 75.000 commoners predominantly dwelling in the different coastal areas. The dominating business enterprise form of the liquor smugglers was the traditional crew team of small boats and vessels. However, the trade barely paid off. The only possibility to make big money was to land great volumes, which could never succeed in the long run. Furthermore, the bulk of the liquor smugglers faced bitter set-backs as the courts eventually convicted a quarter of a million people to fines and prison for various offenses against the prohibition legislation. All of the seized liquor loads, boats and vehicles were mercilessly confiscated. Hundreds of smugglers drowned or were killed or injured in scurry transport accidents, misunderstandings and shooting incidents. Also, the bulk of the wholesale dealers experienced miserable fates. A business veteran of the skerries significantly summoned up his long-term observations in the following conclusion: Liquor smuggling has not brought any blessings to anyone.

Key words: Liquor smuggling, prohibition, profiling smugglers, smugglers professions, petty people, popular entrepreneurship, informal economy, confiscation of liquor loads and transport equipment, small boat crew teams, legal enforcement, trials, punishments.

Lars Westerlund

lars.p.westerlund@gmail.com

INNEHÅLL

Förbudet	13
Förbudslagstiftningen 1919-32 och spritsmugglingen.....	13
247 000 dömda för brott mot förbudslagstiftningen.....	15
Åtminstone 70 000 spritsmugglare?	21
Smugglingen av övriga varor och artiklar	22
Alkoholförbudets borgerliga motståndare	27
Upphävandet av förbudslaget endast minskade brotten mot alkohollagstiftningen	33
Smuggelterminologin – en internationell vokabulär	37
De västeuropeiska avtrycken.....	37
Den ryska kulturdiffusionen	45
Beteckningar i Sverige och Norge	49
7 200 smugglare med yrkes- eller statusuppgift	50
Fördelningen av alkoholbeslagen enligt havsområde 1919-38.....	50
Sjöbevakningens undersökningsavdelning 1930-44.....	53
Tullkamrarnas dokumentation om beslagen 1925-32	54

Finska viken	56
Helsingfors tullkammare	56
Hangö tullkammare	61
Borgå tullkammare.....	62
Lovisa tullkammare.....	63
Fredrikshamns tullkammare	64
Kotka tullkammare	65
Viborgs tullkammare	66
Björkö tullkammare	68
Östra Finland	68
Sordavala tullkammare	68
Kuopio tullkammare	69
Joensuu tullkammare.....	70
Skärgårdshavet och Åland	70
Åbo tullkammare.....	71
Mariehamns tullkammare	73
Degerby tullkammare.....	74
Bottniska viken	75
Nystads tullkammare	77
Raumo tullkammare.....	78
Björneborgs tullkammare.....	78
Kristinestads tullkammare	79
Kaskö tullkammare	80
Vasa tullkammare	80
Jakobstads tullkammare	81
Gamlakarleby tullkammare	82
Brahestads tullkammare	83
Uleåborgs tullkammare.....	84
Kemi tullkammare	85
Torneå tullkammare	85

Smugglarnas yrkesprofil i översikt	87
Spritbeslagen där ägaren förblev okänd	88
Arbetare och fackarbetare	89
Jordbrukare.....	91
Fiskare	92
Sjöfarare	96
Professionella forslare.....	97
Entreprenörer.....	99
Företagstjänstemän och -biträden	100
Offentliga tjänstemän, fria yrken och obestämbara	101
Kvinnor som smugglare	101
De svenskspråkiga smugglarna.....	107
Utlänningarna	109
Ester	110
Spritsmugglarna företrädde i mycket hög grad folkliga skikt.....	113
Spritsmugglingens topografiska sociologi	115
Varför koncentrerades spritsmugglingen till Finska viken?	116
Varför seglade spritskutorna ofta förbi Åland?	118
Varför fluktuerade spritsmugglingen i Bottniska viken?	123
Varför fick spritsmugglingen i Skärgårdshavet en endast begränsad omfattning?	125
Spritsmugglingens lokala subkulturer	126
De internationella passagerarlinjerna.....	131
Övervakningsorganisationen för förbudslagens efterlevnad	131
Småfolket som företagare	135
Begreppet småfolk.....	135
Framväxten av ett skikt av småföretagare under 1910-30-talen.....	137
Motiven för företagande	139
Grossistsyndikaten för depåfartyg och spritkryssare	142
Båtlaget som smugglarnas företagsorganisation.....	145
Spritsmugglingens karaktär av bisyssla.....	148
Varför blev det folkliga deltagandet i spritsmugglingen så omfattande?	150
Spritsmugglingen som parallellfenomen till guldrusher och lottospel	151

Spritsmugglarnas framgångar och misslyckanden	154
Plåttaken, symaskinerna och vägguren i skärgården	154
Dödsfallen bland spritsmugglarna samt tull- och polismännen	162
Närmare 0.7 miljoner fylleridomar	173
Spritsmugglingens stressande inverkan på gruppkohesionen	174
Spritsmugglarnas familjerelationer	175
Spritsmugglingen som social protest	176
Spritsmugglingens politiska ekonomi	182
Spritsmugglingen har inte medfört välsignelse för någon	187
Bilaga 1. Smugglingsrelaterade dödsfall	214
Bilaga 2. Tullstyrelsens uppgifter om båt-, bil- och hästpriser 1930-32	227
Källor	228

Avsikten i denna studie är att belysa den omfattande folkliga personkrets som medverkade i spritsmugglingen under förbudstiden i Finland 1919-32. Centrala teman är:

- vem var spritsmugglarna? Syftet är att teckna en bild av de sociala grupper som genomförde och bar upp den illegala spritinförseeln. Vilka var de yrkesgrupper som engagerade sig i smugglingen?
- vilket numerärt omfång hade spritsmugglarna under förbudstiden? Hur omfattande var de personkretsar som deltog i spritsmugglingen och hur varierade dessa mellan olika delar av landet?
- Hur fördelade sig smugglingen mellan de olika kustområdena, i praktiken de särskilda tullkammardistriken? Vilka regionala skillnader fanns det i fråga om smugglingens volym och karaktär?
- i vilken utsträckning lyckades myndigheterna preja och lagföra spritsmugglarna?
- vilka motiv drev småfolket att etablera sig som företagare inom spritsmugglingen?
- hur framgångsrik var spritsmugglingen som näringsfång och enskild födkrok? Vilka ekonomiska och sociala avbräck drabbades spritsmugglarna av?

Framställningen är den första som systematiskt fokuserar på spritsmugglarnas sociala bakgrund under förbudstiden 1919-32. För tiden 1919-24 föreligger detaljerade statistiska uppgifter och jag har tidigare berört samma tematik för de bägge väldokumenterade åren 1933-34.¹ Även om huvuddragen således är kända är det ändå motiverat att ta fram en utförligare och fylligare översikt då det saknas kunskap om de frågor som ställts. En starkt bidragande orsak till studien är den tämligen omfattande litteraturen om spritsmugglarna som i mycket stor utsträckning framställt förbudsårens spritsmuggling som anekdotisk händelsehistoria. I denna genre har en bild förmedlats att den omfattande spritsmugglingen som helhet betraktad var framgångsrik och huvudsakligen stod utanför myndigheternas effektiva kontroll. Denna bild kombinerar med synen att förbudslagstiftningen utgjorde en särdeles misslyckad och kontraproduktiv socialpolitik. baserad på i synnerhet det folkliga stödet från agrar- och arbetarpartierna. Samtidigt har de sociala aspekterna ofta förbigåtts eller i varje fall tonats ned och de folkliga aktörerna uppfattats som en marginaliserad samhällsdrägg. Spritsmugglarna har sålunda i hög grad framställts som ett pack av tillfällighetsarbetande eller sysslolösa män från städer, förorter och hamnar, berusningsbenägna diversearbetare, marginaliserade äventyrare, pittoreska skärgårdsbor o.d.

Under de två senaste decennierna har litteraturen om spritsmugglingen under förbudstiden 1918-32 mångdubblats. Särskilt har redaktörerna vid dagstidningarnas underhålls- och kulturavdelningar liksom den växande skaran av populärhistoriker fascinerats av ämnet. Framställningarna har sedan 1920-talet haft en inriktning på sensationell förströrelselitteratur då artikel- och bokförfattarna greppat tematiken genom att presentera intervjustoff och

¹ Sociala specialundersökningar VI 1925, Westerlund 2017, 48-70.

muntligt berättade skrönor. Förutom att berättarna naturligt nog sett sitt engagemang ur personligt perspektiv har de inte sällan dukat upp historier som blandat självupplevt, förmodat, föreställt och fantiserat. Den norske tullhistorikern *Carl Lund* har emellertid pekat på att spännande smugglarhistorier ofta är antingen mer eller mindre inkorrekta eller direkt osanna. Också den norske smugglarhistorikern *Gunnar Kagge* har för sin del observerat att angivarna inom spritsmugglingen sladdrade om varandra till polisen i sina försök att styra bort polisens utredningsresurser från sig själva. Angivarna handlade här rationellt eftersom de hade intresse av att göra sina motståndare så stora och mäktiga som möjligt samtidigt som de relativiserade och förringade sin egen medverkan. Efter spritförbudets upphörande började de tidigare spritsmugglarna återigen sprida historier med sig själva i hjälterollen.²

I svenskan är orden *rövarhistoria* belagt 1806, *skepparhistoria* 1847, *smuggelhistorie* 1882 och *sjörövarhistoria* 1895. Gemensamt för samtliga dessa är att de betecknar en fantastisk, otrolig eller sensationell berättelse. Samtidigt som orden kan avse en historia berättad om eller av en skeppare, rövare, sjörövare eller smugglare avser de framför allt i vidare bemärkelse en framställning som är överdriven, effektsökande och osannolik. I ansenlig utsträckning har de talrika smugglarberättelserna i tidningspress och populärlitteratur också karaktär av otillförlitliga rövar- och skepparhistorier.

Den svenske historikern *Fredrik Nilsson* som forskat i spritsmugglingen på Östersjön under 1920- och 1930-talen har som en bidragande förklaring till romantiseringen av spritsmugglarna pekat på kulturdiffusionen och spridningen av intryck från den nordamerikanska populärkulturen. I denna "porträtterades gangstern regelbundet som en framgångsrik affärsman omgiven av en aura av frihet i en svår ekonomisk tid. Framgången uttrycktes genom exklusiva kläder, dyra bilar och ett extravagant nöjesliv". Detta inflytande som förmedlades i film, press och litteratur bidrog också i Östersjöländerna till en föreställning om att de ledande smugglarna var moderna och effektiva affärsmän. Samtidigt kombinerades denna fiktion med en projicerad bild av att "smugglingen organiserades av en välmående men omoralisk överklass".³ Mottagligheten för projiceringar av detta slag kunde i viss mån framstå som rationell då de folkliga lagren i stor utsträckning upplevde staten och ämbetsmannaväldet som befallande och repressiva. Illusionen om kavata och handlingskraftiga spritsmugglare som utmanade den statliga överhögheten torde ha tilltalat de folkliga lagren eftersom det fanns en förväntan att friktionen mellan aktörerna särskilt på hög nivå skulle leda till lättnader för småfolket. Som en historisk parallell kan pekas på dragkampen mellan kungamakt och adelsvälde under de föregående århundradena. Då kungar och ledande adelsherrar var upptagna med att bekämpa och försvaga varandra kunde allmogen hoppas på att få leva något mer fredad för överhetens anspråk. Föreställningarna om karska och påstridiga aktörer som vågade ta ihop med myndigheterna kunde därför få en social resonansbotten hos de folkliga lagren.

Bland professionella historieforskare har smuggellitteraturens sensationsstyrda, affekterade och ovederhäftiga tendens emellertid också utsatts för skarp kritik. En stor del av de populära

² Lund 1977, 323, Kagge 2016, 168.

³ Nilsson 2021, 10.

presentationerna har sålunda karaktäriserats som oanalytiska, ateoretiska, anekdotiska och präglade av en romantiserande personfixering. Samtidigt är den seriösa forskningen om spritsmugglingen i hela Norden knapphändig.⁴ Det är därför inte förvånande att den systematiska forskningen om smugglingen i Östersjöområdet under 1900-talets första hälft beskrivits som en underutvecklad och nästintill obefintlig genre.⁵

Gedignare punktinsatser har visserligen gjorts också av professionella historiker i några tiotal studier. I stor utsträckning är det emellertid journalister på jakt efter säljande historier och lokalhistoriker med inriktning på den egna orten eller regionen som dukat upp äventyrliga och spänningsfyllda narrativ för eftervärlden. Samtidigt har framför allt dessa smugglarnarrativ och populära berättelser verksamt format det s.k. kollektiva minnet av spritsmugglingen under 1920- och 1930-talen. Däremot har de professionella forskarnas studier endast sällan fått något liknande genomslag. Orsaken kan förmodas vara att de verkliga förhållandena inom den illegala sprithanteringen oftast var för triviala för att kunna framstå som mediaintressanta.

---

⁴ Andersson 2001, 305.

⁵ Svenska Akademiens Ordbok (SAOB), En seglatstur (Sommaren 1880). Artikel i tidningen Helsingfors 2.1.1882, Lundin-Nilsson 2015, 22.

FÖRBUDET

Här uppmärksammas inledningsvis förbudslagstiftningen 1919-32 och polisens uppgifter om brotten mot den. I framställningen ingår även ett avsnitt om förbudslagstiftningens borgerliga motståndare och deras efterhand alltmer framgångsrika press-, mötes- och adresskampanjer mot alkoholförbudet. Frågan om hur många personer som deltog i spritsmugglingen ventileras och så belyses även karaktären hos smuggelgodset – som inte uteslutande bestod av sprit ens under förbudstiden. I ett avsnitt pekas på hur spritsmugglingen fortsatte i endast något mer begränsade former också efter upphävandet av alkoholförbudet i april 1932.

Förbudslagstiftningen 1919-32 och spritsmugglingen

Förbudslagstiftningen i Finland 1919-32 har långa historiska rötter. *Karl XII* förbjöd 1709 brännvinsbränningen och under frihetstiden infördes flera kortvariga totalförbud av samma slag. Tillverkningen, införseln och försäljningen var fortgående extensivt reglerade och under den 72 år långa perioden 1718-90 utfärdades omkring 650 brännvinsförordningar med olika och växlande former av begränsningar. Brännvinsbränningen förbjöds tillfälligt bl.a. 1740-41 och på initiativ av hattarna igen 1756-60. I motsats till förbudstiden 1919-32 var syftet dock inte att främja folkknykterheten utan att motverka sädesbristens negativa effekter för folkhushållningen. Det har uppskattats att myndigheterna under 1750-talet tog 170 000-200 000 brännvinspannor i förvar för att förhindra olaglig framställning. I mitten av 1700-talet erhöll igen alla husbönder som ägde mantalsjord på nytt rätt att bränna, forsla och avyttra brännvin. Den tillåtna mängden varierade enligt gårdens storlek och kunde som mest uppgå till några tusen liter per år. Myndigheterna bar upp brännvinsskatten även i de fall då gårdar inte framställde brännvin. Kronans intäkter av brännvinsbränningen blev emellertid så ringa att husbehovsbränningen förbjöds och i stället grundades från 1775 ett sextiotal kronobrännerier runtom i Sverige. Av dessa kom elva att befinna sig i den östra delen av riket eller på det nuvarande Finlands område. Kronobrännerierna visade sig emellertid till stor del vara olönsamma och de flesta avvecklades 1789. Trots restriktionerna fortsatte husbehovsbränningen tämligen allmänt om än i smyg. Mantalsägarnas rätt att framställa brännvin indrogs 1866 i Finland varefter några fabriksföretag fick ensamrätt att tillverka brännvin. Handeln

blev laglig och det var möjligt för allmänheten att köpa brännvin i butikerna. År 1875 var 83 starkspritsfabriker och 62 destillerier verksamma.⁶

Efter krigsutbrottet sommaren 1914 förbjöds spritutminuteringen i Ryssland med undantag för första klassens restauranger, i vilka svaga alkoholdrycker kunde fås mot hög skatt. I praktiken innehöll förbudet förutom tillåtna undantag för de högre sociala skikten många kryphål. Det gällde också Finland även om övervakningen till en början inte var särskilt effektiv. I november 1914 utfärdades en förordning som förbjöd införsel och utminutering av dryckessprit också i Finland. Restauranger av första klass hade emellertid rätt att servera sprit i samband med matförtäring och mot förhöjd alkoholskatt. Förbudet mot införsel, försäljning och utminutering var i kraft under krigsåren. Under och efter 1918 års krig förlorade det all sin betydelse tills alkoholförbudet återinfördes 1.6.1919.⁷

Lantdagen stiftade i maj 1917 en *Förordning angående tillverkning, införsel, försäljning, försling och upplag av alkohaltiga ämnen* (29/1919) och i september 1917 infördes ett tillfälligt alkoholförbud. I förordningen bestämdes att förbudslagstiftningen skulle träda i kraft från 1.6.1919 och då denna tidpunkt närmade sig utgav senaten en s.k. verkställighetsförordning (66/1919). Straffsatserna för förbudslagsbrott skärptes 1922 varvid förordningen samtidigt upphöjdes till en *Förbudslag* (158/1922). Förbudslagstiftningen i Finland var ett av de tidigaste välfärdspolitiska programmen för genomförandet av totalförbud i världen och även ett av de mest ambitiösa. Då deltagarländerna 19.8.1925 undertecknade Helsingforskonventionen om bekämpandet av spritsmugglingen i Östersjöområdet innebar detta en stor diplomatisk framgång för Finland som framträdde som en betydande internationell aktör inom alkoholförbudens område.⁸

I den internationella nykterhetsrörelsen nådde Finland en position som initiativtagare och ledande nation, vars erfarenhet och alkoholpolitiska lösningar noterades överallt i världen. Av olika orsaker kom 1925 års Östersjökonvention emellertid inte att på långt när uppfylla de finländska förväntningarna. Likaså misslyckades de finländska initiativen att med hjälp av Nationernas Förbund upprätta ett internationellt avtalsnätverk om bekämpandet av spritsmugglingen. Nationernas Förbund dröjde till 1928 med att uppta frågan i sitt program. Även om förbundets ansvariga organ hänvisade till praktiska förevändningar var den verkliga orsaken bristande politisk uppslutning kring såväl de tjänliga medlen som målet. Också då temat så småningom verkligen togs upp utmynnade behandlingen endast i vankelmodiga kommittébetänkanden och verkningsslösa rekommendationer. Grundorsaken var att en seriös vilja att främja alkoholförbud saknades hos de ledande förbundsstaterna. I slutet av 1920-talet var Finland därför det enda europeiska land som ännu upprätthöll ett strikt alkoholförbud.⁹

⁶ Publique Handlingar, Placater, Förordningar, Resolutioner Och Publicationer, Delarna 1-14 1742-90, Förbud på Brännewins brännande af Spannmål 5.6.1740, Förbud emot Brännwins brännande till och med den 15 Sept. 18.5.1756, Mäntylä 1985, 102-119, Kaartinen 2012, 49, Pulkkinen 2015, 58-59, Wickström 2020, 18, 22, Kronobränneri. [www.https://sv.wikipedia.org/wiki/Kronobränneri](https://sv.wikipedia.org/wiki/Kronobränneri)

⁷ Förordning angående inskränkning under den tid krigstillståndet varar af handeln med alkoholhaltiga ämnen i Finland 50/1914, Hytönen 1921, 612.

⁸ Internationell konvention rörande motarbetandet av smugglingen av alkoholvaror, Finlands överenskommelser med främmande makter Nr 25/1925 (19.8.1925).

⁹ Hyvärinen 1969, 1, 39, 49, 77-79.

247 000 dömda för brott mot förbudslagstiftningen

Hur allmänt förekommande var brotten mot förbudslagstiftningen under förbudstiden? Enligt de statistiska serier undersökningen *Sociala specialstudier VI 1925* och kriminologen *Veli Verkko* anför utmätte underrätterna under förbudstiden 1.6.1919-4.4.1932 sammanlagt 232 477 straff för brott mot förbudslagen. I själva verket torde domarnas antal ha varit något större eftersom Verkko för hela förbudstiden anför totalsiffran 247 328 domar eller 14 851 fler.¹⁰ Dessa skillnader torde bero på att brottsrubriceringarna efterhand något ändrades i lagstiftningen och på att statistikföringen till en början inte var helt enhetlig. Å andra sidan dömdes till en del samma personer två eller flere gånger som återfallsförbrytare,

Från och med 1927 började statistiska uppgifter samlas över misstänkta brott mot förbudslagstiftningen som kommit till polisens kännedom. För tiden 1.1.1927 till 31.3.1932 uppgick dessa till 160 577. Av dessa misstänkta brott ledde emellertid endast 138 118 till fällande dom. De resterande 24 459 fallen avskrevs eftersom de inte ledde till åtal. Detta berodde på att det till en del inte kunnat fastställas att något brott inträffat och att det delvis var fråga om fall som blev utredda först senare eller så angavs andra skäl. Det kan därför konstateras att 1927-32 endast 82 % av fallen av misstänkt olovlig alkoholförsel ledde till fällande dom.¹¹ Ifall en någorlunda motsvarande andel var gällande under hela förbudstiden 1919-32 skulle antalet misstänkta brott mot förbudslagstiftningen kunna uppskattas till omkring 274 000. Av dessa var emellertid som det framkommit en del ogrundade medan det rimligen också torde ha varit fråga om faktiska brott, vilka dock inte kunde styrkas med tillräcklig bevisföring. Följaktligen kan det inte föreligga någon precis, ostridig och statistiskt säkerställd uppgift om totalantalet brott mot förbudslagstiftningen 1919-32. Däremot är det möjligt att med stor tillförlitlighet uppskatta dessa till åtminstone omkring 250 000.

Från och med 1922 föreligger statistiska uppgifter om typerna av brott enligt ett enhetligt klassificeringsschema. Brottyperna var 1919-32 som följer:¹²

Tabell 1. Sakfällda personer för olika brott mot förbudslagstiftningen 1919-32

Brottstyp	Antal fall (n)	Andel (%)
Införsel	12 345	5,3
Transport	26 580	11,4
Upplag	129 114	55,5
Försäljning	41 357	17,8
Tillverkning (hembränning)	20 118	8,7
Övriga	2 963	1,3
Totalt	232 477	100,0

¹⁰ Sociala specialstudier VI 1925, 5, Verkko1944, 7, 10, 12, 14, 11, 17, 18.

¹¹ Verkko 1944, 8.

¹² Ibid., 7, 10, 12, 14, 11, 17, 18.

I den följande framställningen belyses de enskilda brottstyperna i tabellen något mer ingående.

Olovlig införsel (smuggling). Av uppgifterna i tabellen framgår att 12 345 personer dömdes för olaga införsel eller smuggling av alkoholhaltiga ämnen. Smugglingsbrottet utgjordes i dessa fall av införsel av alkoholvaror över tullgränsen, antingen över territorialvattengränsen eller landgränsen. Sett till totalantalet dömda personer var smugglarna förhållandevis få eller drygt fem procent. För varje person som dömdes för olovlig alkoholinförsel gick det 15-20 personer som fälldes för andra brott mot förbudslagstiftningen d.v.s. tillverkning, transport, lagerhållning och försäljning.¹³ Smugglingen intog inte desto mindre en nyckelställning bland förbudslagsbrotten eftersom försling, lagring och försäljning av alkoholdrycker utan smugglingen hade kunnat ske i en mycket ringa omfattning.

I det närmaste all alkohol som smugglades utgjordes av sprit med en alkoholhalt av 96 % eller i varje fall olika höga grader av outspädd sprit. Sålunda beslagtogs 1931 sammanlagt 771 726 liter sprit, men endast 9 774 liter övriga alkoholdrycker: 2 861 liter akvavit och brännvin, 1 749 liter konjak, 3 149 liter whisky, rom o.d., 264 liter likörer och 1 751 liter vin. Andelen övriga alkoholdrycker motsvarade endast 1,3 % av samtliga beslag. Dessa var oftast såväl buteljerade som falsketiketterade.¹⁴

Även om endast ett jämförelsevis litet antal personer eller drygt 12 000 dömdes för smuggling torde det faktiska antalet smugglare ha varit minst omkring sexdubbelt. Att endast en tjugonedel av de för förbudslagsbrott straffade dömdes för smuggling berodde till en del på att det var svårt för tull- och polismyndigheterna att genomgående styrka att spriten förts in över tullgränsen. Det var lättare att bevisa att illegal sprit transporterats och lagrats och eftersom straffen var likartade som för smuggling fanns det i dylika fall inte nödvändigtvis något behov att påvisa att spriten förts in över tullgränsen. Hösten 1931 uppgav kaptenen vid sjöbevakningen *E.J.E. Sandell* att han sedan 1912 beslagtagit omkring 150 farkoster och hundratusentals liter sprit: ”Det är för det mesta inne i skärgården man kniper spritbåtarna”.¹⁵ Även om smuggling i strikt mening avser endast olovlig alkoholinförsel över tullgränsen var det såväl under förbudstiden som även senare tämligen vanligt att också landtransporter, lagerhållning och försäljning allmänt kallades smuggling. I strikt mening var det i dessa fall emellertid fråga om smygtransporter, -upplagring och -försäljning som kriminaliserats vid sidan av det konventionella brottet olovlig alkoholinförsel.

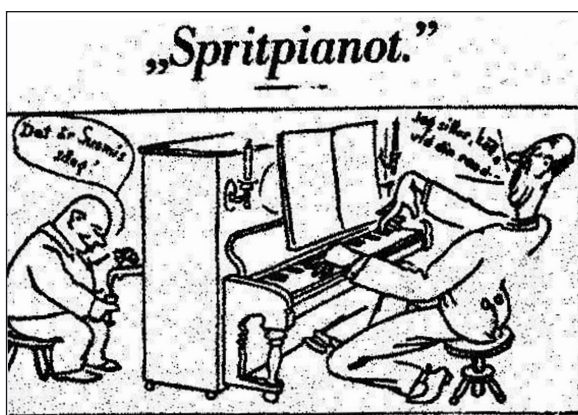
För åren 1919-24 föreligger uppgifter om fördelningen av domar fällda av rådstuvurätter och häradsrätter. Dessa domar är visserligen inte närmare specificerade t.ex. rörande olovlig alkoholinförsel utan gäller samtliga förbudslagsbrott. Uppgifterna torde inte desto mindre

¹³ Kallenaudio 1979, Taulu 2 s. 243.

¹⁴ Tullitoimistojen vuonna 1931 takavarikoidut tavarat. Salakuljettuja tavaroita. Vol. Takavarikoitujen alkoholijuomien ja kuljetusneuvojen y.m. taulut. Tullimuseet.

¹⁵ Patrullering i storm och beckmörker mot förbudet. Livligt deltagande från skärgården och utöarna. Artikel i Hufvudstadsbladet 7.9.1931

Då ett piano i november 1929 sändes från Sordavala till Helsingfors visade det sig vid en företagens visitering att det fungerade som hölje för ett parti på 150 liter smuggelsprit. Bilden visar hur det öppnade pianots underrede fyllts med spritkanistrar. Händelsen fick Hufvudstadsbladet att införa en skämtteckning. Foto: Lars Westerlund fotosamling.

vara något riktgivande och återges därför här. Av 57 298 domar fälldes 25 938 eller 45,2 % i rådstuvurätter och 31 188 eller 54,4 % i häradsrätter. Dessa siffror återspeglar emellertid inte på ett adekvat sätt straffdomarna rörande för olaga införsel eftersom dessa i mycket hög grad fälldes av rådstuvurätterna. Uppgifterna för åren 1922-32 är i detta avseende betydande då under denna period endast 99 domar för olovlig införsel eller 0,9 % fälldes i häradsrätterna. Målen rörande olovlig införsel var sålunda från början i det närmaste fullständigt koncentrerade till rådstuvurätterna: åren 1922-32 till en andel av 99,1 %.¹⁶

Eftersom den olovliga alkoholinförslens till mycket stor del var sjöburen fälldes domarna för olovlig spritinförsel företrädesvis i kustlänen: åren 1919-24 uppgick antalet dylika domar

¹⁶ Sociala specialundersökningar VI 1925, 5, 15, Verkko 1944, 12.

till 1 745 i Nylands län, 483 i Åbo och Björneborgs län samt 474 i Viborgs län. I inlandslänen var domarna däremot mycket få: två i S:t Michels län, tre i Tavastehus län och fyra i Kuopio län. Då olovlig införsel av sprit i norra delen av Bottniska viken vid denna tid ännu var återhållsam uppgick antalet domar i Vasa och Uleåborgs län till endast 77. Av 57 domar mot förbudslagstiftningen under dessa år gällde på Åland 15 eller omkring en fjärdedel olovlig alkoholinförsel.¹⁷

Spritsmugglingens omfattning minskade påfallande efter förbudslagens upphävande 5.4.1932. Det var emellertid inte bara förbudslagen som invercade återhållande utan också förhållandet att den sjöbevakning som inrättats 1930 blev allt effektivare under de påföljande åren. En bidragande faktor var därtill att spritsmugglingens lönsamhet nedgick efter att sjöbevakningen effektiviserat övervakningen av kust- och havsområdena. Medan det under förbudstiden årligen i medeltal fällts 849 domar för denna brottstyp nedgick siffran för 5.4.1932-31.12.38 till 284. Denna minskning motsvarade en så ansevärd andel som 2/3.¹⁸ Även om spritsmugglingen fortsatte blev dess omfattning som en följd av förbudslagen upphävande kraftigt reducerad.

Olovlig transport. För olovlig transport av alkoholvaror dömdes 26 580 personer till straff, vilket motsvarar drygt elva procent av samtliga dömda. Dessa transportbrott avsåg försling av alkoholdrycker innanför tullgränsen eller i de allra flesta fall försling till lands. Samtidigt visar denna andel att myndigheternas övervakning till lands var effektivare ifråga om försling av alkoholvaror än till sjöss. Orsaken torde ha varit att de flesta sprittransporter skedde längs lands- och byvägar, vilka var förhållandevis lätta att övervaka i jämförelse med båtburna transporttrutter till sjöss. Domarna för olovlig transport fördelade sig så att 51 % fälldes på landsbygden och 49 % i städerna. De olovliga transportererna uppvisade ändå en viss beständighet: medan det under förbudstiden fälldes i medeltal 1 873 domar per år för denna brottstyp var motsvarande siffra för 5.4.1932-31.12.1938 halverad, men ändå tämligen hög eller 928.¹⁹ Domarna för olovlig transport koncentrerades 1919-24 till Tavastehus län, Viborgs län och Nylands län, vilka svarade för 64 % av domarna för denna brottstyp. Detta torde bero på att förslingarna till en del skedde med järnvägs- och landsvägstransporter från den nyländska kusten samt Åbo och Björneborgs län till Tavastland. På motsvarande sätt transporterades smuggelsprit i Viborgs län från kustområdena till övriga Karelen. Däremot hade spritinförselein österifrån över Karelska näset och Ladoga en endast ringa omfattning då införseln av smuggelgodis som silverarbeten, ädelstenar, andra värdeföremål och valuta dominerade.²⁰

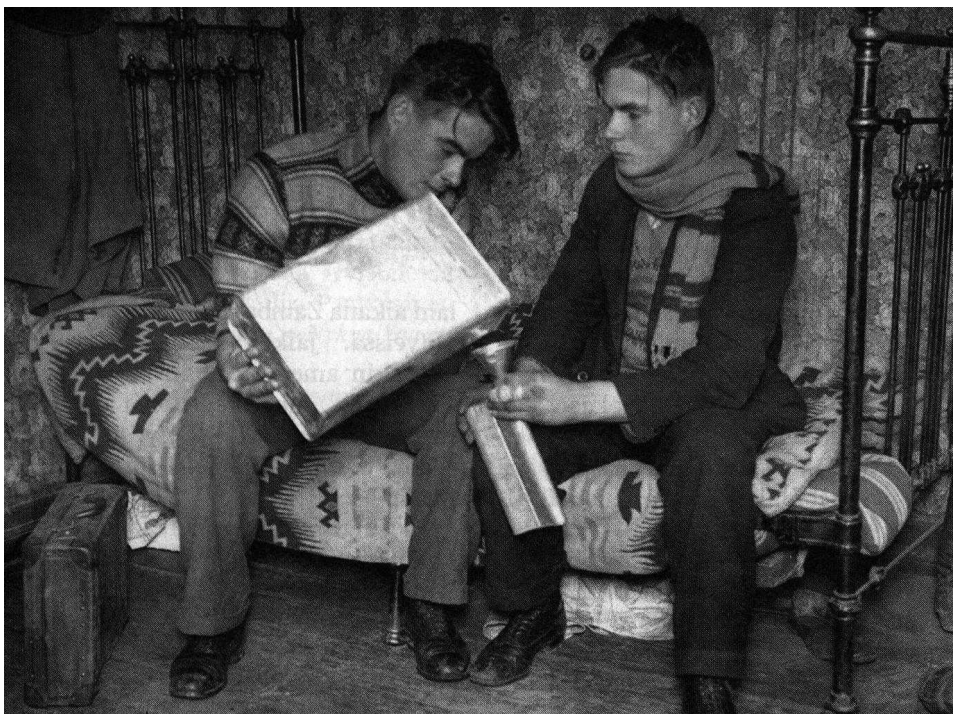
Olovlig lagerhållning och innehav. Det i särklass mest förekommande brottet utgjordes av hållande av alkohollager. För detta brott fälldes 129 114 personer, vilket motsvarar knappt 56 % av samtliga domar för förbudslagsbrott. Olovlig lagerhållning av alkoholvaror var således

¹⁷ Sociala specialundersökningar VI 1925, 12, Verkko 1944, 12.

¹⁸ Verkko 1944, 12, 35.

¹⁹ Ibid., 16, 44.

²⁰ Sociala specialundersökningar VI 1925, 12, Westerlund 2023, 119-134.

Tiotal miljoner 96-procentig sprit tappades om från tioliterskanistrarna av bleckplåt till mindre behållare. Det var samtidigt vanligt att bulkspriten späddes ut med vatten i relationen 1:3. En tioliters kanister förslog sålunda till omkring 30 liter utspädd sprit. Distributionen och utminuterungen underlättades av bruket av mindre bleckpluntor och flaskor som ofta rymde en halv- eller en tredjedelsliter utspädd sprit. På bilden pågår en omtappning av bulksprit med hjälp av en praktisk blecktratt till en halvliters bleckplunta, populärt kallad "Lahna" (Braxen). Kanistern torde ha hämtats behändigt dold i kappsäcken nere till vänster. Foto: Lars Westerlunds fotosamling.

det allra vanligaste brottet mot förbudslagen medan smugglingens andel formellt sett var i det närmaste marginell och i jämförelse med alla övriga brott minst frekvent. Smugglingens betydelse var inte desto mindre mycket stor eftersom det uttryckligen var den som möjliggjorde en serie följd brott som olovlig transport, lagerhållning och utminuterung.

Då domarna för olovlig lagerhållning av alkohol var de mest frekventa speglar det stora antalet härlarnas, de s.k. tråkarnas dilemma. Spriten kunde gömmas effektivt endast med hjälp av noggranna förberedelser, arbete och mödor. Detta gjorde det samtidigt svårt att tillgodose det ofta akuta behovet av spritlager i beredskap för vidaretransport. Tråkarna måste därför ständigt göra en avvägning mellan säkerhet och smidig leveransberedskap. I praktiken var en god del av spritgömmorna improviserade, tillfälliga och tämligen nödtroftigt dolda, vilket medförde att tull- och polistjänstemän rätt ofta påträffade dem vid rutinundersökningar. Domarna för upplag koncentrerade sig 1919-24 i hög grad till de tre kustlänen Nylands, Viborgs och Vasa län. Dessa tre län svarade för 62 % av domarna för olovligt alkoholupplag.²¹

²¹ Sociala specialundersökningar VI 1925, 12.

Olovlig försäljning och utminuteri. För olovlig försäljning och utminuteri av alkohol dömdes 41 357 personer, vilket motsvarar knappt 18 % av alla domar för brott mot förbudslagstiftningen. De allra flesta eller 86 % av dessa domar fälldes på landsbygden och endast 14 % i städerna. Städernas faktiska roll som försäljnings- och utminuteringsställen torde emellertid ha varit betydligt större än en sjundedel av all olovlig försäljning. Förmodligen berodde detta på att polisens övervakning lyckades bättre på landsbygden än i städerna. Också den olovliga försäljningen av alkohol uppvisade stor beständighet. Medan det under förbudstiden i genomsnitt årligen fälldes i medeltal 812 domar för denna brottstyp var motsvarande siffra för 5.4.1932-31.12.1938 ännu högre eller 2 922.²² Bakom ökningen stod paradoxalt nog förmodligen den bättre och mer regelbundna tillgången till alkohol från Alkoholilike Oy:s butiksnät. Då tråkarna nu kom i tillfället att köpa laglig sprit och hålla lovliga små lager underlättade detta den olovliga försäljningen och utminuteri.

Domarna för olovlig försäljning och utminuteri av alkohol fördelade sig 1919-24 tämligen jämt mellan de nio länen, dock så att denna verksamhet torde ha haft en viss tyngdpunkt på inlandet. I varje fall föll endast 848 eller sju procent av de 11 217 domarna i Nylands län och inte heller på Åland var domarna fler än 15.²³

Olovlig tillverkning (hembränning). Antalet domar för olovlig alkoholtillverkning, i huvudsak hembränning, uppgick till 20 118. Detta motsvarar knappt nio procent av samtliga förbudslagsbrott. Den olovliga tillverkningen var i mycket hög grad ett landsbygdsfenomen eftersom 98 % av domarna föll på landsbygden. Hembränningen gick inte i varje fall drastiskt ned efter förbudslagens upphävande utan uppvisade i likhet med transporter, innehav och försäljning en tämligen stor beständighet. Medan det under förbudstiden i genomsnitt årligen föll 990 domar för denna brottstyp var motsvarande siffra 5.4.1932-31.12.1938 fortfarande så pass hög som 756. Hembränningen torde ha fortsatt i någorlunda samma omfattning som tidigare på landsbygden trots den förbättrade tillgången på laglig alkohol i städer och landsbygdscentra.²⁴

I kyrkans berättelse för 1918-22 konstaterades att lönnbränningen som tidigare varit allmän i en stor del av Savolax och några församlingar i Satakunda tilltagit. Den hade spritt sig som en löpeld först till Mellersta Finlands ödemarker och efterhand till Tavastland, Österbotten och landet runt. I Helsingfors förekom däremot ingen olovlig tillverkning "enär estsprit står till buds i överflöd". Domarna för olovlig tillverkning av alkohol fördelade sig 1919-24 emellertid tämligen jämnt över merparten av de nio länen, men med två iögonfallande undantag. Av förbudslagsbrotten i Nylands län gällde endast 273 eller två procent hembränning – samtidigt som Nylands län svarade för 59 % av domarna för olovlig införsel. Det andra undantaget var Åland med endast fem domar för hembränning. Överhuvudtaget var andelen domar för brott mot förbudslagstiftningen i Ålands län exceptionellt ringa och

²² Ibid., 14, 40.

²³ Ibid., 12.

²⁴ Ibid., 10, 31.

motsvarade endast 0,1 % medan länets demografiska andel av befolkningen uppgick till 0,7 %.²⁵

Övriga förbudslagsbrott. Kategorin "Övriga förbudslagsbrott" reglerades i Förbudslagens (158/1922) 19-24 §§ och uppgick till 2 963, vilket motsvarade en dryg procent. Dessa brott gällde innehavare av kafé, restaurang, hotell, värdshus, klubb och fartyg som bröt mot utskänkingsförbudet samt läkare, veterinärer och apotekare som förmedlade alkohol på lösa grunder. Antalet domar 5.4.1932-31.12.1938 för motsvarande kategori i 1932 års Lag om alkoholdrycker var 1 068. Detta innebar att den relativa andelen av samtliga brott mot denna lag steg till fyra procent.²⁶

Domarna för övriga förbudslagsbrott fördelade sig 1919-24 tämligen jämnt mellan länen.

Anknyttande brott mot strafflagen. Det torde åtminstone i Helsingfors ha varit rätt vanligt att de personer som dömdes för spritsmuggling också hade bestraffats eller blev bestraffade för brott mot den allmänna strafflagen Sålunda uppgav chefen för Helsingforspolisens detektiva avdelning, häradshövding *Wilhelm Virtanen* 1925 att hälften av spritsmugglarna utgjordes av "föret avstraffat folk".²⁷ Ett exempel illustrerar hur brotten mot förbudslagstiftningen var relaterade till varandra och även till brott reglerade i den allmänna strafflagen. "Spritkungen" *Emil Ruohonen* i Helsingfors var fram till sitt frånfälle hösten 1928 en framgångsrik och välbeställd spritgrossist som finansierat spritinförsel i stor skala utan att ha ådragit sig något straff för denna verksamhet. Däremot dömdes han 1927 för ett mindre innehav av sprit och fick 1928 en dom för transport av sprit och olovligt vapeninnehav. Dessutom hade han från 1916 flera domar för brott som inte rörde sprithanteringen: två för stölder, en för utbud av falska sedlar och en för medhjälp till bedrägeri.²⁸

Åtminstone 70 000 spritsmugglare?

Det finns inga säkra uppgifter om spritsmugglarnas antal. Antalet 1919-32 dömda smugglare – 12 345 – erbjuder emellertid en grund för en bedömning. Enligt tullmyndigheternas uppskattning beslagtogs 10-15 % av smuggelspriten dvs. den sprit som olovligt infördes i landet över Finlands tullgräns. Också i *Estland* beräknades det att en tiondedel av den införda smuggelspriten blev beslagtagna. I *USA* bedömde federala *Prohibition Bureau* 1925 igen att omkring fem procent av den illegalt införda spriten hade blivit tagen i beslag.²⁹

Ifall de av myndigheterna i Finland påträffade smugglarna stod i samma proportion som beslagen dvs. 10-15 % skulle deras antal ha uppgått till 90 000 – 130 000. Så enkel är ekvationen emellertid inte eftersom en tredjedel av den beslagtagna spriten saknade känd ägare, varför

²⁵ Ibid., 12., Berättelse över den evangelisk-lutherska kyrkans I Finland tillstånd åren 1918-1922 (1923), 159.

²⁶ Sociala specialundersökningar VI 1925, 18, 25, 48.

²⁷ Hälften av våra spritsmugglare avstraffat folk. Artikel i Nya Tidningen 16.5.1925.

²⁸ Häkkinen 2000, 383-384.

²⁹ Ernits 1925, 95-97, Sahlström 1991, 34, 63, Rorabaugh 2018, 68.

antalet smugglare skulle ha överstigit de nämnda siffrorna och uppgått till 120 000 – 170 000. För att erhålla en adekvat bild av antalet personer som olovligt införde alkohol är det emellertid skäl att beakta att en tämligen ansenlig del av spritsmugglarna införde gods upprepade gånger. Sålunda kunde den statistiska utredningen om brott mot förbudslagstiftningen som genomfördes 1925 enbart för 1919-22 dokumentera 55 fall där en person dömdes för sjätte gången för brott mot förbudslagen.³⁰

Även om det inte finns något sätt att fastställa det exakta antalet spritsmugglare 1919-32 är de statistiska uppgifterna om antalet återfallsförbrytare riktgivande. Åtminstone en tredjedel av smugglarna torde under förbudstidens förlopp ha dömts som återfallsförbrytare. Någon samlad uppgift föreligger visserligen inte heller om dessa, men ju längre förbudslagen var i kraft desto fler återfallsdomar fälldes det varvid samma person straffades två eller flera gånger. Straffet för olovlig införsel av alkoholdrycker var minst hundra dagsböter eller minst tre månaders fängelse. För återfall gällde att minimistraffet var minst fyra månaders fängelse. Eftersom domarna för brott mot förbudslagstiftningen var systematiskt tämligen lindriga ger uppgifterna om antalet fängelsestraff en någorlunda adekvat bild av förekomsten av återfall. Andelen fängelsestraff för olovlig införsel av alkohol steg från tre procent 1923 till elva procent 1928 och till 35 % år 1932.³¹ För åren 1933-34 föreligger uppgifter om fällda domar för 895 personer. Av dessa erhöll 28 % fängelsestraff, men då var 73 mål eller åtta procent ännu inte avgjorda till följd av överklagan eller andra orsaker.³² I Helsingfors tullkammardistrikt utgjorde återförbrytarnas andel 1930-40 för sin del omkring 38 %.³³

Då antalet återfallsförbrytare beaktas och dras ifrån från det ovan uppskattade antalet 120 000-150 000 reduceras det faktiska personantalet till 70 000 – 100 000 spritsmugglare. Därmed förefaller spritsmugglarnas ackumulerade antal 1919-33 ha kunnat uppgå till minst 70 000 personer. Den faktiska personkretsen kan emellertid ha varit antingen mindre eller större. Förmodligen var antalet personer som deltog i spritsmugglingen endast en eller någon enstaka gång ändå betydande då utstötningarna och de frivilliga avhoppen torde ha varit tämligen frekventa. Det var fråga om tillfällighetssmugglare som prövade på, men upplevde motgångar, fann att hanteringen inte passade dem eller befanns olämpliga och därför direkt stöttes ut ur smugglarlagen.

Smugglingen av övriga varor och artiklar

Även om den olovliga införseln av sprit var synnerligen dominerande under förbudstiden smugglades samtidigt en rad andra konsumtionsvaror och artiklar. Enligt en inom tullverket

³⁰ Sociala specialundersökningar VI 1925, 44.

³¹ Verkko 1944, 21,50,, 54, Kallenaution 1979, 27, Utriainen-Hepola 1985, 27, Filpus 2001, 112, Häkkinen 2003, 198.

³² Luettelo v. 1933 salakuljetuksesta tuomituista. Laadittu Merivartiolaitoksen Tutkintotoimistossa tammikuussa 1934 (1934), Luettelo v. 1934 salakuljetuksesta tuomituista. Helsinki 1935.

³³ Bedömningen är gjord på basis ett slumpmässigt urval av 380 personer, vilka antecknats för sammanlagt 524 mål. Helsingin I tullikamari. Rekisteri tullirikoksista syytetyistä henkilöistä 1930-40. Bc 2, Riksarkivet.

uppgjord statistik anhängiggjordes 1918-34 nästan 31 000 tullmål. Av dessa gällde ”merparten” smuggling, dock så att spritsmugglingsfallen inte torde ha utgjort fler än omkring 45 % av samtliga tullmål. Livligast var trafiken 1929-30 då antalet tullmål översteg 3 000 per år.³⁴

I östra Finska viken smugglades sjöledes och över isen stora mängder konsumtionsvaror från företrädesvis Viborg till Sovjeryssland. Under en tremånadersperiod 1921 fördes sålunda enbart till Seitskär 480 ton salt, 118 ton tvål och åtta ton tändstickor. Dessa varor utgjorde emellertid endast en del av det gods som inhandlats lagligt i Finland och som mot betalning överlämnades till ryska båtar och anskaffare.³⁵ Bland tullbeslagen 1931 fanns 10 689 kilo kaffe, drygt 20 000 kg tobaksprodukter, 100 kg konserver, 440 kg silkesartiklar, 67 kilo gramfoner och gramfonplattor samt 84 051 kilo övriga artiklar.³⁶ Detta övriga smuggelgods utgjordes av kolonialvaror, tvål, kosmetika, textilier och klädespersedlar, spelkort, möbler, sedlar och mynt m.m. Ifall smuggelgodsets vikt tas som bedömningsgrund stod alkoholen för omkring 85 % av tullbeslagen medan övriga varor och artiklar svarade för cirka 15 %.³⁷

Tullförvaltaren i Vasa redogjorde i en tidningsintervju 1925 för sortimentet i det beslagtagna godset på ett fartyg, vars namn förblev onämnt. Förutom 70 000 liter sprit förde fartyget 3 000 lådor konjak, 2 000 lådor whisky, 100 lådor munklikör, men samtidigt också 2 000 kilo kakao, 100 lådor sparris, 50 lådor hummer, 50 lådor ananas på burk, stora partier sidenvaror, kaffe och färdigmonterade velocipeder. Ett annat fartyg ”stoltserade med en fullständig utställning av dockor”.³⁸

Ett påfallande brokigt och sammansatt gods försökte kokerskan *Anna Elina Nordman* på *S/s Aegir* smuggla in i hamnen i Helsingfors 5.10.1926: 151 gramfonskivor (38 kilo), 59 munharpor (8,3 kilo), 90 packor spelkort (10 kilo), en browning med sex patroner, 46 flaskor konjak, 38 flaskor whisky, 24 flaskor likör, åtta flaskor punsch, 13 flaskor sprit eller sammanlagt 129 flaskor. Därtill hade hon tre bleckkanistrar à fem liter sprit. Smuggelgodsets sammanlagda vikt översteg i detta fall 200 kilo. Estniskan *Elisabets Metsis* som anlände från Reval till Helsingfors 3.9.1935 för att hälsa på släktingar i Fredrikshamn anmäldes för att ha med sig 12 silkeslinnen, silkesunderkläder gömda i kappfodret samt guld- och silverföremål.³⁹

Tullförvaltaren *Sven Brunberg* i Helsingfors uppgav 1936 att smugglingen av cigaretter var under avtagande: ”För en tid sedan har det blivit allt svårare att smuggla” eftersom övervakningen av lastbåtarna är ”så sträng att det knappast lönar sig att försöka”. Endast smärre mängder kunde längre i allmänhet smugglas i hamnen. Tullen tog lätt på detta eftersom volymerna var för små

³⁴ Generaldirektören W. Poppius har under 18 år varit chef för vårt tullväsende. En intressant statistik om ”Poppii” tid. Artikel i *Wiborgs Nyheter* 21.11.1935.

³⁵ Piispa 2013, 35-36.

³⁶ Tullitoimistojen vuonna 1931 ilmoittamat takavarikoidut tavarat. Salakuljetettuja tavaroita. Vol. Takavaikoitujen alkoholiuomien ja kuljetusneuvojen y.m. taulut. Tullimuseet, Heikkinen 1994, 395.

³⁷ Heikkinen 1994, 395.

³⁸ Tyska spritbåtarna smuggla även kaffe, siden, leksaker mm. Nedslående uppgifter om smuggeltrafiken av tullförvaltaren i Vasa. Spritbeslagen har tilltagit oroväckande. Tullagstiftningen borde i vissa punkter moderniseras. Artikel i *Hufvudstadsbladet* 4.3.1925.

³⁹ Saapuneet takavarikkojuttujen asiakirjat, Helsingin tullikamari I 1927, Em: 39, Joensuu maakunta-arkisto, Elisabets Metsis UM 74 G, Utrikesministeriets arkiv.

för att möjliggöra någon ansevärdare förtjänst. Risken att bli fast hade dessutom blivit större med den effektivare bevakningen. Brunberg tillstod dock att smuglingen av småsaker var lättare på passagerarbåtarna: ”Vi är ganska humana vid tullvisitationen. Det är på order från högsta ort. Vi får inte skrämman bort turisterna med alltför allvarliga ceremonier i tullpaviljongen”.⁴⁰

Kaffe, kakao, kanel och tobak. Kaffe och tobak var vanligt smuggelgodset som infördes såväl som bulkvara som i individuella småpartier av båtpassagerare. Men också kakao och kryddor hade god avsättning på svarta börsen.

Från Kristinestadstrakten förde 27.10.1920 *Josef Adrian Hannus, Johan Emil Weckström, August Richard Sjöblom* och *Runar Eskil Sten* med motorbåt 972 kilo ost, 605 kilo smör och tusen ägg till Härnösand i Sverige. På återvägen 3.11.1920 hämtade de med sig 30 säckar kaffe (2 025 kilo). Värdet på det utförda smuggelgodset uppgick till 45 712 mark, det olovligt införda kaffets värde beräknades till 54 675 mark.⁴¹ Männens yrke framgår inte, men det var förmodligen fråga om en handlande och lantbrukare. Tullen beslagtogs 17.8.1924 utanför Kantlax i Munsala två motorbåtar som fördes av bönderna *Isak Andersson Lager* och *Karl Byman*. De transporterade 2 063 kilo smuggelkaffe, vars värde uppgick till 51 325 mark.⁴²

I Föglö tullkammardistrikt gjordes 1925-26 tre beslag av smugglad kanel och kakao. Tullen beslagtogs sålunda 19.2.1925 nio balar kanel (365 kilo) och fyra tunnor kakao (384 kilo) på Jakobas gård på Nötö i Föglö, ägd av bonden *Arthur Eriksson*. Godsets värde uppskattades till 33 610 mark. I en motorbåt i Hamnsund i Kökar påträffades 26.9.1925 ett fat kakao om 50 kilo till ett värde av tusen mark. I Finnholm by i Kökar tog tullen i beslag sex säckar och ett fat kakaopulver (260 kilo). Godsets värde uppskattades till 5 200 mark.⁴³ På Sottunga ångbåtsbrygga beslagtogs tullen 17.10.1926 två fat kakao (100 kilo) och två balar kanel (100 kilo). Likaså tog tullen 14.3.1927 i beslag sex säckar kanel på *S/s Aranda*. Godsets värde bedömdes uppgå till 5 625 mark.⁴⁴

Tullkammaren i Torneå beslagtogs 27.6.1928 sammanlagt 96 dosor svenskt snus som en okänd person försökte smuggla in. Värdet av godset bedömdes till 96 mark. Arbetaren *Eino Aleksander Jussi* gjorde 12.9.1927 ett försök att föra in 148 kilo kaffe från Sverige till Turtola i Pello. Värdet på hästen, kärran, seldonen och kaffet uppskattades till 5 650 mark. I Kolari försökte en person som kom undan smuggla in 7,8 kilo kaffe, 750 gram socker och 600 gram snus. Godset värde uppskattades till 207 mark.⁴⁵

⁴⁰ Human passagerarvisitation men skarp övervakning av lastångarna. Cigarettsmuglingen hålla på att försvinna. Artikel i Hufvudstadsbladet 13.8.1936.

⁴¹ Saapuneet takavarikkojuttujen asiakirjat, Kristiinankaupungin tullikamari 1927, Em: 41, Joensuu maakunta-arkisto.

⁴² Smuggeltrafiken. Fällda kaffesmugglare. Över 2,000 kg kaffe förbrutet. Artikel i Svenska Pressen 4.9.1924.

⁴³ Saapuneet takavarikkojuttujen asiakirjat, Degerbyn tullikamari 1927, Em: 39, Joensuu maakunta-arkisto.

⁴⁴ Saapuneet takavarikkojuttujen asiakirjat, Degerbyn tullikamari 1928, Em: 46, Joensuu maakunta-arkisto.

⁴⁵ Saapuneet takavarikkojuttujen asiakirjat, Tornion II tullikamari 1927, Em: 82, Joensuu maakunta-arkisto.

Av passagerarna på de fartyg som i september 1932 anlände från utlandet beslagtogs bl.a. 150 kilo vetemjöl, 113 kilo bitsocker, 105 kilo kaffe, 21 kilo kakao, 60 konservburkar och ostron samt 750 gram te och 200 packor spelkort. En betydande del av beslagen skedde på *S/s Arcturus* som kom från Hull och där smuggelgodset gömtes i ett skåp.⁴⁶

Grammofoner och skivor. Affärsmannen *Jalo Salmela* i Hangö besökte under tiden maj-oktober 1928 flera gånger Paldiski i Estland med sin segelbåt. På återvägen smugglade han grammofoner, stift och skivor. I hans affärslokal beslagtogs polisen sex kappsäcksgrammofoner, 67 askar stift och 432 grammofonskivor. Smugglingen hade dock varit av större omfattning då han infört åtminstone 123 kilo grammofoner, 46 kilo stift och 241 kilo skivor utan att erlagga föreskriven importtull.⁴⁷ I tullen i Torneå påträffades 11.1.1929 en grammofon från Sverige som någon okänd person försökt gömma.⁴⁸

Silkespersedlar, kläder, kosmetika och galanterivaror. Till det attraktiva smuggelgodset hörde silkestyger, modekläder, kosmetik och galanterivaror. Eldaren *Karl Wilhelm Nilsson* från Dalsbruk på *S/s Oihonna* ertappades i Helsingfors 3.2.1925 med 180 askar puder (fem kilo), 117 tuber kosmetiskt fett (sju kilo) och 44 småflaskor parfym (1,5 kg) som odeklarerat gods.⁴⁹ Servererskan på samma fartyg *Ruth Lindqvist* försökte för sin del 20.4.1925 föra in 76 hattnålar.⁵⁰ Då *S/s Rügen* ankom till Helsingfors 13.7.1925 beslagtogs en herrelös läderkappsäck som visade sig innehålla 467 kortpackor och vägde 53 kilo.⁵¹ Gruvarbetaren *Johan August Löfqvist* från Pedersöre hade sommaren 1926 förberett sin smuggling noga då *S/s Oihonna* angjorde Helsingfors. Insydda i kappor, klänningar och dynor hade han inte mindre än 89 olika tyg- och klädespersedlar och småföremål: helsiden-, halvsiden- och bomullstyger, strumpor, näsdukar, combinage, kravatter, handskar, portmonnäer gjorda av metall, damhandväskor av läder, damskor, sidentrådrullar, grammofonstift, manschettknappar, nysilverskedar o.a. Smuggelgodsets sammanlagda vikt uppgick ändå till endast 11,3 kilo eller omkring 130 gram per persedel. Uppenbart är att Löfqvist särskilt hade inriktat sig på lätta sidentyger och föremål som tog liten plats. Smuggelgodsets värde uppskattades till 6 642 mark.⁵²

Då teaterdirektören *Kosti Elo* i Tammerfors 23.7.1926 likaså anlände med *S/s Ariadne* till Helsingfors försökte han smuggla in tyger och persedlar som förmodligen var avsedda

⁴⁶ Satoja kiloja salakuljetustavaraa Arcturuksesta. Tavarat piilotettu erääseen kaappiin. Artikel i Uusi Suomi 17.9.1932, Tullivarikkoja. Artikel i Uusi Suomi 17.9.1932.

⁴⁷ Saapuneet takavarikkojuttujen asiakirjat, Hangon tullikamari 1929-30, Em: 48, Joensuun maakunta-arkisto.

⁴⁸ Saapuneet takavarikkojuttujen asiakirjat, Tornion II tullikamari 1927, Em: 82, Joensuu maakunta-arkisto.

⁴⁹ Saapuneet takavarikkojuttujen asiakirjat, Helsingin tullikamari I 1926, Em: 34, Joensuun maakunta-arkisto.

⁵⁰ Ibid.

⁵¹ Saapuneet takavarikkojuttujen asiakirjat, Helsingin tullikamari II, Em: 35 1926, Joensuun maakunta-arkisto.

⁵² Saapuneet takavarikkojuttujen asiakirjat, Helsingin tullikamari I 1927, Em: 39, Joensuun maakunta-arkisto.

för scenkostymer. Hans smuggelgods bestod av ett halvt sidentyg, fyra par silkesstrumpor, en damsilkesdress, ett silkestylltyg med glaspärlor och pärlfransar, ett silkestylltyg med beslag, ett silkestylltyg med metallstickningar, ett bomullstyг med guldstickningar, ett guldspunnet band, sex pärlhalsband, ett kristallhalsband och åtta peruker.⁵³ I Nenämaa torp i Kihlanki by i Muonio beslagtogs tullen 15.2.1928 en s.k. bockpäls som förmodades vara införd från Sverige. Värdet uppskattades till 1 500 mark. Likaså försökte någon 12.9.1928 smuggla in två svenska skinnrockar, vilkas värde bedömdes till 600 mark.⁵⁴ Då *S/s Kastelholm* i början av 1933 anlände till Helsingfors från Göteborg beslagtogs hos de återvändande amerikafinländarna *Hilda* och *Sointu Lindström* damdräkter, silkesunderkläder, borddukar, väggbonader och gardiner. Smuggelgodset var invikt i lakan och insytt i ett sängöverkast. Dess värde uppgick till 20 000 mark eller omkring 7 400 euro i nuvarande penningvärde.⁵⁵

I maj 1935 beslagtogs tullen i Helsingfors vid ett tillslag flera hundra meter sidentyg förutom stora mängder piptobak och cigaretter - men någon sprit ingick inte i smuggelgodset.⁵⁶ Drygt två år senare, i augusti 1937, anlände Finska Ångfartygsaktiebolagets *S/s Rigel* från Antwerpen till Helsingfors. Tullen tog då i beslag 1 921 kortpackor, 5 226 cigaretter, 20 paket piptobak à 100 gram, 16 sidenskjortor, två sängtäcken, fyra dynvar, en nattskjorta, en combination av silke, en sidenhalsduk, ett klänningstyг av siden, ett kostymtyг, sju par silkesstrumpor och 20 burkar kakao à 500 gram – men inte heller denna gång någon sprit. Smuggelgodset var nog gömt bakom värmeelementen i matros- och eldarskansarna, i skrymslen bakom skotten och bakom klädhängare fästa i väggen. Smugglarna befanns vara en lättmatros och tre eldare.⁵⁷

Den omfattande sprit- och drogsmugglingen från *Kanada* till *USA* 1920-33 fick som följd att vissa konsumtionsvaror började smugglas i den andra riktningen, från *USA* till *Kanada*. Det var främst fråga om cigaretter, silkesblusar och -strumpor, spetsar och gummi. Någon mening med att smuggla sprit från *USA* till *Kanada* var det inte eftersom det fanns gott om lagliga spritfabriker norr om riksgränsen.⁵⁸

Revolverar, pistoler och patroner. Vid Alkärrsgatan 68 i Helsingfors beslagtogs 27.3.1925 hos sjömannen *Karl Väinö Johansson* i C-villan S 15 sex spanska revolverar jämte 137 patroner.⁵⁹ Maskinisten *Karl Evert Stubin* på *S/s Capella* befanns vid företagen tullvisitation ha två browningar och 100 patroner. Det var 1933 vanligt att sjömän förutom små partier av tobak, silke, spelkort och sprit smugglade in fickhandvapen i partier på fyra-sex pistoler. Dessa

⁵³ Ibid.

⁵⁴ Saapuneet takavarikkojuttujen asiakirjat, Tornion II tullikamari 1927, Em: 82, Joensuu maakunta-arkisto.

⁵⁵ Jalokiviä Suomesta Viroon. Virolainen salakuljettaja pidätetty. Artikel i Uusi Suomi 8.2.1933.

⁵⁶ Saapuneet takavarikkojuttujen asiakirjat, Hangon tullikamari 1929-30, Em: 48, Joensuu maakunta-arkisto. Lätt att smuggla i Helsingfors hamn. Tullen arbetar under miserabla förhållanden. Polisen undersöker vidlyftig sidensmugglingsaffär. Artikel i Hufvudstadsbladet 23.5.1935.

⁵⁷ Stort tullbeslag på ångaren Rigel. Ett hundratal kilo spelkort, cigaretter, sidenkläder m.m. Artikel i Hufvudstadsbladet 9.8.1937.

⁵⁸ Williams 1959, 258.

⁵⁹ Saapuneet takavarikkojuttujen asiakirjat, Helsingin tullikamari I 1926-28, Em: 34, Joensuu maakunta-arkisto.

kunde lätt köpas i belgiska hamnar då vapenhandeln var fri. Eftersom det fanns en finländsk efterfrågemarknad var pistolerna lätta att avyttra efter att ha smugglats i land.⁶⁰

Alkoholförbudets borgerliga motståndare

Även om en klar majoritet av lantdagen såväl 1909, 1917 som 1919 understödde förbudslagstiftningen motsatte sig från början en ansenlig del av de borgerliga påverkarna förbudslagstiftningen. Alkoholförbudet hade sina främsta förespråkare i Agrarförbundet, det socialdemokratiska partiet och Kristliga arbetarförbundet medan endast fraktioner inom samlingspartiet och framstegspartiet understödde det. Inom Svenska folkpartiet motsatte sig en majoritet förbudslagstiftningen. Förbudslagens motståndare organiserade sig sommaren 1919 då medborgarorganisationen *Antiförbudsförbudsforeningen-Täyskiellon vastustamisyhdistys* grundades. De finskspråkiga som till en början deltog lämnade inom kort föreningen, vars ordförande blev professorn *Ossian Aschan*. Organisationen bytte 1922 namn till *Förbundet för folknykterhet utan totalförbud-Täysikiellottoman Kansanraittiuuden Edistämislitto*. Från 1923 fungerade majoren *Elis Hultin* som ordförande. Han var avdelningschef vid Centralhandelskammaren och hade 1915-18 tillhört Militärkommittén (M.K.). Han efterträddes 1929 av redaktören, samlingspartisten och Lappomannen *Yrjö Koskelainen*.⁶¹ Antiförbudsföreningen publicerade ett tjugotal svensk- och finskspråkiga broschyrer.⁶² Bland dessa ingick 1921 en sakkunnig utredning, i vilken alkoholförbudet granskades kritiskt från etisk, rättslig, ekonomisk och handelspolitisk synpunkt. Trots att 26 specialister inom medicin, juridik och ekonomi stod bakom pamfletten var det en kvasiutredning med svepande fördömanden eftersom få fakta om förbudets verkningar förelåg vid tidpunkten för dess utarbetande.⁶³ Därtill polemiserade enskilda påverkare mot förbudslagen i särskilda broschyrer.⁶⁴

Agitationen mot förbudslagen riktade sig i synnerhet mot chefen för socialministeriets nykterhetsavdelning, fil.dr., riksdagsmannen för Kristliga arbetarförbundet *Matti Helenius-Seppälä*. Det samma gällde hans fru *Aili Trygg-Helenius* som var en ledande opinionsbildare inom nykterhetsrörelsen. Helenius-Seppälä publicerade 55 böcker om nykterhet och alkoholfrågor på flera språk. Den borgerliga pressen publicerade ett stort antal nidvisor och karikatyrer om paret. Samma natt som förbudslagen trädde i kraft vid midnatt 1.6.1919 samlades ett par hundra berusade ungdomar vid Runebergsstoden i Esplanaden i Helsingfors. Efter att en officer besökt Hotell Kämp för att få reda på Helenius-Seppäläs gatueadress tågade skaran till hans bostad vid Georgsgatan 23 för att skräna och skandera ”Ned med Matti”, ”Nu skall vi

⁶⁰ Ibid., Ilmoitus salakuljetustavaran, m.m. aseiden tuontia maahan suomalaisten merimiesten välityksellä 20.9.1933. Vol. 626, EK-Valpo I, Riksarkivet.

⁶¹ Kaartinen 2011, 79, Pulkkinen 2015, 103-105.

⁶² Aschan 1919, Arbetsprogram för antiförbudsföreningen 1920, Palomaa 1920, Bidrag till diskussionen om förbudslagen 1921, Cederholm 1921, Karsten 1921, Program för ny alkohollagstiftning 1923, Serlachius 1923, Aschan 1924, 1-16, Holma 1924, 17-34, Serlachius 1924, Kieltolakierehdyistä korjaamaan! 1927, Lavonius 1928, Hultin 1928, Ehrnrooth 1929, Kotonen 1930, Hultin 1930, Alkohollagstiftningens förnyande 1930, von Schrowe 1920.

⁶³ Totalförbudet i Finland 1921, Wuorinen 1931, 208.

⁶⁴ Schauman 1922 I, Schauman 1922 II, Torppa 1929.

gå allehopa, hemma koka” och ”Matti, Matti, anna meille wiinaa!”. Ridande polis skingrade demonstranterna, men ett par timmar senare började bilar köra förbi på gatan varvid stort skräl hördes från de passerande demonstranterna. Helenius-Seppäläs telefon hade redan tidigare under den gångna veckan ringt oupphörligt dag och natt varvid uppringarna uttalat sin mening om förbudslagen. Därtill han fått otaliga chikaneringsbrev, till största delen på svenska och till en del med särdeles råa formuleringar. Under första maj 1920 satte några förbudslagsmotståndare upp en galge på Observatoriebacken med en hängade docka med drag av Helenius-Seppälä. Det har förmodats att ingen annan finländare i samma utsträckning blivit måltavla för sin samtids gyckel som Helenius-Seppälä.⁶⁵

Då tidningarna *Karjala* i Joensuu och *Vaasa* hösten 1926 arrangerade en läsarmröstning visade det sig att understödet för 1919 års förbudslagstiftning var tämligen begränsat. Av de 1 832 rösterna i Joensuutrakten önskade endast 225 (12 %) bibehålla förbudet medan 1 607 (88 %) önskade någon ändring. I Vasatrakten avgavs 5 518 röster. Av dessa önskade 1 320 (24 %) bibehålla förbudet medan 1 750 (32 %) var för fri handel. Den största gruppen på 2 448 röstare förespråkade ett ransoneringssystem.⁶⁶

Flera samhälleliga aktörer motsatte sig från 1929 allt tydligare förbudslagen. Vid ett landskapsmöte för representanter för kommunerna i Södra Karelen 1.2.1931 röstade 103 ombud för en ändring av förbudslagen medan 21 motsatte sig förslaget.⁶⁷ *Itsenäisyyden Liitto* (Självständighetsförbundet) och *Ylioppilaiden raittiusyhdistys* (Studenternas nykterhetsförening) genomförde våren 1931 en intern enkät med 3 843 deltagare om förbudslagen. Resultatet blev att 89 % motsatte sig alkoholförbudet medan elva % understödde det. Av männen var 91 % mot, men av kvinnorna endast 60 % medan 96 % av stadsborna var mot och 79 % av landsbygdsborna. Bland dem som röstade mot återfanns 579 direktörer, 310 affärsmän, 282 ingenjörer, 259 läkare och 175 jurister.⁶⁸

Under ledning av pastorsfrun *Hjördis Westerlund* i Esbo insamlades vårvintern 1931 en kvinnoadress med närmare 118 537 underskrifter som överlämnades till presidenten. Till adressens initiativtagare hörde en rad ledande kvinnosakskvinnor. Lottachefen *Helmi Arneberg-Pentti* var gift med Uusi Suomis chefredaktör *Samuli Pentti* som samtidigt var Lappoman. *Annie Furuhjelm* och *Cely Mechelin* företrädde SFP medan de övriga hade ungfinsk anknytning: Marthaledaren *Elin Malin*, *Maissi Erkkö*, *Naëmi Ingman*, *Ellinor Ivalo*, *Karin Renqvist*, *Emma Salzmänn* och *Laina Tuomioja*. Av underskrifterna hänförde sig 34 954

⁶⁵ Mielenoisitus kieltolakia vastaan. Tri Helenius-Seppälän asunnon edustalla käyty metelöimässä. Artikel i *Aamulehti* 4.6.1919, Siwistyneistöme harrastukset. Matti Helenius-Seppälälle pantu toimeen kissannaukujaiset. Artikel i *Demokraatti* 4.6.1919, Immonen 1967, 170, Westerlund 2002, 413-417, Syrjä 2010, 75-79, Kaartinen 2011, 65, 135, Helsinki oli salakuljetuksen keskus. Artikel av Aki Laurokari i *Helsinki-Helsingfors Helsinki-lehti* 3.2019.

⁶⁶ Folkets dom över förbudslagen. Agitatorerna kunna icke längre uppehålla tron på förbudets välsignelser. Artikel i *Borgåbladet* 6.11.1926.

⁶⁷ Karelska folkopinionen mot förbudslagen. Landskapsmötet beslöt med 103 röster mot 21 påyrka ändringar. Artikel i *Hufvudstadsbladet* 2.2.1931.

⁶⁸ Folk har bekänt färg i fråga om förbudspolitik. 89 % av *Itsenäisyyden Liitto*s medlemmar önskar förbudets upphävande. Bland studenterna hitta man endast 169 säkra förbudsanhängare. Artikel i *Hufvudstadsbladet* 9.5.1931.

eller 30 % till Helsingfors, 37 274 eller 31 % till övriga städer och 45 573 eller 38 % till 292 kommuner i landsorten.⁶⁹

Av landsbygdens underskrifter kom emellertid största delen från nyländska kust- och skärgårdskommuner, i synnerhet Esbo, Helsinge, Sibbo och Kyrkslätt. Det förmodades att det i stor utsträckning var hustrur till spritsmugglare som undertecknat adressen i dessa områden.⁷⁰ I Hufvudstadsbladets kommentar framhölls: ”Kvinnorna på Tyterskär, Seitskär, Lövskär, Hogland, Kökar, Hitis, Nagu, Nötö, Korpo m.fl. äro har oförblommerat givit sitt missnöje med spriteländet till känna. En allmänt gängse åsikt att skärgårdsbefolkningen skulle hava en grov profit av spritsmugglingen jävas av denna talrika anslutning, som fastmer tyder på att det är spritlangarna och icke de folkliga fiskarna, som rikta in sig på den olovliga trafiken.”⁷¹

Hufvudstadsbladets triumferande tolkning var dock inte adekvat. Även om ett tjugotal skärgårdskommuner visserligen hade påfallande många undertecknare fanns det ännu fler med ringa eller överhuvudtaget ingen anknytning. Huvudorsaken till motståndet mot förbudslagen bland skärgårds- och fiskarbefolkningen torde inte heller ha varit ringa deltagande i spritsmugglingen utan förhoppningen att myndighetsövervakningen skulle lätta med avskaffandet av förbudslagen. Från förbudsopinionens sida betecknades ”societs-damernas aktion” med sina tanter, fruar och flickor som förledda. De förmodades ha ”omedvetet, sig själva ovetande, låtit förleda sig att uppträda såsom aktriser i ett spel, vars enda, visligt dolda och omsorgsfullt inkapslade slutmål är sup-sedens legalisering.”⁷² Under insamlingen av namnunderskrifter hade en kvinnlig motståndare ”i helig vrede ryckt till sig en lista med över etthundra namn, rivit den i bitar, och trampat på den.”⁷³

Offentliga personer som i december 1931 tog ställning mot förbudslagen var bl.a. historikern och Lappomannen *J.R. Danielson-Kalmari*, professorerna *V.A. Koskenniemi*, *Hannes Gebhard* och *R.A. Wrede* samt bankdirektören *Risto Ryti*.⁷⁴ Bland motståndarna ingick även *Lantbruksproducenternas Centralförbund* och *Lapporörelsen*. Finlands största kvinnoorganisation *Lotta Svärd* anslöt sig inte till nationella *Naisten Rahtiikeskus* (Kvinnornas Nykterhetscentral) som höll distans till nykterhetssträvandena och förbudslagsförespråkarna. I retoriken mot förbudslagen framförde emellertid ingen part argumentet att de ville öka spritkonsumtionen eller själva önskade dricka sprit. Argumentet var istället att förbudslagen borde hävas eftersom den medfört ett allmänt sedligt förfall, störningar, överträdelse av hävdvunna regler och samhällsupplösning. I någon mån återopades emellertid även medborgarnas sprit- och vinstbegär. En bakgrundsfaktor av stor betydelse var även depressionen då det uppstått ett

⁶⁹ Uola 1982, 56, Kaartinen 2011, 40, 121, 123-124, 129, 137-138, Hanski 2023, 55-60.

⁷⁰ 120 000 naista vetoaa presidenttiin ja pyytää pois kieltolakia. Artikel i Helsingin Sanomat 12.4.1931, Kvinnornas massadress. Artikel av signaturen A.F. (= Furuholm) i Astra 9.1931.

⁷¹ 117,809 namn å adressen mot förbudet. Helsingfors ... 34,954. Övriga städer 37,274. Landsorten 45,573. Livligt deltagande från skärgården och utöarna. Artikel i Hufvudstadsbladet 12.4.1931.

⁷² Helsingfors-damernas nyväckta varma nykterhetsintresse. Artikel av signaturen E.S. (Edvin Stenvall) i Människovännen 19.3.1931.

⁷³ Kvinnornas massadress. Artikel av signaturen A. F-n (= Anne Furuholm) i Astra, maj 1931.

⁷⁴ Medborgare i Finland! Upprop i Hufvudstadsbladet 24.12.1931.

behov av att upphjälpa de finansieringssvårigheter som den åsamkat staten och de offentliga samfunden. Medan en femtedel av statsverkets inkomster 1914 utgjorts alkoholaccisen var motsvarande andel 1923 endast en procent.⁷⁵

Också det 1919 grundade alkoholbolaget *Valtion alkoholiliike-Statens alkoholrörelse* misstänkliggjordes då det förknippades med förbudslagen. Det spreds rykten att personer med rätta förbindelser kunde få tag på sprit ur bolagets lager vid sidan av bokföringen.⁷⁶ Direktören *Ilmari R. Lindqvist* förklarade att ryktena var endast påhittade och att bolagets redovisning var fortgående tillförlitlig. Syftet med att framställa Statens alkoholrörelse i negativ dager var enligt journalisten *Jonna Pulkkinen* att få förbudslagen upphävd. Innan en inspektör utnämndes för beslagslagret 1928 snattade lagerpersonalen emellertid fortgående bl.a. konjak, whisky och vin. Ett par bröder lät rentav hämta alkoholpartier på hundratals liter från tullens förråd och sålde spriten till tråkare.⁷⁷

En central orsak till motståndet mot alkoholförbudet var även i synnerhet medelklasskretsarnas missnöje med förbudslagen. Ännu under 1910-talet hade dessa det ryska alkoholförbudet till trots i praktiken inom sina egna sällskap tillräcklig tillgång till viner, sprit och andra alkoholdrycker. Förbudslagens ikraftträdande 1.6.1919 ändrade på detta då också de välbeställda, elitära och utvalda sällskapens alkoholförsörjning delvis ströps. I en 1916 utförd undersökning hade 90 % av kyrkoherdarna, de ledande kommunalpolitiker, polismästarna och länsmännen förespråkade en fortsättning på alkoholförbudet. Då förbudslagen visade sig försvåra de etablerade kretsarnas livsstil ändrades opinionen snabbt och då en ny undersökning publicerades 1923 hade samma kretsar en deciderat negativ inställning till förbudslagstiftningen.⁷⁸

Den socialdemokratiske partisekreteraren *Karl H. Wiik* pekade 1933 på att överklassen inte stod på en lika hög moralisk nivå ifråga om förbudslagstiftningen som de mindre bemedlade och fattigfolket: ”Särskilt högern hade förutsagt – med andra ord hotat – att förbudslagen icke skulle kunna genomföras och den har satt sitt hot i verket (...) Så snart lagen trädde överklassherrarnas och – damernas – intressen för när, var det slut med laglydnaden och i stället trädde principen: ’vi gör vad vi vill’. På detta område tillämpades denna princip långt innan Lapporörelsen gjorde den allmän och gav den sin klassiska form. Man bröt mot förbudslagen i handling, den hänades, liksom även de som å ämbetets vägnar försökte upprätthålla denna.”⁷⁹

Etablissemangets avståndstagande kom redan från våren 1919 att avspeglas i den borgerliga tidningspressen som genom sin rapportering på ett systematiskt sätt misstänkliggjorde alkoholförbudet. Det ökade bruket av alkohol under det två år långa skedet mellan förbudslagens stiftande 1917 och dess ikraftträdande 1919 sågs som en följd av den allmänna anarkin samtidigt som nykterhetsrörelsen polariserades politiskt. Arbetarrörelsens nykterhetsorganisationer

⁷⁵ Leinonen 1960 III, 42, Tervonen 1991, 260, Peltonen 1992, 71, Pulkkinen 2015, 107-109.

⁷⁶ Förbudsstaten som fabrikör av starkvaror. Hur sprit och jäst blir till i Rajamäki. Artikel av signaturen Dame-pique (= Ester Standertskjöld) i *Hufvudstasbladet* 27.10.1929.

⁷⁷ Rasinaho 2006, 38-39, Pulkkinen 2015, 92-93, 165-166.

⁷⁸ Rasinaho 2006, 63-70, 72-78.

⁷⁹ Moraliskt förfall. Artikel av signaturen K.W (= Karl H. Wiik) i *Arbetarbladet* 19.7.1933.

höll stadigt fast vid förbudslagstiftningen som en symbol för folkväldet och anklagade borgerligheten för att överge nykterhetstanken och driva alkoholcapitalismens intressen. Den borgerliga nykterhetsrörelsen uppfattade igen ofta de vänsterorienterade nykterhetsrörelserna som kommunistiska täckorganisationer. Till en del hade bägge synsätten även sin faktiska grund. Också borgerliga *Raittiuden Ystävät* (Nykterhetsvännerna), som var landets centrala nykterhetsorganisation, kom att föra ett slags alkoholkrig på tre fronter: mot själva förbudslagsbrotten, mot den vänsterinriktade nykterhetsrörelsen och mot förbudslagsmotståndarna – som visade sig vara den egentliga huvudfienden.⁸⁰ Inom de svenskspråkiga ledande kretsarna sågs förbudslagen igen tämligen allmänt som ett uttryck för ett finskt-ugriskt tänkesätt.⁸¹

Vid en offentlig diskussion om alkoholförbudet på Nylands Nation i Helsingfors i oktober 1922 kritiserade tjänstemannen vid socialministeriets nykterhetsavdelning *Uno Stadius* läkarna för att alltför lättvindigt skriva ut spritrecept. Han reagerade också mot tidningsredaktörernas systematiska agitation mot förbudslagen: ”Genom det språk vår svenska tidningspress för, har även denna stor skuld till de nu rådande förhållandena”. Han nämnde särskilt Hufvudstadsbladet, Svenska Pressen och Åbo Underrättelser, något som väckte indignerade presskommentarer.⁸² Också Dagens Press, Hufvudstadsbladets kvällstidning, kritiserade förbudslagen.⁸³ Kontroversen om förbudslagen belystes även av bl.a. av övervakmästaren vid Åbo stads historiska museum och ordföranden för Svenska vänstern i Åbo *Arthur Isaksson* i ett tidningsinlägg 1923: ”Om våra tidningar med lika stort intresse egnat sig åt diskussionen av ett system som bättre än förbudet skulle befrämja nykterheten så skulle även de, som omfattat förbudet, som medel i kampen mot rusdryckerna, sakligt och allvarliga pröva de olika principerna”.⁸⁴

Förbudsfrågan hade även en språk- och klasspolitisk dimension som uppmärksammades av den framstegspartistiska tidningen *Turun Sanomat* 7.4.1925. Tidningen gav bilden att det var ett kapitalistiskt arbetsgivarintresse att ha en försupen och alkoholiserad arbetarklass. Den skrev: ”Kampen mot bruket av spritdrycker och för en strängare reglementering av handeln med dem utgjorde (före förbudet) på sätt och vis en del av finskhetens kamp mot den svenska överklassen. I svenskarnas händer var nästan alla landets rusdrycksfabriker och den allra största delen av rusdrycksaffärerna. Den för de svenska förmånliga kommunala röstskalan åstadkom att befolkningens största flertal blott långsamt och med de största ansträngningar lyckades förverkliga sina strävanden att dämna rusdrycksfloden”.⁸⁵ Hufvudstadsbladet kommenterade artikeln med att framställningen var i stort sett riktig och förklarande ”då individerna personligen icke hatade alkoholen lika hängivet, som de finska demokratiska partierna älskade det politiskt och nationellt motiverade förbudet”.⁸⁶

⁸⁰ Ahonen 2003, 213, 217, 219.

⁸¹ Sallinen 2017, 298.

⁸² Diskussion om förbudet igår. Hr Stadius gör sig skyldig till gemena utfall mot Finlands läkare och svenska tidningspress. Artikel i Hufvudstadsbladet 10.10.1922.

⁸³ Pulkkinen 2015, 110.

⁸⁴ Angreppen mot förbudslagen. Artikel av Arthur Isaksson i Vi vänner 1.11.1923.

⁸⁵ Salakuljettaja – awojuoppo. Artikel i Turun Sanomat 7.4.1925.

⁸⁶ Kampen mot spriten var en kamp mot den svenska överklassen. Artikel i Hufvudstadsbladet 10.4.1925.

Ett skarpt motstånd mot förbudslagstiftningen kom till yttring i Lapporörelsens tidningar *Ajan Sana* och *Aktivisti*. De pläderade så kraftfullt för upphävandet av förbudslagen att tidningen *Kieltolakilehti* 6.11.1930 skrev att ”motståndet mot kommunismen höll på att komma i skuggan av detta”.⁸⁷ Rörelsens inställning var ändå kluden. Affärskretsarnas företrädare som *Kai Donner*, *Petter Forsström*, *Eino Levonius* och *Martti Pihkala* motsatte sig förbudslagen. Vid Lapporörelsens Västra Nylands distriktsmöte 4.3.1931 höll Forsström ett anförande, vid vilket han pekade på att förbudslagen bidragit till landets ekonomiska svårigheter, men ”berett marken för kommunismens utbredande genom att undergräva moralen”.⁸⁸ De österbottniska Lappokretsarna tenderade däremot att sympatisera med förbudet, visserligen med undantag för framförallt assessorn *K.R. Kares* och riksdagsledamoten och rektorn för Lapuan Yhteiskoulu *Hilja Riipinen*. I en tidningsintervju 1930 förklarade Lappoledaren *Vibtori Kosola* att Lapporörelsen fokuserade på kampen mot kommunismen och därför inte tagit ställning till förbudslagen även om han personligen inte motsatte sig alkoholen. Förbudsfrågan var i själva verket så ömtålig att någon punkt om den överhuvudtaget inte kunde intas i rörelsens politiska program. Riipinen som understött förbudet föll undan och avsåg sina ledaruppdrag inom nykterhetsorganisationen för att undvika en konfrontation.⁸⁹

Stadius förklarade sommaren 1930: ”Förbudets fiender ha gjort allt vad de kunnat för att få Lapporörelsen engagerad på sin sida, och det är möjligt att de skola lyckas, ty trots denna rörelsens strängt religiösa betoning är kanske flertalet av dess medlemmar negativt inställda till förbudet”.⁹⁰ I den organisation för övervakningen av förbudslagens tillämpning som uppkom i bl.a. Vasa län ingick Lapposinnade länsmannen *Aleksanteri Koro* och överkonstapeln *Matti Nikula* i Lappo länsmansdistrikt.⁹¹ I Lappo samlades påskandagen 5.4.1931 omkring 300 sockenbor i en lokal aktion mot den illegala sprithanteringen. Enligt mötesreferatet hade dessa ”beslutat göra ett slut på smyghandeln med alkohol i Lappo, och langarna skola ställas till laga ansvar och uteslutas ur allt umgänge. Ingen Lappobo får tillåta att en langare bor hos honom eller slår sig ned på hans egendom. På kaféer och gästgiverier skola druckna personer icke få uppehålla sig, och det bör tillses att rusdrycker där icke utnyttjas”.⁹²

Också Lappomän som ville främja folknkykterheten kunde emellertid motarbeta förbudslagstiftningen då den sågs som ett verk av ”den judiska socialismen med sina marxistiska gudsförnekläror” och eftersom dess förespråkare lyckats lura en del av borgerligheten att omfatta alkoholförbudet. Åt de väckta förklarades igen att den kristna moralläran inte fördömde drickandet av alkohol utan bara begäret och superiet. I mars och augusti 1931 krävde

⁸⁷ Sulamaa 1995, 62.

⁸⁸ Lapuan Liikkeen Länsi-Uudenmaan piirin vuosikokouksen pöytäkirja 4.3.1931. Suomen 1920-1940-luvun historian säätö, Vol. 32, Riksarkivet.

⁸⁹ Sulamaa 1995, 63, Virtanen 2015, 84-85.

⁹⁰ Också Stadius börjar bli kåttare. Lyckas inte nu kampen mot smuglingen, måste förbudet ges upp. Vad vinner man på att blunda för verkligheten sådan den är. Artikel i Vasabladet 17.7.1930.

⁹¹ Kieltolain valvonnan silmälläpitäjä ja tiedottaja. Luettelo 1930, 5.

⁹² Lokal Lappoaktion mot rusdryckerna. Förbudslagens lämplighet eller olämplighet diskuteras icke. Artikel i Hufvudstadsbladet 7.4.1931.

Lapporörelsens delegation att förbudslagen skulle tas upp till ”granskning”. I praktiken var detta en eufemism för att den borde upphävas, men av taktiska skäl sades detta inte rent ut.⁹³ Lapporörelsens landskapsmöten samlade 29.11.1931 tusen deltagare i Björneborg och 800 i Vammala under ledning av kassören *J. Salmi* och den samlingspartistiske riksdagsmannen *Kaarlo Vilho Huhtala*. Enligt mötesresolutionens klämmor var ett nytt Bondetag att vänta såframt inte förbudslagen hävdes genast – utan folkomröstning.⁹⁴

Riksdagsmannen *Karl August Fagerholm* förklarade emellertid i början av 1932 vid ett möte i den socialdemokratiska ungdomsklubben i Helsingfors att det ”sist och slutligen blev den ekonomiska krisen som aktualiserade kravet på en förbudsrevision”. Han menade att det varit ägnat att ”blanda bort begreppen” då det från Lappohåll ungefär samtidigt framförts liknande krav. Eftersom andra faktorer fällde avgörandet saknade Lappomännens krav egentlig betydelse.⁹⁵ Fagerholms uttalande torde ha haft fog och var ingen eftertänkslös rationalisering eftersom de svenskspråkiga socialdemokraterna redan tidigare intagit en pragmatisk hållning till alkoholförbudet och velat luckra upp det.

Den borgerliga presskampanjen mot alkoholförbudet blev framgångsrik – och torde även ha haft ett längre gående och underliggande syfte. Ett par decennier tidigare hade samma tidningar till en del antingen motsatt sig införandet av den allmänna rösträtten som den föreskrevs i 1906 års lantdagsordning eller åtminstone intagit en skeptisk ståndpunkt till reformen. Alkoholförbudet som lantdagen införde med stöd av sin lagstiftningsmakt 1907, 1909, 1917 och 1919 framställdes i den borgerliga pressen som en oklok och misslyckad politik. I pressbevakningen framstod alkoholförbudet inte sällan som den logiska konsekvensen av den allmänna rösträtten och det nya folkvälde som ersatt ståndslantdagens beslutsprocess och de elitära skiktenas mer återhållsamma och initierade inflytande.

Upphävandet av förbudslagen endast minskade brotten mot alkohollagstiftningen

Upphävandet av förbudslagen 1932 kom endast i begränsad utsträckning att få en hämmande effekt på brotten mot alkohollagstiftningen. Dessa uppgick 1933 till 25 843, vilket kan jämföras med det årliga medeltalet 26 799 för tioårsperioden 1922-31. Minskningen innebar en nedgång med endast 956 brott, vilket motsvarade knappt fyra procent. I fördelningen mellan de olika brottstyperna inträffade mestadels endast smärre förskjutningar. Här anges andelarna för 1933 med den motsvarande andelen för 1919-32 inom parentes: införsel (smuggling) 1,5 % (5,3 %), forsling och upplag 65,0 % (66,9 %), försäljning 23,9 % (16,9 %), tillverkning 7,6 % (8,2 %) och övriga brott 2,0 % (1,3 %).⁹⁶

Av dessa uppgifter framgår att införseln (smuggling) gick ned med 3,8 %, forslingen och upplagen med 1,9 %, tillverkningen med 0,6 % och de övriga brotten med 0,7 %. Däremot

⁹³ Ryhänen 1931, 12-13, Kietolain epäonnistumisen syistä. Artikel av signaturen V. V-o i Sinimusta 3.1931, 10-11.

⁹⁴ Landskapsmöte i Björneborg kräver förbudslagens slopande utan folkomröstning. Nytt Bondetag om ej Lappoprogrammets krav förverkligas. Artikel i Björneborgs Tidning 1.12.1931.

⁹⁵ En socialist behöver ingalunda vara förbudsanhängare. Artikel i Svenska Pressen 23.1.1932.

⁹⁶ Verkko 1944, 25-51.

medförde förbudslagens upphävande rentav en relativ ökning av den illegala försäljningen med 7,0 %. Orsaken var att tråkarnas tillgång till langarsprit förbättrades med den lagliga försäljningen av sprit i alkoholbutikerna. Andelen försling och upplag förblev på ungefär samma nivå som tidigare medan andelen övriga brott nedgick med 4,9 %.

Det kan därför konkluderas att återinförandet av den lagliga alkoholtillverkningen och -distributionen i april 1932 inte på något avgörande sätt upphävde smugglingen och den illegala alkoholhanteringen – utan endast bröt udden av dem. Att smugglingen och den olagliga alkoholtrafiken fortsatte berodde främst på att 1932 års nya alkohollagstiftning fortsättningsvis var restriktiv med omfattande begränsningar, noggrann övervakning och förhållandevis höga priser. Huvudorsaken till att smugglingen och den illegala alkoholhanteringen ändå gick tillbaka var, vid sidan av 1932 års alkohollagstiftning den ansenligt förbättrade övervakningen i och med sjöbevakningens tillkomst 1930, en åtgärd som verksamt bidrog till att minska lönsamheten inom den olagliga alkoholbranschen.

Depåfartygen *S/s Relies*, *S/s Neptun* och *S/s Hullam* återvände i januari 1931 till Kiel efter en dålig säsong året innan. I lasten förde de 254 000 liter sprit som inte kunnat avyttras från fartygens liggplatser utanför den finländska territorialvattengränsen.⁹⁷ Det förmodades våren 1932 efter att utslaget i folkomröstningen om förbudslagen fallit att smugglarna och langarna inväntade nyordningarna med lugn. Orsaken var att ”monopolbolagets konkurrens är så liten att denna kan mötas med 5-10 % sänkning av de nuvarande langarprisen”.⁹⁸ För att bättre kunna parera den illegala spritlangningen införde Statens alkoholrörelse i augusti 1933 Karhu-brännvinet på markanden till ett pris av 24 mark flaskan, vilket motsvarade 2/3 av priset för de övriga spritmärkena. Prissänkningen motiverades med ”den fortfarande livliga och kanske t.o.m. i någon mån ökade smyghandeln med sprit”.⁹⁹

Det visade sig att lagföringen av de misstänkta spritsmugglarna mötte inte så få svårigheter. Endast i fall där bevisningen var klar blev åtal ens resta. Ett stort antal fall av smuggling kom till myndigheternas kännedom utan att något mål anhängiggjordes. Kriminologen *Veli Verkko* har på ett adekvat sätt belyst karaktären hos den officiella brottsstatistiken ifråga om brotten mot förbudslagstiftningen och de våldsdåd som förekom under förbudstiden: ”Närmast antalet begångna brott kommer det antal brott, som polisen har fått kännedom om, trots att det givetvis är mindre än det faktiska antalet. Antalet brott, som har lett till åtal, är åter mindre än det antal, som har kommit till polisens kännedom. Vidare är antalet brott, som har haft fällande dom till följd, mindre än det antal, som har lett till brott (...). Antalet åtalade är ”långt mindre än det faktiska antalet brottslingar, antalet sakfällda mindre än antalet åtalade och antalet brottslingar, som har befordrats till straff, åter mindre än antalet sakfällda”. Flera omständigheter låg bakom dessa förhållanden: brottet eller brottslingen har inte uppdagats, de åtalade har inte blivit sakfällda då bevis saknats, gärningsmannen har varit minderårig eller

⁹⁷ Tyska spritfartyg i vinterhamn efter dålig säsong. Tre fartyg med 254,000 liter hem till Kiel. Artikel i Hufvudstadsbladet 31.1.1931.

⁹⁸ Smugglarskrået understöder. Insändare av signaturen ”Löntagare” i Svenska Pressen 5.4.1932.

⁹⁹ Billigt brännvin i augusti. Langarnas död tror monoopolet. Artikel i Hufvudstadsbladet 11.7.1933.

i övrigt oansvarig, avlidit medan undersökningen pågått eller lyckats hålla sig undan. I talen ingår därtill en grupp oskyldigt misstänkta.¹⁰⁰

I Hangö tilltog den illegala spritinförseln efter förbudslagens upphävande våren 1932 och överträffade rentav smugglingen under de tidigare åren. Staden blev för en tid en bas för de lokala motorbåtar som deltog i spritsmugglingen då de kom för att bunkra bränsle och övriga förnödenheter. I lokaltidningens relationer i början av 1933 konstaterades att ”smuggling över Hangö ej någonsin förr bedrivits i så stor skala som nu”. Tidningen framhöll att läget berodde på att ”förtjänsten är så lysande. Det berättas, att en enda bättre laddning sprit kan ge smugglarna så stor avance, att de för månader framåt äro bärgade. Då förtjänstmöjligheterna på annat håll och med hederligt arbete äro raka motsatsen, d.v.s. de minsta tänkbara, inser man lätt, att smugglingen lockar”.¹⁰¹

Tullmannen *Harald Blomqvist* i Hangö har i en hågkomst belyst den rådande andan med att konstatera att det inte var så allvarligt med bekämpningen av spritsmugglingen: ”En sak som visade att övervakningen inte var så viktig var att om någon blev fast blev det aldrig några verkliga polisutredningar. Fick man en på bar gärning blev han dömd, men annars var det inte några undersökningar. Det var nog litet slapp i den vägen. Allra minsta förbrytelse undersöks nuförtiden noga, men allt var annat då. Det var så att Finlands folk inte ville ha någon förbudslag. Därför höll de flesta med spritsmugglarna”.¹⁰²

Också spritsmugglaren *Rudolf Boström* i Hangö har belyst attityden inom stadspolisen. Under förbudstiden hade ”*Toltan*” *Granlund* en lönnkrog vid Kapellhamnsvägen där överkonstapeln ”*Konni*” *Öblom* var stamkund. Då lönnkrogen blev anmäld var Öblom tvungen att inspektera den och tog med sig anmälaren som visade var spriten fanns gömd: ”Ute på trappan konstaterade överkonstapel Öblom att han inte hittat någon sprit. Han hade därefter tagit tag i anmälaren och sagt några vackra ord om falsk anmälan”. För sin egen del framhöll Boström att ”splitsmugglingen var olagligt laglig på något sätt”.¹⁰³ I Sibbo skärgård gömde *Ina på Lökbället* spritkanistrar i sina byggnader, men poliskonstapeln *Bernhard Oldenburg* i Skräddarby som var hennes farbror lät bli att företa inspektion.¹⁰⁴

Servitrisen *Karin Koponen* arbetade under förbudstiden på Teaterrestaurangen (Fojan) och Societetshuset i Åbo. I en hågkomst uppgav hon att ”myndigheterna såg ofta mellan fingrarna då det gällde smärre förseelser. En herre som tillhörde gräddan i Åbo hade alltid en brun papperspåse med en konjaksflaska som han påstod innehöll ’medicin’. En dag råkade han sitta mittemot två snusare i en soffa på restaurangen, men de brydde sig inte om hans flaska utan lät honom ta sin ’medicin’ i lugn och ro”.¹⁰⁵ Kommunfullmäktige i Nagu uppfordrade

¹⁰⁰ Verkko 1944, 95-96.

¹⁰¹ Spritsmugglingen fortgår i nästan oförändrad skala. Artikel i tidningen Hangö 5.1.1933, Spritsmugglingen över Hangö större än någonsin förr? Allmänheten har ännu ej börjat reagera. Artikel i Svenska Pressen 7.1.1933.

¹⁰² Vi minns Hangö. Del II 1990, 201.

¹⁰³ Ibid., 194.

¹⁰⁴ Sibbo skärgård 2003, 102.

¹⁰⁵ Fyrtioåttio år i restaurangbranschen. Borgåfru berättar om förbudslagen. Intervju med Karin Koponen av signaturen GewS i Borgåbladet 23.1.1964.

1924 länsmannen *Aatos Linturi* att utveckla större nit för att sätta fast spritsmugglare. Efterföljden blev emellertid inte den önskade, varför en extra polis anställdes 1930 för att ”stävja den spritsmuggling och dryckenskap som florerade i de på norra Lilllandet belägna byarna”.¹⁰⁶ I grannkommunen Korpo besvärades smugglarna inte enligt ordsbon *Lasse Törnblom* vare sig av länsmannen eller de två poliskonstaplarna: ”En kanister från lasten lämnades alltid på länsmannens veranda” som muta. Länsman var 1919-26 *Emerik Kulvik* och från 1926 *Axel Lindblom*.¹⁰⁷ Också i Sastmola (Merikarvia) var många poliser ovilliga att övervaka förbudslagen.¹⁰⁸

---

¹⁰⁶ Aminoff-Winberg 2001, 59-60.

¹⁰⁷ Pirtulinnan isännän nousu ja tuho. Artikel av Jouko Juonala i *Kieltolaki*. Pirturalli, salakapakat, väkivalta ja huvielämä. *Ilta-Sanomien* erikoislehti 23.6.2016.

¹⁰⁸ *Kuunarin kryssi* 2017, 423.

SMUGGELTERMINOLOGIN – EN INTERNATIONELL VOKABULÄR

Här är avsikten att översiktligt belysa den internationella smuggelterminologin. Denna är till sitt ursprung mestadels västeuropeisk, men ett stort antal ryskinfluerade termer har vandrat in i finskan och till en del även i finlandssvenskan. Framställningen ger en bild av dessa avtryck samtidigt som den underlättar förståelsen av spritsmugglarnas verbala kodord, verksamhetskontext och kulturmiljö. Presentationen har delats upp i del som rör de terminologiska avtrycken västerifrån och en del som uppmärksammar den terminologiska kulturdiffusionen österifrån. I syfte att ge djup och kontrastverkan återges även de väsentligaste motsvarande brukstermerna inom spritsmugglingens område också i Sverige och Norge.

De västeuropeiska avtrycken. Med smuggling avses olovlig införsel av gods, ett fenomen som förekommit lika länge som handeln reglerats av lokala stormän och regeringar.¹⁰⁹ Brittiska ullsmugglare var verksamma under senare delen 1200-talet och den tidigaste kände av dessa är ullexportören *Henry of Arderne* 1275.¹¹⁰ Under 1400-talet smugglade holländare vin till England och öl på återfärden. På 1600- och 1700-talen smugglades varor som te, silke, spetsar, malt, salt, kryddor, tobak, pipor, gin, glas, läder, papper och fönsterrutor. En starkt bidragande orsak var den allt livligare sjöfarten mellan Europa, Afrika, Asien och Amerika. Från Frankrike smugglades stora mängder brandy och vin till England under 1700- och 1800-talen eftersom den brittiska regeringen infört höga skatter på varor som definierades som lyxgods.¹¹¹

Historikern *David Phillipson* har karakteriserat tiden 1700-1850 som den brittiska smugglingens glansdagar (heyday). Medan råull under 1600-talet smugglats från England vidtog vid 1700-talets början en omfattande illegal införsel av konsumtionsvaror. Med tanke på finansieringen av kriget mot Frankrike, Spanien, Nederländerna och de nordamerikanska

¹⁰⁹ May 2014, 11.

¹¹⁰ Smith 1980, 37.

¹¹¹ Smith 1980, 27, Andreas 2002, 1591, Johansen 2004, 147-148, Butterfield 2006, 38-41, Frykman 2014, 224-234, Mercadal 2016, 1570-11572

kolonierna infördes en rad importtullar. Då endast ett litet antal båtar och manskap under krigsförhållandena kunde avvaras för tullbevakningen öppnades aldrig tidigare möjligheter för smuglingen. Under en stor del av 1700-talet har hälften av befolkningen i England uppskattats antingen ha varit engagerad i smuglingen eller konsumerat illegalt infört gods. Det brittiska statsverket var beroende av intäkterna från importtullarna och därför sårbart då dessa undergrävdes av smugglare och pirater.¹¹²

Mycket livlig smugling förekom i Storbritannien under tiden mellan freden i Utrecht 1662 och franska revolutionen 1789. Orter som Flushing (Vlissingen), Ostend och Dunkirk fungerade som utförselhamnar för gin, men också från godsmagasinen i Calais, Boulogne, Dieppe, Le Havre, Cherbourg, Lorient och Roscoll smugglades konsumtionsvaror. Flera av dessa orter hade en engelsk lokalbefolkning som bidrog till hanteringen. Öar som Kanalöarna (Channel Islands), Scillyöarna (Scilly Isles), Lundy Island och Man ön (Isle of Man) fick en roll som mellanstationer för smuglingen.¹¹³

Någon täckande statistik föreligger inte, men en rad kvantitativa uppgifter belyser de smugglade volymerna. Det uppskattades sålunda 1750 att smuglingen av te uppgick till 1 360 ton per år – mer än tre gånger den legala importen. Enligt en uppskattning 1783 förmodades den illegala teimporten motsvara fem miljoner ton. Samtidigt bedömdes 60 000 personer vara delaktiga i smuglingen. De engelska kustvakterna beslagtogs 1713 sammanlagt 537 kaggar brandy av franska smugglare. Under tioårsperioden 1723-33 beslagtogs mängder motsvarande 1,5 miljoner liter brandy, annan sprit och vin jämte närmare en halv miljon kilo tobak. Den brittiska regeringen beräknade 1780 att den mängd gin som smugglades till England och Wales uppgick till motsvarande 17,6 miljoner liter medan smuggeltobaken motsvarade omkring 2,5 ton. Den årliga illegala teimporten uppgick under en stor del av 1700-talet till 1,4 miljoner ton, men myndigheterna förmådde beslagta endast 0,3 %. Spritbeslagen uppgick 1822-24 till en dryg miljon liter gin, mer än 600 000 liter brandy och närmare 50 000 liter whisky. Därtill beslagtogs 409 ton te och nio ton tobak.¹¹⁴

Uppgifterna om smugglarfartygen är tämligen sporadiska. Antalet prejade franska smugglarbåtar utgjorde 1713 sex och 1729 sju fartyg. År 1750 uppskattades det reguljära antalet fartyg som deltog i smuglingen till omkring 300. Under de fyra åren 1780-83 förtecknade kustbevakningen 215 smuggefartyg eller i medeltal 54 per år.¹¹⁵

Antalet engelska smugglare enbart i *Dunkirk* uppgick under den 26 år långa perioden 1765-91 till omkring 25 600 eller i medeltal ett tusental per år. Stadens situation var emellertid exceptionell. Dunkirk var en knutpunkt för den lands- och sjöburna handeln i nordvästra Europa och hade 1662-1789 status av frihamn där gods kunde lassas, lossas och återförsäljas utan att tull uppbars. Det uppstod därför kolonier av utländska handelsmän, i synnerhet

¹¹² Phillipson 1973, 15-16, 51.

¹¹³ May 2014, 32.

¹¹⁴ Ibid.

¹¹⁵ Williams 1959, 94-96, Smith 1980, 93, 98-9, 145, Kwass 2014, 17-24, 42-44, 57-58, 356, May 2014, 31, Sharpe 2016, 327-335.

engelsmän och nederländare. Smugglarna kunde för reda mynt köpa importerade stapelvaror som nederländskt gin, fransk brandy och vin, kinesiskt och indiskt te, kaffe från Saint-Dominique samt tyger från Lyon och Rouen. De lokala myndigheterna i Dunkirk skyddade smugglarna med stöd av Frankrike.¹¹⁶ *Napoleon Bonaparte* öppnade 1810 igen Dunkirk för engelska smugglare, liksom Gravelines (nederl. Grevelingen). I den sistnämnda hamnstaden grundade han 1811 rentav *Ville des smoglers*, en del av staden där inmot 300 engelska smugglare bodde.¹¹⁷

Under åren 1806-12 upprätthöll Bonaparte en handelspolitisk blockad mot Storbritannien. För övervakning av den smuggling som också bedrevs från Spanien, Portugal, Schweiz, Rhenförbundet och Italien byggdes en tullbetjäning upp, till slut omfattande 35 000 tjänstemän, vilka täckte det franskt dominerade området från Groeningen i Nederländerna till Rom och från Brest till Bayonne och Parma. Det inrättades 34 regionala tulltribunaler. Blockaden misslyckades emellertid då korruptionen var omfattande och den illegala godsinförseln till England fortgick även om de engelska redarna började importera större mängder från kolonierna.¹¹⁸

Borgå Tidning som redigerades av lektorn *Johan Edvard Öhman* publicerade 1845 en skäligen initierad översikt av luredrejeriet i Europa baserad på engelsk, fransk och tysk litteratur. Han framhöll att ”luredrejeriet är våra dagar en verklig makt, till hälften kommersiell, till hälften militärisk, som har sin hufvudstation och sina officiella tariffer, krigsvanda soldater och öfvade anförare”, varför ”det europeiska luredrejeriet går fram med den fullkomligaste säkerhet”. Antalet tulltjänstemän i Europa uppskattades till omkring 200 000 och antalet luredrejare till det dubbla eller 400 000. Artikeln tecknade även en bild av luredrejeriets karaktär i ett tiotal länder: ”I Frankrike är smugglare yrket fullt lika lönade som i England och Spanien, men det är mindre pittoreskt. I Spanien är luredrejaren en guerillo, hvilkens fantastiska lefnad kan lemna ämne för de vidunderligaste romaner. Engelska smugglaren är en hafsvarg, som strider mot elementena, som arbetar blott om natten, som bor på krogarna och förtär en stor del av sin egen vara. Den tyska luredrejaren är en skälm på det torra, som är mindre krigisk än hans främmande kamrater (...) I Ryssland, Polen, Österrike, Tyskland, Elsas o.s.v. äro judarna de som till stor del idka denna handtering, och deras vinster äro i allmänhet betydliga. Den ukas som nyligen anbefalldes judarnas förflyttning inom Ryssland, hade till hufvudsakligt syfte att betaga dem medlen till smuggling”.¹¹⁹ I den 1843 utfärdade ukasen fördrev *Nikolaj I* judarna från en 50 verst (53 kilometer) bred zon längs gränserna till Preussen och Österrike. I en ukas 1844 förbjöds därtill judarna i Kungariket Polen att hålla krogar annat än i städer eller utan särskilt tillstånd.¹²⁰

¹¹⁶ Morieux 2016, 171, 173, 259-262.

¹¹⁷ Gavin 2007, 333-356, Harvey 2016, 127-129.

¹¹⁸ Horn 2006, 279, Continental System. https://en.wikipedia.org/wiki/Continental_System

¹¹⁹ Luredrejeriet. Artikel i Borgå Tidning 8.11.1845.

¹²⁰ S:t Petersburg den 23 Aug. (4 Sept). Artikel i Finlands Allmänna Tidning 9.9.1844, Modern Jewish History: The Pale of Settlement. <https://www.jewishvirtuallibrary.org/the-pale-of-settlement>

Tullväsendet och -bevakningen i England är någorlunda känd sedan 1203 varvid en hel rad olika tjänstekårer avlöst varandra: *Customs service, Excise men, Coast guard, Landwaiters, Coastwaiters, Waterguard, Tidewaiters, Boatmen* o.a. titlar. Den franska regeringen, som under Napoleonkrigen 1793-1814 var i stort behov av engelska guldguineas för att avlöna sina trupper, uppmuntrade aktivt de brittiska smugglarna. För att bekämpa smugglingen inrättades i Storbritannien 1809 *Preventive Waterguard* och *Coastal Blockade Service*, av vilka den förra 1822 fick namnet *Coast Guard*. Kustblockaden avvecklades 1831. Under de första decennierna av 1800-talet fanns det ändå fyra olika organisationer för tullbevakningen: *Waterguard, Riding Officers, Cruisers* och *Coast Blockade*, vilka tillsammans hade en personal på 6 700 man. Från 1652 utfärdades en rad s.k. *Navigation Acts* som gav brittiska handelskompanier ensamrätt till fraktfart. Storbritannien övergick stegvis till ett frihandelssystem 1842-46 då omkring 1 200 godsartiklar blev tullfria. Sprit, tobak och klockor smugglades dock fortsättningsvis i mindre skala. *Coast Guard* var 1849 indelat i 96 distrikt med omkring 6 000 man i rullorna.¹²¹

Under 1780-talet fanns sammanlagt 44 s.k. *Revenue vessels* (uppbördsfartyg). Av dessa tillhörde 20 tullen medan 16 underlydde hamnmyndigheterna på basen av avtal. Tullen blev emellertid 1787 enda huvudman. Antalet s.k. *Customs vessels* (tullfartyg) uppgift 1797 till 37 medan det fanns elva s.k. *Excise vessels* (fartyg för uppbörd av varuskatt, accis). En del av dessa fick jaktnamn som *Active, Alert, Alarm, Falcon, Fox, Hound, Hunter, Success, Viper, Valiant* och *Vigilant*. Antalet *Revenue vessels* ökade från 36 år 1823 till 50 år 1839 och 70 år 1849. Den första tullångbåten *S/s Vulcan* sjösattes i Cowes 1834, var tullens stolthet och visade sig vara synnerligen effektiv. Fartyget ersattes 1852 med *S/s Argus* som 1854 blev det fartyg som tog den första ryska prisbåten vid Beachy Head under Krimkriget. Det var den finländska barken *S/v Troja*.¹²²

Handelssjöfartens omkring fem tusen år långa historia präglades fram till modern tid av kaotiska förhållanden där fartygsburen handel, smuggling, sjöröveri och statsauktoriserad kaparverksamhet bildade grundmönstret. I likhet med smugglingen är också sjöröveriet av samma ålder som handelssjöfarten. Det förekom under feniciertiden (3 000 – 800 f.v.t.), i det antika Grekland (1000 f.v.t. till år 0), i Romarriket (800 f.v.t. till år 500), vikingatiden (700-1 100), medeltiden, i Karibien på 1500- och 1600-talen, i de nordafrikanska s.k. Barbareskstaterna på 1500-1800-talen och under 1800-talet även i de kinesiska, indonesiska och afrikanska farvattnen. Även om sjöröveriet under 1800- och 1900-talen trängdes tillbaka har det som fenomen fortsatt att existera i vissa begränsade kustområden. De kriminella inslagen i handelssjöfarten i form av smuggling, plundring och sjöröveri hade över tiden flera gemensamma drag: det fanns ingen allmänt erkänd rättsordning, det yppade sig möjligheter till enorma vinster och byten och det var lätt att växla tyngdpunkten mellan hedervärd handel och röveri. Samtidigt var de landbaserade tjänstemännen ofta korruperade medan de dåvarande statsbildningarna saknade slagkraftiga polis- och örlogsflottor som på ett effektivt och systematiskt sätt skulle ha förmått bekämpa brottsligheten. Därtill har smugglarna och

¹²¹ Smith 1980, 106, 150, May 2014, 19-22, 39, 49-51, 66.

¹²² Smith 1980, 96, 98, 148, 150-151.

piraterna ofta varit innovativa och utvecklat nya fartygstyper och verksamhetsmetoder som på kort sikt varit överlägsna myndigheternas tull- och handelspolis.¹²³

Smugglingens andel av importen som helhet antas ha förblivit någorlunda oförändrad genom århundradena. Vad som över tiden förändrats är endast smugglingssätten, strukturen i smuggelligornas organisation, lagstiftningen och myndigheternas insatser för att bekämpa smugglingen. De ledande europeiska handelsmakterna utgjordes till en början av länder som Italien, Spanien, Storbritannien, Frankrike, Nederländerna och de tyska staterna. Språkbruket i dessa har satt sina avtryck i smugglarvokabulären. De tidigaste beläggen kan studeras i bl.a. de voluminösa ordböckerna *Svenska Akademiens Ordbok*, *The Shorter Oxford English Dictionary on Historical Principles* och *Dictionnaire culturel en langue française*. I svenskan är ordet *tull* belagt 1521 i betydelsen avgift för passage och känns igen i engelskans ”take toll of” med innebörden att ta tribut. Ordet *contrabbando* är ursprungligen ett italienskt ord för en förordning om förbjudna varor. I franskan är ordet *contrebande* för smuggelgods belagt 1512 och *contrebandier* för smugglare 1715. I engelskan är ordet *contraband* i betydelsen av såväl smuggelgods som verbet smuggla belagt 1529 och i svenskan under 1690-talet. Finskans *kanterpantti* (smuggling) kommer från det från franskan inlånade ryska ordet *kontraband*.¹²⁴ Yrkessmugglarna på Karelska näset under 1910-talet kallades följaktligen *kontrapantsikka* (ung. kontrabandist)¹²⁵

Ordet *smuggla* uppträder i svenskan däremot först ett sekel senare eller 1798, men bruket var knappast utbrett eftersom de bägge påföljande beläggen härrör från 1834 och 1840. I dansk och norsk form används termen *smugle*. Ordet *smuggla* är beslätat med ordet *smyga* och torde ha sina rötter i tyskans *schmuggeln* och *schmiegen*. Det tidigaste engelska belägget är från 1687 i formerna *smuggle*, *smuckle*, *smukkelen* och *smuggelen*. För ordet *smuggler* finns belägg 1661 och har även formen *smukkeler*. I tyskan förekommer även termerna *Pascher* (smugglare), *Schwärzer* (dito) och *Schleichhandler* (smyghandlare). I flamiskan och nederländskan används orden *smokkel* och *sluikhandel* (smyghandel) i samma betydelse.¹²⁶ Det första belägget i SAOB:s för *spritsmuggling* är från 1922. Också i England finns belägg för ordet *smuggle* först från 1600-talet och i en förordning från 1661 talades om ”a sort of leud people called Smuckellors” (en sorts underhuggare som kallas smugglare). Som tullhistorikern *Graham Smith* påpekat undvek smugglarna själva denna benämning och uppfattade sig istället som *free traders*. Eftersom den illegala utförseln av ull till en början dominerade smugglingen började de engelska smugglarna kallas *owlers* (nattugglor), ett uttryck som levt vidare till modern tid.¹²⁷

I de nuvarande nordiska länderna torde olaga införsel av olovliga varor ha förekommit sedan 1100-talet då de första tullarna uppbars. Dokumentunderlaget om den medeltida smugglingen

¹²³ Mueller-Adler 1988, 376-377, Frykman 2014, 218-238.

¹²⁴ Paunonen 2016, 357-358.

¹²⁵ Korkki 1999, 82.

¹²⁶ Morieux 2016, 260.

¹²⁷ Smith 1980, 36, 39.

är emellertid knappt och fragmentariskt. Med framväxten av en starkare kungamakt under 1300- och 1400-talen uppstod även ett tullväsende, vilket emellertid var regionalt oenhetligt och krävde för att kunna upprätthållas en samlad statlig politik som inte genomgående var effektiv. I Östersjöområdet riktade sig de kungliga regleringarna från början mot utlänningar som införde varor, företrädesvis hanseatiska köpmän som handlade längs Finska vikens kust från Egentliga Finland och Nyland till Viborgsområdet. Därtill förde novgorodiska handelsmän och befraktare varor till den österbottniska kusten längs insjöar och älvar. På det område som bildar det nuvarande Finland torde statlig tulluppbörd ha utförts sedan 1200-talet. De äldsta dokumenten med tullräkenskaper i kuststäderna härrör från 1500-talet. Det fanns då tullskrivare och tullnärer och från 1580-talet en övertullman. Från och med 1650 föreligger tullkorrespondens från Viborg med Trångsund och Helsingfors.¹²⁸

Sveriges tullverk hade under 1500-talet tidvis en slags överste tullnär. Från 1636 fanns en generaltullförvaltare som 1686 blev överdirektör för rikets tullväsende och handelsjöfart. Under en stor del av 1700-talet fram till slutet av den svenska tiden var tulluppbörden utarrenderad till en enskild s.k. tullarrendesocietet. Så var fallet 1726-65, 1787-82 och 1803-08. Från 1622 till 1809 gällde en lanttull som uppbars vid stadsportharna på de lantbruksprodukter som fördes in till städerna.¹²⁹

Den term för olovlig varuinförsel som togs i bruk och dominerade långt in på 1800-talet var *lurendrejeri*. Fenomenet med olaga införsel är dock äldre än så. Ordet *lurendrejeri* är belagt i svenskan 1741 och återgår på holländskans *lorrendraaien*. I 1734 års lag ingick normerna (tull)försnillning och lurendrejeri i Strafflagens Kap. 38:12. I maj 1839 utfärdades Seglations-Ordning för Storfurstendömet Finland och Förordningen till förekommande af lurendrejeri och tullförsnillning, och huru med warors angifning, förtullning och transporterande, samt nederlags-gods förhållas må. Också 1887 års Tullstadga (17/1887) använde i 13:e kapitlet benämningarna tullförsnillning och lurendrejeri.

Inte heller i 1917 års Förbudslag ingick ordet smuggling utan vad som kriminaliserades var olaga införsel av alkohol. I 1638 års tullordning ingick straffbestämmelser för olovlig in- och utförsel. En 1652 utfärdad tullinstruktion betonade det angelägna i att beivra "Lurendrägerier" (9 §) då dessa "dagligen förnyas". En närliggande term var "Maskopi" som bl.a. 1671 avsåg underslev vid förtullningen utfört gemensamt av tullbetjante och handelsmän. Därtill förekom ännu uttrycket "svekligt" (förfarande) som av tullhistorikern *William Smith* moderniserats ordet "tullsvek". Dokumenthänvisningar föreligger i detta fall från 1552 och 1636.¹³⁰

I det finländska nationalbibliotekets digitala tidningsbibliotek ger ordet "smugglare" och den finskspråkiga motsvarigheten "salakuljettaja" med olika ändelser 11 831 respektive 27

¹²⁸ Smith 1950, 13-22, Smith 1955, 278-296, Tullihallitus-Tullstyrelsen 1962, 2, Smuggling. Artikel i: Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid från vikingatid till reformationstid. Band XVI 1971, 270-274, Heikkinen 1994, 23-126.

¹²⁹ Ibid.

¹³⁰ Smith 1950, 133, 136, 155, 226, 230, 231.

084 träffar för förbudstiden (1.6.1919-4.4.1932). Motsvarande siffror för ”smuggling” respektive ”salakuljetus” är 9 003 och 49 650. Därtill förekommer de mer ålderdomliga uttrycken ”lurendrejare” i 404 och ”lurendrejeri” i 2 211 fall. Frekvenserna visar på ett rätt omfattande vardagsbruk även om de termer som uttrycker smuggling ändå var i klart mindre bruk än allmänstermer som ”transport” (26 704), ”kuljetus” (107 105 625), införsel (4 108), import (28 144) och tuonti (119 822).

Tullstadgan från 1887 gällde också under förbudstiden. Den uppdaterades emellertid fortgående med årliga tillägg och förändringar, ibland flera. Förtullningen av varor och artiklar företogs på basen av viktmått. En förordning 1756 förbjöd införsel av 230 produkter och tulltaxan 1771 import av sammanlagt 871 olika varuslag.¹³¹ I Finland fastställdes tulltaxor för inkommande utländska varor 1815, 1819, 1822, 1839 samt för importvaror 1852, 1859, 1863 och 1871. Antalet förtecknade importvaror uppgick 1822 till omkring 1 600. Då en behändig slagordsbok med tulltaxans tariffer utarbetades 1839 upptog den omkring 1 700 artiklar, tjugo år senare 1859 cirka 8 600 artiklar, 1887 drygt 2 000 artiklar, nio år senare 1894 omkring 2 500 artiklar för att 1910 igen omfatta omkring 8 500 artiklar som antingen var underkastade tullavgift eller tullfria.¹³²

Canistrum är ett latinskt ord för flätad korg, men började under 1600- och 1700-talet användas för bleckdosa, i franskan i något varierande former som *canastre*, *kanaster*, *canasse* och *canistre* och i engelskan *canister*. Ordet är i engelskan belagt 1697 i betydelsen korg för bröd o.d. och 1711 som behållare för te, kaffe och krut. I svenskan är ordet *kanister* belagt 1742. Finskans *kanisteri* kan även delvis återgå på det inlånade ryska ordet *kanister*.¹³³ Kanistrar av bleckplåt torde först under industrialiseringsperioden i slutet av 1800-talet i alla länder ha börjat användas som behållare för oljor, bensin, färg och andra vätskor medan termen spritkanister verkar ha blivit utbredd först i början av 1920-talet. SAOB anger det första belägget för *spritkanister* så sent som 1927. Även om det talades om kanistrar också i Sverige och Norge var de vanliga uttrycken där *sprittkannor-* och *dunkar*. En del av de behållare som användes i spritsmugglingen i Norge liknade också typiska kannor: de var cylindriska med konformig topp och försedda med såväl handtag som med ett lock för mynningen. I

¹³¹ Förordning, angående wisse öfwerflöds-warors förbudande till införsel i Riket 5.11.1756, Taxa, hwarefter Stora Siö-Tullen uppå alla ankommande waror bör erläggas och upptagas 15.2.1771, Mäntylä 1985, 105, Magnus Olofsson: Kriget mot smugglarna. Artikel i Populär historia 8.2015: <https://populärhistoria.se/samhalle/brott-straff/kriget-mot-smugglare>

¹³² Förordning angående ej mindre en förnyad Tull-Taxa å de till Finland inkommande utländska waror, än åtskilliga omständigheter som, i afseende å landets handelswaror komma att iakttagas 27.7.1822, Tull-Taxa för inkommande waror uti Storfurstendömet Finland, i enlighet med gällande författningar upprättad och utgifven af O.H. Holmberg 1839, Tull-Taxa för Import-Varor uti Storfurstendömet Finland i enlighet med kejsrerliga Tull-taxan af den 30 April 1859 alfabetiskt ordnad och utgifven af Carl Wænerberg och Oskar Wasastjerna 1859, Tull-taxan efter metrisk systemet alfabetiskt ordnad 1887, Tull-taxa af 1886 med de intill april 1894 fastställda ändringar. Alfabetiskt ordnad 1894, Suomen suuriruhtinaskunnan tullitaksa lisäyksineen. Aakkoselliseen luetteloon järjestyntä Raimo Spolander 1910.

¹³³ Slaavilaisia lainasanoja suomen kielessä. Venäjältä mahdollisesti johdetut sanat. <https://blogulblog.wordpress.com/finladezul-si-finladeza-lui/epapuhdasta-suomea-finlandeza-alterata/slaavilaisia-lainasanoja-suomen-kielessa/>

jämförelse med bleckkanistrarna var de stadigare eftersom de gjorts av korrugerad plåt och även mer oömma för stötar. Deras stabelbarhet var dock inte lika god som de rektangulära spritkanistrarnas.¹³⁴ I Norge användes emellertid också likadana kanistrar som i Finland. Ordet *spritudunk* är belagt så sent som 1923 – förmodligen för att det mest användes av spritsmugglare och småfolk¹³⁵ – medan dunk nämns första gången 1645. Dess ursprung är lågtyskans *tunneke* och nederländskans *tonneke* som en diminutivform till tunna.

I Finland används ordet *tråkare* allmänt i betydelsen *spritlangare* eller *säljare*. De flesta uppfattar ordet som ett slanguttryck typiskt för lågstatusgrupper, men ordet är egentligen franskt då *troqueur* betyder utövare av byteshandel, handlare eller försäljare. Ordet har vandrat in i finskan via ryskans *troka* som inlånats från franskan.¹³⁶ Det är ett av flera franska ord som adopterats från det ryska språkbruket, uttryck som *remont*, *desant* och *räjong*. I Finland förekommer ordet *tråka* för första gången i arbetartidningen *Työmies* hösten 1903. Utanför Fredriksbergs nya verkstadsbyggnad samlades då folkliga supgång som bestod av såväl män som kvinnor varvid en affärsman sålde flaskor med sprit med hjälp av flera ”trokarit”.¹³⁷ I en tidsbild från Karelska näset som kan tidfästas till slutet av 1800-talet och 1900-talets första decennium heter det: ”En trokare på Näset var, eller oftast två allround handelsmän, de där med ett väldigt lass kuskade omkring från villa till villa och bjödo ut från Petersburg importerade delikatesser, grönsaker och frukt”.¹³⁸ I denna skildring finner man förmodligen det urprungliga upphovet till ordet *tråkare*. Det var den lokala benämningen i Terijoki och på andra semesterorter strax väster om den finsk-ryska gränsen där företrädesvis ryska ståndspersoner uppförde omkring 12 000 ofta durabla och spatiösa trävillor. Dessa ståndspersoner försågs med livsmedel av handelsmän, som bland de ofta franskkunniga ryska ståndspersonerna kallades *troqueurs*. Ursprungligen hade benämningen sålunda ingen särskild anknytning till den illegala sprithandeln. Då denna under perioden 1906-10 tilltog i omfattning skedde en betydelseförskjutning så att *tråkandet* nästan helt och hållet kom att förknippas med den olovliga sprithanteringen.

SAOB dokumenterar för Sveriges vidkommande de första beläggen för *spritlangare* 1908 och *spritjobbare* 1918. Det franskinspirerade ordet *trokera* är belagt 1855 i betydelsen byta, men har i Sverige i motsats till Finland överhuvudtaget ingen som helst anknytning till spritlangning. Den nordamerikanska motsvarigheten till *tråkare* är *bootlegger* i betydelsen av en småförsäljare med mer eller mindre fast kundkrets. Uttrycket hade kommit i bruk redan under 1700-talet då handelsmän som sålde sprit till indianerna förde med sig buteljer nedstuckna i stövelskaften (*bootleg*). Under förbudstiden i USA 1920-30 blev storskalig bootlegging emellertid en väsentlig del av den s.k. organiserade brottsligheten.¹³⁹ Ett annat

¹³⁴ Ett foto av en kanna ingår på baksidan av Hjärdar 2003.

¹³⁵ Ehnebom 1991.

¹³⁶ Stenmark 1983, 167.

¹³⁷ Wiheliäisyden pesäpaikka Helsingissä. Artikel av signaturen Karolus i *Työmies* 29.9.1903.

¹³⁸ Näset genom nya glasögon. Resebrev till Kotka Nyheter av Den oblyge. Artikel i *Kotka Nyheter* 14.9.1929.

¹³⁹ Schmölders 1930, 204, Allsop 1980, 7, Sifakis 1987, 44-45

nordamerikanskt förbudstida uttryck för tråkare är *moonraker* (månskensrumlare) som syftar på att den illegala sprithanteringens ofta skedde nattetid.

I det digitala tidningsbiblioteket finns det finska ordet ”trokari” i 2 371 fall före förbudslagens ikraftträdande 1.6.1919 och i 18 685 fall under själva förbudstiden. Någon siffra för den svenska stavningen ”tråkare” kan inte ges eftersom sökprogrammet systematiskt noterar även formen ”tråkig”.

Den ryska kulturdiffusionen. Tekniken att framställa brännvin av säd introducerades i Sverige söderifrån. Till de områden som bildar det nuvarande Finland kom innovationen från väster, trots att det i den tidigare litteraturen förmodats att soldaterna lärde sig konsten under fälttågen mot Ryssland 1570-95, 1609-10 och 1612-17. Första gången brännvin nämns i Finland är i tullängderna i Åbo 1553 och *Gustav Vasa* uppmanande 1555 befälhavarna i kriget mot ryssarna att ge soldaterna ”en god drick” av brännvin, vin eller pryssing (starköl, drank) för att stärka stridsmodet. En brännvinspanna skaffades 1566 till Åbo slott. I en förordning 1592 bestämdes att lantprästrarna skulle leverera en kanna brännvin till krigsfolket för varje prästgäll med 120 bönder. Även om brännvinet var känt i Sverige sedan medeltiden användes det länge i endast smärre mängder som läkemedel och ingrediens i de dekokter som framställdes i obskyrt syfte.¹⁴⁰

I svenskan är ord som *brennewijn* och likartade benämningar belagda från 1553, *brännvinsbod* från 1623 och *brännvinskrog* från 1659. Ordet *brännvinsbeslag* förekommer från 1779. Uttrycket *brännvinsfinne* är belagt 1772. Enligt utsagan var dylika ”finnar af elakartadt slag som ofta slå ut på fyllhundars ansigten”. I digitala tidningsbiblioteket ger ordet ”brännvin” 22 129 träffar före förbudstiden, men endast 6 370 under själva förbudstiden. För finskans ”viina” är de motsvarande siffrorna 74 225 respektive 57 652.

Ryskan har emellertid gett flera bidrag till finskans supterminologi och beteckningar för olika slag av alkoholdrycker. Det ryska ordet ”spirt” som måhända inlånats från ”spiritus fortis” har sålunda blivit *pirtu* (sprit). Ordet ”pirtu” förekommer för första gången i tidningen *Uusi Suomi* våren 1878.¹⁴¹ I digitala tidningsbiblioteket förekommer det före förbudstiden i 6 442 fall och under själva förbudstiden i 61 827 fall. Ordet ”sprit” ger under tiden före förbudslagen 25 586 och under förbudstiden 42 554 träffar. De tre orden ”pirtu”, ”viina” och ”sprit” dominerade sålunda starkdrycksvokabulären under förbudstiden, men var inte lika högfrekventa som orden för baslivsmedlen: ”mjölk” (25 589), ”maito” (132 218), ”bröd” (49 797) och ”leipä” (114 703). Inte heller förekom orden för brännvin i riktigt lika stor utsträckning som beteckningarna för de främsta övriga njutningsmedlen: ”kaffe” (51 991), ”kahvi” (163 921), ”tobak” (10 249), ”tupakka” (59 340), ”cigarett” (5 427), ”savuke” (52 973), ”papyross” (396) och ”paperossi” (6 563).

¹⁴⁰ Dahlgren 1926, 3, Ur brännvinets historia. Artikel i *Hembygden* Nr 19 1962 av signaturen –n, Mårtensson 1962, 10-13, Mäntylä 1985, 13-21,

¹⁴¹ Maaseudulta. – Kotkanlahdelta *Matinpäivänä*. Artikel av signaturen Ties kuka i *Uusi Suomi* 15.3.1878.

Det finska ordet *vodka* är ett direkt inlån från det ryska ordet för brännvin som uppblands med vatten, ”vodka” i betydelsen ”lilla vattnet”. Ordet användes dock inte ofta i Finland och i digitala tidningsbiblioteket ger ”vodka” endast 747 träffar under tiden för förbudstiden och 1 108 gånger under förbudstiden. Finskans *piiva* (svagdricka, öl) kommer från ”pivo” och *renska* för ordet Rhenvin från ryskans inlånade ”reinvein”.¹⁴²

Särskilt ifråga om måttenheter för spritmängder har ryskan influerat det finska språkbruket. Det finska ordet *sorakoska* avser sålunda en tredjedelsliter sprit och har ryskans ”soróvka vina” som förebild. Detta var ett rymdmått då måttenheten ämbare delas i 40 buteljer (sorok). Sorakoska-flaskorna som rymde sex deciliter innehöll 96 % sprit och var försedda med kännspaka röda etiketter i prisklassen 45-53 kopek. Alkoholprocenten i flaskor med blå etikett uppgick till 88-92 % till priset 25-30 kopek. Därtill fanns sprit av lägre koncentration med vit etikett och som kostade 10-20 kopek.

Flaskorna var av olika storlek, basmodellen eller helflaskan rymde 0,6 liter. *Koltiskan pullo* hade ett rymdmått på 24 cl och *talavoi-pullo* på 12 cl. Den allra minsta flaskstorleken innehöll endast en sup på 10 cl och kunde kallas *Pahat pienet kaverit* (merzávtschiki = dåliga småkamrater).¹⁴³ Ordet *sotka* är ett direkt inlån från ryskans ”sotka” och avser en helt liten flaska sprit, vanligen 100 gram. Ordet *rahvintka* (karaff) kommer från ryskans ”grafin”, *sarkka* (bägare) från ”tjarka” medan *kruska* (stop) återgår på ryskan ”kruschka” och *vaterka* (mugg) på ”tjetvertinka” i betydelsen fjärdedel (250 gram eller även en halvliter). Ordet *Kolpakko* (stop) kommer från ”kolpak” som ryskan upptagit från turkiskan och som egentligen betyder hög konisk hatt eller nattluva. Det finlandssvenska slanguttrycket ”vara i stakan” (berusad) kommer från ryskans ord för glas – stakan. Det finska uttrycket *natsaiju* har ryskt ursprung och betyder dricks, smörjpeng eller muta.¹⁴⁴

Det finska ordet *nassakka* (liten kagge) kommer från ryskans ”nasadka”. Orden *ropotsikka* och *roposniekka* (korkskruv) motsvarar ryskan ”probótschnik”. Ordet *subari* (bilförare) återgår på ryskans ”schofjór” och möjligen ”suchár” (skorpa) i överförd betydelse för chaufför.¹⁴⁵ Ryskans ”kabak” har gett upphov till *kapakka* (krog), *karonka* (initieringsfest) kommer från det ryska ordet ”korónka” i betydelsen liten krona som i överförd mening betecknar en avslutningsfest. Finskans *ratto* (nöje) återgår på ryskans *rad* och *revohka* (rådd) på ”trevóga”. *Meteli* (skrån, bråk) kommer från ryskans ”metel”, ordet *pulittaa* (betala skuld) från ”platít” och ordet *sopottaa* (sluddra) från ”sjópot” i den ursprungliga betydelsen att viska. Ordet *sapiska* (klander) kommer från ryskans ”zapiska” och finskans *pujani* (sälle) återgår på ryskans ”pulit”. Letka (piska, pamp) kommer från ryskan ”pletka” och patukka (käpp, batong) från ryskans

¹⁴² Paunonen 2016, 355-356, 583-584, Slaavilaisia lainasanoja suomen kielessä. Venäjästä mahdollisesti johdetut sanat. <https://blogulblog.wordpress.com/finladezul-si-finladeza-lui/epapuhdasta-suomea-finlandeza-alterata/slaavilaisia-lainasanoja-suomen-kielessa/>

¹⁴³ Heider 1979, 160, Korppi 1995, 90.

¹⁴⁴ Paunonen 2016, 322-372, 490-491.

¹⁴⁵ Paunonen 2016, 197, 199-201, 231-232, 276, 320-321, 371-372, 394, 407-408, 411-412, 412-413, 415-416, 557, Slaavilaisia lainasanoja suomen kielessä. Venäjästä mahdollisesti johdetut sanat. <https://blogulblog.wordpress.com/finladezul-si-finladeza-lui/epapuhdasta-suomea-finlandeza-alterata/slaavilaisia-lainasanoja-suomen-kielessa/>

Under förbudstiden uppstod såväl i städerna som på landsbygden veritabla spritnåsten, i vilka smuggelsprit fortgående såväl konsumerades som distribuerades. En del av dessa ställen blev ökända och uppgick enbart i Helsingfors till tiotals. Bilden visar en dylik lokal vid Tredje linjen 15 i Berghäll. Entrén utgörs av öppningen mitt på bilden i gårdsbyggnaden av tegel. Foto: Lars Westerlunds fotosamling.

”batóg”. Ordet *putka* (fängelsecell) från ryskans ”budka”, *tyrmä* (häkte) från ryskans ”tjurmä” medan *lutka* (slampa) har ryskans ”bludnitsa” som förebild. *Rotakka* (lösdrivare) kommer från ”brodjaga”. Finskans *roikka* (gäng) återgår på ”trojka” och *rosvo* (rövare) på ”razbójnik”. *Kohmelo* och *pohmelo* (baksmälla) har sitt ursprung i ryskans ”pohmel”, i betydelsen baksmälla har ”progul” blivit *rokuli* (olovlig frånvaro från arbetet).¹⁴⁶

Också ordet *lesti* i betydelsen flaska har satts i samband med ryskans ”last” varvid uttrycket *heittää lestiä* avser att leverera eller langa en flaska sprit.¹⁴⁷ Det är emellertid också möjligt att ordet återgår på svenskans och finskans (skomakar)läst. Dylika läster som oftast var gjorda i trä var behändiga att kasta och påminde om flaskor. Ordet ”lesti” förekommer visserligen i 21 115 fall i digitala tidningsbiblioteket, men sammansättningen ”heittää lestiä” i endast åtta fall och ”lestinheittäjä” (langare) inte alls. Av dessa anknyter inte ett enda till spritlangningen utan används i betydelsen avsluta eller ge upp något. Detta skulle tyda på ett endast mycket lågfrekvent bruk. På svenska förekommer ordet ”langa” i 10 244 fall och ”langare” i 9 792 fall.

Det förekom en omfattande illegal införsel av rysk sprit över Karelska näset till Finland 1910-14.¹⁴⁸ Med denna har förmodligen redan tidigare etablerad rysk terminologi förstärkts och blivit normbildande. Särskilt lokalsamhällena i byn *Raivola* i Kivinebb (Kivennapa) och

¹⁴⁶ Ibid.

¹⁴⁷ Korkki 1995, 90.

¹⁴⁸ Hämynen 2007, 23-24, Nokki 2017, 170-174.

byn *Jaarila* i Mola (Muolaa) fick en roll som formliga spritnästen. Raivola blev en "satellitförort" i S:t Petersburgsregionen då den arbetsföra manliga befolkningen under veckodagarna arbetade på den ryska sidan av gränsen. Deras hustrur och även ogifta kvinnor och änkor engagerade sig i stor skala i spritsmugglingen och upprätthöll även tiotals lönnkrogar. Det var särskilt rysktalande arbetarhustrur och änkor i ålderskategorin 35-40 som ägnade sig åt den illegala sprithanteringen.¹⁴⁹

Antalet myndiga kvinnor i Raivola uppgick till omkring 400, av vilka 1900-14 inte färre än 228 åtalades för alkoholbrott. Enbart i Raivola verkade tiotals lönnkrogar och i Terijoki 17 s.k. terestauranger. Dessa senare sålde visserligen inte själva sprit då ägarna var rädda för att myndigheterna skulle lägga ned rörelsen, men tillät självständigt agerande sprithandlare att göra sin affärer i bakre rum, i uthus eller i den närmaste omgivningen. Därtill bedrev en knapp tredjedel av handelsmännen i Kivinebb lönnkrog och en drygt femtedel av handelsmännen i Mola.¹⁵⁰

De lokala männen, såväl finsk- som ryskspråkiga, ägnade sig även åt ett excessivt veckoslutssuperi och det fanns gott om berusade bland de arbetare som från Petersburg återvände i tågans tredjeklassvagnar till sina bostäder på den finska sidan av gränsen. Antalet ölhallar och vinstugor hade i Petersburg ökat från 833 år 1902 till 1 663 år 1914. I närheten av finländska järnvägsstationen *Finljandskij vokzal* fanns ett stort utbud av krogar och spritkiosker som sålde billig sprit, bl.a. restaurangen *Stop Signal*. Det var mycket enkelt att hämta sprit genom korta resor till orter som Systerbäck (Sestroretsk) och Kronstadt eftersom ett stort antal krogar inrättats strax bakom gränsen. Där fanns även ett nät av ryska kronans alkoholbutiker. Historikern *Jyrki Korkki* har summerat sina iakttagelser: "Männen for vanligen till Valkeasaari (Beloostrov) för att dricka huvudet fullt och också för återfärden reserverades sprit. Kvällen inleddes ofta i Valkeasaari där de berusade sig och köpte sprit för resten av kvällen då de återvände varvid sprit såldes under kvällsfesterna i Frivilliga Brandkårens, arbetarföreningens och Frälsningsarméns lokaler. Kvällen tog beroende på berusningsgraden sin ände i att de slocknade, med bråk och slagsmål eller i butkan".¹⁵¹

Däremot vann de populära ryska slangorden för hembränt, *samogon och hanzha*, inte någon utbredning i finskan. Det sistnämnda ordet upptogs i ryskan från nordkinesiskans *han-shin* i Mandsjuriet under det rysk-japanska kriget 1904-05.¹⁵² Det fick inget genomslag i finskan eftersom hembränningen i Finland var ett lokalt fenomen och smugglingen av hanzha obetydlig. Det folkliga finska ordet *pontikka* för hembränt förmodas för sin del ha upptagits från svenskans "pontak", som under 1700-talet var skrivformen för det franska vinet från distriktet Pontacq.¹⁵³

¹⁴⁹ Korkki 1995, 60-64.

¹⁵⁰ Korkki 1995, 83-86.

¹⁵¹ Ibid., 78, 89, Phillips 2000, 83.

¹⁵² Narsky-Khmelevskaya 2018, 400.

¹⁵³ Pontikka. <https://fi.wikipedia.org/wiki/Pontikka>, Moonshine by country. https://en.wikipedia.org/wiki/Moonshine_by_country

Beteckningar i Sverige och Norge. Såväl Sverige som Norge har sina idiomatiska uttryck för brännvin och sprittrafik. Motsvarigheten till finska "lesti" i Sverige var under 1920-talet närmast uttrycket *panna*, mest i betydelsen helflaska eller en liter sprit. Det fanns emellertid också halvpannor. Ordet *langa* torde komma från nederländskans eller lågtyskans *langen* i betydelsen göra lång eller sträcka ut handen för att överlämna något. Uttrycket *langa sprit* finns belagt 1894 och förekommer sedan dess som beteckning för beföring av sprit eftersom varan typiskt passerar flera händer från anskaffare till konsument.

Ett parallelluttryck till *panna* särskilt i Stockholmstrakten var *pund* som är belagt 1912 och vanligen betydde en flaska utspädd sprit eller sprit blandad med *vådis* (= vatten). Det var ofta fråga om ölflaskor som rymde ett s.k. våvarumått på ¼, 3/8 eller 1/3 liter. Smyghandeln med dessa försiggick på ungarshotell, i portgångar, på gårdar eller i de s.k. ölkaféerna, till vilka ölflaskorna hämtades i fickor eller väskor. En *pundare* var en spritlangare, men ordet användes även för att beteckna spritmissbrukare som tillhörde de lägre befolkningsskikten. Uttrycket kom från 1960-talet att få den överförda betydelsen av drogmissbrukare.¹⁵⁴

I Sverige var *Carita* en benämning för eau de cologne, vilken i finskan fått formen *kolina*. Ordet *dunder* avsågs denaturerad, s.k. teknisk sprit. Ordet *dundergubbe* har flera betydelser, men en står för suput eller konsument av rödsprit. Den tekniska spriten färgades röd för att undvika förväxling med andra vätskor. Genom en tillsats av svart pund (dubbla malörtsdroppar) kunde den senare göras mer drickbar.¹⁵⁵ I Finland har den denaturerade spriten kallats *tenttu*, *tenu* eller *liekkiviina* (flambrännvin) då den marknadsförts som T-sprii (= Taloussprii, hushållssprit).¹⁵⁶ En *polityrgubbe* är i Sverige en person som berusar sig med polityr medan motsvarande benämning i Finland utgörs av *puliukko* (puligubbe) och *puliveivari*. Det sista uttrycket härrör från konsumenternas vana att fälla ur denatureringsmedlet genom att bl.a. göra centrifugalrörelser med spritflaskan i handen.

I Norge tillverkade och sålde Vinmonopolet 1944-45 tre nya spritsorter gjorda på cellulosasprit eftersom importspriten tagit slut under ockupationen. Den populäraste marknadsfördes under namnet *Borgerakvevit* som populärt började kallas *plankesaft* och *nakkeskudd*.¹⁵⁷ Långt dessförinnan fick från slutet av 1800-talet s.k. *laddevin* stor utbredning. Den var en populär vincocktail som i stora mängder importerades från tyska frihamnar ännu i början av 1900-talet. En s.k. laddevinperiod inträffade 1896-1903. Oftast torde laddevinet ha bestått av spanskt vin gjort på de billigaste och sämsta druvsorterna, utsorterade druvpartier eller russin och som försetts med tillsatser av sprit, socker och essenser. Det marknadsfördes allmänt som portvin. I Sverige förekommer uttrycket *bluddervin* i samma betydelse från 1912.¹⁵⁸

¹⁵⁴ Bland langare och langarekunder 1927, 2, 30-31, 36, Gibson 1969, 122, 133, Ström-Billing 1991, 64, Thorén 1996, 140, 151.

¹⁵⁵ Bland langare och langarekunder 1927, 23, 30-31, Gibson 1969, 32, Ström-Billing 1991, 65, Thorén 1996, 41, Teknisk sprit. https://sv.wikipedia.org/wiki/Teknisk_sprit

¹⁵⁶ Taloussprii. <https://fi.wikipedia.org/wiki/Taloussprii>

¹⁵⁷ Lindblad 2009, 11.

¹⁵⁸ Schmölders 1926, 59, Ström-Billing 1991, 63, Laddevin. <https://lokalhistoriewiki.no/index.php/Laddevin>

7 200 SMUGGLARE MED YRKES- ELLER STATUSUPPGIFT

Här är avsikten att studera de misstänkta smugglarnas yrkes- och statusuppgifter på basen av tullkamrarnas beslagsdokument 1925-32. Då förbudslagen trädde i kraft 1919 fanns det omkring 30 tullkamrar i Finland. Tullens organisation reglerades av 1885 års kungörelse om styrelsen och förvaltningen av tullverket. Under autonomins tid hade utformningen av tullens lokalförvaltning i hög grad styrts av tullpolitiken gentemot Ryssland. Förutom tullkamrar i Viborg, Kuopio, Joensuu, Nyslott och S:t Michel fanns det 19 s.k. tullbevakningar på Karelska näset och Aunusnäset medan antalet på alla andra områden uppgick till 12. Antalet tullkamrar och -expeditioner uppgick till 39. Därtill verkade en gränstullexpedition i Terijoki och tullexpedition i Petrograd. Lösgörandet från Ryssland medförde en avveckling av tullbevakningarna längs östgränsen och 1922 sammanslogs tullkamrarna i Ekenäs, Eckerö, Nykarleby och Nådendal med de större och angränsande tullkamrarna.¹⁵⁹

Inledningsvis ges här en översikt av hur alkoholbeslagen under förbudstiden fördelade sig på de olika havsområdena 1919-38, varefter en blick kastas på Sjöbevakningens undersökningsbyrå 1929-44. I ett särskilt avsnitt belyses tullkamrarnas beslagsdokumentation och dess karaktär. Därefter genomgås beslagssituationen i de enskilda tullkamrarna. De erhållna rönen sammanfattas slutligen i ett översiktligt avsnitt om smugglarnas yrkesprofil.

Fördelningen av alkoholbeslag på havsområdena 1919-38

Tullen förde fortgående statistik över de mängder alkoholdrycker som togs i beslag. Statistiken är emellertid inte genomgående koherent då det förekommer avvikelser mellan tullstyrelsens och de enskilda tullkamrarnas uppgifter.¹⁶⁰ Därtill uppvisar de statistiska uppgifterna ofta stora årsvisa kast för de olika tullkamrarna. Det är därför uppenbart att slumpen ibland spelat en betydande roll då en del smuggelaktioner råkat lyckas medan andra gått om intet. I syfte att minimera de slumpmässiga faktorernas inverkan har jag därför sammanfört de enskilda

¹⁵⁹ Heikkinen 1994, 415.

¹⁶⁰ Ylimaunu 2022, 10-12, 450-451.

tullkamrarnas statistik över beslagtagna alkoholdrycker: 1) för tre större sjöområden – Bottniska viken,¹⁶¹ Skärgårdshavet och Åland¹⁶² samt Finska viken¹⁶³ – och 2) för de tre perioderna 1919-26, 1927-32 och 1933-38. Då den statistiska massan på detta sätt vuxit genom sammanräkningen av de beslagtagna mängderna har slumpfaktorernas inverkan förmodligen minskat åtskilligt p.g.a. utjämning.

Under perioden 1919-26 beslagtogs tullen enligt Finlands officiella statistik 1,8 miljoner liter sprit, under perioden 1927-32 steg beslagen till 3,2 miljoner liter och nedgick under perioden 1933-38 till 0,7 miljoner liter. Enligt havsområde fördelade sig dessa beslag på följande sätt:¹⁶⁴

Tabell 2. Alkoholdrycker tagna i beslag av tullen 1919-38 (%)

Havsområde	1919-26	1927-32	1933-38
Bottniska viken	12	17	6
Skärgårdshavet och Åland	14	17	24
Finska viken	73	67	70

Av uppgifterna i tabellen framgår det att beslagen på Bottniska viken fluktuerade med en ökning under förbudstidens förlopp, följd av en markant tillbakagång. Orsaken till detta mönster är den år 1930 inrättade sjöbevakningen som inom ett par år på ett framgångsrikt sätt lyckades begränsa spritskutornas seglatser till Bottniska viken genom Ålands hav och Skiftet. Följaktligen gick spritsmugglingen på Bottniska viken kraftigt tillbaka under 1930-talet.

I det havsområde som Skärgårdshavet och Åland bildade ökade den proportionella andelen beslag kontinuerligt, från en dryg tiondel i början av 1920-talet till en femtedel i slutet av 1920-talet och början av 1930-talet. Ökningen 1933-38 är emellertid formell och delvis en schimär eftersom de beslagtagna mängderna i själva verket utgjorde endast 28 % av beslagen 1927-32. Den formella andelsökningen kan delvis bero på att spritsmugglarnas verksamhetsförutsättningar på Finska viken allt mer försvagades, vilket avspeglade sig i att alkoholbeslagen där 1933-38 utgjorde endast 23 % av beslagen under perioden 1927-32.

Under hela perioden 1919-38 beslagtogs omkring 70 % av alkoholdryckerna på Finska viken – som således i detta avseende uppvisar ett stabilt mönster. Då detta mönster korrelerar med andelen bestraffade 1933 med Finska viken som hemregion pekar detta på att mönstret i förteckningen inte är någon tillfällig statistisk nyck.

¹⁶¹ Statistiken för Bottniska viken täcker tullkamrarna i Torneå, Kemi, Uleåborg, Brahestad, Gamlakarleby, Jakobstad, Vasa, Kaskö, Kristinestad, Björneborg, Raumo och Nystad.

¹⁶² Tullkamrarna i Åbo och Mariehamn samt de tillfälliga tullkamrarna i Degerby och på Eckerö.

¹⁶³ Tullkamrarna i Hangö, Ekenäs, Helsingfors, Borgå, Lovisa, Kotka, Fredrikshamn, Viborg, Sordavala och Björkö (Koivisto).

¹⁶⁴ Alkoholdrycker tagna i beslag av tullen. Finlands officiella statistik. Statistisk årsbok 1920-39.

Bilden visar hur tullen gjort ett gott beslag i skärgården. Här omlastas spritkanistrarna för vidaretransport till tullens rymliga beslagsmagasin i Helsingfors. Minerna är upprymda hos de tulltjänstemän som företagit beslaget. De fick provision på det kalkylerade värdet som schematiskt räknades till 20 mark per liter. Foto: Lars Westerlunds fotoarkiv.

Också en annan statistisk serie pekar i samma riktning. För kustlänens vidkommande fördelade sig 1922-32 de personer som dömts för olovlig införsel av alkohol på följande sätt:¹⁶⁵

Tabell 3. Personer straffade för brott mot förbudslagstiftningen om import och transport av alkohol enligt kustlän 1922-32 (%)

Län	Andel (%)
Nylands och Viborgs län	75
Åbo och Björneborgs samt Ålands län	15
Vasa och Uleåborgs län	9
Totalt	99

Tabellen visar att $\frac{3}{4}$ av de bestaffade spritsmugglarna 1922-32 dömdes i de bägge länen längs Finska vikens norra kust medan 15 % hänförde sig till Åbo och Björneborgs samt Ålands län och 8,5 % till Vasa och Uleåborgs län. Det bör dock noteras att Satakunda, som ligger vid

¹⁶⁵ Brottsstatistik. Brott mot förbudslagstiftningen om import och transport av alkohol 1922-32. Statistisk årsbok 1923-33.

Bottniska viken, ingår i Åbo och Björneborgs län. Utgående från ett antagande att omkring 3 % av de bestraffade hänförde sig till Satakunda skulle andelen för Skärgårdshavet och Åland motsvara omkring 12 % och för Bottniska vikens kustområdet likaså för omkring 12 %.

Sjöbevakningens undersökningsavdelning 1930-44

Här belyses kort Sjöbevakningens Undersökningsavdelning – ett organ som förblivit en i det närmaste okänd institution och som veterligen inte efterlämnat något eget tjänstearkiv. I likhet med största delen av Sjöbevakningens arkiv förstördes det förmodligen under sensommaren eller i början av hösten 1944. Sjöbevakningens undersökningsavdelning torde ha organiserats i slutet av 1920-talet på initiativ av Detektiva Centralpolisens chef *Esko Riekki* och fick till en början namnet *Kriminalforskningscentralens III avdelning*. Denna sammanslogs med den 1930 grundade Sjöbevakningen och fick då namnet undersökningsavdelningen. Avdelningschef var *Otto Josefsson* som dessförinnan varit tjänsteman i Detektiva Centralpolisen.¹⁶⁶

I slutet av 1935 hade en rad kortkartotek över spritsmugglare uppgjorts, förmodligen på basen av såväl tullkamrarnas beslagsdokument, domstolarnas information som sjöbevakningens tjänsteanteckningar. Det fanns då särskilda kartotek över 1) inhemska smugglare, med personuppgifter, 2) personer dömda för spritsmuggling, 3) utländska smugglare, 4) för spritsmuggling dömda utlänningar samt 5) fartyg och motorbåtar som använts för spritsmuggling. Därtill fanns en samling fotografier av finländska och utländska spritsmugglare samt en dito av utländska smuggelfartyg utöver undersökningsavdelningen basarkiv med undersökningsprotokoll jämte material om avslutade och pågående utredningar. Josefsson hade även planer på 1) ett ortsvis ordnat kartotek över smugglare, 2) ett ortskartotek över spritbeslag och 3) samlade excerpter ur protokoll o.a. om spritfartygens ortsvisa och tidsmässiga rörelser.¹⁶⁷ Inget av dessa kartotek har emellertid kunnat påträffas i vare sig Sjöbevakningens, Tullstyrelsens eller Rättsregistercentralens arkiv. Förmodligen ingick också dessa kartotek i de ansenliga delar av Sjöbevakningens arkiv som förstördes inför vapenstilleståndet i september 1944.¹⁶⁸

Åtminstone för perioden 1933-34 – och möjligen även för de efterföljande åren – gjorde Sjöbevakningens undersökningsavdelning upp landsomfattande, tryckta förteckningar över de personer som dömts av rådstuvurätterna i samtliga tullkammardistrikt. Av dessa förteckningar har endast de två första som täcker åren 1933-34 veterligen bevarats. I dessa ingår korta om än systematiska uppgifter om 895 spritsmugglare som bestraffats 1933 och 1934. Personuppgifterna för förteckningarna insamlades av Ottoson som även redigerade dem och lät ta ett mycket begränsat antal tryckta exemplar av dem för internt tjänstebbruk.

Förteckningarna över dömda smugglare 1933 och 1934 trycktes i endast 20 exemplar

¹⁶⁶ Esko Riekki: P.M. salakuljettajista saatujen tietojen keräilemisestä ja järjestämisestä 19.2.1934. EK-Valpo I, vol. 633, Ylimaunu 2002, 349.

¹⁶⁷ Otto Josefssons skrivelse till inrikesministeriet 18.12.1935. EK-Valpo, Vol. 423 Merivartiosto, Riksarkivet.

¹⁶⁸ Ylimaunu 2022, 350.

för att användas av Detektiva Centralpolisens passgranskare – och syftet var således att underlätta övervakningen av de dömda spritsmugglarnas in- och utresor.¹⁶⁹ De tryckta häftena med personförteckningar är i storleken omkring 15 x 10 cm. Häftet för 1933 omfattar 61 sidor och det för 1934 endast 27 sidor. De tryckta häftena var avsedda endast för fältbruk vid passgranskningen. Tanken tycks ha varit att det skulle vara möjligt att snabbt och behändigt kunna identifiera smugglare på basen av den alfabetiska förteckningen. Häftena var sålunda en av de åtgärder som vidtogs för att öka polis- gräns- och sjöbevakningens effektivitet och visade även att myndigheternas grepp över smuglingen blev allt fastare.

Tullkamrarnas dokumentation om beslagen

I syfte att skapa en bild av smugglarnas sociala bakgrund har tullmyndigheternas anteckningar om dessas yrken studerats utförligt och klassificerats. Underlaget består av ett urval, omkring 7 200 misstänka smugglare, vilkas yrke eller status belagts och utretts. I tullstyrelsens arkiv ingår 95 boxar med beslagsdokument för tiden 1913-38. Eftersom det för tiden 1919-24 finns en statistisk rapport med uppgifter om den sociala bakgrunden hos de personer som bröt mot förbudslagen har genomgången avgränsats till perioden 1925-32 varvid 44 av de nämnda boxarna med beslagsdokument genomgåtts. Därtill har Helsingfors tullkamrars liggare över misstänkta smugglare studerats från 1925 till och med förbudstidens upphörande våren 1932. Orsaken i detta fall är att personuppgifterna i de bägge liggarna är standardiserade och komprimerade, varför det varit enklare att studera dem än de beskrivande beslagsdokumenten. För Åbo tullkamrars del har igen beslagsdokumenten för åren 1921-32 utnyttjats; de motsvarar de dokument tullkammaren insänt till tullstyrelsen.¹⁷⁰

Tullstyrelsens samling av beslagsdokument är emellertid inte fullständig eftersom uppgifter helt eller delvis saknas från 17 tullkamrar för en tidsperiod på drygt ett till två år. Därtill saknas beslagsdokumenten i tullstyrelsens arkiv för tre tullkamrar från åren 1930-32 och för 15 tullkamrar för 1931-32. På basen av beslagsstatistiken innebär detta att beslagsdokument inte skulle föreligga för 28 % av all beslagsdokumentation 1925-32.¹⁷¹ Eftersom dokumentationen från tullkamrar med många beslag som Helsingfors och Åbo är obruten innebär detta att beslagen i dessa bägge tullkamrar är överrepresenterade i det utnyttjade dokumentunderlaget.¹⁷² På motsvarande sätt är tullkamrarna med luckor i dokumentationen underrepresenterade.

De beslagsdokument för nämnda år som saknas i tullstyrelsen arkiv kunde påträffas i landsarkiven, där tullkamrarnas tjänstarkiv förvaras. Ett undantag är dock arkiven för Viborgs

¹⁶⁹ Luettelo v. 1933 salakuljetuksesta tuomituista. Laadittu Merivartiolaitoksen Tutkintotoimistossa tammikuussa 1934 (1934), Luettelo v. 1934 salakuljetuksesta tuomituista. Helsinki 1935. Sjöbevakningens skrivelser till Detektiva Centralpolisen 12.3.1934 och 7.7.1935. EK-Valpo I, Vol. 3023, Riksarkivet.

¹⁷⁰ Sociala specialundersökningar VI 1925.

¹⁷¹ För tullkamrarna i Kaskö, Björkö och Mariehamn saknas beslagsdokument för 1930-32 samt för tullkamrarna i Björneborg, Borgå, Brahestad, Fredrikshamn, Gamlakarleby, Hangö, Jakobstad, Kuopio, Kaskö, Kotka, Kristinestad, Lovisa, Uleåborg, Sordavala och Viborg för 1931-32.

¹⁷² Kallenautio 1979, Liite 1 s. 243.

och Björkö tullkammare, vilka inte hann evakueras sommaren 1944. Dessa tullkamrar företog ett ansevärt antal beslag, men då deras arkiv numera torde vara i det närmaste oåtkomliga är fullständigt täckande arkivstudier inte möjliga. Luckorna i tullstyrelsens arkiv är förmodligen ändå inte av särskilt stor betydelse. De genomgångna beslagsdokumenten gör det möjligt att genomföra en studie i syfte att få en översiktlig bild av smugglarnas yrkes- och statusprofil och av variationerna mellan de olika enskilda tullkamrarna. Som det senare kommer att framgå pekar alla de belagda mönstren åt samma håll och påvisar dominansen för de folkliga lagrens del. Även med fullständig dokumentation skulle grundmönstret sannolikt gestalta sig någorlunda likartat.

Arkivboxarna med beslagsdokument i tullstyrelsens arkiv är inte genomgående och konsekvent kronologiskt ordnade i nummerföljd. En och samma arkivbox kan innehålla beslagsdokument från två eller flera tullkamrar. I arkivboxarna för tiden 1925-32 ingår även flera tiotals avgöranden i hovrätterna och Högsta domstolen i mål från 1918-24 som överklagats. Genomgången har därför kommit att baseras på ett dokumentunderlag som även om det avgränsats till perioden 1925-32 delvis påverkats av det måhända slumpmässiga sätt på vilket dokumenten ordnats och fördelats på enskilda arkivboxar. Eftersom avsikten varit att studera ett stort urval av beslagsdokument torde varken den slumpmässiga avsaknaden av dokument för åren 1930-32 eller de varierande inadvartenserna i arkivordningen ha någon större betydelse. De statistiska uppgifter om spritsmugglarnas sociala bakgrund som presenteras baseras sålunda på ett omfattande om än inte uttömmande stoff i all väsentlighet för tiden 1925-32.

Framställningen om spritsmugglarnas sociala bakgrund är tudelad. Först studeras situationen i de enskilda tullkamrarna eftersom spritsmugglingen varierade mellan dessa. Framför allt två omständigheter satte sin karaktäristiska prägel på spritsmugglingen inom de olika tullkammardistrikten. Det geografiska läget hade stor betydelse eftersom spritsmugglingen var livligast i Finska viken, särskilt längs kustlinjen från Helsingfors till Karelska näset. Mindre delar av spritsmugglingen fördelade sig fortgående på Bottniska viken samt Skärgårdshavet inklusive Ålandsöarna. Den andra faktorn som kraftigt påverkade spritsmugglingen i tullkammardistriktet var handelsjöfarten på hamnarna. Naturligt nog lastade och lossade frakt- och passagerarfartygen oftare i hamnar av större betydelse som Helsingfors, Åbo och Viborg än i hamnar med mindre trafik. Eftersom besättningarna på frakt- och passagerarfartyg liksom även passagerare ofta införde illegala spritpartier var den sjöfart som försiggick på de enskilda hamnarna av antingen större eller mindre betydelse.

Efter genomgång tullkammarvis sammanfattas det statistiska stoffet i avsnittet "Spritsmugglarnas yrkesprofil i översikt". I syfte att strukturera det statistiska stoffet har spritsmugglarna indelats i nio huvudgrupper: kroppsarbetare, sjöfarare, professionella forslare, personer verksamma inom affärs- och handelssektorn, företagstjänstemän, offentliga tjänstemän, fria yrken, personer om vilka uppgifter saknas och kvinnor.

FINSKA VIKEN

Det fanns under förbudstiden åtta tullkammare längs Finska vikens norra kust: Helsingfors, Hangö, Borgå, Lovisa, Fredrikshamn, Kotka, Viborg och Björkö. Den sistnämnda tillkom visserligen först 1929 för att bl.a. avlasta tullkammaren i Viborg. Då kustlinjen fågelvägen mätte omkring 450 kilometer innebär detta att varje tullkammare i genomsnitt bevakade en sektor på omkring 55 kustkilometer.

Helsingfors tullkammare

Under Gustav Vasas regeringstid uppbars 1550-60 sjötull i Helsingfors och det fanns under 1600-talet en tullkammare, vars verksamhet återupptogs efter freden i Nystad 1721. Under 1800-talet hade tullkammaren bevakningsstationer på Sveaborg och i Porkkala (Porkkala) i Kyrkslätt. Helsingfors I tullkammare, som tidigare haft filialer (bevakningar) på Båkholmen och i Porkkala, var belägen på Skatudden.¹⁷³

De spritbeslag som Helsingfors tullkammare gjorde 1919-31 uppgick totalt till 2 769 839 liter, vilket motsvarade en så exceptionellt stor andel som 38 % av samtliga beslag. Enligt en 1921 gjord uppskattning infördes varje dag minst tusen liter 96 % sprit till Helsingfors. Det var vanligt att spritlaster hämtades med motorbåt direkt till stadens kajer, bryggor och övriga lämpligbefunna landstigningsställen. Smugglarna kunde visa stor fräckhet och enligt kaptenen vid stadens hamnförvaltning *Carl Nygren* tog smugglare en natt i bruk polisens ”kanonbåt” i Norra hamnen för spritfrakt. Efteråt fördes båten tillbaka till hamnen. Också hamnstyrelsens båt lånades två olika gånger för smuggling och som ersättning för den nattliga transporten lämnades vid ett tillfälle spritdunkar i båten då den återställdes.¹⁷⁴

Under 1920-talet var Helsingfors samtidigt såväl en livlig, lokal smugglarort som även själva den nationella huvudorten för den illegala sprithanteringen, av två orsaker. Huvudstaden med sin förhållandevis stora befolkning var den ledande konsumtionsorten och p.g.a. stadens och regionens jämförelsevis stora befolkningstal var den lokala spritmarknaden den enskilt största i hela landet. Synnerligen ansenliga spritmängder förmedlades emellertid även via Helsingfors till andra orter. Eftersom Helsingfors järn- och landsvägsförbindelser till andra delar av landet var exceptionellt goda fick staden från början en betydande roll som omlastnings- och expeditionsort för anlända spritpartier och -upplag. Till en del sköttes det övriga Finlands spritförsörjning därför längs det koncentriskt järnvägs- och landsvägsnät som utgick från huvudstaden. Lokomotivet N:o 7 som var stationerat i Lahtis skall ha haft en mellanvägg för förvaring av smuggelsprit i sin tender.¹⁷⁵

Helsingfors tullkammare förde bl.a. 1925-40 en liggare över personer hos vilka sprit- och

¹⁷³ Tamelander 1944, 11-13, Heikkinen 1994, 41, 69, 107, 152.

¹⁷⁴ Remissdebatten i förbudslagsfrågan. Herr Österholms uttalande vid tisdagens plenum. Artikel i Hufvudstadsbladet 28.4.1921, Många småbåtar – men hur många? Staden gör det bekvämt för båtägarna, men är inte noga med räkningen. Artikel i Hufvudstadsbladet 10.7.1939, Kallenautio 1979. Taulu 2, 243.

¹⁷⁵ Katajala-Peltomaa 1999, 232.

Brådskan och den knyckiga farten under sprittransporterna bucklade ofta till de tunna bleckplåtskanistrarna som denna bild av ett beslag i skärgården utanför Ingå vittnar om. Även om kanistrarna tålde stötar och lindrigt ovarsam behandling sprang en del av dem läck och i en del fall kunde motorbåtarna få ett decimeter högt pilsvatten av utrunnen sprit. Ansenliga mängder sprit förfors under de kombinerande sjö- och landtransporterna med skyndsamma och dåligt förberedda omlastningar. Foto: Lars Westerlunds fotosamling.

andra beslag företagits. Då tullkammardistriktet förutom själva Helsingfors omfattade även de närliggande kustkommunerna Sibbo, Helsinge, Hoplax, Esbo, Sjundeå, Kyrkslätt samt Brändö och Haga villastad och angränsande nordliga gränskommuner täcker liggaren hela huvudstadsregionen. Den omfattande liggaren som tullkammaren kallade "Register" är användbar i forskningssyfte då den i de flesta fall upptar uppgifter om yrken eller social ställning i standardiserad och lättillgänglig form.¹⁷⁶

I Helsingfors tullkammardistrikt företogs 1925-32 beslag hos 3 762 personer, av vilka 3 616 eller i det närmaste samtliga antecknats med dokumenterat yrke eller status. Därtill gjordes talrika beslag av spritpartier, vilkas ägare förblev okända. Dessa fall har emellertid inte införts i liggarna och kan därför inte kvantifieras i Helsingfors tullkammare. Denna aspekt berörs ytterligare i avsnittet "Spiritsmugglarnas yrkesprofil i översikt".

Det bör noteras att de för smuggling misstänkta kvinnorna i denna studie inte inkluderats i den allmänna översikten av yrkes- och statusuppgifter utan att kvinnorna undersöks som en

¹⁷⁶ Helsingin I tullikamari. Rekisteri v. 1925-29 tullirikoksisista syytetyistä henkilöistä Bc 1 och Rekisteri v. 1930-40 tullirikoksisista syytetyistä henkilöistä Bc: 2, Riksarkivet, Aluejakokomitean mietintö 1953:4. Tullipiirit, Kartta N:o 19.

särskild grupp för sig. Däremot har utlänningarnas yrkes- och statusuppgifter intagits i den allmänna översikten.

Kroppsarbetarna. Antalet kroppsarbetare, hos vilka beslag gjorts uppgick till 1 313. Av samtliga beslag motsvarade detta antal 35 % och kroppsarbetarna bildade den största enskilda gruppen. Av kroppsarbetarna var 707 arbetare, 292 arbetare med någon fackutbildning, 113 jordbrukare och 202 fiskare. Eftersom Helsingfors var en industristad med många arbetare avspeglas detta förhållande i de statistiska uppgifterna. Förhållandevis många av de totalt omkring tusen arbetarna eller 29 % hade fackutbildning. Uttryckligen därför att Helsingfors var en storstad i de finländska förhållandena var jordbrukarna och fiskarna jämförelsevis fåtaliga även om spritsmugglande företrädare för dessa yrkesgrupper i någon mån var bosatta i staden. Av samtliga beslag stod jordbrukare och fiskare dock endast för tre respektive fem procent.

Sjöfarare. Den näst största gruppen hos vilka spritbeslag företogs var de professionella sjöfarna. Deras antal uppgick till 1 051, vilket motsvarade 28 % av totalantalet beslag. I gruppen ingick 50 sjökaptener, 44 skeppare, 41 styrmän, 18 maskinmästare, 14 telegrafister, 21 stewartar och pusersar samt 24 kokkar jämte biträden. Sjömännen uppgick till 839. De arbetade som eldare, koltrimmare, maskinister, smörjare, matroser, däckskarlar, jungmän, båtsmän, donkeymän m.fl. yrkesbenämningar.

Eftersom Helsingfors var en livlig hamnstadort infördes ansevliga mängder sprit av personer som tillhörde besättningarna vid de anländande frakt- och passagerarfartygen. Beslagen torde i regel visserligen ha gällt små partier på några flaskor eller kanistrar, men eftersom den småskaliga spritinförseln var fortgående blev beslagen på årsbasis ändå rätt betydande. Generaldirektören vid tullstyrelsen *Wille Poppius* konstaterade 1935 att det var lätt att smuggla i Helsingfors eftersom hamnarna inte var kringgärdade som i många utländska hamnstäder. Vid denna tidpunkt hade smuglingen med motorbåtar avtagit, men däremot florerade smuglingen av mindre partier från i synnerhet de fraktfartyg som anlände till staden. Han framhöll: "Polisen är på det klara med att det är många besättningar på de till Helsingfors destinerade fartygen, vilka systematiskt smugglat in olika varor". Smuggelgodset hämtades ofta av bekanta till besättningen som besökte de förtöjda fartygen och smugglades i land som mindre partier gömda i kläderna: "Den ena släktingen efter den andra komma på besök till de olika fartygen och då de taga sig i land bära de knappast någonting synligt".¹⁷⁷

De professionella forslarna. Inom gruppen av professionella forslare företogs 426 beslag, vilket motsvarade elva procent av samtliga beslag. Gruppen bestod av 198 bilchaufförer, 103 forkarlar, 119 mekaniker och montörer samt fem anställda inom järnvägen och det lokala spårvagnsbolaget. Då spritlastar landsattes eller lossades vid någon kaj, brygga eller strand skedde vidaretransporten med person- och lastbilar eller taxibilar som fördes av chaufförer.

¹⁷⁷ Lätt att smuggla i Helsingfors hamn. Tullen arbetar under miserabla förhållanden. Polisen undersöker vidlyftigt sidensmugglingsaffär. Artikel i Hufvudstadsbladet 23.5.1935.

Även om bilarnas antal ökade markant under 1920-talet fanns det sedan tidigare hundratals professionella forkarlar och kuskar som körde hästdroskor och -foror i Helsingfors. Förutom att dessa yrkesgrupper kunde delta i vidaretransporten av lossade och landsatta spritpartier var det tämligen vanligt att i synnerhet taxichaufförer och hyrkuskar förmedlade spritflaskor och kanistrar till sina kunder för att få tilläggsförtjänster. Taxichaufförerna och kuskarna hade personliga spritupplag i garage, uthus eller källare i anslutning till sina bostäder eller på särskilda platser runtom i staden. Då någon kund önskade köpa sprit gjorde bilen eller droskan ett kort uppehåll i närheten av lagret varvid chauffören eller hyrkusken hämtade spriten ur förrådet. De aktade sig emellertid för att förvara spritflaskor i bilen eller droskan eftersom ett beslag omfattade såväl spriten som det fordon i vilket den forslades.

Också mekanikerna och montörerna har hänförts till gruppen professionella forslare eftersom företrädare för dessa yrkesgrupper kunde ingå i besättningen på de mindre motorbåtar som förde in spritlast till staden. Då motorbåtarnas driftssäkerhet var av stor betydelse för transportererna hade mekaniker och montörer en funktionell roll i skötseln av och omsorgen om båtmotorerna. Ännu under 1920-talet var inte heller bilarna särskilt driftssäkra och det var vanligt att bilresor skedde i etapper som förutsatte regelbundet motor- och fordonsunderhåll som t.ex. påfyllnad av kylarvatten, oljetillförsel, reparation av punkterade däck m.m.

Entreprenörer. Hos personer verksamma inom affärs- och handelssektorn företogs 160 beslag, vilket motsvarade fyra procent av totalantalet beslag. I gruppen ingick 102 affärs- och handelsmän, 35 direktörer och prokurister, fyra restaurangidkare och 19 hantverkare.

Företagstjänstemän och -biträden. Hos företagstjänstemän företogs sammanlagt 147 beslag, vilket motsvarade fyra procent av samtliga beslag. I gruppen ingick 21 arbetsledare och verk-mästare, tio ingenjörer, nio byggmästare och tekniker, sex ekonomichefer och bokförare samt 39 kontorsbiträden. Därtill kom åtta affärsföreståndare, 27 handelsagenter, representanter och handelsresande samt 27 expediter.

Offentliga tjänstemän, fria yrken och fallen där uppgift saknas. De offentliga tjänstemän hos vilka beslag gjordes uppgick till 25; därtill kom 36 företrädare för fria yrken. I sammanlagt 106 fall är den sociala statusen obestämbar eller så saknas närmare uppgift om personens yrke.

Kvinnorna. I 498 fall gjordes beslagen hos kvinnor, vilkas yrke eller status dokumenterades för 458 av dem. Kvinnornas andel motsvarade 13 % av samtliga beslag. Eftersom de för smuggling misstänkta kvinnorna behandlas som en grupp för sig undersöks yrkes- och statusuppgifterna för dessa separat från den allmänna översikten.

Den största enskilda gruppen utgjordes av tjänarinnor, vilkas antal uppgick till 148. Tjänarinnorna som enligt den tidens sed var i tjänst i det närmaste hela dygnet och som hade endast få lediga dagar har emellertid knappast haft större möjligheter att engagera sig i någon tidskrävande spritsmuggling på sin knappa fritid. Då tjänarinnor ändå i anmärkningsvärd utsträckning åtalades för smugglingsbrott torde förklaringen i många fall vara den att

värdfamiljen gett dem i uppdrag att hämta alkoholpartier från hamnar och andra landstignings- eller leveransplatser. Andra grupper verksamma inom hushållssektorn företrädades av 28 köksor och köksbiträden samt 40 städerskor, tvätterskor och strykerskor. Därtill kom 14 sömmerskor.

Fem av kvinnorna var restaurangidkare och antalet servitriser uppgick till 35. Dessutom gjordes beslag hos 14 mäss- eller pentryfflickor. Denna grupp arbetade på fartyg och kunde räknas till sjöfararna, men eftersom kvinnorna i framställningen studeras som en särskild grupp uppmärksammas de här.

Antalet föreståndare för affärer och organisationer uppgick till 18 medan de kvinnliga affärsidkarna var två och expediterna sex. Företrädarna för fria yrken var 14. Tio kvinnor var arbeterskor. En tämligen stor grupp bland kvinnorna var emellertid knappast verksamma på arbetsmarknaden. De uppgick till 124 kvinnor: 93 hustrur och fruar, 24 änkor samt sju döttrar och fröknar. Närmare uppgift om yrke eller status saknas i 40 fall.

En enskild företrädare för det högsta skiktet var friherrinnan *Leonie Aminoff*. Hon anlände 14.7.1925 till Helsingfors med *S/s Baltic* från Hull med fyra lådor märkta med påskriften "Aminoff" med blåpenna. Lådorna visade sig innehålla 72 flaskor vin. Friherrinnan dömdes till 3 000 marks böter för luredrejeri.¹⁷⁸

Smugglarna bosatta inom tulldistriktet. Av samtliga misstänkta smugglare var 2 938 eller 79 % bosatta inom Helsingfors tullkammardistrikt. De utomlands bosatta uppgick till 479 och de finländare som var bosatta i något annat tullkammardistrikt till endast 310. Spritsmugglingen i huvudstadsregionen engagerade således främst lokalbefolkningen inom tulldistriktet.

Utlänningarna. Av de 3 227 misstänkta smugglarna var 479 eller 15 % utlänningar. Dessa fördelade sig så att 251 kom från Estland, 128 från Tyskland, 49 från Sverige, 16 från Danmark, åtta från Lettland, sju från USA, fyra från Danzig, fyra från Norge, tre från Polen, tre från Storbritannien och en från Tjeckoslovakien.

Av totalantalet beslag gjordes sålunda knappt åtta procent hos ester och fyra procent hos tyskar. Eftersom den ansenliga och lagliga spritexporten i Estland till största delen ägde rum över Reval och Finska viken deltog estniska fartygsbesättningar i den. De estniska sjöfararnas och fiskarnas delaktighet i den illegala spritinförseln till Finland var emellertid inte i varje fall påfallande stor. Åtminstone torde den ha varit mindre omfattande än vad den finländska tidningspressen gav sken av eller vad ansågs inom folkopinionen. Estniska företag exporterade stora mängder sprit, men de statistiska uppgifterna tyder inte på någon särskilt framhävd roll hos ester som införare av smuggelsprit till Finland. Snarare var situationen den att depåfartyg som helt eller delvis ägdes av estniska redare sålde spritlasterna på internationellt vatten utanför Finlands territorialvattengräns. Dessa laster förvärvades till mycket stor del av finländare som införde dem illegalt till Finland utan någon särskilt stor medverkan av ester. Någorlunda

¹⁷⁸ Saapuneet takavarikkojuttujen asiakirjat, Helsingin tullikamari II, Em: 35 1926, Joensuu maakunta-arkisto.

likadan var situationen även beträffande de relativt sett fåtaligare tyskarna och aktörerna från Danzig. Det kan även noteras att de misstänkta smugglarna från Sverige, Danmark, Norge, USA och Storbritannien sammantagna uppgick till 79 eller drygt två procent. Företrädare för ett tjugotal länder var engagerade i spritsmugglingen i Östersjöområdet, varför denna inte var så utpräglat nationell i något land utan hade snarast en framträdande internationell karaktär.

De svenskspråkiga. Andelen svenskspråkiga av de personer hos vilka beslag gjordes var under perioden 1925-32 jämt 40 % och minskade till 38 % under perioden 1932-40. Denna förskjutning berodde förmodligen på den dominerande finskspråkiga inflyttningsrörelsen till Helsingforsregionen som ledde till en relativ nedgång för de svenskspråkiga invånarnas del. Eftersom flertalet av de utsocknes inflyttade var finskspråkiga kom de svenskspråkigas andel att minska såväl bland huvudstadsregionens befolkning som bland spritsmugglarna.

Hangö tullkammare

Från 1651 verkade en sjötullkammare på Hangöudd och från samma tid fanns en strandridare på Busö nära Jussarö. Då tullstället där 1662 flyttades till Barösund upphöjdes också den till sjötullkammare. Dessa sjötullkammare fortsatte att verka under 1700-talet. En tullkontrollör stationerades i Ekenäs som övertog ledningen av tullverksamheten i Barösund och senare blev föreståndare för Ekenäs tullkammare. Dessförinnan hade sjötull uppburits i Ekenäs i mitten av 1500-talet. Finlands övergång till autonomi medförde ingen förändring, men då Hangöbanan blev klar för trafik 1873 inrättades en tullkammare i Hangö. Den tidigare tullbevakningen på Hangö udd kvarstod ändå för kontrollen av bygdeseglationen till kuststäderna och S:t Petersburg. I början av självständigheten samlades tullkontrollen emellertid till tullkammaren i Hangö varvid filialen på Hangöudd upphörde; Ekenäs tullkammare sammanslogs med Hangö tullkammare 1922. Under förbudstiden omfattade Hangö tullkammares bevakningsområde kustkommunerna från Bromarv i väster över Hangö stad och Hangö landskommun till Ingå i öster. Åren 1919-31 beslagtogs totalt 315 058 liter sprit i Hangö tullkammare, vilket motsvarade 4,4 % av samtliga beslag.¹⁷⁹

I Hangö tullkammare gjordes enligt de utnyttjade arkivalierna från 1925-26 och 1928-30 sammanlagt 247 spritbeslag. De för smuggling misstänkta personerna dokumenterades i 124 fall medan ägaren förblev okänd i 123 fall eller i hälften av samtliga beslagsmål.¹⁸⁰ Av de med yrke eller status dokumenterade spritsmugglarna var 83 kroppsarbetare: 37 arbetare, åtta fackutbildade arbetare, 14 jordbrukare och 36 fiskare. Företrädarna för sjöfararna var elva eller anmärkningsvärt få för en så livlig hamnstad som Hangö: två sjökaptener, två skeppare och sju sjömän. De professionella forslarna uppgick till 14: nio chaufförer och fem montörer.

¹⁷⁹ Tamelander 1944, 20, Kallenautio 1979. Taulu 2, 243, Heikkinen 1994, 41, 70, 72-73, 109, 151-152, 276, 337, Aluejakokomitean mietintö 1953:4. Tullipiirit, Karitta N:o 19.

¹⁸⁰ Saapuneet takavarikkojuttujen asiakirjat, Hangon tullikamari 1925-26, Em: 34, Em: 26 1925, och 1928-30, Em: 48 1928-30, Joensuu maakunta-arkisto.

Bland entreprenörerna ingick två handelsmän och en affärsman. Några företagstjänstemän och -biträden förekom inte. Sex misstänkta smugglare hade en obestämbar social status som bl.a. gårdsägare och garvarson; uppgift om yrke eller status saknas för fem personer.

De två för smuggling misstänkta kvinnorna var bägge änkor.

Smugglingen i Hangö tulldistrikt hade en stark lokal karaktär då 90 eller knappt $\frac{3}{4}$ av personer med dokumenterat yrke eller status var bosatta inom tulldistriktet. Antalet personer med hemort i något annat tulldistrikt uppgick till 23. Samtliga sex utlänningar var hemmahörande i Estland.

I Brännboda i Västanfjärd beslagtogs polisen 25.3.1926 ett parti om 16 tioliterskanistrar med sprit. De tillhörde smugglaren *August Hellsten*, som flyttat till orten från Hangö 1922. Under flera år hade han dirigerat spritsmuggling över Hangö med hjälp av ett vittförgrenat agentsystem i Västanfjärd och Salotrakten.¹⁸¹ Smugglaren *Rudolf Boström* har i en hågkomst belyst smuglingsförhållandena i Hangö under förbudstiden: ”Det var en storsmugglare från Helsingfors som finansierade det hela. Vi var bara hantlangare och båtförare. Egentligen hade storsmugglaren sitt säte i Ingå” och höll sig med ”upp till fyrtio båtar av olika slag. I Helsingfors fick vi båt och pengar och där gjorde vi upp om vart spritlasterna skulle föras. Oftast träffade vi honom på ett hotell i Helsingfors. En stor del av lasterna fördes till Otto Fagerström på Mågsholmen. Otto hade ordnat en brygga som gick in strandvassen. Den syntes inte alls på längre håll. Därifrån gick en väg till en jordkula som hade stockväggar. Dit fördes spritkanistrarna och när vintern kom var lagret oftast fullt. Spriten var i alla fall inte Otto Fagerströms. Han ställde bara utrymmen till förfogande. Därifrån fördes spriten vidare längs kusten.”¹⁸²

Borgå tullkammare

I Borgå uppbars sjö tull fram till 1636, men staden förlorade 1639 sin stapelrätt. Borgå tullkammare grundades 1812. Under förbudstiden täckte dess distrikt kusten i staden och Borgå landskommun. Från 1838 hade tullkammaren haft en filial med en bevakningsstation på Pörtö. I Borgå tullkammare beslagtogs 1919-31 sammanlagt 119 650 liter sprit, vilket motsvarade 1,7 % av samtliga beslag.¹⁸³

Antalet spritbeslag 1925-32 i Borgå tullkammare uppgick till 143 varvid personen dokumenterades i 86 fall medan ägaren förblev okänd i 57 eller 40 % av beslagsfallen. Den största gruppen misstänkta smugglare med dokumenterat yrke eller status var de 44 kroppsarbetarna: 26 arbetare, sex fackutbildade arbetare, sju jordbrukare och fem fiskare. Antalet sjöfarare uppgick till 13: tre skeppare, en styrman, en skeppskock och åtta sjömän. De professionella forslarna var 22: 12 chaufförer, två formän och fem montörer, bland dessa en automobilmontör. Därtill var en smugglare innehavare av en automobilreparationsverkstad och en annan båtbyggare.

¹⁸¹ Spritkung anmäla sig för polisen. Stor liga avslöjad. Ett utgrenat agentsystem stod till förfogande. Smugglingen har bedrivits i 8 år. Artikel i Åbo Underrättelser 31.3.1926.

¹⁸² Vi minns Hangö. Del II 1990, 194-195.

¹⁸³ Tamelander 1944, 20-21, Kallenaatio 1979. Taulu 2, 243, Heikkinen 1994, 69, 152, 162, 337.

Bland entreprenörerna ingick två affärsmän och två handlande. Gruppen företagstjänstemän och -biträden hade ingen företrädare. För samtliga 86 dokumenterade personer föreligger uppgift om yrke eller status.

De misstänkta kvinnorna var tre: en skeppardotter, en sömmerska och en tjänarinna.¹⁸⁴

Av de med namn identifierade 86 personerna var 54 eller drygt 2/3 bosatta inom Borgå tullkammardistrikt medan 29 eller knappt 1/3 hade hemort inom något annat tullkammardistrikt. I den sistnämnda gruppen var 19 helsingforsare. Den enda utlänningen bland de misstänkta smugglarna kom från Estland.

Lovisa tullkammare

En tullbevakning inrättades i Pellinge i slutet av 1660-talet och senast från 1765 verkade i Lovisa en tullkammare som blev överordnad tullstället i Pellinge. Tullkammaren fortsatte att verka under 1800-talet och förbudstiden. Lovisa tullkammares verksamhetsområde omfattade kustområdet Pernå, Lovisa och Strömfors. Åren 1919-31 beslagtogs 609 087 liter sprit i Lovisa tullkammare. Detta motsvarade 8,4 % av samtliga beslag, de tredje största efter tullkamrarna i Helsingfors och Åbo och i nivå med spritbeslagen i Viborgs tullkammare. Volymen markerade den livliga spritinförseln i Lovisanejden.¹⁸⁵

I Lovisa tullkammare gjordes 1924-32 sammanlagt 413 beslag, varvid personerna dokumenterades i 181 fall medan ägarna förblev okända i 232 eller 56 % av fallen.¹⁸⁶ Den största enskilda yrkesgruppen bland de misstänkta spritsmugglarna med dokumenterat yrke eller status utgjordes av 95 kroppsarbetare: 52 arbetare, fyra fackutbildade arbetare, 26 jordbrukare och 16 fiskare. Sjöfararna var 12: två sjökaptener, tre skeppare och sju sjömän. Antalet professionella forslare uppgick till 33: 25 chaufförer, två formän och sex montörer. Det förhållandevis stora antalet professionella forslare vittnar om Lovisanejdens roll som genomfartsområde för sprittransporter norrut.

Till entreprenörerna hörde sex personer: en estnisk redare, fem handelsmän, varav en gårdfarihandlare och två affärsmän. I gruppen företagstjänstemän och -biträden ingick tre formän, en kontorist och en butiksexpedit. Tre personer var gårdsägare medan grupp på tre manliga personer formade en lågstatusgrupp med bl.a. en inhysning och en sysslolösekarl. I 20 fall saknas dokumentation om personens yrke eller status.

Kvinnornas antal var tio: en hemmansägare, två lantbrukardöttrar, två torghandlerskor, en arbeterska, två fiskaränkor, en backstugusittaränka samt en telefonföreståndarinna som även var änka.

Av de 181 personerna med känd bostadsort var 130 eller 72 % bosatta inom Lovisa tullkammardistrikt medan 51 eller 28 % hade sin hemort i något annat tulldistrikt eller i

¹⁸⁴ Saapuneet takavarikkojuttujen asiakirjat, Porvoon tullikamari 1925-26 Em:36 och 1929-35 Em: 77, Joensuun maakunta-arkisto.

¹⁸⁵ Tamelander 1944, 21, Aluejakomitean mietintö 1953:4. Tullipiirit, Kartta N:o 19, Kallenautio 1979. Taulu 2, 243, Heikkinen 1994, 71-73, 118-119, 152, 337, Blomqvist 2010, 2-30.

¹⁸⁶ Saapuneet takavarikkojuttujen asiakirjat, Loviisan tullikamari Em:30 1924-26, Em: 41 1927 och Em: 72, 1928-35, Joensuun maakunta-arkisto.

utlandet. Av utlänningarna kom 13 från Estland, en från Danmark och en från Sverige. Den sistnämnde var en sjökaptan från Göteborg.

Lovisanejden fick genom sin relativa närhet till Estland en särskild roll som genomfartsområde för smuggelspriten från estniska leverantörer. Borgmästaren i Lahtis *Otto Lyytikäinen* beklagade sig 1923 över superiet i sin stad och över att det ”från Lovisa flyter en outsinlig ström av estnisk sprit”. Smuggelspriten nådde Lahtis längs landsvägar eller per järnväg.¹⁸⁷ I början av 1926 uppgav poliskommissarien *Alexander Bjur* i Lovisa att smugglingen antagit ”oerhörda proportioner”. Lovisa karaktäriserades som en ”centralhärd” för spritsmugglingen i de nyländska kusttrakterna.¹⁸⁸ Spritsmugglingen i Lovisa tullkammardistrikt främjades, förutom av sambandet till Estland, även av det korta avståndet och järnvägsförbindelsen till Lahtis, varifrån vidaretransport kunde ske såväl väster- som österut. Därtill utgjorde hamnen i Vesilax (*Vesilahti*) en port för inlandets spritsmuggling.¹⁸⁹

Kotka tullkammare

Kotka tullkammare inrättades 1877 och fick även en filial (tullbevakning) på Aspö (*Haa-pasaari*). Tullkammarens övervakningsområde omfattade kustlinjen från Pyttis i väster till Kymmene (*Kymi*) i öster samt utöarna Aspö och Hogland. I Kotka tullkammare beslagtogs 1919-31 en spritmängd på 248 750 liter, vilket motsvarade 3,4 % av samtliga beslag.¹⁹⁰

För Kotka tullkammares del består de undersökta arkivalierna av beslagsdokument 1921, 1925-26 och 1929-30. Dessa upptar 424 beslag, varvid personen blivit dokumenterad i 245 fall. I 179 eller 58 % av beslagsfallen förblev ägaren okänd.¹⁹¹ Av de misstänkta spritsmugglarna med dokumenterat yrke eller status var 180 kroppsarbetare: 88 arbetare, sju fackutbildade arbetare, 27 jordbrukare och 58 fiskare. Sjöfararna var 30: sju sjökaptener och skeppare, en styrman, två telegrafister, en kock och 18 sjömän. De professionella forslarna var företrädde av elva chaufförer.

Entreprenörerna företrädde av en direktör, en handelsman, en fiskhandlare och en skräddare. Till gruppen företagstjänstemän och -biträden hörde två arbetsledare och tre expediter. Den ende offentlige tjänstemannen var fyrmästare. För 16 personers del föreligger ingen dokumentation om yrke eller status.

Kvinnorna uppgick till fyra: en hemmansägarhustru, en arbeterska, en tjänarinna och en fiskardotter.

I 271 fall föreligger uppgift om hemort. I 154 eller 57 % av fallen var det fråga om

¹⁸⁷ Fylleriet har ofantligt ökat i Lahtis. Obegränsade mängder sprit införs från Lovisa. Artikel i Hufvudstadsbladet 16.9.1923.

¹⁸⁸ Smugglingen i östra Nyland har antagit stora proportioner. Ordningmakten i Lovisa och spritsmuggleriet. En intervju med poliskommissarien, kaptan Bjur. Lovisa centralhärdens för spritsmugglingen i de nyländska kusttrakterna. Artikel i Borgåbladet 28.1.1926.

¹⁸⁹ Tossavainen 2004, 85.

¹⁹⁰ Tamelander 1933, 21, Aluejakomitean mietintö 1953:4. Tullipiirit, Kartta N:o 19, Kallenautio 1979. Taulu 2, 243, Heikkinen 1994, 276, 337.

¹⁹¹ Saapuneet takavarikojuttujen asiakirjat, Kotkan tullikamari 1929-30, Em: 68, Joensuun maakunta-arkisto.

personer bosatta i Kotka tullkammardistrikt medan 102 finländare eller 38 % var bosatta utanför tulldistriktet. Det kan noteras att 53 eller 22 % var utskärsbor i Finska viken: 36 från Hogland, 17 från Lövskär (Lavansaari), sex från Seitskär (Seiskari) och två från Tytärskären (Tytärsaari). Av de 15 utlänningarna som utgjorde sex procent kom 13 från Estland, en från Ukraina och en från Norge.

Fredrikshamns tullkammare

I Fredrikshamn verkade en svensk sjötullkammare 1723-43 och i början av autonomitiden inrättades 1812 Fredrikshamns tullkammare. Innan självständighetstiden hade denna haft en filial (tullbevakning) i Pitkäpaasi. Bevakningsområdet för Fredrikshamns tullkammare omfattade kustområdet Veckelax (Vehkalahti), Fredrikshamn och Vederlax (Virolahti). Tullkammaren fortsatte att verka under 1800-talet och förbudstiden. I Fredrikshamns tullkammare beslagtogs 1919-31 endast 42 207 liter sprit. Mängden motsvarade inte mer än 0,6 % av samtliga beslag. Ingen annan tullkammare i kuststäderna vid Finska viken uppvisade beslag av så ringa omfattning.¹⁹²

Antalet tullbeslag i Fredrikshamns tullkammare 1924-30 uppgick till 131. Personerna dokumenterades i 74 fall medan ägarna förblev okända i 57 eller 44 % av beslagsfallen. Av de med yrke eller status dokumenterade personerna var 48 kroppsarbetare: 35 arbetare, fyra lantbrukare och nio fiskare. Sjöfararna var åtta: tre sjökaptener, en skeppare, två styrmän, en stuert och en sjöman. Till de professionella forslarna hänfördes sju chaufförer. Ingen entreprenör misstänktes för spritsmuggling liksom inte heller någon företrädare för företagstjänstemän och -biträden. En åtalad var gårdsägare medan uppgift om yrke eller status saknas för ytterligare tio personer.

Beslag gjordes hos tre kvinnor: en tjänarinna, en arbeterska och en fiskardotter.¹⁹³

Bostadsorten är känd i 69 fall. Av de misstänkta smugglarna var 31 eller knappt hälften bosatta i Fredrikshamns tullkammardistrikt medan 31 var utsocknes finländare. Anmärkningsvärt är att elva eller en femtedel var fiskare från Lövskär (Lavansaari). Sju av smugglarna var utlänningar: fem kom från Danmark, av vilka en var sjökaptent. Därtill kom en sjökaptent från Lettland och en maskinist från Sverige.

Våren 1925 tecknade signaturen *Wanha isä* i agrartidningen Maakansa i Fredrikshamn en bedrövlig bild av spritsmugglingslägret i nejden: "Förutvarande länsmannen (Uno Dahlberg) i tukthus, polisen (Rudolf) Eriksson från Kierikkala skjuten som tråkare i Kajana, en annan polis avskedad för att ha smakat på statens sprit, en polis som höll sig nykter dödad av en berusad i Sunila, ett supande fattighjon som skjutit en utmättningsman, en godsägarherre i Kymmene delaktig i en sprittråkarkaravan, brännvinstråkaren (Ilmari) Borg som straffats för stöld skjuten i en strid mot en brännvinskaravan i Mäntyharju iförd de skinnkläder han

¹⁹² Alueajakomitean mietintö 1953:4. Tullipiirit, Kartta N:o 19, Kallenaudio 1919. Taulu 2, 243, Heikkinen 1994, 108, 152-153, 337.

¹⁹³ Saapuneet takavarikkojuttujen asiakirjat, Haminan tullikamari Em:26 1924, Em: 34 Em:39 och Em: 47 1924-30, Joensuun maakunta-arkisto.

ärvt av Eriksson, skolbarn som tagit del i sprittransporter (...) de oändliga spritbeslagen vid stränderna, öarna och vägarna i Kymmene onämnda”.¹⁹⁴ Skolbarnen var fem gossar i åldern 8-13 i arbetarstadsdelen Tiutunen i Kotka. Gossarna hade ofta transporterat sprit och fungerat som medhjälpare åt spritlangare, men också själva både sålt och supit sprit.¹⁹⁵

Viborgs tullkammare

I Viborg uppbars tull under Gustav Vasas regeringstid 1540-60. Förhållandena i de östligaste delarna av riket var emellertid egenartade och också tulladministrationen där avvek från tulluppbördsorganisationen i övriga delar av riket. Åtminstone från 1630-talet verkade en sjö tullkammare i Viborg och från 1640 också en i Trångsund (Uuraansalmi). Ryska trupper besatte 1710 Viborg och regionen anslöts 1721 till Ryssland. Då det s.k. Gamla Finland 1812 anslöts till Finland inrättades Viborgs tullkammare som fortsatte att verka under 1800-talet. Efter att järnvägen byggts inrättades tullbyråer vid gränsstationen i Terijoki och vid järnvägsstationerna i Viborg och Lahtis. Viborgs tullkammare fick efterhand även filialer (tullbevakningar) i Trångsund, Björkö sund, Jukkola, Vammelsuu samt på Lövskär (Lavansaari) och Seitskär. (Seiskari). Ett tullbesiktningskontor inrättades i Trångsund 1924. Viborgs tullkammare var fram till 1929, då Björkö tullkammare grundades, ett av de största tulldistrikten. Dess övervakningsområde omfattade kustområdena längs Viborgska viken: Säckijärvi, Vahviala, Viborgs landskommun, S:t Johannes och utöarna Seitskär och Lövskär. Från mitten av 1800-talet fanns en hel rad gränstullstationer längs gränsen till Ryssland: i Systerbäck (Rajajoki-Joutsela), Kuokkala, Lipola, Raasuli, Sirkiänsaari, Virtelä och Leppäniemi. Åren 1919-31 beslagtogs i Viborgs tullkammare 600 466 liter sprit, vilket motsvarade 8,3 % av samtliga beslag.¹⁹⁶

Eftersom beslagsdokument saknas för Viborgs tullkammare från 1931-32 har tullkammarens beslagsdokument från 1920-30 studerats. Enligt de undersökta beslagsdokumenten företogs 2 360 beslag under dessa år. I 872 fall har personen identifierats medan ägaren förblev okänd i 1 488 eller 63 % av beslagsfallen.¹⁹⁷ Andelen okända framstår som exceptionellt stor i Viborgs tullkammare, där den omfattande sjöburna smuglingen som bedrevs av i synnerhet män från utskären, men också den livliga smuglingen över gränsen mot Sovjetryssland framstod som särdrag. Sritens andel av smuglingen över gränsen på Karelska näset var ändå ringa. Tyngdpunkten låg på livsmedel och konsumtionsartiklar som smugglades från Finland samt värdeföremål som ädelstenar och silver liksom valuta från Sovjetryssland som infördes till Finland.¹⁹⁸

Av personerna med dokumenterat yrke eller status var 547 kroppsarbetare: 231 arbetare,

¹⁹⁴ Juoppous Kymissä. Artikel av signaturen Wanha isä i tidningen Maaseutu 20.3.1926.

¹⁹⁵ Minderåriga i förbund med spritsmugglare. Artikel i tidningen Åland 23.1.1926.

¹⁹⁶ Tamelander 1944, 21-22, Kallenaudio 1979. Taulu 2, 243, Heikkinen 1994, 41-43, 72-73, 75, 108, 147, 152-153, 276.

¹⁹⁷ Saapuneet takavarikkojuttujen asiakirjat, Viipurin tullikamari 1925-30, Em: 44-45 och Em: 91-93, Joensuu maakunta-arkisto.

¹⁹⁸ Westerlund 2023, 119-134.

17 fackutbildade arbetare, 171 lantbrukare och 128 fiskare. Antalet sjöfarare uppgick till 246: 27 sjökaptener, 26 skeppare, 18 stymän, åtta maskinmästare, 19 medlemmar av köks- och ekonomipersonal samt 148 sjömän. De professionella forslarna uppgick till 25: 14 chaufförer, nio forkarlar och två montörer.

Entreprenörerna var igen exceptionellt få eller 19: en fabrikör, en disponent, 13 affärs- och handelsmän, en sågägare, en mjölnare, en trädgårdsmästare och en hantverkare. Av handelsmännen torde en god del ha varit småhandlare då två betecknades som hästhandlare, två som vedhandlare och en som kioskhandlare. Också företagstjänstemännen och -biträdena var osedvanligt få för en stad av Viborgs storlek: två arbetsledare, två hovmästare, en tekniker och en f.d. banktjänsteman samt tre affärs- och kontorsbiträden. Antalet företrädare för s.k. fria yrken var ringa: en advokat och en musiker. Också gruppen av offentliga tjänstemän var lika fåtalig: en fältväbel, en f.d. polis och en f.d. fångvaktare. En grupp på nio personer hade obestämbar social status: två gårdsägare, en soldat, en artillerist, en silversmedselev och en apotekselev medan två smugglare betecknades som flyktingar från Sovjetryssland och en som f.d. flykting. I ytterligare 12 fall föreligger ingen dokumentation om yrke eller status.

Beslag gjordes i 37 fall hos kvinnor vilka utgjorde fem procent av personerna med känd identitet: tio fruar, sex änkor och två döttrar. Femton av smugglarkvinnorna var yrkesverksamma: en restaurangföreståndare, tre kokerskor, två värdinnor, tre arbeterskor, två tjänarinnor, en expedit, en sömmerska, en frisör och en torpare. Tre var ryskor och för dessa saknas uppgift om yrke eller status.

Det föreligger i 732 fall uppgift om hemort. Sammanlagt 519 av dessa personer eller 70,9 % var bosatta i Viborgs tulldistrikt medan 65 finländare eller 8,9 % var bosatta i något annat tulldistrikt. Utskärnsbornas påfallande stora antal kan noteras: 95 från Lövsjär och 15 från Seitsjär. Dessa 110 fiskare motsvarade 15 % av de kända personerna. Utlänningarna var 148 eller 20,2 %. Inom denna grupp dominerade Estland med 72 företrädare. Antalet åtalade från Tyskland var 47 och därtill hade sex hemort i Danmark och likaså sex i Lettland. Av de nio medborgarna från Sovjetunionen var åtminstone tre ingermanländare. Därtill var flera andra länder företrädade med enstaka medborgare: två från Sverige, två från Grekland, en från Polen, en från Nederländerna, en från Frankrike och en från Danzig.

I en intervju 1922 för den svenska journalisten *Anders Olsson* vid Mora Tidning förklarade landshövdingen *L.K. Relander* varför smuglingen hade sådan stor omfattning i Viborg: ”Denna hamnstad ligger ju så nära Estland och är köpplats för ett så stort inland, att frestelsen till allehanda smugling där alltid måste bli stor”. Relander som var en anhängare av förbudslagstiftningen hävdade emellertid efter att ha besökt 55 av länets 63 kommuner inte desto mindre att ”den allmänna folknykterheten avgjort vore större än före förbudet”.¹⁹⁹ Denna iakttagelse torde ha varit adekvat eftersom spritsmuglingen i länet haft en ännu större omfattning under 1910-talet.

¹⁹⁹ President Relander om förbudslagen. En rikssvensk journalists intervju sommaren 1922. President L. Kr. Relander. Artikel i Fram 6.3.1925.

Björkö tullkammare

Björkö sunds tullbevakning fick 1929 högre status och blev då Björkö tullkammare. Dess övervakningsområde omfattade Karelska näsets sydkust: Björkö (Koivisto), Nykyrka (Uuskirkko) och Terijoki. Åren 1926-31 beslagtogs 243 584 liter sprit i Björkö tullkammare, vilket trots att beslagen gjordes under endast sex år inte desto mindre motsvarar 3,3 % av samtliga beslag.²⁰⁰

Förtullningsstället i Björkö företog 1927-29 sammanlagt 366 beslag. Personen identifierades i 228 fall medan ägarna förblev okända i 138 eller 38 % av beslagsfallen. Kropparbetarnas antal uppgick till 188: 30 arbetare, 26 fackutbildade arbetare, 31 jordbrukare och 101 fiskare. Sjöfararnas antal var endast tio: två sjökaptener, två skeppare, tre stuartar, två kockar och en sjöman. De professionella forslarna var 16: elva chaufförer, tre forkarlar och två montörer.

Entreprenörerna företrädde av två affärsmän. Också representanterna för företags-tjänstemännen och -biträdena var få: en agent och en expedit. För tio personers del saknas dokumentation om yrke eller status.

Fyra av de misstänkta smugglarna var kvinnor: en kaptensfru, två hemmansägareänkor och en fru till en hemmansägare.²⁰¹

Hemorten är känd i 285 fall. I 136 eller 48 % av fallen var det fråga om personer bosatta inom tullkamardistriktet och 149 eller 51 % av fallen om bosatta i något annat tullkammar-distrikt. Sammanlagt 84 eller 29 % var utskärsbor: 43 från Lövskär och 41 från Seitskär. De sju utlänningarna som utgjorde tre procent hade varierande hemländer: tre var från Tyskland, en från Estland, en från Danmark, en från Lettland och en från Sverige.

ÖSTRA FINLAND

I östra Finland fanns tre tullkammare under förbudstiden: Sordavala, Kuopio och Joensuu. De bägge sistnämnda hade i praktiken emellertid ingen större betydelse. Också i allmänhet var spritbeslagen i tullkamrarna i östra Finland få och gällde mindre partier. Här belyses beslagen i områdets tullkammare för vinnande av en bild av deras karaktär och särdrag, men också för fullständighetens skull.

Sordavala tullkammare

I Sordavala inrättades 1859 en tullbevakning som 1894 upphöjdes till tullkammare i samband med järnvägens färdigställande. Därtill fanns det tullbevakningsstationer i Kexholm, Kronoborg, Pöllö, Saunalahti, Sortanlahti och ön Vossnoj. I Kexholm grundades en tullbyrå 1922 som 1926 flyttades till Sortanlahti. På tullkammaren i Sordavala ankom att vaka över införseln över Ladoga varvid bevakningssektorn uppgick fågelvägen till omkring 50 kilometer. Trafiken från Sovjetryssland var emellertid småskalig. I Sordavala tullkammare beslagtogs

²⁰⁰ Tamelander 1944, 22-23, Kallenautio 1979. Taulu 2, 243, Heikkinen 1994, 147.

²⁰¹ Saapuneet takavarikkojuttujen asiakirjat, Koiviston I tullikamari och Koiviston II tullikamari 1927-28, Em: 64-65 och Em: 91-93, Joensuun maakunta-arkisto.

1926-31 en spritmängd på 12 303 liter.²⁰²

I Sordavala tullkammare företogs 1921, 1922, 1925 samt 1928-29 endast åtta beslag. Personerna är dokumenterade i sju fall medan ägaren förblev okänd i ett fall. Uppgift om yrke eller status är dokumenterad i fyra fall medan uppgift saknas för tre personer.²⁰³ Ingen prejad var kvinna.

Ryske studeranden *Boris Nagernoff* rörde sig 10.9.1921 i Pitkärantavattnen med sin nöjesjakt *S/v Lorna-Doon*. Han hade i butikerna på Mantsinsaari köpt 16 sulläder, två par vantar, en pipa jämte tobakspung, en kilo tvål och en kilo kaffe. Avsikten var att smuggla varorna till Ryssland. Smuggelgodsets värde uppgick till 538 mark eller 176 euro i nuvarande penningvärde. Summan kontrasterar mot nöjesjakten värde: 50 000 mark eller 16 300 euro i dagens mynt. Nagernoffs nöjesjakt blev dock inte tagen i beslag. Samma dag arresterades även estnische undersåten *Johan Kusik* som försökte smuggla två hagelgevär, ett kulgevär med kikarsikte, en väska och en påse patroner samt 35 toppar tobak. Godsets sammanlagda värde uppgick till 2 470 mark eller drygt 800 euro i nuvarande penningvärde.

En handelsmannason ertappades 1922 liksom tre ryska smugglare 1925. Skomakaren *Emil Matikainen* prejades av tullbevakningen på Ladoga 29.8.1928 vid mynningen till Kekrinlahti varvid 15 tioliters kanistrar med utländsk sprit beslagtogs. Ursprunget framgår inte, men det torde ha rört sig om estnisk sprit. Matikainen var på basen av utrustningen väl förberedd för sin smugglingsfärd. I båten påträffade tullen bl.a. en vinterpaletå, två skinnjackor, en sommarrock, tre mössor, en kappsäck, en ljussignaleringsapparat, en kikare med fodral och 50 Parabellumpatroner. Själva pistolen torde han ha tagit med sig då han inledningsvis lyckades hoppa i land och undkomma. Kanistrarna kom knappast från Sovjetunionen utan var avsedda för den finska marknaden. Sommaren 1931 beslagtogs tullen i Sordavala björkögaleasen *M/aux Tilhi* som under befäl av skepparen *Johan Feodor Kokkala* anlant från Reval i kollast och under denna förde 4 000 liter sprit. Galeasen var på väg till ön Vossnoj där spriten skulle lossas. Fartyget som ägdes av *Antti Rakkola* och *Erkki Männistö* i Viborg togs i beslag. Fartygets värde fastställdes till 20 000 mark och lastens till 11 800 mark.²⁰⁴

Kuopio tullkammare

Kuopio tullkammare hade inrättats 1858 sedan Saimaa kanal blivit färdig 1856.²⁰⁵ I Kuopio tullkammare gjordes 1920, 1923-24 och 1928-32 endast tio beslag. I samtliga fall dokumenterades personen. Beslagen företogs 1920 hos en styrman, en däckskarl och tre ryska medborgare. Under år 1923 gjordes beslag hos en hemmansägare och två ryska medborgare. I det enda fallet 1924 var smugglaren en hemmansägare. Ingen prejad var kvinna.

Då *S/s Panu* i september 1931 anlände från Leningrad gjordes ett mindre spritbeslag hos

²⁰² Tamelander 1944, 23, Kallenautio 1979. Taulu 2, 243, Heikkinen 1994, 277, 337.

²⁰³ Saapuneet takavarikkojuttujen asiakirjat, Sortavalan tullikamari I 1922 och 1925 Em: 36 samt 1928-29 Em: 80, Joensuun maakunta-arkisto.

²⁰⁴ Pirtulaiva "Tilhin" takavarikko oli eilen raastuvanoikeudessa esillä. Laiva, pirtu ja hiilet takavarikoitiin valtiolle. Artikel i tidningen Laatokka 1.9.1931.

²⁰⁵ Tamelander 1944, 24, Heikkinen 1994, 239, 337.

styrmannen som var hemmahörande i Leppävirta. Han hade försökt införa 5,5 liter vodka i elva ryska originalbuteljer. Fem av spritsmugglarna var bosatta inom tulldistriktet medan fem var ryssar. För de sistnämndas del saknas uppgift om yrke eller status.²⁰⁶

Joensuu tullkammare

Joensuu tullkammare inrättades 1860 efter att Saimaa kanal börjat trafikeras fem år tidigare.²⁰⁷ I Joensuu tullkammare gjordes 1921-32 sammanlagt tolv spritbeslag. Personerna dokumenterades i samtliga beslagsfall och för samtliga föreligger även dokumentation om yrke eller status. Alla misstänkta smugglare var män.

Under 1921 beslagtogs smuggelgods för 4 322 mark av åtta bönder som var sovjetiska medborgare och som bodde i Repola på den ryska sidan av gränsen. Ingen av dem infann sig då beslagsmålet ropades upp i rådstuvurätten i Joensuu. Tullen påträffade 1923 smuggelvaror hos två hemmansägare från Paatene. Bägge var sovjetiska medborgare. Godset togs i beslag och männen förpassades tillbaka över gränsen utan att ställas till svars för den illegala införseln. En backstugusittare gjorde 1925 ett försök att smuggla en uppsättning småsaker till Sovjetryssland: två par filtskor, en ryggsäck, ett par herrskor, ett par galoscher, en stickad tröja, ett par strumpor, ett par hängslen, elva ljus, två packor spelkort, 120 gram mixtura, ett par vantar, fyra askar Fennia-papyrosser, en vintermössa, fyra små häften och ett exemplar av Työväen laulukirja. Godset värderades till 1 239 mark. Av bonden *Feodor Delogojeff-Pitkänen* från Repola beslagtogs 1926 skinnvaror han försökte smuggla in två bäverskinn, två illerskinn, ett rävskind och 27 ekorrskinn.²⁰⁸

Av de tolv smugglarna var elva sovjetiska medborgare och även bosatta i Sovjetryssland.

SKÄRGÅRDHAVET OCH ÅLAND

Skärgårdshavet och Åland hade under förbudstiden tullkammare i Åbo, Mariehamn och Degerby på Föglö. Till en början verkade en tullkammare även i Eckerö. Kommendören för Skärgårdshavets sjöbevakning *Aarne Vuorensalo* belyste i ett anförande 1960 smuglingen i ett tidsperspektiv på några decennier: ”Under förbudstiden och därefter kom smuggelspriten huvudsakligast den korta vägen över Finska viken från Estland. Nu måste spriten tas längre vägar och kan inte hämtas med vilken farkost som helst. De politiska förändringarna har också fått till följd att smuggeltrafiken helt har koncentrerats till sydvästra Finland – som alltså också i detta avseende är Finlands `port mot väster’”. De politiska omställningar som krigen 1939-45 förde med sig innebar sålunda att spritsmuglingen över Finska viken och Bottenhavet i

²⁰⁶ Saapuneet takavarikkojuttujen asiakirjat, Kuopion tullikamari 1920 och 1923 Em: 30, 1924 Em: 41 samt 1928-33 Em: 71, Joensuun maakunta-arkisto.

²⁰⁷ Tamelander 1944, 23-24, Heikkinen 1994, 239, 337.

²⁰⁸ Saapuneet takavarikkojuttujen asiakirjat, Joensuun tullikamari 1923, Em: 41, Joensuun maakunta-arkisto.

det närmaste upphörde med sporadiska undantag, men återuppstod i Skärgårdshavet under 1950-talet. Till skillnad från 1920- och 1930-talen deltog emellertid skärgårdsbefolkningen inte längre under efterkrigstiden i någon större omfattning i spritsmugglingen. Denna organiserades nu nästan uteslutande av utomstående och större aktörer med betydande kapitalinsatser och funktionellt tonnage.²⁰⁹

Sommaren 1918 begärde Åbo tullkammare hjälp av lotsfördelningen och lotsstationerna för att bättre kunna övervaka den olagliga utförseln av livsmedel, tenn, bly, koppar, tyger och tobak. Smugglingen skedde företrädesvis med mindre farkoster som motorbåtar, segelbåtar med motor och jakter. Också skyddskårens distriktsstab i Åbo begärde 1921 hemlig hjälp av lotsåldermännen på Lohm och Utö för att övervaka kommunisternas resor.²¹⁰ Åbo tullkammare hade tidigare haft filialer på Fagerholm och Utö. Nådendals tullkammare blev 1922 sammanslagen med den i Åbo. Den kuststräcka de tre tullkamrarna bevakade sträckte sig fågelvägen från gränsen mot Hangö tullkammardistrikt i sydöst över Åland till gränsen mot Nystads tullkammardistrikt i norr och uppgick till omkring 150 kilometer. I genomsnitt kom tullkamrarnas bevakningssektorer därför att uppgå till omkring 50 kilometer.

Åbo tullkammare

I Åbo uppbars sjö tull senast från 1537 och Åbo tullkammare verkade under 1600-, 1700- och 1800-talen liksom under förbudstiden. Åbo tullkammardistrikt var ett av de till ytan största tullområdena och sträckte sig från Bjärnä och Finby i sydöst över Kimito, Karuna, Hitis, Pargas, Kakskerta, Nagu, Korpo och Houtskär, Reso (Raisio), Rimito (Rymättylä), Merimasku, Lemo (Lemu), Velkua och Åbo till Iniö och Nådendal i norr. Åren 1919-31 beslagtogs 824 120 liter sprit i Åbo tullkammare. Mängden motsvarar 11,4 % av all beslagtogen sprit och var näststörst bland tullkamrarna.²¹¹

I Åbo tullkammare företogs 1921-32 sammanlagt 2 889 beslag, varvid personerna dokumenterades i 1 576 fall. Ägarna förblev okända i 1 313 eller 45 % av beslagsfallen. Beslagen gjordes till största delen hos kroppsarbetare, vilka uppgick till 689: 320 arbetare, 129 fackutbildade arbetare, 168 jordbrukare och 72 fiskare. Sjöfararna bildade den näststörsta gruppen med 634 företrädare. I gruppen ingick 20 sjökaptener, 17 skeppare, 33 styrmän, åtta maskinmästare, 85 medlemmar av köks- och ekonomipersonal samt 471 sjömän. De professionella forslarna uppgick till 164: 99 chaufförer, 23 forkarlar och åkare, 28 montörer och 14 båtbyggare.²¹²

²⁰⁹ Sydvästra Finland leder ifråga om spritsmugglingen. Artikel i Åbo Underrättelser 3.12.1960, Smugglingen och skärgården. Artikel i Åbo Underrättelser 10.12.1960.

²¹⁰ Åbo lotsfördelningschef Axel Armfelts skrivelser till lotsåldermannen Titus Gottfrid Adolfsson på Lohm 31.7.1918, överstelöjtnanten Edwards Hanells skrivelse till Adolfsson 16.1.1921. Titus Gottfrid Adolfssons samling, Vol. 10. Sjöhistoriska institutet vid Åbo Akademi.

²¹¹ Tamelander 1944, 18, Kallenaudio 1979. Taulu 2, 243, Heikkinen 1994, 39-41, 69-73, 109, 151.

²¹² Turun tullikamari, Tullijutut 1918-32, Ha:1-7, Åbo landsarkiv. Samma dokumentation finns även i Turun tullikamari, Saapuneet takavarikkojuttujen asiakirjat 1919-32, Em: 7, Em: 14, Em: 23, Em: 31, Em: 37, Em: 43 och Em: 83-87, Joensuu maakunta-arkisto, Aluejakokomitean mietintö 1953:4. Tullipiirit, Kartta N:o 19.

De ertappade entreprenörerna var 118: 26 direktörer, fabrikörer och disponenter, 49 affärsmän och 43 handlande. Företagstjänstemännen- och -biträdena var 69 till antalet: elva arbetsledare och verkmästare, 16 ingenjörer, tre byggmästare och tekniker, åtta ekonomer och bokförare, en affärsföreståndare, 17 agenter, representanter och handelsresande, sex kontorister och kontorsbiträden, fem expediter, en praktikant och en springpojke. De offentliga tjänstemännen inklusive tidigare tjänstemän var 29, bland dessa fem lotsar, tre tulltjänstemän, tre poliser, en f.d. fängvaktare, en löjtnant, en fältväbel och en pastor. De fria yrkena räknade 14 företrädare. Obestämbart status hade likaså 14 personer, bl.a. villaägare och studerande, medan dokumentation om yrke eller status saknas i ytterligare nio fall.

Beslagen gjordes i 223 fall hos kvinnor, vilkas andel av samtliga beslag utgjorde åtta procent. Kvinnornas identitet är känd i 202 fall medan uppgift om yrke eller status saknas för 21 kvinnors del. De flesta eller 58 var fruar (29 %) och fem änkor. Restaurangbranschen var väl representerad med 24 restaurangidkare och värdinnor, 34 kokerskor, nio köksbiträden och 21 servitriser, vilka tillsammans utgjorde 44 %. Därtill kom 20 städerskor, åtta tjänarinnor, nio modister, fyra kontorister, två ekonomiföreståndare, två frisörskor, en torghandlerska och en drängdotter.

Uppgifter om hemort, -region eller -land föreligger i 1 832 beslagsfall. Av personerna var 1 224 eller 67 % bosatta inom Åbo tullkammardistrikt medan en fjärdedel var hemmahörande på andra orter i Finland. Av de i Åbo tullkammardistrikt bosatta var 270 eller 22 % från någon av de svenska kommunerna i Åboland och 61 eller fem procent på Åland.

Utlänningarna uppgick till 145 eller åtta procent av alla identifierade personer. Bland utlänningarna dominerade 73 misstänkta från Tyskland, 34 från Sverige och 19 från Estland. Det fanns sålunda förhållandevis få ester bland smugglarna i Åbo tullkammardistrikt. I övrigt bestod utlänningarna av sju åtalade från Lettland, fyra från Danmark, två från Frankrike, två från Storbritannien samt en från Nederländerna, en från USA, en från Norge och en från Schweiz.

Tulltjänstemännen i Åbo gjorde spritbeslag hos flera personer som tillhörde det högsta samhällsskiktet. Sålunda påträffades 4.2.1930 på *S/s Bore* hos friherren *Richard de la Chapelle* en flaska konjak och en halv flaska likör. Han dömdes då till böter på 600 mark för olaga spritinförseln.²¹³ Under Mäntsäläupproret övernattade Lappoledarna *Vihtori Kosola*, *Walde Sario*, *Iivari Koivisto* och *Kosti-Pekka Eerolainen* 4.-5.3.1932 på de la Chapelles herrgård Saaris i kommunen.²¹⁴ Godsägaren var en ivrig Lappoman och torde ha varit en av de ledande initiativtagarna till de lokala skyddskåristerna tillslag mot *Mikko Erichs* föredrag i Ohkola arbetarförening. Då Åbotullen 21.3.1930 visiterade kommerserådet *Samuli Hohenthal* (från 1934 Harimo) i hamnen i Åbo befanns han inneha två flaskor konjak. Han fick böta 1 600 mark.²¹⁵ Också Hohenthal tillhörde den radikala högern. Bergsrådet *Gösta Serlachius* blev för sin del föremål för spritbeslag på *S/s Döbeln* 1.5.1930 varvid han befanns inneha en halv

²¹³ Turun tullikamari, Tullijutut 1930, Ha: 6, Åbo landsarkiv.

²¹⁴ Keravuori 1997, 118.

²¹⁵ Turun tullikamari, Tullijutut 1930, Ha: 6, Åbo landsarkiv.

flaska konjak och en halv flaska likör. Han bötfälldes för olaga spritinförsel och fick plikta 1 000 mark. Någon tid efteråt uppträdde Serlachius som en av de finansmän som ställde ekonomiska garantier för Bondetågets genomförande.²¹⁶

Också flera tjänstemän åtalades för spritsmuggling. Långlotsen *Isak Reinhold Mattsson* blev föremål för spritbeslag 7.4.1924. Tullvaktarna *Gottfrid Lindholm* och *Armas Laine* som 30.5.1925 försökte smuggla silkesvaror m.m. blev avslöjade. Förra detektivpolisen *Fredrik Wilhelm Lindroos* ertappades med sprit i bagaget i Meldois (Meldola) 2.11.1926, men även i Åbo något senare.²¹⁷ Så var fallet även med löjtnanten *Torsten Edvard Glantz* och pastorn *Walfrid van Christierson*. Den sistnämnde blev föremål för tullbeslag på *S/s Nordstjernen* 27.6.1930 då han olagligt försökte införa bl.a. champagne, konjak och likör. Han fick böta 200 mark. Tullen gjorde 26.11.1926 spritbeslag även hos ägaren av bl.a. restaurang Foijan i Åbo, *David Johan Löfgren*.²¹⁸

Mariehamns tullkammare

Då Mariehamn grundades 1861 inrättades samtidigt Mariehamns tullkammare. Den tullkammare som verkat i Eckerö sedan början av 1810-talet blev 1922 sammanslagen med den i Mariehamn. Dessa bägge tullkamrars distrikt omfattade fasta Åland samt de södra, västra och norra skärgårdsområdena. Beslagen i Mariehamns tullkammare 1919-31 uppgick till hela 441 365 liter sprit. I denna voluminösa mängd ingick de fartyg i spritlast som passerat Åland under genomfart och råkat bli prejade inom tullkammarens område. Den är sålunda inte ett adekvat mått på spritinförseln till Åland.²¹⁹

I Mariehamns tullkammare uppgick de undersökta beslagen 1927-32 till 151, varvid personerna identifierades i 89 fall. De förblev okända i 62 av beslagsfallen.²²⁰ Av personerna med dokumenterat yrke eller status var kroppsarbetare 52: nio arbetare, 30 jordbrukare och 13 fiskare. Sjöfararna var 39: sex sjökaptener, fyra skeppare, fem styrmän, tre maskinmästare, en stuert och 20 sjömän. De professionella forslarna var tre: två chaufförer och en montör. Entreprenörerna företrädde av två sågägare och en affärsman. Inga representanter för grupperna av företagstjänstemän och -biträden, offentliga tjänstemän eller fria yrken påträffades i materialet. Uppgifter har lämnats om samtliga ertappade personer. Ingen kvinna ingick bland de dömda.

Uppgift om hemort föreligger i 97 fall. Av finländarna var 48 bosatta inom tulldistriktet och 26 utom tulldistriktet. Av de för olovlig spritinförsel åtalade smugglarna kom 13 från sydvästra Finland. Utlänningarnas antal uppgick till 23 och av dessa kom 18 från Estland, tre från Tyskland och en från Danmark.

Byn Ytternäs två kilometer söder om Mariehamn var i början av förbudstiden enligt

²¹⁶ *Ibid.*, Selén 2001, 332-333, Silvennoinen 2012, 365-366, 390-391.

²¹⁷ Turun tullikamari, Tullijutut 1924-26, Ha: 2-3, Åbo landsarkiv.

²¹⁸ Turun tullikamari, Tullijutut 1926 och 1930 Ha: 3 och Ha: 6, Åbo landsarkiv.

²¹⁹ Tamelander 1944, 19, Kallenautio 1979, Taulu 2, 243, Heikkinen 1994, 151, 239, 415.

²²⁰ Saapuneeet takavarikkojuttujen asiakirjat, Maarianhaminan tullikamari 1927-28 32 Em:36, Em: 42-43, Em: 73 och 1932 Em: 46, Joensuun maakunta-arkisto.

Detektiva Centralpolisen ett veritabelt smuggelnäste med ”flera skickliga och djärva smugglare”. Dessa var emellertid inte i någon större utsträckning självständiga aktörer utan avlönade av något konsortium av affärsmän. I december 1919 besöktes Ytternäs av de svenska smugglarna *Karl Måård* och *John Olby*, varvid affärsmannen *Ruben Rotz* fick ett parti silke som kostat 70 000 Franc och som han sålde för i det närmaste dubbla priset. Våren 1920 anlände svenska smugglare som sänkte säckar i strandvattnen vid Ytternäs, vilka sedan bärgades av lokalbor. I juli och augusti 1920 införde smedsonen *Arthur Pettersson* från Sverige 38 säckar socker och någon flaska konjak till Ytternäs. Godset fraktades i en skötbåt på bogser och gömdes i höet på Östergård, varefter husbonden förde det med häst och kärra till Mariehamn. Petterson var utrustad med gevär och en stor patronväska. Också skepparen *J.P. Petterson* på galeasen *S/y Helga* var bosatt i Ytternäs. Han förde i land smuggelgodset som sprit, silke och socker i Ytternäs. Våren 1920 köpte han i Helsingfors 12 ½ mille cigaretter och försökte förgäves sälja dem i Sverige, varefter han förde cigaretterna till Ryssland och tog spritlast i Reval på hemvägen.²²¹

Särskilt över Eckerö och Geta utfördes smör olovligt medan socker, kaffe, sprit samt silkestyger- och band smugglades in. Åländska kvinnor som besökte Stockholm med turbat hämtade på tillbakavägen silkesband, likörkapslar, hårnålar, kammar och glasskärardiamanter. Då två kilo socker fick föras in tullfritt gömdes smuggelgodset ofta i kaffepåsar som fördes in också av fartygsagenter, lotsar eller andra förtroendemän som tullmännen undvek att visitera. De manliga resenärerna kunde vira silkesbanden runt kroppen medan de kvinnliga sydde in dem under fodret till ytterrockar och kjolar. Enligt befälhavaren *Oliver Blomqvist* på tullbåten *M/s Aura* samt befälhavaren på tullbåten *M.W. 42 Herman Edvard Sten* och maskinisten *Johannes Geust (Norrman)* visade de få beslagen att smugglarna hade gynnare och medhjälpare bland tull- och lotspersonalen.²²² Häradsrätten i Jomala fällde våren 1919 en dom i ett smuggelmål som inträffat före förbudstiden, varvid konsuln *Erik Nylund* och skepparen *Algot Jansson* vardera dömdes till tusen mark i böter och ersättning på 423 780 mark. Summan motsvarar i nuvarande penningvärde 142 000 euro. De hade 19.12.1917 från Sverige infört kontraband, bl.a. smörjoljor, med galeasen *S/v Frid*. Domen som inte publicerades i tidningen Åland förrän hovrättsutslaget föll våren 1921 väckte ansenlig uppmärksamhet då de bägge dömda var ledande åländska affärsmän.²²³

Degerby tullkammare

I början av 1810-talet inrättades en tullkammare i Flisöberg i Föglö, men den blev 1819 flyttad till Degerby. Föglö tullkammare verkade under hela förbudstiden inom ett distrikt som omfattade de åländska skärgårdskommunerna öster om fasta Åland, Föglö, Kökar, Sottunga, Vårdö, Kumlinge och Brändö i nordost, men blev efter förbudstiden 1935 sammanslagen

²²¹ Tietoja salakuljetuksesta Ahvenanmaalla 13.8.1920. EK-Valpo, UM 74 G, Utrikesministeriets arkiv, Det blodiga upprådet i Mariehamn. Artikel i tidningen Åland 23.1.1918.

²²² Ibid.

²²³ Ett stort åländskt smugglerimål, som omsider får publicitet. Konsul Nylund, Mariehamns Handel A.B. o. skepparen Jansson dömdes. Statsmakten skall ersättas med över 400,000 mark. Artikel i tidningen Åland 5.3.1921.

med tullkammaren i Mariehamn. I Degerby tullkammare beslagtogs 1919-31 sammanlagt 117 811 liter sprit, vilket motsvarade 1,6 % av samtliga spritbeslag. Också i detta fall torde spritfartyg i genomfartstrafik ha råkat prejas i tullkammardistriktet.²²⁴

Tullkammaren i Föglö företog 1925 och 1927-29 sammanlagt 87 beslag.²²⁵ Därvid identifierades personerna i 55 fall medan ägarna förblev okända i 32 fall. Av personerna med dokumenterat yrke eller status var 40 kroppsarbetare: 29 jordbrukare och elva fiskare. Sjöfarna var tio: en sjökaptan, fem skeppare och fyra sjömän. Sjökaptenen var liksom en direktör och en ingenjör tyskar. En åtalad var handelsman. För fyra misstänkta smugglare föreligger inga uppgifter om yrke eller status. Inget beslag gjordes hos någon kvinna.

Av de identifierade 46 personerna var 41 bosatta inom Degerby tullkammardistrikt och fem inom något annat tulldistrikt. Inte färre än 23 var brändöbor. Samtliga tre utlänningar kom från Tyskland.

M/aux Glaube under befäl av sjökaptanen *Paul Friedrich Wolf* försökte 29.9.1923 införa 20 000 liter sprit, 362 liter konjak, 315 liter likör, 27 liter rom och fem liter portvin till skärgården i Kökar. Fartyget, som tullen beslagtogs, ägdes av en affärsman i Hamburg, *Jürgen Spiesen*, som samtidigt var direktör för firman *Büsing & Co*. Fartygets värde uppskattades till 70 000 mark medan spritlastens värde uppgick till 590 153 mark.²²⁶ Summorna motsvarade 23 350 euro respektive 199 500 euro i nuvarande penningvärde. *M/aux Glaube*s värde utgjorde omkring åtta procent av fartygets och lastens sammanlagda värde.

BOTTNISKA VIKEN

Längs Bottniska vikens östkust fanns tolv tullkammare: i Nystad, Raumo, Björneborg, Kristinestad, Kaskö, Vasa, Jakobstad, Gamlakarleby, Brahestad, Uleåborg, Kemi och Torneå. Kustlinjen mätte fågelvägen drygt 650 kilometer, vilket innebar att varje tullkammare i genomsnitt bevakade en kustsektor på 55 kilometer. Då landshövdingen *Bruno Sarlin* hösten 1920 tillfrågades om läget uppgav han att smuglingen under den senaste tiden ständigt vuxit och att ”ofantliga mängder finländska varor begynt uppträda i Sverige”. En del byar längs den österbottniska kusten hade blivit ”stora smugglingscentraler” och han nämnde särskilt Moikipää (Molpe) i Korsnäs och Monäs i Munsala. Från Finland smugglades vid denna tid företrädesvis smör medan kaffe och rusdrycker infördes under hemresorna. Därtill framhöll Sarlin att ”övervakandet av smuglingen i Vasa län är synnerlig svårt, när den österbottniska kusten är full av klippor och skär och har så många färleder, att de tungtgående tullbåtarna

²²⁴ Tamelander 1944, 19-20, Aluejakokomitean mietintö 1953:4. Tullipiirit, Kartta N:o 19, Kallenautio 1979. Taulu 2, 243, Heikkinen 1994, 151162, 239.

²²⁵ Saapuneet takavarikkojuttujen asiakirjat, Degerbyn tullikamari 1925 Em:26, 1927 Em: 39 och 1928-29 Em: 46, Joensuun maakunta-arkisto.

²²⁶ Saapuneet takavarikkojuttujen asiakirjat, Degerbyn tullikamari 1927-28, Em: 39 och Em: 46, Joensuun maakunta-arkisto.

ha svårt att infånga smugglarnas snabbgående och lätta farkoster”.²²⁷

Smuggelkaffet hämtades i början av 1920-talet företrädesvis från Umeå, Örnsköldsvik, Skellefteå, Sundsvall, Härnösand och Gävle. De allra största beslagen företogs på Bottniska viken och i Tornedalen. I hela landet uppgick de år 1922 till 300 204 kg och 1923 till 333 528 kg, men minskade till 146 612 kilo under 1924. Nedgången berodde på lagstiftningen i Sverige som från 1923 förutsatte att fartyg under 30 bruttoregister-ton måste deponera tullbeloppet vid utklarering. Närmare mitten av 1920-talet började smuggelgodset på Bottniska viken alltmer att förskjutas mot sprit varvid andelen övriga konsumtionsvaror avtog.²²⁸ Ännu sensommaren 1925 var kaffesmugglingen emellertid av betydande omfattning. Kaffet utfördes legalt från Umeå av *M/s Bøljan* som därefter fungerade som kaffedepåfartyg utanför den finska territorialvattengränsen för mindre motorbåtar som hämtade last. Enligt tullen hade alla kommuner längs kusten sina kaffesmugglare.²²⁹

Under de följande åren dominerade smugglingen av sprit också på Bottniska viken, men 1931-32 tilltog smugglingen av kaffe igen. På basen av angivelse beslagtogs tullen i Vasa 18.11.1931 en från Malax anländ bil med 13 säckar kaffe, en bal kanel och 40 kg kakao. Därtill påträffades 26 säckar kaffe på Stockholmen och tre i Vikinga samtidigt som tre personer togs fast för att ha infört illegalt kaffe för 22 670 mark. Tre molpebor dömdes i januari 1932 för smugglingen medan medlmmarna i ett annat båtlag blev dömda för införsel av tio säckar kaffe och åtta balar kanel. I april 1932, kort efter att den lagliga alkoholförsäljningen inletts, upptäckte sjöbevakningens flygmaskin en smuggelbåt nära Ritgrund vid Valsörarna. Då motorbåten prejadades påträffades 19 säckar dåligt kaffe, en låda socker och fem kg kakao.²³⁰

Återupptagandet av kaffesmugglingen berodde troligen på att inrättandet av sjöbevakningen 1930 lett till en försämrad lönsamhet i spritsmugglingen. Den minskade ytterligare något då förbudslagen upphävdes våren 1932. Någon annan grund för övergången till kaffe som smuggelgodskan det rimligen inte ha varit fråga om än att den gav en större vinstmarginal. Straffen torde även ha varit något lindrigare eftersom illegal införsel av kaffe rubricerades som tullförsnillning. Endast Statens alkoholorörelse hade rätt att importera alkohol och olaglig införsel utgjorde därför alltid smugglning. Kaffeimport var däremot laglig om föreskriven tull erlades. I folkskrönorna kunde emellertid andra orsakssamband utpekas och i Malax berättades att då en av smugglarna blev baptist slutade han att smuggla brännvin och slog sig istället på smuggelkaffe.²³¹

²²⁷ Smugglingen till Sverige. Har tilltagit inom Vasa län. Artikel i Hufvudstadsbladet 20.10.1920.

²²⁸ Tyska spritbåtarna smuggla även kaffe, siden, leksaker mm. Nedslående uppgifter om smuggeltrafiken av tullförvaltaren i Vasa. Spritbeslagen har tilltagit oroväckande. Tullagstiftningen borde i vissa punkter moderniseras. Artikel i Hufvudstadsbladet 4.3.1925.

²²⁹ Smugglingstrafiken i Bottenhavet. Obetydlig sprifabrik i Vasa tulldistrikt, men så mycket livligare kaffesmuggling. Artikel i Vasabladet 5.9.1926.

²³⁰ Nytt kaffebeslag i Vasa igår. Tullen var tillstädes då de insmuglade varorna anlände till staden. Artikel i Vasabladet 19.11.1931, Kaffe- och spritsmugglare inför gröna klädet i går. Stadsbor, molpebor, malaxbor och korsnäsbor om varandra dömdes för den illegala trafiken. Artikel i Vasabladet 21.1.1932, Kaffesmugglarna upptäcktes från luften. Vasa sjöbevakningsdistrikts flygmaskin gör ett gott kap. Artikel i Vasabladet 21.4.1932.

²³¹ Nordlund 1974, 188.

Enbart i oktober 1926 gjordes bedömningen att minst en halv miljon liter smuggelsprit införts längs den österbottniska kusten. Två stora spritskutor hade observerats kryssa utanför Helsingkallan i Kvarken och den spritlast de förde förmodades uppgå till omkring 1,2 miljoner liter.²³² I juli 1929 noterade tullförvaltaren *A.T. Franzell* vid tullstyrelsen: ”Smugglingen på Bottenviken har denna sommar helt och hållet förändrat karaktär. Tidigare seglade de stora spritskutorna ända upp till Bottenhavets kuster där lasterna såldes i en handvändning. Den effektiva tullspärren över Ålands hav gör det emellertid numera omöjligt att ta sig över till Bottenhavet. All sprittransport sker sålunda numera med snabbgående motorbåtar, vilka lasta ända upp till 10,000 liter.”²³³

På finskt håll rådde uppfattningen att nykterhetsläget i de svenskösterbottniska kommunerna var sämre och svagare än i de finska. Socialministeriets nykterhetsinstruktör *Väinö Kivilinna* ifrågasatte emellertid 1931 denna syn och pekade på att läget varierade. Han menade att nykterhetsläget i Korsnäs, Närpes, Övermark, Tjöck och Lappfjärd visserligen var lamare än på andra orter, men i Karleby, Nedervetil, Kronoby, Terjärv, Larsmo, Esse och Purmo var befolkningen alltigenom nykter. Där fanns inga lokala spritlangare utan all smuggelsprit måste hämtas från städerna. Det fanns emellertid också längs kustlinjen nordöver några strandbyar där spritsmuggling förekom: Soklot i Nykarleby landskommun, Oravais, Korsholm, Vörå, Maxmo, Kvevlax och Solv.²³⁴

Nystads tullkammare

Nystads tullkammare inrättades 1812 och fungerade under såväl 1800-talet som förbudstiden. Tullkammardistriktet sträckte sig från Gustavs (Kustavi), Tövsalö (Taivasalo) och Lokalax (Lokalahti) i söder över Nystad till Pyhämaa i norr. I Nystads tullkammare beslagtogs 1919-31 sammanlagt 92 758 liter sprit, vilket motsvarade 1,3 % av samtliga beslag.²³⁵

Nystads tullkammare företog 1919-32 totalt 269 beslag, varvid personerna dokumenterades i 92 fall medan ägarna i 177 eller 66 % av beslagsfallen förblev okända.²³⁶ Bland personerna med dokumenterat yrke eller status utgjorde de 52 kroppsarbetarna den största enskilda gruppen: 16 arbetare, 22 jordbrukare och 14 fiskare. Ingen misstänkt smugglare var sjöfarare. Antalet chaufförer uppgick till tio, vilka samtliga hänförde sig till åren 1926-31. Gruppen av entreprenörer räknade tio företrädare: sju handelsmän, en sågägare, en guldsmed och en

²³² Oerhörd spritflod över den österbottniska kusten. Minst 500,000 liter torde ha insmugglats under de senaste veckorna. Endast en liten bråkdel har kunnat beslagtagas. Artikel i *Vasabladet* 24.10.1924, Spritsmugglingen i Kvarken. Två stora spritskutor f.n. rakt i väster om Helsingkallan. Artikel i *Hufvudstadsbladet* 29.10.1926.

²³³ Spritlangarnas spanarbil körde på polisbil. Två lastbilar med 1,500 liter, som köra vägen fram utan förare. – Ett dramatiskt spritbeslag i Isnäs. Artikel i *Borgåbladet* 25.7.1929.

²³⁴ Nykterhetsläget i Svensk-Österbotten. Socialministeriets nykterhetsinstruktör uttalar sig om sina erfarenheter från en granskningsresa. Artikel i *Vasabladet* 3.7.1931.

²³⁵ Tamelander 1944, 17, Aluejakokomitean mietintö 1953:4. Tullipirit, Kartta N:o 19, Kallenautio 1979. Taulu 2, 243, Heikkinen 1994, 151.

²³⁶ Uudenkaupungin tullikamari, Tullijutut 1919-32, Åbo landsarkiv. Samma dokumentation finns även till största delen i Saapuneet takavarikkojuttujen asiakirjat 1923-32, Em: 15, Em: 23, Em:31, Em: 37, Em: 44 och Em: 89, Joensuun maakunta-arkisto.

skomakare. En sågföreståndare, en agent och en butiksexpedit hörde till företagstjänstemän och -biträden. Spritbeslagen gällde i endast två fall kvinnor, i bägge fallen fruar. Dokumentation om yrke eller status saknas i 17 fall.

Hemorten är känd i 101 fall eller i 38 % av fallen. Av de namngivna personerna var 65 bosatta inom tulldistriktets område medan 23 var utsocknes finländare. Utlänningarnas antal var litet: två kom från Tyskland och en från Danmark. De svenskspråkiga uppgick till nio, av vilka sju var ålänningar.

Raumo tullkammare

I Raumo uppbars sjötull under Gustav Vasas regeringstid 1540-60. Raumo tullkammare tillkom 1812 och fungerade under 1800-talet och förbudstiden. Tullkammarens område sträckte sig från området från Kodisjoki i söder över Raumo till Luvia i norr. Åren 1919-31 beslagtogs 154 103 liter sprit i Raumo tullkammare, vilket motsvarade 2,1 % av samtliga beslag.²³⁷

I Raumo tullkammare gjordes 1925-32 sammanlagt 128 beslag, varvid personerna identifierades i 89 fall medan ägarna förblev okända i 39 eller 30 % av beslagsfallen.²³⁸ Av misstänkta smugglare vars namn var kända utgjorde de 50 kroppsarbetarna den största gruppen: 17 arbetare, en fackutbildad arbetare, 21 lantbrukare och elva fiskare. Sjöfararna uppgick till 17: en sjökaptan, en skeppare, en styrman, två skeppskockar och 12 sjömän. De professionella forslarna var åtta: sju chaufförer och en montör. En affärsman och skraddare utgjorde entreprenörerna medan kategorin företagstjänstemän och -biträden inskränkte sig till en servitör. Personerna med med oklar social status bildade en rätt stor grupp med sju företrädare: en f.d. banvakt vid järnvägen, två gårdsägare, två söner till arbetsledare, två söner till chaufförer och en lotsson. Därtill saknas dokumentation om yrke och status i fyra fall.

Kvinnornas antal var förhållandevis stort: nio. Endast en kokerska hade eget yrke, två var arbetarhustrur, likaså två fiskarhustrur, en var affärsmannahustru, en chaufförshustru och en hemmansägarhustru medan en kvinna var fiskaränka.

Av de identifierade var 66 bosatta inom Raumo tullkammardistrikt medan 16 finländare hade sin hemort i något annat tullkammardistrikt. Sju var utlänningar: fem hade hemort i Tyskland och två i Sverige.

Björneborgs tullkammare

Sjötull uppbars i Björneborg senast från 1775 och en tullkammare verkade i staden under 1800-talet och förbudstiden. Tullkammardistriktet sträckte sig från Ulvsby (Ulvila) i söder över Björneborg, Mäntyluoto, Räfsö (Reposaari) till Vittisbofjärd (Ahlainen) och Sastmola (Merikarvia) i norr. Björneborgs tullkammare hade tidigare en filial (bevakning) på Räfsö. Åren 1919-31 beslagtogs 108 679 liter sprit i Björneborgs tullkammare. Mängden utgjorde

²³⁷ Tamelander 1944, 17, Heikkinen 1994, 41, 151.

²³⁸ Rauman tullikamari 1925-26 Em:36 och 1929-32, Saapuneet takavarikkojuttujen asiakirjat Em: 79, Joensuun maakunta-arkisto.

1,5 % av samtliga beslag.²³⁹

Tullkammaren registrerade 1919-28 sammanlagt 449 beslag. Personerna är identifierade i 291 fall medan ägarna förblev okända i 158 eller 35 % av beslagsfallen. Av de personer med dokumenterade yrken som blev föremål för beslag var 70 kroppsarbetare: 12 arbetare, två fackutbildade arbetare, 20 jordbrukare och 36 fiskare. Den största enskilda gruppen bestod emellertid av 182 sjöfarare: 23 sjökaptener, 15 skeppare, 24 styrmän, en maskinmästare, 27 medlemmar av köks- och ekonomipersonal samt 92 sjömän. Den påfallande stora andelen skeppsbefäl och besättningsmän berodde på den rätt livliga sjöfarten på hamnarna i Mäntyluoto-Räfsö med besättningar på såväl inhemska som utländska fartyg som ofta hämtade med sig spritpartier. De professionella forslarna företrädde av fem chaufförer, vilka samtliga åtalades 1925-28.²⁴⁰

Entreprenörerna var elva: en direktör, nio handlande och en skraddare. Till gruppen företagstjänstemän och -biträden hörde sju personer: en bokförare, en byggmästare, en arbetsledare och fyra kontorister. Två var offentliga tjänstemän: en löjtnant och en poliskonstapel. I kategorin personer med obestämbar status ingick fyra personer: två gårdsägare, en flykting från Vitahavs-Karelen och en rom (mustalainen). Därtill saknas dokumentation om yrke eller social status i tio fall.

Beslag gjordes hos tio kvinnor: fem fruar, en änka, en arbeterska och tre köksor.

Hemorten är känd i 287 fall och i 97 fall (40 %) var personerna hemmahörande i tull-distriktets kommuner medan antalet övriga finländare uppgick till 63. Ett påfallande stort antal eller 118 var utlänningar: 74 från Tyskland, 17 från Danmark, nio från Sverige, åtta från England, Irland eller Skottland, sex från Estland, två från Norge, en från Danzig och en från Belgien. I kategorin personer med känd hemort var utlänningarnas andel 41 %, vilket vittnar om att de utländska fartygsbesättningarna frekvent hämtade med sig spritpartier. Av de namngivna torde 39 eller 14 % ha varit svenskspråkiga finländare, bland dessa 24 ålänningar eller åtta procent.

Kristinestads tullkammare

Kristinestads tullkammare tillkom 1792 och fungerade under 1800-talet och förbudstiden. Tullkammarens distrikt sträckte sig från Sideby i söder över Lappfjärd och Kristinestad till Tjöck i norr. I Kristinestads tullkammare beslagtogs 1919-31 endast 5 825 liter sprit, vilket motsvarade 0,1 % – den minsta mängd som beslagtogs i någon tullkammare vid havskusten.²⁴¹

Antalet tullbeslag i Kristinestads tullkammare 1920-21 och 1927-32 uppgick till 69.

²³⁹ Tamelander 1944, 17, Aluejakokomitean mietintö 1953:4. Tullipiirit, Kartta N:o 19, Kallenautio 1979, Taulu 2, 243, Heikkinen 1994, 109, 151.

²⁴⁰ Porin tullikamari, Tullijutut 1919-28, Åbo landsarkiv. Samma dokumentation finns även i Porin tullikamari 1924-32, Saapuneet takavarikkojuttujen asiakirjat 1923-37 Em: 13, Em: 22, 1924-25 Em: 30, 1923-26 Em:36, 1928 Em: 42 och Em: 76.

²⁴¹ Tamelander 1944, 16, Aluejakokomitean mietintö 1953:4. Tullipiirit, Kartta N:o 19, Kallenautio 1979. Taulu 2, 243, Heikkinen 1994, 108, 151.

Personerna är identifierade i 61 fall medan ägarna förblev okända i åtta av fallen.²⁴² Den största gruppen av misstänkta smugglare bestod av 37 kroppsarbetare: nio arbetare, elva jordbrukare och 17 fiskare. Sjöfararna representerades av endast en sjökaptän. De professionella forslarna var tre: två chaufförer och en forkarl. Entreprenörerna företrädades av sju affärs- och handelsmän. Gruppen företagstjänstemän och -biträden representerades av en arbetsledare och en elektrotekniker. Tre var gårdsägare och en yngling. Därtill saknas uppgifter om yrke eller status i åtta fall. Ingen kvinna ingick bland spritsmugglarna.

Av de namngivna smugglarna var 53 bosatta i tullkammardistriktet medan åtta hade sin hemort i något annat tulldistrikt. Ingen var utlänning.

Kaskö tullkammare

Kaskö tullkammare grundades 1778 och fungerade under 1800-talet och förbudstiden.²⁴³ Dess distrikts sträckte sig från Alesundet i söder över Kaskö och Närpes till Korsnäs. Av samtliga spritbeslag 1919-31 företogs en procent i tullkammardistriktet. Förre tullvakten *Gunnar Skomars* uppgift att Närpes och Korsnäs en lång tid skulle ha haft den näststörsta smugglingen efter Helsingfors kan inte hålla streck även om smugglingen efter österbottniska mått var livlig i området. I Kaskö tullkammare gjordes 1924-28 sammanlagt 44 spritbeslag. I 41 fall identifierades personen medan ägaren i tre fall förblev okänd.²⁴⁴

Av de misstänkta smugglarna var 37 kroppsarbetare: tre arbetare, 31 jordbrukare och tre fiskare. Sjöfararna företrädades av en sjöman. Forslarna var två: en chaufför och en maskinist. Entreprenörerna företrädades av en handlare; kategorin företagstjänstemän och -biträden var däremot inte företrädade. I tre fall saknas dokumentation om yrke eller status.

Den enda kvinnan var bonddotter.

Hemorten är känd i 32 fall. Av dessa personer var 31 bosatta inom tulldistriktet medan en hade hemort utanför tulldistriktet. Ingen av de dömda var utlänning.

Våren 1924 reste bondesönerna *Viktor Georg Andtskär* och *Oskar Leander Nygrund* från Molpe i Korsnäs samt maskinisten *Viktor Emil Smedman* från Vasa till Danzig med motorbåten *M/s Tor*. Där lastade männen 10 000 liter sprit, fem lådor likör och konjaksfat vilka vägde 175 kg. Samtliga dömdes för olovlig införsel av sprit.²⁴⁵

Vasa tullkammare

Tullkammaren i Vasa inledde sin verksamhet 1780 och fungerade under 1800-talet och förbudstiden. Dess distrikt sträckte sig från Övermark över Korsnäs, Petalax, Bergö, Malax, Solv,

²⁴² Saapuneet takavarikkojuttujen asiakirjat, Kristiinankaupungin tullikamari 1927, Em: 35 och 1928-33, Em: 41 och Em: 71, Joensuun maakunta-arkisto.

²⁴³ Heikkinen 1994, 109, 151.

²⁴⁴ Saapuneet takavarikkojuttujen asiakirjat, Kaskisen tullikamari 1926 Em: 41, 1927 och 1928-35, Em: 42-43, Joensuun maakunta-arkisto, Aluejakokomitean mietintö 1953:4. Tullipiirit, Kartta N:o 19, Norrnäsjubilar minns kamp mot spritkungar. Intervju med Gunnars Skomars i Vasabladet 24.1.1965, Kallenautio 1979, Liite 1 s. 243.

²⁴⁵ Ibid.

Korsholm, Vasa, Replot, Björkö och Kvevlax till Vörå och Oravais i norr. I Vasa tullkammare beslagtogs 1919-31 sammanlagt 142 943 liter sprit, vilket motsvarade 2,0 % av samtliga beslag.²⁴⁶

Antalet spritbeslag i Vasa tullkammardistrikt 1929-32 var 112. I 60 fall identifierades personerna medan ägarna förblev okända i 52 eller 46 % av beslagsfallen.²⁴⁷ Den största gruppen bestod av 34 kroppsarbetare: tio arbetare, 22 jordbrukare och två fiskare. Sjöfararna var 15: en skeppare, två styrmän och tolv sjömän. De professionella forslarna var fyra: tre chaufförer och en hyrkusk. Entreprenörerna uppgick till fem: tre affärsmän, en handlande och en kaféägare. Inom gruppen företagstjänstemän och -biträden företogs spritbeslag hos en agent och en butiksexpedient. I tio fall saknas dokumentation om yrke eller status.

Ingen av de misstänkta smugglarna var kvinna.

Av de identifierade personerna var 31 bosatta i Vasa tullkammardistrikt, 24 på andra orter i Finland; av de identifierade var elva från Korsnäs och tre från Åland. Utlänningarna var få: en kom från Estland och en från Tyskland.

Jakobstads tullkammare

I Jakobstad inrättades en tullkammare 1794; den fungerade under 1800-talet och förbudstiden. Tullkammarens distrikt sträckte sig från Munsala i söder över Nykarleby, Nykarleby landskommun, Jakobstad och Pedersöre till Larsmo i norr. Mängden beslagtagna sprit i Jakobstads tullkammare 1919-31 uppgick till 95 451 liter, vilket motsvarade 1,3 % av samtliga beslag.²⁴⁸

I Jakobstads tullkammare gjordes 1924-32 sammanlagt 106 spritbeslag. I 60 fall identifierades personen medan ägarna förblev okända i 46 eller 43 % av beslagsfallen.²⁴⁹ Den största gruppen bestod av 30 kroppsarbetare: åtta arbetare, fyra fackutbildade arbetare, nio jordbrukare och likaså nio fiskare. Sjöfararna var inte fler än tre: en sjökaptan och två styrmän, trots fartygstrafiken på uthamnen Alholmen. De professionella forslarna inskränkte sig till en mekaniker och en montör. Entreprenörerna var sex: tre affärsmän, två skomakare och en bagare. Någon representant för företagstjänstemän och -biträden ingick inte. I 19 fall föreligger inga uppgifter om yrke eller status.

De två kvinnorna var en arbetarhustru och en fiskarhustru.

Av de identifierade smugglarna var 39 bosatta i tulldistriktet medan 12 hade sin hemort i andra tulldistrikt och sex i Estland. Bland de sistnämnda var skeppsbefälet på motorskonaren *M/aux Viljandi*, sjökaptanen *Jaan Riis* från Tallinn och styrmannen *Willem Karem* från Mustiala på Dagö.

²⁴⁶ Tamelander 1944, 15, Aluejakokomitean mietintö 1953:4. Tullipiirit, Kartta N:o 19, Kallenaudio 1979. Taulu 2, 243, Heikkinen 1994, 109, 150-151.

²⁴⁷ Saapuneet takavarikkojuttujen asiakirjat, Vaasan tullikamari 1929-32, Em: 90, Joensuun maakunta-arkisto.

²⁴⁸ Tamelander 1944, 16, Aluejakokomitean mietintö 1953:4. Tullipiirit, Kartta N:o 19, Kallenaudio 1919. Taulu 2, 243, Heikkinen 1994, 108-109, 150.

²⁴⁹ Saapuneet takavarikkojuttujen asiakirjat, Pietarsaaren tullikamari 1924-25 Em: 30, 1925-26 Em:36 och 1929-35 Em: 75, Joensuun maakunta-arkisto.

Gamlakarleby tullkammare

Gamlakarleby tullkammare tillkom 1777 och fungerade under 1800-talet och förbudstiden. Dess området sträckte sig från Öja i söder över Gamlakarleby, Karleby, Kelviå (Kälviä) och Lochteå (Lohtaja) till Himanka i norr. Åren 1919-31 beslagtogs en mängd på 59 506 liter sprit i Gamlakarleby tullkammare, vilket motsvarade 0,8 % av samtliga beslag.²⁵⁰

I Gamlakarleby förekom 1924-27 och 1929-32 sammanlagt 68 fall av spritbeslag. I 52 fall identifierades personerna medan ägarna förblev okända i 16 fall.²⁵¹ Av smugglarna var 18 kroppsarbetare: åtta arbetare, tre fackutbildade arbetare och sju jordbrukare. Den största gruppen bestod av 28 sjöfarare: två sjökaptener, en skeppare, en styrman, fem som tillhörde köks- och ekonomipersonalen samt 20 sjömän. Gruppens storlek speglar sjöfartens roll i Gamlakarlebys uthamn Yxpila. De professionella forslarna representerades av två chaufförer. Entreprenörerna var likaså två, bägge affärsmän. Några företagstjänstemän och -biträden ingick inte. Gruppen med obestämbar social status företrädde av en gårdsägare och en studerande.

Ingen av de misstänkta smugglarna var kvinna.

Av de 49 identifierade personerna var endast 14 bosatta inom Gamlakarleby tulldistrikt och 19 i något annat tulldistrikt medan 16 var utlänningar: nio kom från Lettland, två från Estland, två från Tyskland, en från Sverige, en från Danmark och en från Storbritannien.

Förbudslagsbrotten i Gamlakarleby stad 1919-24 har undersökts av *Riitta Lempinen*, som på basis av rådstuvurättens handlingar konstaterat att 373 eller 37 % av sammanlagt 1 004 domar gällde olika brott mot förbudslagen. Studien belyser samtliga typer av förbudslagsbrott och eftersom fallen av smuggling var så få har dessa statistiskt förenats med transportbrotten till lands till en gemensam grupp ”olovliga transporter”. Dessa var emellertid inte fler än 12, vilket motsvarar drygt tre procent av samtliga domar för förbudslagsbrott. Det framgick att den sprit som myndigheterna beslagtogs i Gamlakarleby var av estniskt ursprung och ofta hade forslats med tåg från Helsingfors. Eftersom den lokala spritsmugglingen var ringa kostade den illegala spriten omkring hundra mark flaskan medan priset i övriga kuststäder var 20-40 mark litern. Under tidsskedet 1919-20 var förbudslagsbrotten tämligen få i Gamlakarleby, men fyrdubblades under tiden fram till 1924. De som fälldes i domstol var oftast i mycket stor utsträckning arbetare i åldersgruppen 20-29 år från stadens omgivande kranskommuner. Endast 26 % av de dömda var folkbokförda i Gamlakarleby. Av de dömda var bara 24 eller två procent kvinnor.²⁵²

Enligt Lempinen begick emellertid också de välbeställda i staden brott mot förbudslagen. De blev dock i mindre utsträckning än arbetarna ertappade eftersom de festade hemma eller under besök hos bekanta och för att polisen var benägen att se genom fingarna. Det lokala stödet för förbudslagen var litet särskilt inom de svenskspråkiga kretsarna i staden.²⁵³

²⁵⁰ Tamelander 1944, 15, Aluejakomitean mietintö 1953:4. Tullipiirit, Kartta N:o 19, Kallenautio 1919. Taulu 2, 243, Heikkinen 1994, 108, 150.

²⁵¹ Saapuneet takavarikkojuttujen asiakirjat, Kokkolan tullikamari 1927 Em: 41 och 1929-37 Em: 67, Joensuun maakunta-arkisto.

²⁵² Lempinen 1986, 18, 36, 38, 41, 52, 54-55, 61, 73, 112, 114.

²⁵³ Ibid., 64, 114.

Brahestads tullkammare

Brahestads tullkammare grundades 1792 och fungerade under 1800-talet och förbudstiden. Tullkammardistriktet omfattade ett område från Kalajoki i söder över Pyhäjoki, Saloinen, Brahestad och Pattijoki till Siikajoki norr. Den beslagtagna spritmängden i Brahestads tullkammare 1919-31 uppgick till 21 957 liter, vilket motsvarade 0,3 % av samtliga beslag. Brahestadsnejden utgjorde ett sidoområde inom spritsmugglingen, av närmast marginell betydelse under förbudstiden.²⁵⁴

I Brahestads tullkammare gjordes 1925-26 och 1928-32 sammanlagt 22 spritbeslag. I 17 fall identifierades personerna medan ägarna förblev okända i fem fall. Av de misstänkta smugglarna var exceptionellt nog endast fyra kroppsarbetare: tre fiskare och en arbetare. Sjöfararnas antal var nio: två sjökaptener, en styrman och sex sjömän. De professionella forslarna representerades av två chaufförer. Företrädare för entreprenörer samt företagstjänstemän och -biträden saknades. I två fall föreligger inga uppgifter om yrke eller status. Urvalet är i detta fall så litet att det inte är meningsfullt att fastställa andelarna, särskilt som mer tackande uppgifter är tillgängliga.²⁵⁵

Den enda kvinnan var en fröken som rörde sig med en av chaufförerna.

Endast i tre fall var smugglaren bosatt inom tulldistriktet, samtliga var fiskare från Siikajoki. Av smugglarna var 13 hemmahörande i något annat tulldistrikt, samtliga från södra Finland. Den enda utlänningen kom från Estland. Beslagsfallen i Brahestads tullkammare visar att den lokala spritsmugglingen var småskalig och att den illegala spritinförseeln skedde huvudsakligen via den sjöburna fraktrafiken.

Undantagsvis föreligger en tackande studie av historikern *Jukka-Pekka Heinonen* om de 126 smuggelmålen i Brahestads tullkammardistrikt 1919-22, varför rönen kan jämföras. Av de 164 smugglarna "som blev fast" (kiinnijääneet) var 41 % kroppsarbetare, av dessa var 18 % arbetare, 12 % lantbrukare och elva procent fiskare. Sjöfararna uppgick till 34 %, bl.a. tre sjökaptener, fyra styrmän, fem skeppskockar och 34 sjömän, varvid de sistnämndas andel utgjorde 21 %. Forslarna var sju, sex chaufförer och en mekaniker eller fyra procent av samtliga smugglare. Därtill kom en affärsman och tre handelsmän, fem företagstjänstemän, fyra hantverkare, en överkonstapel och en tulltjänsteman. En obestämbar grupp på 20 personer stod för 12 % och bestod av bl.a. nio arbetslösa, fyra änkor och sex "jägare". Med de sistnämnde torde avses utövare av jakt och inte Tysklandsjägare. Av de 164 smugglarna karaktäriserades 40 % som lokala från Brahestadsnejden, 42 % som utsocknes och 17 % som utlänningar. De sistnämnda förekom oftast 1919-22 och då var det fråga om utländska sjöfarare. Kvinnorna var 15 till antalet, vilket motsvarade omkring nio procent. Av samtliga smugglingsfall hänför sig 90 % till den sex år långa perioden 1923-28.²⁵⁶ Eftersom underlaget för rönen i denna studie och Heinonens studie om smuggelmålen i Brahestads tullkammardistrikt delvis sammanfaller är iakttagelserna i linje med varandra.

²⁵⁴ Tamelander 1944, 14, Aluejakokomitean mietintö 1953:4. Tullipiirit, Kartta N:o 19, Kallenautio 1979. Taulu 2, 243, Heikkinen 1994, 108-109, 150, Heinonen 2019, 66.

²⁵⁵ Saapuneet takavarikkojuttujen asiakirjat, Raahen tullikamari 1925-26 Em:36 och 1929-33 Em: 78, Joensuun maakunta-arkisto.

²⁵⁶ Heinonen 2019, 13, 15, 21, 25, 30-31.

Uleåborgs tullkammare

Uleåborgs tullkammare inrättades 1777 och fortsatte att fungera under 1800-talet och förbudstiden. Tullkammardistriktet var ett av de största och sträckte sig från Lumijoki i söder över Limingo, Oulunsalo, Karlö (Hailuoto), Uleåborg, Pateniemi och Haukipudas till Ijo (Ii) och Kuivaniemi i norr. Totalt uppgick beslagen av sprit i Uleåborgs tullkammare 1919-31 till 34 115 liter. Mängden motsvarade 0.5 % av samtliga beslag. Under förbudstiden hade Uleåborgsområdet ändå karaktären av port för införseln av illegal sprit till Nordfinland och Lappland. Av tullkammarens spritbeslag företogs 48 % på havet eller i skärgården och 52 % på land eller i hamnar, en påfallande stor andel eller 14 % av de sistnämnda på tågen eller järnvägsstationer.²⁵⁷

I Uleåborgs tullkammare gjordes 1920-25 och 1928-32 sammanlagt 110 spritbeslag. I 86 fall identifierades personerna medan ägarna i 24 eller en femtedel av beslagsfallen förblev okänd.²⁵⁸ Kroppsarbetarna uppgick till 50: 26 arbetare, fyra fackutbildade arbetare, 17 jordbrukare och tre fiskare. Sjöfararna var 22: en sjökapten, tre styrmän och 18 sjömän. De professionella forslarnas antal var fem: fyra chaufförer och en forkarl. Entreprenörerna uppgick till fyra: två affärsmän, en handlande, och en skomakare. Gruppen företagstjänstemän och -biträden bestod av en tysk övermjölnare och två expedit. Därtill förekom en skomakarson. I ytterligare fyra fall föreligger inga uppgifter om yrke eller status.

De ertappade kvinnorna var åtta: fyra hustrur, två tjänarinnor, en värdinna och en köksa.

Av 58 smuglare med känd hemort var 30 bosatta inom tullkammardistriktet och åtta finländare i något annat tullkammardistrikt. De misstänkta utlänningarnas antal uppgick till 17: nio från Tyskland och åtta från Estland. Historikern *Kari Filpus* har något osystematiskt studerat spritsmugglarnas sociala bakgrund i tre tullkammardistrikt: Uleåborg, Kemi och Torneå. Han framhåller att spritsmugglingen 1919-23 dominerades av utsocknes personer och den typiske företrädaren var en helsingforsarbetare under 30 år. Från 1924 då spritdepåfartyg började trafikera i innersta Bottenviken försköts den illegala spritimporten till lokala aktörer, främst arbetare med inslag av jordbrukare, fiskare och affärsfolk. Även om Filpus gjort smärre statistiska iakttagelser presenterar han ingen samlad statistisk översikt. Rönen är fördelade på tre olika perioder och orter samt spritsmugglingsfall på havet och i skärgården samt på land, i hamnar och på järnvägen. Därtill är materialet om de utländska sjömännens alkoholsmuggling endast fragmentariskt. Någon täckande, koherent bild kan därför inte återskapas på basen av de statistiska uppgifter Filpus dokumenterat även om hans delvis vaga allmänbild är adekvat.²⁵⁹

²⁵⁷ Tamelander 1944, 14, Aluejakokomitean mietintö 1953:4. Tullipiirit, Kartta N:o 19, Kallenautio 1979. Taulu 2, 243, Heikkinen 1994, 108, 150, 2001, Liite3, Heinonen 2019, 46. 66.

²⁵⁸ Saapuneet takavarikkojuttujen asiakirjat, Oulun tullikamari 1920-25 Em:30, 1922-25 Em:36 och 1930-35 Em: 74, Joensuun maakunta-arkisto.

²⁵⁹ Filpus 2001, 36-37, 73-74. 125-126, 178-180.

Kemi tullkammare

Kemi tullkammare inrättades 1875, varefter den verkade också under förbudstiden. Dess distrikt omfattade Simo, Kemi och Kemi landskommun. Åren 1919-31 beslagtogs 82 054 liter sprit 1919-31, vilket motsvarade 1,1 % av alla beslag. Av beslagen skedde 28 % på havet eller i skärgården och 72 % på land eller i hamnar.²⁶⁰

I tullkammaren gjordes 1925-27 sammanlagt 156 beslag varvid personerna identifierades 104 fall medan ägarna i 52 eller 34 % av beslagsfallen förblev okända.²⁶¹ Antalet kroppsarbetare var 66: 41 arbetare, två fackutbildade arbetare, 21 jordbrukare och två fiskare. Sjöfararna uppgick till 21: två kaptener, fyra skeppare, två styrmän, två stuartar och elva sjömän. De professionella forslarna var fem: fyra chaufförer och en mekaniker. Sex personer företrädde entreprenörerna: fyra affärsmän och två handlande. Gruppen företagstjänstemän och -biträden var inte företrädd. Därtill förekom en grupp med varierande social status: en fältväbel och en gårdsägare. I ytterligare fyra fall föreligger inga uppgifter om yrke eller status.

Ingen av de misstänkta smugglarna var kvinna.

Av personerna med känd identitet var 63 bosatta inom tullkammardistriktet medan 34 hade hemort i andra tulldistrikt. Sju var utläningar från en rad länder: två från Estland, en från Belgien, en från Danmark, en från Lettland, en från Sverige och en från Tyskland.

Tullen prejade hösten 1925 den tyska motorskonaren *M/aux Lux* vid Marjaniemi varvid styrmannen *August Edam* uppgav att fartyget ute på öppna havet under sommaren, ibland dagligen, besökts av ett femtiotal köpare från land. Bland dessa erinrade han sig affärsmannen *Aapi Narkaus* från Rovaniemi, som visserligen tagit endast små partier på 100-500 liter.

Torneå tullkammare

Torneå tullkammare tillkom 1812 och fungerade under 1800-talet och förbudstiden. Tullområdet var landets största och sträckte sig från Nedertorneå i söder över Torneå längs hela Torneå äldvads östra sida över Karungi (Karunki), Övertorneå, Pello, Kolari, Muonio och Enontekis (Enontekiö) i nordväst. Därtill omfattade tullkammardistriktet även väldiga områden i Kittilä, Enare och Utsjoki. Sedan 1843 sköttes tullbevakningen längs Torneå älv inom ramen för tre tullbevakningsdistrikt: södra, mellersta och norra samt vid tullbevakningsstationer i Pello från 1895 och i Jokijala från 1899. Därtill hade tullen en filial (tullbevakning) på Sellee (Sellö). I Torneå tullkammare beslagtogs 1919-31 inte mer än 8 199 liter sprit. Mängden motsvarade 0,1 %.²⁶²

I tullkammaren gjordes 1927-32 sammanlagt 78 beslag. Personerna identifierades i 51 fall medan ägarna förblev okända i 27 beslagsfall.²⁶³ Den största enskilda gruppen bestod

²⁶⁰ Tamelander 1944, 14, Alueajkokomitean mietintö 1953:4. Tullipiirit, Kartta N:o 19, Kallenaudio 1979. Taulu 2, 243, Filpus 2001, Liite 4.

²⁶¹ Saapuneet takavarikkojuttujen asiakirjat, Kemin tullikamari 1927-35, Em: 35, Em: 41 och Em: 63, Joensuu maakunta-arkisto.

²⁶² Tamelander 1944, 14, Alueajkokomitean mietintö 1953:4. Tullipiirit, Kartta N:o 19, Kallenaudio 1979. Taulu 2, 243, Heikkinen 1994, 150.

²⁶³ Saapuneet takavarikkojuttujen asiakirjat, Tornion II tullikamari 1927, Em: 82, Joensuun maakunta-arkisto.

av 29 kroppsarbetare: nio arbetare, en fackutbildad arbetare, 18 jordbrukare och en fiskare. Någon sjöfarare ingick inte bland de misstänkta smugglarna liksom inte heller någon forslare. Entreprenörerna företrädde av sju handlande; deras relativt stora andelen i Torneå torde ha berott på de smugglade konsumtionsvaror från Sverige. Gruppen företagstjänstemän och -biträden omfattade sex personer: tre ingenjörer, en byggnadsmästare, en handelsresande och en kontorist. Därtill förekom en son till en polis. För ytterligare åtta personers del saknas uppgifter om yrke eller status.

Kvinnorna var två: en kontorist och en bonddotter.

Av de identifierade 45 personerna var 28 bosatta inom tulldistriktet medan 13 hörde hemma i något annat tulldistrikt. Utlänningarna var fyra: tre kom från Sverige och en från Norge. Den sistnämnde var handelsmannen *Iisak Oskola* från Kautokeino. Av honom beslagtogs tullen fem renar, fem arbetsslädar, fem par seldon, 80 kilo foderhavre, 300 kilo toppsocker, fyra yllsjalar, en silkessjal, två rullar färgad bomullstråd, 450 gram nejlikor, ett räcke (raanu) och ett täckelse för en kåta (kotaloue). Värdet av beslaget bedömdes uppgå till 5 945 mark.²⁶⁴

Enligt gränsinspektören *Ali Tornberg* i Torneå smugglades under 1920-talet ett stort antal hästar från Finland till Sverige. Denna trafik var livlig ännu under 1928 då 290 hästar fördes ut genom tullen i Torneå. Också tobak smugglades till Sverige men sprit endast i mindre utsträckning. Från Sverige smugglades framför allt kaffe, men också snus och s.k. bockpälsar. Tidigare hade även grammofoner och skivor införts illegalt. Från 1929 minskade smugglingen i omfattning, men sedan priserna på kaffe och socker höjts i Finland blev den vintern och våren 1931 åter livligare.²⁶⁵

Svenskt kaffe utgjorde under hela förbudstiden en rätt ansenlig del av smuggelgodset i Tornedalen. I Torneå tullkammare beslagtogs 1920-29 sammanlagt 19 742 kilo smuggelkaffe, vilket motsvarade måhända en dryg tiondedel av alla införda kaffelaster. Förtjänsten var emellertid knappast särskilt stor då kaffe kunde köpas i Haparanda för 20 mark per kg medan tullen i Finland vid beslag angav kaffets pris till 25 mark per kg.²⁶⁶ Särskilt under senare delen av 1940-talet och början av 1950-talet då ransonering ännu gällde i Finland smugglades stora mängder kaffe över den svenska nordostgränsen. För att hugfästa minnet av kaffeinförseln har Enontekis kommun gett en väg som löper österut från gränsälven vid Kuttanen det officiella namnet *Gevaliantie* efter det kända svenska kaffemärket Gevalia (Postnummer: Enontekis 99460).²⁶⁷

Upphävandet av förbudslagen 1932 ledde till att Haparandabor började ta sig till Torneå

²⁶⁴ Ibid.

²⁶⁵ Salakuljetus Suomen-Ruotsin pohjoisrajalla on edellisiin vuosiin verraten hiljaista. Suomesta Ruotsiin viedään tupakkaa, sieltä tänne kahvia. Rajanylityspaikkoja liian harvassa. Artikel i Uusi Suomi 3.2.1929, Salakuljetus Ruotsin rajalta on kiihtymässä. Kahvin ja sokerin tullien korotukset syynä. Tullivalvontaa ryhdytty tehostamaan. Artikel i Uusi Suomi 12.3.1931, Salakuljetus rehoittaa edelleen luoteisrajalla. Kahvia ja sokeria tuodaan suurena määränä. Artikel i Uusi Suomi 23.6.1931.

²⁶⁶ Pekka Rihko: Pirstystä päivään. Kahvin salakuljetus Torniossa ja länsirajalla 1920-luvulla. <https://www oulu.fi/blogi/node/52017>

²⁶⁷ Salakuljetussanasto – Pilsaakin perässä Gevaliantieillä. <https://salakuljetus.wordpress.com/salakuljetussanasto-pilsaakin-perassa-gevaliantieilla/>

för att köpa förhållandevis förmånlig och lättåtkomlig sprit i alkoholbutiken. Samtidigt ökade också smugglingen av sprit till Sverige. *Finska Tornedalens kommunala centralkommitté* reagerade i början av hösten 1934 mot supgillena. Den uttalade även sitt missnöje över att ett stort antal svenskar anlände över gränsen för att berusa sig med den billiga finska spriten. Dessa förorsakade ofta ”slagsmål och annan oordning innan de i mer eller mindre redlöst tillstånd hjälpas till sitt land igen”.²⁶⁸

SMUGGLARNAS YRKESPROFIL I ÖVERSIKT

Här är syftet att ge en samlad och översiktlig bild av de misstänkta smugglarnas yrkesprofil på basen av genomgångna beslagsdokumenten från de enskilda tullkamrarna.²⁶⁹ Dessa uppgifter jämförs möjligast systematiskt med forskningsrönen om det finländska samhällets sociala stratifiering. På basen av denna jämförelse går det att fastställa huruvida och i vilken utsträckning olika smugglargrupper var över- eller underrepresenterade i förhållande till ifrågavarande yrkes- och statusgruppers allmänna fördelning i samhället.

Under de bägge första efterkrigsdecennierna utförde chefen för befolkningsstatistiken vid Statistiska centralbyrån *Aarre Tunkelo* och forskarna *Heikki Waris*, *Armas Nieminen*, *Oiva Laakso*, *Erik Allardt* och *Martti Noponen* grundläggande studier av befolkningens sammansättning enligt familjernas huvudmän, vilka uppgick till knappt 1,5 miljoner personer. Av dessa uppskattades arbetarna år 1940 utgöra 56 %, jordbrukarna 21 %, medelklassen tio procent och det översta skiktet två procent medan elva procent inte gick att klassificera.²⁷⁰

De 829 000 arbetarna fördelade sig på följande sätt: 468 000 eller 56 % var verksamma inom industrin, hantverket, trafiken och handeln, 274 000 eller 33 % inom lantbruket och trädgårdsskötseln samt 87 000 eller tio procent som tjänstefolk inom den offentliga verksamheten, hemhushållen och rengöringen. De 306 000 lantbrukarnas fördelning var följande: 243 000 eller 79 % var småbrukare och 37 000 eller 12 % innehavare av medelstora lantbruk. En grupp på 36 000 huvudmän eller åtta procent var arrendatorer, arbetsledare, idkare av skogsbruk och trädgårdsskötsel samt fiskare. Medelklassen räknade 140 000 huvudmän. Av dessa var 45 000 eller 31 % småföretagare, 20 000 eller 14 % funktionärer inom industrin, 10 000 eller sju procent funktionärer inom trafiken, 25 000 eller 17 % funktionärer inom handeln samt 46 000 lägre tjänstemän och befattningshavare.²⁷¹

²⁶⁸ En halv miljon liter sprit köptes från Estland. Alkoholbolaget har tagit Apollos hus i besittning. Finländskt brännvin har stor åtgång i Haparanda. Artikel i Hufvudstadsbladet 6.2.1934, Tornedalen begär hjälp mot spriten. Uppvakning hos länsstyrelsen i Uleåborg. Sorgliga redogörelser om tillståndet vid gränsen. Artikel i Hufvudstadsbladet 20.9.1934.

²⁶⁹ Kallenautio 1979, Liite 1, Taulu 1 och Taulu 4 s. 243-244. Saapuneet takavarikkojen asiakirjat. Liitteet tullihallituksen päätöksiin takavarikkoasioissa 1913-1938. Joensuu maakunta-arkisto, Turun tullikamari. Tullijutut 1918-32, Ha: 1-7, Turun maakunta-arkisto.

²⁷⁰ Waris 1948, 183-184, Allardt 1956 I, Allardt 1956 II, Nieminen 1958, 92-100, Laaksonen 1962, Noponen 1964, 142, Lento 1967, 9-34.

²⁷¹ Waris 1948, 183-184.

I framställningen jämförs kort rönen om de misstänkta smugglarnas sociala bakgrund 1925-32 med uppgifterna i Sociala specialundersökningar VI. Denna rapport analyserar den sociala bakgrunden hos de 57 298 personer som 1919-24 dömdes för något brott mot förbudslagstiftningen utan att särskilt specificera dem som dömdes för olovlig alkoholförsel. På basen av rapportens tabellbilagor har det emellertid varit möjligt att sammanfoga uppgifterna om de 2 308 personer som 1.1.1921-31.5.1924 uttryckligen dömdes för olaga införsel.²⁷² Jämförelser görs även med de föreliggande uppgifterna om de 895 personer som 1933-34 dömdes för olovlig alkoholförsel.²⁷³

Spritbeslagen där ägaren förblev okänd

På basen av det genomgångna materialet från samtliga tullkamrar utom den i Helsingfors företogs knappt 4 300 spritbeslag, i nästan 3 600 eller 83 % av fallen hos namngivna personer med dokumenterat yrke eller status. För Helsingfors tullkammares saknas undantagsvis uppgift om det totala antalet beslag av spritpartier. En grov uppskattning kan ändå göras. I Helsingfors tullkammare gjordes 1925-32 sammanlagt 3 656 beslag hos identifierade personer vilkas yrke eller status noterats. Ifall antalet spritbeslag där ägarna förblivit okända uppskattas till omkring hälften av de förstnämnda beslagen skulle det uppgå till knappt 1 900. För samtliga tullkamrars del kan totalantalet beslag därför förmodas ha uppgått till omkring 13 300 varvid beslagen i drygt 7 900 fall gjordes hos identifierade personer med dokumenterad yrken eller status angiven medan de förblev okända i drygt 6 000 fall. Smugglarna med dokumenterat yrke eller känd status torde därför som helhet och med beaktande även av beslagen i Helsingfors tullkammare ha stått för omkring hälften av beslagsfallen.

Antalet fall där spritpartiets ägare förblev okänd var således ytterst stort i samtliga större tullkammardistrikt och även i de flesta mindre. Då genomsnittsbeslaget under förbudstiden var 325,3 liter innebär detta att ansevärd mängder sprit togs om hand av tulltjänstemännen utan att var sig ägare eller innehavare kunde utredas. Den procedur som iaktogs vid beslag av spritpartier med okänd ägare var alltid densamma i alla rådstuvurätter i tullkammardistriktet. Underrätterna utfärdade en lokal kungörelse där den okände ägaren uppmanades anmäla sig för att inom en tidsfrist på omkring en månad bevaka sin äganderätt. Veterligen anmälde sig emellertid aldrig några okända ägare eftersom spritinhav var kriminaliserat och hade lett till en fällande dom för de ägare som infunnit sig. Utöver förlust av spritpartiet skulle följderna också ha varit minst dagsböter för innehav. Ägarna saknade därför skäl att hörsamma kungörelserna.

Orsakerna till att tulltjänstemännen gjorde ett stort antal beslag av spritpartier med okänd ägare varierade. Till en del rörde det sig om smugglare som tulltjänstemännen överraskade antingen på havet, i skärgårdsvattnen eller i samband med landsättningen av spritlaster. I dylika fall valde spritsmugglarna, om det bara var möjligt, att lämna spritpartierna efter sig och ge sig iväg för att undgå upptäckt. Eftersom smuggelgodset ändå gick förlorat var det rationellt

²⁷² Sociala specialundersökningar VI 1925, Tabeller s. 22-31.

²⁷³ Westerlund 2017, 55-61.

att förfara på detta sätt. Ifall spritsmugglarna gett sig till känna för tulltjänstemännen hade påföljden blivit fällande dom i tulldistriktets rådstuvurätt. En annan tämligen central orsak till att sprit som tulltjänstemännen tog i beslag av ägarna av den förblev okänd var spritsmugglingens logistik: spritpartier gömdes till en del tillfälligt, i bergsskrevor eller undanskymda ställen på holmar, nära lossningsplatserna vid stränderna, båthus, sjöbodar, stugvindar, uthus, källare, enkom för ändamålet inrättade jordhål och andra lämpligbefunna ställen. Vid inspektion av misstänkta landsättningsplatser och gömställen påträffade tulltjänstemännen ett stort antal spritpartier. Därtill förekom det även att tulltjänstemännen kunde överraska de illegala sprittransporter som skedde på land med bilar, lastbilar, hästforor- och slädar, cyklar, motorcyklar, källkar, sparkstöttingar eller spritbärare (pirtunkantaja). Inte heller angivelser från lokalbefolkningens sida var ovanliga och bidrog till tulltjänstemännens möjligheter att beslagta spritpartier som antingen redan lossats, höll på att landsättas eller vidaretransporteras. Eftersom tull- och polistjänstemännen liksom angivarna erhöll provision för varje beslagtagen liter sprit var deras motivation att söka spritgömmor eller överraska smugglare på bar gärning god.

Arbetare och fackarbetare

Av den statistik som uppgjorts på basen av tullkamrarnas beslagsdokument framgår att kroppsarbetarna utgjorde den största enskilda gruppen av misstänkta smugglare. De uppgick till 3 775. Av samtliga misstänkta personer med angivet yrke eller känd status (7 219) motsvarar detta 52 %. I kategorin kroppsarbetare ingick 1 695 arbetare, utarbetare och diversearbetare samt 508 specialiserade eller fackarbetare. Tillsammans utgjorde dessa 2 203 eller 58 % av kroppsarbetarna. I jämförelse med arbetarna, utarbetarna och diversearbetarna var andelen fackutbildade arbetare 23 %. Av samtliga identifierade personer med angivet yrke eller känd status utgjorde arbetarna och fackarbetarna tillsammans 31 %. Som känt uppskattades arbetarnas och fackarbetarnas andel av familjernas huvudmän år 1940 till 56 %.²⁷⁴ Arbetarna och fackarbetarna torde således 1925-32 i själva verket ha varit underrepresenterade bland de misstänkta spritsmugglarna i förhållande till sin andel av befolkningen.

En jämförelse kan göras även med de statistiska uppgifterna i Sociala specialundersökningar VI för åren 1921-24. Av de då dömda 2 308 personerna var 405 eller 18 % industri-, byggnads- eller andra arbetare eller avsevärt mindre än andelen för åren 1925-32. Den påfallande stora skillnaden berodde förmodligen på att kroppsarbetarna ännu inte under förbudstidens begynnelseår enkom medverkade i spritsmugglingen. Däremot var arbetarna i betydligt större utsträckning delaktiga i övriga förbudslagsbrott. Detta framgår av att 20 764 industri-, byggnads och andra arbetare samt ytterligare 4 453 hantverkare och biträden jämte ett mindre antal mästare 1919-24 dömdes för något förbudslagsbrott. Av samtliga 57 298 dömda utgjorde dessa grupper 36 % respektive åtta procent. Av de 1924-25 dömda 9 475 arbetarna var 14 % fackutbildade arbetare och de ospecificerade arbetare 84 %. Även om de borgerliga

²⁷⁴ Waris 1948, 183-184.

tidningarna antydde att hamnarbetarna hade en inte obetydlig roll som spritsmugglare var de förhållandevis få. De statistiska uppgifterna ger inget starkt belägg för uppfattningen att hamnarbetarna i synnerligen stor utsträckning skulle ha varit delaktiga i spritsmugglingen. Av de dömda 1919-24 var således endast 171 personer eller 1,8 % hamnarbetare.²⁷⁵

Enligt uppgifterna om för spritsmuggling dömda personerna utgjorde arbetarna emellertid 1923-27 den dominerande sociala gruppen arbetare, vars andel motsvarade var 63 %.²⁷⁶ Dessa uppgifter är dock kortfattade och inte närmare utvärderade. Till en del kan skillnaderna bero på avvikelser i klassificeringsgrunderna. Enligt näringsstatistiken - som har sin egna och separata klassificeringsgrunder - utgjorde befolkningen inom industri och hantverk 14 % 1920, 15 % 1930 och 18 % 1940 medan de motsvarande andelarna inom sektorn jord- och skogsbruk 66 %, 61 % och 55 %. Som det framgått var 33 % av arbetarna år 1940 verksamma inom jordbruk eller trädgårdsskötsel.²⁷⁷

Åren 1934-35 dömdes 884 personer med noterat yrke eller känd status för olovlig alkoholförsäl. Av dessa var 303 eller 34 % arbetare och 77 eller nio procent fackarbetare. Därmed antyder också dessa uppgifter att arbetarnas och fackarbetarnas andel av spritsmugglarna motsvarade omkring 45 % - medan dessa yrkeskategorier år 1940 utgjorde 56 % av befolkningen.

Alkos Avdelning för Alkoholpolitisk Forskning företog 1952 djupintervjuer med 74 storkonsumenter av såväl laglig alkohol som smuggelsprit i Helsingfors och Åbo. Samtliga intervjuade representerade olika arbetarskikt. De delades in i tre grupper: icke yrkesutbildade, fackarbetare och företrädare för "den undre världen". Personerna i gruppen för icke yrkesutbildade arbetare hade ingen ordinarie arbetsplats och var antingen tillfälligt eller mer bestående arbetslösa. Orsaken till arbetslösheten var säsongbetonat arbete, bristande yrkeskicklighet, lättja eller andra omständigheter. De arbetslösa var mestadels sjömän, lantarbetare, hamnarbetare och diversearbetare. Personerna i gruppen fackarbetare hade vanligen en ordinarie arbetsplats och ett arbete som förutsatte särskild fackutbildning. I gruppen ingick bl.a. skraddare, montörer, radiomekaniker, rörläggare, el- och gassvetsare, spårvagnsförare, chaufförer och lagerförvaltare. Köpkraften hos personerna i denna grupp var större än hos de bägge andra grupperna. Personerna från "den undre världen" hade obestämda yrken, en stor del levde på synnerligen tillfälliga inkomster, vårdinkomster eller asociala inkomstkällor. Även om det förblev oklart hur representativa för arbetarna de intervjuade var kan det förmodas att de i hög grad speglade liknande skikt av arbetare som deltog i smugglingen av och smygghandeln med sprit 1919-32.²⁷⁸

En vag jämförelse kan här göras med *Norge* där alkoholförbud rådde 1917-27. Av de där under en period på 1920-talet 1 923 straffade spritsmugglarna tillhörde 52 % följande yrkeskategorier i storleksordning: arbetare, hantverkare, transportfolk, fabriksarbetare, köpmän

²⁷⁵ Sociala specialundersökningar VI 1925, 26, Tabeller s. 22-31.

²⁷⁶ Brott mot förbudslagstiftningen och fylleribrott. Statistisk årsbok 1923-28. I statistiken upptas dessa som "Stads- och fabriksarbetare" samt "Övriga arbetare".

²⁷⁷ Statistisk årsbok för Finland 1930, 50-51 och 1932, 50-51. Tabell 23. Befolkningen efter yrke och näring 1920 och 1930, Waris 1948, 183-184, Lento 1967, 32-33.

²⁷⁸ Sariola 1953, 11-14.

och agenter, fiskare m.fl.²⁷⁹ Också dessa uppgifter antyder att arbetarna utgjorde en bland flera yrkesgrupper som engagerade sig i spritsmugglingen utan att emellertid dominera i varje fall stort.

Jordbrukare

Av de statistiska uppgifter som sammanställts på basen av tullkamrarnas beslagsdokument framgår det att jordbrukarnas antal uppgick till 820. Av samtliga kroppsarbetare motsvarade antalet 22 % och av samtliga misstänkta endast elva procent. Eftersom jordbrukarnas andel av huvudmännen 1940 var 21 % skulle denna andel ganska väl kollidera med andelen spritsmugglare som var jordbrukare.²⁸⁰ Det kan emellertid noteras att den andel av hela befolkningen som var sysselsatt inom jordbruket jämte binärningar nedgick från 66 % 1920 till 61 % 1930 och 55 % 1940.²⁸¹

Här kan en jämförelse göras med andra föreliggande statistiska uppgifter. Åren 1921-24 dömdes hundra jordbrukare för olovlig alkoholförsel. Antalet motsvarar endast fyra procent av samtliga 2 308 dömda. Också här syns således en betydande skillnad i jämförelse med rönen för 1925-32. Förklaringen torde emellertid också i detta fall vara att inte heller jordbrukarna deltog i någon större utsträckning inkom i spritsmugglingen under förbudslagens begynnelseår. Däremot var en klart större andel jordbrukare delaktiga i övriga förbudslagsbrott. Antalet 1919-24 för brott mot förbudslagstiftningen dömda lantbrukare dvs. jordbrukare, torpare, backstugusittare, inhysningar samt inspektörer och fogdar uppgick till 18 299. Detta motsvarade 31,9 % av samtliga dömda.²⁸²

Jordbrukarna var bosatta såväl i inlandet som inom kustlänen. I de senare deltog lokalbefolkningen i den illegala spritinförseln i relativt större utsträckning än befolkningen i sin helhet då en betydande del av denna var bosatt i inlandslänen. På grund av flyttningsrörelsen från landsbygden till städerna och i synnerhet till de större kuststäderna fanns det ändå ett jämförelsevis stort antal inflyttare som i myndigheternas statistikföring ofta till en början torde ha klassificerats som jordbrukare eller företrädare för någon annan närliggande kategori. Under förbudstidens förlopp minskade även jordbrukarnas andel av den yrkesverksamma befolkningen uttryckligen p.g.a. flyttningsrörelsen, industrialiseringen och urbaniseringen. Det är möjligt att en del av de dömda personerna som i tull- och polisförhör uppgav sig vara jordbrukare i själva verket var inflyttare från landsbygden - utan att ännu ha övergått till någon annan näring eller funnit någon sysselsättning. Då de uppgav sig som jordbrukare kan de därför ha avsett snarare sin sociala ställning än sitt faktiska yrke vid förhörstidpunkten.

Eftersom det under förbudstiden inträffade demografiska förskjutningar och övergångar från jordbrukssektorn till andra näringssektorer kan dessa omständigheter till en del förklara

²⁷⁹ Fuglum 1985, 437.

²⁸⁰ Waris 1948, 183-184.

²⁸¹ Statistisk årsbok för Finland 1950, 30-31. Tab. 21 Befolkningen efter yrke och näring 1920, 1930 och 1940.

²⁸² Sociala specialundersökningar VI 1925, 26, Tabeller s. 22-31.

fluktuationerna i det statistiska underlaget. Andelen för spritsmuggling misstänkta jordbrukare 1925-32 tycks inte desto mindre någorlunda ha korrelerat med dessas demografiska andel av befolkningen.

Fiskare

I de statistiska uppgifter som sammanställts på basen av genomgången av tullkamrarnas be-
slagsdokument 1925-32 uppgår fiskarnas antal till 752. Av samtliga kroppsarbetare motsvarar
denna andel 20 % och av samtliga misstänkta 10 %.

Åren 1921-24 dömdes 81 fiskare för olovlig spritinförsel. Antalet motsvarar endast fyra
procent av samtliga dömda. Skillnaden mellan dessa siffror och motsvarande för 1925-32
är således tämligen ansenlig. Av samtliga för brott mot förbudslagstiftningen dömda var
1919-24 fiskarna 391, vilket innebär att de var delaktiga i transporter till lands, upplagring
och utminuterung i större utsträckning än i olovlig införsel.²⁸³ Vid denna tid var emellertid
tullbevakningen mest ineffektiv, varför de statistiska uppgifterna inte nödvändigtvis utgör
ett adekvat mått på yrkesfiskarnas faktiska andel i spritsmugglingen. Lokalt kunde fiskarnas
andel av smugglarna vara mycket stor. I Kotka var 42 eller $\frac{3}{4}$ av de 54 smugglare som dömdes
1930 enligt *Mikko Rakis* undersökning fiskare och likadan var situationen på utöarna i östra
Finska viken. Av de 1933-34 bestraffade spritsmugglarna var 23 % yrkesfiskare.²⁸⁴ Det är
inte förvånande eftersom fiskarna i sitt yrkesvärv befann sig i närheten av depåfartygen och
kunde genomföra smuggelaktioner med sina befintliga motorbåtar. Yrkesfiskarna bildade i
själva verket den kategori som lättast kunde engagera sig i smugglingen utan att några stora
ekonomiska investeringar behövdes. Det var även förhållandevis lätt att förena fiskeriet med
spritsmugglingen eftersom myndigheterna inte gärna kunde vare sig ifrågasätta eller begränsa
fiskarnas motorbåtsfärder från sina boställen ut på öppna havet och tillbaka hem. Likaså kunde
fiskarna lätt hävda att de hade legitima orsaker att angöra bryggor och hamnar för leverans
av fisk, bensinpåfyllning, underhåll m.m. trots att båtarna fört eller förde spritlast.

Antalet fiskarhushåll uppgick 1920 till 7 788 och minskade fram till 1930 till 6 691. Hus-
trur, barn och ett litet antal tjänstefolk inräknade omfattade fiskarhushållen 16 279 personer
1920 och 14 439 tio år senare 1930. Ytterligare tio år senare 1940 uppgick yrkesfiskarna till
6 000.²⁸⁵ Med ett förmodat antal av omkring 2 000 söner deltagande i fisket kunde antalet
yrkesfiskare under förbudstiden ha uppgått till omkring 8 000. Därtill kan ett mindre antal
skärgårds- och stadsbor som officiellt var jordbrukare, arbetare eller motsvarande i praktiken
ha ägnat sig åt förvärvsfiske. År 1940, strax efter vinterkriget, fanns det 5 500 matlag som
bedrev fiske som huvudnäring och 4 400 som binäring, eller sammanlagt 9 900.²⁸⁶ Yrkesfis-
karnas antal uppgick därför måhända under förbudstiden 1919-32 till omkring 10 000.

²⁸³ Sociala specialundersökningar VI 1925, 8, 26.

²⁸⁴ Raki 1997, 36, Westerlund 2017,

²⁸⁵ Befolkningen enligt näring 1920 och 1930. Statistisk årsbok för Finland 1922 och 1932, Waris
1948, 184.

²⁸⁶ Tredjedelen av landets fiskare blev hemlös. Artikel i Hufvudstadsbladet 4.4.1940.

Enligt alkoholförbudshistorikern *Jorma Kallenautio* blev spritsmugglingen en synnerligen inkomstbringande näring för fiskare och annan befolkning i skärgårdsområdena.²⁸⁷ Något belägg för denna slutsats framlade han dock inte. Myndigheterna var emellertid väl medvetna om att yrkes- och deltidsfiskarna spelade en central roll i spritsmugglingen. Detta framgår bl.a. av det uttalande chefen för socialministeriets nykterhetsavdelning, pastorn *K.K. Aho* gjorde sommaren 1924. Som det effektivaste medlet mot smugglingen såg han ”förbättrandet av skärgårdsbefolkningens levnadsvillkor. Han rekommenderar sändandet av konsulter till skärgården för att lära fiskarbefolkningen att konservera sin fisk”.²⁸⁸

Nylands Fiskarförbund tog 1923 bestämt avstånd från spritsmugglingen, men framhöll genom sin ordförande, riksdagsmannen *John Österholm* att det förelåg ”ett verklig nödläge i mångt hem i utskären” och att frestelsen att ägna sig åt spritsmuggling därför var stor. Förtjänstmöjligheterna var nämligen ”lysande” medan riskerna var ”relativt få”. På ett visst ställe vid den nyländska kusten hade 1922 sprit införts för 20 miljoner mark, men beslagens storlek hade varit endast två procent.²⁸⁹ Också i kyrkans berättelse för 1918-22 konstaterades att ”smuggling bedrivs yrkesmässigt bland Södra Finlands kustbefolkning och är mera inbringande än det alltmer tillbakaträdande fisket. Snabbgående motorbåtar på havet och fina biler på landsvägarna, ja även cylinderklädda ’herrar’ i städerna stå i denna ’affärs’ tjänst. Mängder av sprit hava beslagtogs, men ännu större hava försålts, eftersom affären är mycket lönande”.²⁹⁰

I själva verket blev yrkesfiskarnas tämligen allmänna deltagande i spritsmugglingen pinsamt för de ansvariga fiskeriinstanserna. I en del fall kunde det förnekas som då kommunalmannen *K.O. Nissén* 1923 påstod att inte en enda fiskare i Kaskötrakten ägnat sig åt smuggling.²⁹¹ Fackorganet *Fiskeritidskrift för Finland* nämnde 1922-24 i förbigående spritsmugglingen endast sju gånger och tog därefter inte längre överhuvudtaget upp temat. Också då spritsmugglingen nämndes förblev formuleringarna emellertid runda och vaga varvid de försämrade avsättningsmöjligheterna för fiskfångsterna sågs som orsak till att fiskare kunde ty sig till smuggling. Det centrala kodordet var alltid att de svaga utkomstmöjligheterna medförde att fiskare föll för ”frestelsen”.²⁹² Någon kvantitativ uppskattning av antalet fiskare som smugglade sprit företogs inte i något skede.²⁹³ Att fiskeriorganisationerna och deras konsulenter tystnade berodde förmodligen på att spritsmugglingen efter 1924 medvetet förträngdes då bilden av yrkesfiskarnas delaktighet omsider klarnade.

Fiskets lönsamhet varierade under förbudstiden mellan kustområdena. I Bottniska viken,

²⁸⁷ Kallenautio 1979, 19.

²⁸⁸ Kampen mot smugglingen är hopplös. Ett märkligt erkännande från förbudsvänligt håll. Artikel i *Hufvudstadsbladet* 22.7.1924.

²⁸⁹ Fiskarbefolkningen under förbudslagen. Ordföranden i Nylands fiskarförbund besvarar kommittéenqueten. En ändring till det bättre omöjlig så länge förbudet bevaras. Artikel i *Hufvudstadsbladet* 10.10.1923.

²⁹⁰ Berättelse över den evangelisk-lutherska kyrkans i Finland tillstånd åren 1918-22 (1923), 159.

²⁹¹ Nissén 1923, 176.

²⁹² Förbudslagens inverkan på fiskerinäringen. Artikel i *Fiskeritidskrift för Finland* 5.1923, 145-146.

²⁹³ *Fiskeritidskrift för Finland* 1919-32.

Skärgårdshavet och västra delen av Finska viken erbjöd fisket sina utövare såväl ett näringsfång som utkomst, även om fisket överallt långsamt gick tillbaka som primärnärning. I östra Finska viken var läget ett annat då den ryska marknaden från 1918 föll bort och det blev omöjligt för yrkesfiskarna i detta område att finna tillräcklig lokal avsättning för sina fångster. Den snörika vintern 1924 blev därtill besvärlig för de fiskare som bedrev smuggling på Finska viken då det blev nästan omöjligt att transportera i land de spritförråd som under öppet vatten gömtes i skärgården. Detta var enligt tullstyrelsen orsaken till att smugglingen för tillfället nedgick till närmare obetydlighet. Endast i trakterna av Viborg och Lovisa hade några hästforor tagits i beslag varvid forkarlarna själva sprungit undan. I skärgården i Östra Nylands suckades det: ”Kall å busi vinter är ’e å dåligt mä fisket, å int är ’e möcke me smugglingen heller, tullera super bara ur ’et. De är preciss som på världens yttersta”²⁹⁴

Fiskerirådet *Einari Hellevaara* besökte sommaren 1925 en rad kustsocknar vid Bottniska viken och hävdade att spritsmugglingen bland lokalbefolkningen storligen minskat. Trots att hans kompetensområde uttryckligen gällde fiskeriet och i synnerhet yrkesfiskarna undvek han i tidningsintervjun att uttryckligen nämna fiskarna. Istället omskrev han dem som ”skärgårdsbor”, vilkas andel i spritsmugglingen han försökte förringa. Han förklarade sålunda att det visserligen fanns en del kustbyar som nästan helt levde på spritsmugglingen, men att denna just under just sommaren 1925 i stor utsträckning minskat. Istället ville han vederlägga uppfattningen att skärgårdsborna deltog i spritsmugglingen längs hela kusten. Han påstod att det fanns vidsträckta kustområden, där dessa överhuvudtaget inte deltog. På sin höjd fanns det ”någon enstaka orstbo” som smugglade sprit.²⁹⁵

Hellevaara var något otydligt med orsakerna till att skärgårdsborna lämnat spritsmugglingen, men nämnde tre skäl. För det första förmådde skärgårdsborna – dvs. fiskarna – inte längre konkurrera med ”storjobbarna” som allt mer tagit över. För det andra hade det dykt upp ligor som riktat in sig på att stjäla de spritlaster som tillfälligt gömdes på lämpliga ställen i skärgården. För det tredje menade han att risken att råka fast hade ökat.²⁹⁶ Den bild Hellevaara målade upp kan emellertid inte bedömas som trovärdig eftersom beläggen visar att särskilt yrkesfiskare deltog i spritsmugglingen längs hela kustlinjen. Det centrala budskapet i hans intervju torde i själva verket ha varit en strävan att skydda fiskarna från kritik mot deras roll inom smugglingsverksamheten. Det var därför han omtalade dem indirekt som ”skärgårdsbefolkningen” och förmedlade den oriktiga bilden att skärgårdsborna i anmärkningsvärd utsträckning dragit sig ur spritsmugglingen. Intervjun, som gavs i början av augusti, kunde inte ens förmedla någon adekvat bild av smugglingen under år 1925 eftersom den livligaste perioden inföll först under de mörka höstmånaderna.

²⁹⁴ Suck från skärgården. Artikel i Borgåbladet 23.2.1924, Smugglingen av sprit över Finska viken. Trafiken försvårad av snöhinder, men några beslag dock gjorda. Artikel i Borgåbladet 28.2.1924.

²⁹⁵ Väkiuomien salakuljetus saaristoväen keskuudessa suuresti vähentynt. Kalastusneuvos E. Hellevaara kertoo havainnoistaan. Intervju i Helsingin Sanomat 5.8.1925, Slutar folket i skärgården smugla sprit? Storjobbare sköta mest hela trafiken. Ett uttalande av fiskerirådet Hellevaara. Artikel i Hufvudstadsbladet 6.8.1925.

²⁹⁶ Ibid.

Spritsmugglarna landsatte tusentals sprittorpeder under förbudstiden. Som innovation skall sprittorpeden ha uppfunnits av verkstadsägaren Karl Grundt i Königsberg i början av 1920-talet. Dess konstruktion var enkel då den förutom en frontkon av vikt plåt bestod av långa vinkeljärn och tvärsålar som omslöt de radade bleckkanistrarna och fogades ihop med låsmuttrar. Vilken plåtmedja som helst kunde tillverka ramkonstruktionen till ett billigt pris. Sprittorpederna var emellertid inte så funktionella som populärhistorikerna gett sken av och som den allmänna föreställningen följaktligen har det. En sprittorped på bogser nedsatte väsentligt motorbåtens fart och gjorde girar styva samtidigt som torpeden kunde stöta på undervattensgrund och medföra transportkomplikationer. En förföljande tull- eller sjöbevakningsbåt kunde därtill iakttas sprittorpeden släpptes eftersom den bogserande motorbåten då gjorde ett synligt knyck. Framgångsrikt landsatta torpeder var i brådskan besvärliga och tidsödande att tömma i strandvattnen. Däremot utgjorde torpederna goda spritgömmor i grunda vatten. Bilden visar ett par beslagtagna sprittorpeder. Foto: Lars Westerlunds fotosamling.

Den ansedde nordamerikanske ekonomijournalisten *Alfred Pearce Dennis* publicerade i slutet av 1928 artikeln ”The Price of Prohibition in Finland” (Alkoholförbudets pris i Finland) i *Scribner’s Magazin*. Artikeln hade en något sensationell tendens med små anekdoter om finländarnas exotiska egenheter även om den baserade sig på statistiska uppgifter och intervjuer med finländska sakkunniga. Övergången till spritsmugglingen hade enligt Dennis lett fram till en överretablering då ett överstort stort antal fiskare blivit smugglare. Följden var att strömmingen steg i pris medan vodkan föll: ”Fiskarnas nya yrke har nått en sådan fulländning, att deras varor totalt hålla på att översvämma marknaden och håller på att tvinga dem att ånyo återgå till fisket.”²⁹⁷ Det förekom även att fiskare som smugglade sprit förde med sig fiskeutrustning för syns skull. Sålunda påtalade länsdetektiverna i Uleåborg 1928 att spritsmugglarna i skärgården utanför Haukipudas hade redskap för fiske och säljakt i sina

²⁹⁷ Amerikansk blick på vårt totalförbud. Artikel av Abu Hassan (= Arthur Ehrström) i Hufvudstadsbladet 16.12.1928.

motorbåtar för att ge sken av att de rörde sig i fullständigt lagliga syften.²⁹⁸

Fiskerikonsulenten i Östra Nyland *Fredrik Forsell* angav i ett hemligt brev till sjöbevakningen 6.8.1933 fiskarbröderna *Boris* och *Einar Eklund* i Kabböle för olovlig spritinförsel. Han skrev: ”Undertecknad och flere med mig, vilka icke mera gitta åse den hejdlösa sprittrafik, som bedrivs av firman Eklund i Pernå, Kabböle, vilja härmed vända sig till Eder med hövlig förfrågan huruvida det är Eder bekant att nämnda personers motorbåtar går i regelbunden sprittrafik varje natt och huruvida det icke är görligt att ställa nämnda personer under beständig uppsikt, så eländet en gång toge slut. Under de sista dagarna ha varje eftermiddag och även på kvällarna och nätterna, sprittorpeder transporterats in åt Stor-Pernåvik. Vi avvakta med otålighet resoluta åtgärder från myndigheternas sida”.²⁹⁹

En jämförelse kan här göras med fiskarsamhället Lunenburg på Nova Scotia i *Kanada*. Detta påverkades kraftigt av det alkoholförbud som infördes i USA 1920. Då avsättningen för fångster på konsumentmarknaden var mättad gick fiskeribranschen tillbaka. Det blev då lockande för fiskarna att engagera sig i spritsmugglingen. Då fiskarna övergick till den mer lönande spritsmugglingen förekom det att fiskfabriker lades ned p.g.a. brist på råfisk. Av hundratalet skonare i Lunenburg övergick hälften till att börja transportera sprit. Inte desto mindre utbreddes arbetslösheten bland fiskarna eftersom spritsmugglingen kunde utföras med minskad besättning.³⁰⁰

Sjöfarare

Den näst största gruppen av misstänkta smugglare bestod av sjöfarare, vilkas antal uppgick till 2 366. Detta skulle motsvara omkring 33 % av samtliga misstänkta personer för vilka uppgift om yrke eller status förelåg. Sjöfararna fördelade sig på följande sätt: 153 var sjökaptener, 133 skeppare, 136 styrmän, 38 maskinmästare och 16 skeppstelegrafister medan 204 tillhörde ekonomi- och kökspersonalen. Sjomännens antal uppgick till 1 696. Sammanlagt 460 personer tillhörde skeppsbefålet, vilket motsvarade en knapp femtedel av samtliga 2 366 sjöfarare. Andelen torde någorlunda ha speglat den allmänna fördelningen mellan skeppsbefäl och manskap. Alla personalkategorier – skeppsbefålet, telegrafisterna, köks- och ekonomipersonalen samt såväl däckss- som maskinkarlarna – var företrädade bland smugglarna.

Antalet ”egentliga sjömän” eller sjömän i maskin- eller däckarbete uppskattades år 1940 till omkring 7 800, vilket skulle motsvara omkring 0,5 % av det totala antalet huvudmän. Då termen ”egentliga sjömän” inte torde inbegripa skeppsbefålet kunde sjöfararna måhända uppskattas till sammanlagt omkring 9 400 – under förutsättningen att relationen mellan antalet sjömän och skeppsbefäl var 5:1.³⁰¹ De inhemska sjöfararna kunde därför år 1940 möjligen ha uppgått till 0,6 % av hushållens huvudmän. I vilket fall som helst innebär detta att sjöfararna var synnerligen kraftigt överrepresenterade bland smugglarna, också med

²⁹⁸ Löytörektiä menneeseen Suomeen 2018, 280.

²⁹⁹ Fredrik Forsells brev till Sjöbevakningen 6.8.1933. Pirtumappe, EK-Valpo I, Vol. 3023, Riksarkivet.

³⁰⁰ Forbes 1993, 167.

³⁰¹ Waris 1948, 162, 184.

beaktande av de utländska sjöfararna. Sjöfararna anlände med sina fraktfartyg från utländska hamnar och hade därför de praktiska möjligheterna att föra med sig spritlast, vilket förklarar överrepresentationen.

Åren 1919-24 dömdes 1 105 sjöfarare för olaglig införsel, vilket motsvarar 48 %. Av samtliga dömda sjöfarare var 139 kaptener och styrmän medan 966 eller 87 % var sjömän. Det innebär att tyngdpunkten i den olagliga alkoholinförsln låg på sjöfararna under förbudstidens begynnelseår. Att deras relativa andel minskade under förbudstidens senare del torde främst ha berott på att övriga sociala skikt allt mer engagerade sig i spritsmugglingen. Av samtliga som dömdes för brott mot alkohollagstiftningen 1919-24 var 2 529 sjöfarare: 311 kaptener och styrmän samt 2 218 sjömän. Dessa storleksklasser är i det närmaste på samma nivå som för undersökningsperioden 1925-32. De 1921-22 dömda sjömännen var emellertid till 2/5 utlänningar och en minst lika stor del av de dömda kaptenerna och styrmännen torde också ha varit utländska undersåtar.³⁰² Bland de spritsmugglare som dömdes 1933-34 fanns igen 90 sjöfarare, vilket motsvarar endast en tiondedel av de samtliga dömda dessa år. Av "sjöfararna" var merparten eller 4/5 av däck- och maskinmän (69 sjömän och eldare) medan 1/5 (17 befälhavare och styrmän) företrädde "bryggan". För Helsingfors vidkommande 1929-40 utgjorde skepparna och sjömännen enligt *Antti Häkkinens* studie 7,2 %.³⁰³

Under förbudstiden 1917-27 i Norge var sjöfararna de som tidigast och i den största omfattningen engagerade sig i spritsmugglingen – skeppare, småredare och fiskare eftersom de hade en konkurrensfördel i sina fartyg och småbåtar. Då en undersökning företogs om tredje kvartalet 1922 visade det sig att 50 % av de anhållna smugglarna var sjömän medan 40 % var arbetare, åtta procent fiskare; därtill kom några få gårdsägare samt kontors- och butiksfolk.³⁰⁴ En typisk yrkessmugglare under 1920-talet var styrmannen *Einar Sorensen* från Sandefjord som var känd för sin dristighet och filantropiska verksamhet samt sina gester med cigarrer. Han hade även goda relationer till tidningsredaktörerna som älskade hans skepparhistorier.³⁰⁵ En stor aktör var även grossisten *Gustav Marius Gundersen Månge* från Molde som uppehöll sig i Fredriksstad i mitten av 1920-talet. Han åkte fast 1929 och dömes i Moss till 14 månaders fängelse.³⁰⁶

Professionella forslare

I gruppen professionella forslare ingår bilchaufförer, forkarlar med häst och kärra eller släde, mekaniker, montörer och en del andra personer som var yrkesverksamma inom transportsektorn. Att en del smugglare var chaufförer och forkarlar berodde på att smuggelspriten transporterades vidare landvägen eller längs isen till spritgrossister och andra uppköpare. Totalantalet professionella forslare uppgick till 765, vilket skulle motsvara elva procent av

³⁰² Sociala specialundersökningar VI 1925, 26, 30, Tabeller s. 22-31.

³⁰³ Häkkinen 2003, 198.

³⁰⁴ Hjärdar 2003, 56.

³⁰⁵ Johansen 1994, 74, Johansen 2004, 27.

³⁰⁶ Hjärdar 2003, 10.

samtliga för smuggling misstänkta 7 219 personer med uppgivet yrke eller känd status. De professionella forslarna fördelade sig huvudsakligen på 427 chaufförer, 145 forkarlar samt 171 montörer och mekaniker. Därtill fanns i Helsingfors sex anställda vid järnvägen eller det lokala spårvagnsbolaget och i Hangö en bilverkstadsägare. Antalet båtbyggare var 15, varav 14 i Åbo tullkammardistrikt och en dito i Borgå.

Det är något vanskligt att fastställa hur stor motsvarande grupp av professionella forslare var på basen av 1940 års befolkningsstatistik. Som huvudmän angavs då omkring 3 000 arbetsgivare och funktionärer inom trafiksektorn och ytterligare omkring 4 000 enskilda småföretagare. De senare torde framför allt ha varit taxi- och lastbilsförare, åkare och liknande. Sammanlagt uppskattades antalet anställda arbetstagare inom biltrafiken uppgå till 12 200. I denna siffra ingick emellertid inte chaufförerna inom industrin eftersom dessa i näringsstatistiken hänförts till huvudmännen inom industribefolkningen. Eftersom antalet chaufförer ökat synnerligen kraftigt under decenniet fram till 1940 kunde antalet professionella bilchaufförer vid förbudstidens slut 1932 måhända uppskattas till omkring 15 000, vilket skulle motsvara en procent av samtliga statistikförda huvudmän.³⁰⁷ Hur beräkningen än görs är det därför uppenbart att de professionella forslarna var ansevärt överrepresenterade bland smugglarna.

Antalet chaufförer som dömdes för olovlig alkoholförsel 1919-24 uppgick till 47, vilket motsvarar endast två procent. Att de var så få berodde i detta fall på att chaufförerna utförde sina spritkörslor på land och att bilen som samfärdsmedel ännu inte vunnit någon större spridning. Åren 1919-24 dömdes 1 471 chaufförer och åkare för något brott mot förbudslagen, men i rämligen många fall torde det ha varit fråga om hyrkuskar och forkarlar som rörde sig med häst och kärra eller släde.³⁰⁸

Bland de för spritsmuggling 1933-34 dömda fanns 72 professionella chaufförer, forkarlar, mekaniker och montörer. Vid denna tidpunkt var motorbåtarna ännu i någon utsträckning opålitliga och tenderade att få motorfel särskilt i kritiska situationer som hög fart, tvära vändningar, tung last och svår sjö. Med sentensen ”Motorköra är ett jävla röra”, skall en kotkayngling på 1910-talet ha karakteriserat motorbåtstriften och situationen var inte stort annorlunda under förbudstiden. Det var därför angeläget att båtmotorernas hantering och säkra gång övervakades på ett så sakkunnigt sätt som möjligt, vilket förmodligen var orsaken till att montörer och maskinister engagerades och anlätades. De flesta fiskare kunde dock sannolikt sköta sina båtmotorerna utan att vara professionella montörer och maskinister.³⁰⁹

De 72 smugglare som var chaufförer, forkarlar, mekaniker och montörer utgjorde åtta procent av samtliga dömda åren 1933-34. Antalet smugglare som medverkat i landtransporterna utan att vara professionellt verksamma inom transportbranschen kan emellertid förmodas ha varit större. Av de 1 654 personer som registrerades i Helsingforspolisens s.k. förbudslagskartotek (kieltolakikortisto) under åren 1929-30 var 14 % chaufförer, bilmontörer och forkarlar.³¹⁰

³⁰⁷ Waris 1948, 163-164.

³⁰⁸ Sociala specialundersökningar VI 1925, 26, Tabeller s. 22-31.

³⁰⁹ Forsman 1938, 39.

³¹⁰ Häkkinen 2003, 198.

I detta fall torde den större andelen förklaras av att sprittransporten i huvudstadsregionen med sitt stora antal grossister och minuthandlare krävde avsevärt större insatser än på övriga håll.

Transportbranschen utvecklades emellertid kraftigt under förbudstiden. Statistiken är visserligen inte helt enhetlig, men inom sektorn för lastning och lossning som dominerades av hästforor samt person- och lastbilar upptog näringsstatistiken för år 1920 sammanlagt 4 048 huvudmän. Tio år senare 1930 hade deras antal ökat, framför allt på grund av transportteknologins utveckling, till 11 499, vilket innebär närmare en tredubbling. Sammanslaget var samfärdselns andel i näringsstatistiken ändå ringa: 3,4 % år 1920 och 3,8 % år 1930.³¹¹

Också i *Norge* torde professionella forslare ha spelat en framträdande roll inom spritsmugglingen. I mars 1923 förekom en skärmytsling mellan en lettisk smugglarliga och polisen vid Killingen på Bygdøy, strax väster om Kristiania. Letterna låg gömda i skogen och väntade på ett smuggelparti då polisen båt närmade sig, varpå smugglarna utsatte polisen för ett intensivt stenregn. Bägge grupperna avlossade även pistolskott. Letterna hamnade i underläge och åtta av dem arresterades, bl.a. tre chaufförer och en spårvagnskonduktör.³¹²

Entreprenörer

I gruppen av entreprenörer ingick 379 personer: 276 affärs- och handelsmän, 71 direktörer, fabrikörer och prokurister, fyra restaurangidkare och 28 hantverkare. Av samtliga 7 219 misstänkta personer med angivet yrke eller känd status skulle antalet entreprenörer därmed motsvara 5,2 procent. Befolkningsstatistiken för år 1940 upptar 25 000 småföretagare inom hantverk och industri samt 20 000 inom handeln och trafiken. Då 4 000 huvudmän som utgjorde självständiga personer och ledningen inom industrin samt 7 000 storföretagare och ledningen inom handelssektorn fogas till dem skulle totalt antalet entreprenörer ha uppgått till 3,8 procent av samtliga huvudmän.³¹³ Entreprenörernas tycks således under perioden 1925-32 i någon mån ha varit överrepresenterade bland de misstänkta personerna i förhållande till sin andel av befolkningen.

Åren 1921-24 dömdes 66 affärsmän och handlare för illegal alkoholförsel, vilket motsvarade tre procent av samtliga dömda. Av samtliga personer som 1919-24 dömdes för brott mot förbudslagen var 1 977 affärsmän, 619 torghandlare och månglare, 1 083 affärsledare, kontorsanställda och agenter samt 435 affärsbiträden. Då dessa grupper sammanräknas motsvarade affärs- och handelsmännens andel fem procent.³¹⁴ I Helsingfors tillhörde hela 13 % av de 1 654 personer som enligt Häkkinens studie registrerats i förbudslagskartoteket personerna 1929-30 ett ledande skikt av villaägare, näringsidkare, handlare, krögare, hovmästare och affärsmän. Bakom detta fenomen låg troligen den storskaliga verksamheten i huvudstadsregionen.

³¹¹ Statistisk årsbok för Finland 1930, 50-51. Tabell 23. Befolkningen efter yrke och näring 1920. Samfärdsel: Lastning, lossning. Statistisk årsbok för Finland 1932, 50-51. Tabell 23. Befolkningen efter yrke och näring 1920 Samfärdsel: Spårvägar, automobil- och åkerirörelse.

³¹² Gøthesen 1985, 130, 134, Johansen 1985, 126-129.

³¹³ Waris 1948, 184.

³¹⁴ Sociala specialundersökningar VI 1925, 26, Tabeller s. 22-31.

Det var uttryckligen i städerna som det uppstod ett särskilt skrå av parti- och minuthandlare som yrkesmässigt bedrev olaglig alkoholrörelse.³¹⁵

Bland de 1933-34 dömda spritsmugglarna var gruppen ”entreprenörer” fåtalig: 14 affärsmän, sex handlande och en estnisk ”sprithandlare”. Den sistnämnda yrkesbeteckningen kan te sig överraskande, men förklaringen torde vara att den estniske smugglaren i förhöret själv betecknat sig som ”pirtukaappias” eftersom handeln med sprit var en laglig näring i Estland. Av samtliga dömda utgjorde de 21 entreprenörerna tre procent. Förklaringen till nedgången torde vara att entreprenörernas behov att skaffa sig smuggelsprit minskat efter förbudslagens upphävande.

I det medeltida *England* uppmuntrades och finansierades smugglarna av lokala adelsmän samtidigt som de skyddades av medgörliga magistrater, tolererades av prästerna och assisterades av vanligt folk. Eftersom kungens och kronans makt var villkorlig och bräcklig underlättades smuglingen av att tulltjänstemännen kunde vara bestickliga.³¹⁶ Under den stora smuglingsperioden 1600-1850 antas olika dåtida entreprenörskategorier ha finansierat och till en del organiserat den illegala införseln av kontraband: köpmän, gross- och detaljhandlare, temånglare, världhusägare, välbeställda lantushållare och fårfarmare eller enskilda lokala adelsmän.³¹⁷ Enligt den norske kriminologen *Per Ole Johansen* har företrädare för de europeiska köpmännen allt sedan 1300-talet utgjort den mest framgångsrika smugglarkategorin av två orsaker: de har kunnat agera i skydd av den lagliga handelsverksamheten och de har förstått att själva ligga lågt och låta andra arbeta för sig. Så uppträdde också enligt Johansen de norska ”firmasmugglarna” på 1920-talet då de tillhandahöll ”riskkapital, men är underrepresenterade i brottsstatistiken eftersom de sköt sina ombud och agenter framför sig. Flera av dem upphörde med smuglingen efter de första framgångarna och plöjde ned förtjänsterna antingen i sina existerande eller nygrundade företag inom handels-, transport- och fiskebranscherna”.³¹⁸

Företagstjänstemän och -biträden

Företrädarna för gruppen företagstjänstemän och -biträden räknade 261 misstänkta personer: 42 arbetsledare och verkmästare, 30 ingenjörer, 15 byggmästare och tekniker, 15 ekonomer och bokförare, 53 kontorister och kontorsbiträden, 12 affärsföreståndare, 48 agenter, representanter och handelsresande samt 46 expeditörer och liknande. Av samtliga 1925-32 dömda utgjorde dessa knappt fyra procent. I befolkningsstatistiken för 1940 motsvarade huvudmännen för funktionärerna inom handeln, industrin och samfärdseln igen drygt tre procent.³¹⁹ Andelarna var således i det närmaste lika stora.

Inkongruenser i statistikföreningen försvårar fastställandet av den exakta andel som funktionärerna inom handel, industri och samfärdsel stod för 1919-24, men uppenbarligen

³¹⁵ Kallenautio 1979, 19, Häkkinen 2003, 198.

³¹⁶ Smith 1980, 37.

³¹⁷ May 2014, 34, 60.

³¹⁸ *Ibid.* 27-28.

³¹⁹ Waris 1948, 184.

var den ringa. Dessa funktionärers andel uppgick till åtminstone 0,9 % även om det är möjligt att den kunnat vara något större än så.³²⁰ Också dessa skillnader torde förklaras av att funktionärerna under förbudstidens begynnelseår inte i någon större mån ännu medverkat i den illegala spritinförseln. Bland de för spritsmuggling 1933-34 dömda personerna fanns igen inte en enda företrädare för funktionärerna inom den privata sektorn. Hela handelssektorns andel i näringsstatistiken var emellertid ringa. Huvudmännen inom sektorn entreprenörer och deras anställda utgjorde 1920 drygt tre procent och motsvarade 1930 drygt fyra procent.³²¹

Offentliga tjänstemän, fria yrken och obestämbara

Totalantalet offentliga tjänstemän i de olika tullkammardistrikten som 1925-32 misstänktes för smuggling uppgick till knappt två procent. I näringsstatistiken för år 1940 utgjorde huvudmännen i den motsvarande gruppen drygt fyra procent.³²² Även om bägge grupperna är små kan det konstateras att de offentliga tjänstemännen var ansevärt underrepresenterade bland smugglarna. Bland de dömda spritsmugglarna 1919-24 uppgick andelen offentliga tjänstemän likaså till endast knappt två procent medan företrädarna för gruppen helt saknades bland de som dömdes 1933-34.³²³

Bland de som blev misstänkta för smuggling 1925-32 fanns 50 företrädare för fria yrken, vilket motsvarar en andel på drygt två procent. I den bearbetade statistiken från folkräkningen år 1940 har utövarna av fria yrken till följd av det ringa antalet överhuvudtaget inte upptagits och även bland dem som dömts för spritsmuggling 1919-24 uppgår de till endast åtta personer. Bland de dömda 1933-34 påträffas inte en enda företrädare för de fria yrkena.³²⁴

Bland de personer som misstänktes för smuggling uppgick gruppen av personer med obestämbar eller okänt yrke eller okänd status till 409 individer, vilket skulle motsvara knappt sex procent. I den bearbetade statistiken från folkräkningen 1940 uppgick andelen personer utan yrke till åtta procent. Bland de för spritsmuggling 1919-24 dömda personerna var motsvarande andel knappt tre procent och bland de 1933-34 dömda en procent.³²⁵

Kvinnor som smugglare

Här presenteras översiktligt rönen om de kvinnor som under perioden 1925-32 misstänktes för olaga införsel av alkohol. Hos samtliga misstänkta kvinnor var identiteten dokumenterad liksom yrket eller statusen i 743 fall. Inledningsvis belyses mer allmänt kvinnornas andel i brotten mot förbudslagstiftningen åren 1919-24. Därefter granskas de särskilda yrkessektorer, vilka de här berörda kvinnorna tillhörde: sysselsatta i hushålls- och annat kroppsarbete, inom restaurangbranschen och inom handelssektorn. Därtill uppmärksammas det förhållandevis

³²⁰ Sociala specialundersökningar 1925 V, Tabeller s. 22-31.

³²¹ Statistisk årsbok för Finland 1930, 50-51 och 1932, 50-51. Tabell 23. Befolkningen efter yrke och näring 1920 och 1930, Westerlund 2017, 58.

³²² Waris 1948, 184.

³²³ Sociala specialundersökningar VI 1925, Tabeller s. 22-33, Westerlund 2017, 58.

³²⁴ Ibid.

³²⁵ Ibid.

stora antalet kvinnor med oklar eller obestämbart sociala status samt avslutningsvis vissa särskilda karakteristika för kvinnorna.

Myndigheternas statistiska uppgifter om de kvinnliga spritsmugglarna 1919-24. För åren 1919-27 föreligger statistiska uppgifter om social bakgrund, civilstånd och kön hos de personer som dömdes för brott mot förbudslagstiftningen. De ingår delvis i den statistiska rapporten *Sociala specialundersökningar VI* 1925 som täcker tiden 1919-24 och omfattar 57 298 sakfällda. Tillsammans ger uppgifterna i dessa statistiska sammanställningar en bild av den personkrets som dömdes för olovlig sprithantering. Undersökningarna gäller emellertid samtliga dömda för brott mot förbudslagstiftningen som en samlad grupp utan att den sociala bakgrunden hos de personer som dömts för olaglig alkoholinförslä särskilt analyserats.³²⁶

Eftersom de statistiska rapporterna ändå belyser den sociala bakgrunden hos samtliga personer som blev dömda återges här huvuddragen. Av de för spritsmuggling 1921-24 dömda utgjorde kvinnorna nio procent och av samtliga för brott mot förbudslagstiftningen 1919-24 dömda var likaså nio procent kvinnor. Det vanligaste kvinnliga brottet var då olovlig lagerhållning, som renderade 9 061 domar, vilket motsvarade åtta procent av samtliga dömda för denna brottkategori. Sett till andel var det vanligaste kvinnliga brottet försäljning och utminuteri, som ledde till 5 212 domar, motsvarande 15 % av samtliga domar för denna kategori av brott. Något högre tal kunde även noteras beträffande domarna för olovlig transport, vilka uppgick till 2 682 eller elva procent samt domarna för olovlig tillverkning (hembränning) med 1 568 domar eller 12 %. Av domarna rörande olovlig införsel (smuggling) gällde 811 eller drygt sju procent kvinnor. För kategorin "Övriga förbudslagsbrott" föreligger inga statistiska uppgifter om kvinnornas antal, men om de förmodas ha stått för omkring en tiondedel kan antalet uppskattas till knappt 300. Kvinnornas roll inom spritsmugglingen var sålunda klart mindre än inom särskilt redistributionen av spriten.³²⁷

En tiondedel av samtliga personer som 1919-24 dömdes för brott mot alkohollagstiftningen var kvinnor. Denna andel var klart mindre än andelen kvinnor som dömdes för innehav av mäske och redskap (23 %) och något mindre än motsvarande andelar av domarna för tillverkning (14 %), försling (13 %) och försäljning (15 %). Däremot var andelen domar för upplag och innehav klart mindre eller sex procent.³²⁸ Åldersstrukturen hos de dömda var olika för kvinnor och män. De kvinnor som dömdes 1919-23 var några år äldre än männen inom de olika typerna av brott mot förbudslagstiftningen. Medan 21 % av kvinnorna tillhörde ålderskohorten 20-30 var samma kohorts andel för männens del 40 %. Följriktigt utgjorde kvinnorna i ålderskohorten 30-49 år 59 % av de dömda medan denna andel för männen var 43 %.

Denna åldersstruktur var kopplad till de dömdas civilstånd: 52 % av männen var ogifta, men endast 28 % av kvinnorna som var några år äldre och i större utsträckning hunnit bilda

³²⁶ Sociala specialundersökningar VI 1925, 5, Hanski 2023, 86-91.

³²⁷ Sociala specialundersökningar VII 1925, 21-22, Tabeller s. 22-31, Verkko 1944, 10, 12, 14, 16, 17

³²⁸ *Ibid.*, 20-21.

familj. Medan 42 % av de dömda männen var gifta hade hälften av kvinnorna hunnit ingå äktenskap. Av männen var tre procent änklingar eller frånskilda samtidigt som 21 % av kvinnorna var änkor eller frånskilda. Det kan därför antas att de medellösa änkorna medverkade i den illegala sprithanteringen för att skaffa sig utkomst.³²⁹ De främsta orsakerna till det relativt stora inslaget av änkor och frånskilda torde vara två: kvinnorna hade antingen övertagit och fortsatt sin f.d. mans näringsfång som sprittråkare eller drivits till engagemang i den illegala sprithanteringen p.g.a. änkors och frånskilda kvinnors ekonomiskt svaga situation.

För brott mot alkohollagstiftningen dömdes 1919-24 sammanlagt 971 personer som utförde hushållsarbete dvs. främst tjänarinnor, hembiträden och köksor. Av de dömda var 57 % kvinnor. Inom restaurang- och kafépersonalen uppgick antalet dömda till 350 och av dessa var 46 kvinnor. Andelarna speglar det förhållandevis stora antal kvinnor som var sysselsatta inom dessa branscher. Också bland gårdsägarna, pensionstagarna, jordbruksarbetarna och torparna översteg de för nämnda brott dömda kvinnornas andel den allmänna kvinnliga brottslighetsnivån.³³⁰ Av de gifta kvinnorna hade endast åtta procent något självständigt yrke medan 43 % saknade eget yrke och torde ha varit hemmafruar eller liknande.³³¹

Av de för brott mot förbudslagen 1919-24 dömda kvinnorna levde 60 % i knappa ekonomiska förhållanden, 23 % i mycket dåliga omständigheter medan endast 12 % hade god ekonomi. Andelen män i knappa ekonomiska förhållanden var någorlunda jämnstor (62 %), men däremot märkbart mindre inom kategorin ”mycket dåliga” (13 %) och klart större inom kategorin ”goda” (20 %). Kvinnornas ekonomiska situation var således inte oväntat i allmänhet svagare än männens.³³² Uppgifterna om bildningsgraden uppvisar liknande drag. Av de dömda kvinnorna hade endast 32 % besökt någon skola medan ytterligare 44 % var skrivkunniga och 19 % analfabeter. För de dömda männens del var motsvarande andelar 42 %, 46 % och åtta procent. Männens bildningsgrad var således avsevärt högre än kvinnornas.³³³

Kvinnornas andel av brotten mot förbudslagstiftningen. Kvinnornas medverkan i den illegala spritinförseln varierade: under förbudslagens begynnelseår motsvarade den en dryg tjugondedel för att under senare delen av 1920-talet stiga till uppemot en tiondedel. Antalet för smuggling misstänkta kvinnor 1925-32 uppgick till sammanlagt 813 eller elva procent av samtliga misstänkta.

Under hela perioden 1920-32 uppgick kvinnornas andel av de bestraffade för brott mot förbudslagen till drygt sju procent.³³⁴ Av de för spritsmuggling 1933-34 dömda var 38 eller fyra procent kvinnor, varför en klar minskning ägt rum.³³⁵

³²⁹ Sociala specialundersökningar VI 1925, 24, 55.

³³⁰ *Ibid.*, 26, 28

³³¹ *Ibid.*, 37-39.

³³² *Ibid.*, 41-42.

³³³ *Ibid.*, 40-41.

³³⁴ *Kom.miet.* 7:1946, 168.

³³⁵ Westerlund 2017, 60.

Kvinnor sysselsatta i hushållstjänst och annat kroppsarbete. En tämligen stor grupp av de kvinnor som 1925-32 misstänktes för olovlig spritinförsel var i hushållstjänst varvid tjänarinnorna uppgick till 163. Av samtliga misstänkta kvinnor var deras andel 22 %. Motsvarande andel av de för olovlig spritinförsel dömda kvinnorna 1921-24 kan här i jämförande syftet nämnas: endast åtta procent. Andelen ökade således under förbudstidens senare del.

Det formella antalet kroppsarbetare bland de för olovlig spritinförsel 1925-32 misstänkta kvinnorna var litet: 17 arbeterskor och två i jordbruksarbete. Antalet sysselsatta inom jordbruket torde ändå ha varit något större eftersom några få av dem med angiven status "dotter" var lantbrukardöttrar. Det faktiska antalet kroppsarbetare var emellertid kännbart större ifall också kvinnorna i hushållstjänst och restaurangarbete inbegrips. Tjänarinnorna, köksorna, köksbiträdena, servitriserna, städerskorna m.fl. som kan anses ha utfört åtminstone lätt kroppsarbete uppgår till omkring 390, vilket skulle motsvara omkring hälften av alla kvinnor med kända yrken. Motsvarande andel av de kvinnor som 1921-24 dömdes för illegal spritimport kan inte exakt fastställas p.g.a. oenhetligheter i den statistiska klassificeringen. Ifall det ändå antas ha uppgått till ett fyrtiotal skulle deras andel av samtliga dömda kvinnor ha varit omkring en femtedel.³³⁶

Restaurangbranschen. En annan jämförelsevis stor grupp av de 1925-32 misstänkta kvinnorna arbetade inom restaurang- och förplägnadssektorn. De uppgick till 154: 20 restaurangidkare, 79 köksor och köksbiträden, 56 servitriser. Ett mindre antal har tillhört fartygsbesättningar: förmodligen några köksor samt 14 mäss- och pentryflickor. De 332 kvinnorna inom denna sektor utgjorde 41 % av samtliga misstänkta. Motsvarande andel av de för olovlig spritinförsel 1921-24 dömda kvinnorna hade varit 17 %. Skillnaden torde bero på att kvinnorna inom restaurangbranschen under förbudstidens begynnelsekede ännu inte i någon påfallande stor utsträckning deltog i den illegala spritinförseln.³³⁷

Det kvinnliga deltagandet ökade emellertid i takt med restaurang-, matserverings-, kafé- och hotellbranschens tillväxt under förbudstiden. Enligt näringsstatistiken ökade antalet huvudmän jämte familjemedlemmar inom denna sektor ökade från 8 986 år 1920 till 15 758 år 1930, vilket innebar nästan en fördubbling. Kvinnornas andel av samtliga personer inom denna sektor steg från 79 % 1920 till 81 % 1930.³³⁸

Handelssektorn. Bland de för olovlig spritinförsel misstänkta kvinnorna inom handelssektorn 1925-32 fanns fem affärsidkare och torghandlerskor och 24 föreståndare, vilka i några fall kan ha arbetat inom restaurang- och förplägnadssektorn som kosthållerskor och värdinnor. Expediterna var sju och kontoristerna sex. Av de misstänkta kvinnorna arbetade 60 städerskor,

³³⁶ Sociala specialundersökningar VI 1925, Tabeller s. 22-31.

³³⁷ Ibid.

³³⁸ Statistisk årsbok för Finland 1930, 50-51. Tabell 23. Befolkningen efter yrke och näring 1920. Handel: Vårdshus och kaferörelse, Statistisk årsbok för Finland 1932, 50-51 Tabell 23: Befolkningen efter yrke och näring 1930. Handel: Vårdshus-, kafé och hotellörelse.

tvätterskor och strykerskor förmodligen främst i byråer, kontor och i några fall i tvätterier. En del av städerskorna kan ha varit i hemhushållsarbete. Därtill var 25 verksamma som sömmerskor och modister, förmodligen främst som anställda i syateljéer och modesalonger. Tre var frisörer. De sammanlagt 130 kvinnorna inom denna sektor utgjorde 16 % av alla kvinnor.

Motsvarande andel av de för illegal spritinförsel 1922-24 dömda kvinnorna kan uppskattas till 14 %.³³⁹

Kvinnor med oklar eller obestämbart status. Ett utmärkande drag hos de kvinnor som 1925-32 misstänktes för olovlig spritinförsel är deras oklara eller obestämbara status. En påfallande stor grupp antecknades med status som var avhängig av den manliga huvudmannens dito: 186 hustrur och fruar, 44 änkor och 18 döttrar eller fröknar. Tillsammans utgjorde dessa 248 fruar, änkor och döttrar 31 % av samtliga dessa kvinnor. För 70 kvinnors del saknas uppgift om yrke eller status.

Av de kvinnor som har någon anteckning om yrke och social status var endast 15 eller 40 % verksamma på arbetsmarknaden: fyra sömmerskor, fyra arbeterskor, två städerskor, en tvätterska, en baderska, två köksor, en hushållerska och en skeppsvärdinna. Fjorton eller 37 % betecknades som hustrur eller fruar till arbetare, fackutbildade arbetare eller hantverkare och liknande. Fem eller 13 % var änkor, en bonddotter och en dotter till en villavakt. Samtliga 38 kvinnor förefaller ha tillhört arbetarbefolkningen eller småfolket. I deras fall kan det förmodas att också de äkta männen var delaktiga i samma hantering varvid hustrurna i synnerhet torde ha svarat för stöd- och hjälpåtgärder.

I materialet om de för olovlig spritinförsel 1921-24 dömda kvinnorna ingår inga noterade om status som fru, hustru, dotter eller fröken. Orsaken torde vara att statistikföreningens fokus legat på andra parametrar. Tolv kvinnor har emellertid hänförts till kategorin "övriga". Detta antal skulle motsvara sex procent.

Regional fördelning. Några iakttagelser kan göras om regional hemvist hos de kvinnor som 1925-32 misstänktes för olovlig alkoholförsel. Av dem ankom 813 eller hela 61 % på Helsingfors tullkammare och 27 % på Åbo tullkammare. Samtliga för brott mot förbudslagen 1919-24 bestraffade kvinnor hade sin hemort antingen i Viborg och Nylands län, Egentliga Finland eller Åbolands skärgård. Ett liknande mönster hade framträtt redan 1919-24 då 77 % av kvinnorna dömdes i Nylands län samt 16 % i Åbo och Björneborgs län medan endast sju procent blev dömda i de övriga länen.³⁴⁰ Av de kvinnor som 1933-34 dömdes för olovlig alkoholförsel var 29 % svenskspråkiga. Andelen vittnar om kvinnornas koncentration till de svenskspråkiga bosättningsområdena längs Finska vikens norra kustlinje och i Skärgårdshavet.

³³⁹ Sociala specialundersökningar VI 1925, s. 22-31.

³⁴⁰ Tab 1: Brott mot förbudslagen, grupperade efter brottens art. Sociala specialundersökningar VI 1925, Tabeller s. 2-13.

Särskilda kvinnliga karakteristiska. I allmänhet hade kvinnorna oftast en subsidiär roll i den illegala sprithantering. I de fall de var hustrur eller döttrar torde den äkta mannen ha varit huvudaktören i familjen. Kvinnorna fungerade då som hjälpredor, svarade för något visst underhåll och gav bakgrundsstöd. I Sibbo skärgård hade *Olivia Hedenström* under förbudstiden sin stuga på Sandholmen där hon kombinerade spritsmuggling med att tillhandahålla sextjänster. Kvinnornas insatser i den illegala sprithantering hänförde sig i högre grad till den småskaliga distributionen och hållandet av lönnkrogar, medan männen i första hand svarade för sjöfarten och godstransporterna till lands. Där var kvinnornas andel ringa och därför kom de inte heller att inta någon framträdande roll i själva införseln av smuggelspriten.³⁴¹ Historikern *Marja Lehto* som studerat sprittransportbrott i Kouvolatrakten har pekat på ett gemensamt draget hos de dömda kvinnorna: deras låga sociala ställning. I de fall de var yrkesutövande var de arbeterskor, kokerskor, sömmerskor och servitriser. I övrigt var de fruar, döttrar, änkor eller romska kvinnor utan egna förvärvsinkomster.³⁴²

För de personer som 1933-34 dömdes för olovlig spritinförsel föreligger uppgifter om genomsnittsålder. Kvinnornas medelålder var 38,2 år eller 6,2 år högre än männens som var 32 år. Som jämförelse var medelåldern hos de 419 kvinnorna i Helsingforspolisens förbudslag-skartotek över 1 654 personer 1929-30 i genomsnitt fyra år äldre än männen eller 35,2 år.³⁴³

Ingen kvinna dömdes 1933-34 till fängelsestraff för olovlig spritinförsel och medelsumman för dagsböterna uppgick till 698 mark. Denna summa är klart lägre än det motsvarande bötesbeloppet för männen. Dagsbotens storlek följde emellertid löneinkomsten och eftersom kvinnornas inkomstnivå vid denna tid var avsevärt lägre än männens utdömdes även mindre bötessummor.

Av 1 923 lagförda spritsmugglare i *Norge* 1922-23 var 36 eller knappt två procent kvinnor.³⁴⁴

³⁴¹ Sibbo skärgård 2003, 102, Johansen 2004, 156-157.

³⁴² Lehto 2012, 49.

³⁴³ Westerlund 2017, 60, Häkkinen 2003, 198.

³⁴⁴ Fuglum 1985, 437.

De svenskspråkiga spritsmugglarna

Eftersom de svenskspråkiga bosättningsområdena till mycket stor del var belägna vid kusten är det skäl att uppmärksamma det svenskspråkiga inslaget bland spritsmugglarna. Då övrigt underlag saknas låter sig detta emellertid göras endast på basen av 1933-34 års förteckningar över bestraffade. Följande uppgifter om svenskspråkiga som under dessa bägge år bestraffades för spritsmuggling föreligger:

Tabell 4. Svenskspråkiga bestraffade för spritsmuggling

Region	Antal (n)	Andel (%)
Åland	6	100,0
Åbolands skärgård	24	96,0
Västra Nyland	56	93,3
Vasa län	23	85,2
Östra Nyland	31	75,6
Helsingforsregionen	37	23,3
Egentliga Finland	5	3,5
Totalt	182	21,5

Som det framgår av tabellen uppgick de svenskspråkiga bestraffade smugglarnas antal till 182. Av samtliga 895 fall motsvarar detta en andel på 20 % medan de 343 000 svenskspråkigas andel av landets befolkning på 3,5 miljoner 1930 var knappt tio procent. Detta innebär formellt sett en överrepresentation för de svenskspråkiga smugglarnas del på drygt tio procent. Av de svenskspråkiga var emellertid drygt 99 % bosatta i kustlänen där förutsättningarna för spritsmuggling var mest gynnsamma. Kustområdenas befolkningstal år 1930 kan uppskattas till omkring 1,1 miljoner.³⁴⁵ Ifall detta antal tas som utgångspunkt var de svenskspråkigas andel 31 %, vilket igen formellt sett skulle innebära en formell underrepresentation på omkring tio procent.

I en på sin tid mycket uppmärksam intervju 1931 uttalade sig spritsmugglaren *Algoth Niska* om omfattningen av det folkliga deltagandet i smugglingen. Han uppgav att ”den i spritsmugglingen mer eller mindre aktivt deltagande befolkningen i Finlands kusttrakter från Kemi och allt intill Terijoki skattar jag till 160 000 personer”.³⁴⁶ Niskas siffra var emellertid tagen i överkant. Den egentliga skärgårdsbefolkningen kan 1930 ha uppgått till omkring 35 000 personer³⁴⁷ och kustskärgårdsbefolkningen till drygt 100 000 eller sammanlagt omkring

³⁴⁵ Finlands kustbefolkning uppskattades 1962 till 1,3 miljoner. Hustich 1964, 24.

³⁴⁶ Algoth Niska om spritsmugglingen. Intervju med Algoth Niska i Svenska Pressen 4.2.1931.

³⁴⁷ Hustich 1982, 92.

140 000, varav omkring 40 % kan ha varit svenskspråkiga.³⁴⁸ Då dessa demografiska förhållanden jämförs med språkgruppstillhörigheten i förteckningen över de spritsmugglare som dömdes 1933-34 framgår det att ett hundratal svenskspråkiga och måhända dubbelt så många eller åtminstone omkring 200 finskspråkiga som dömts för spritsmuggling var bosatta i skärgårds- och kustskärgårdskommunerna. Spritsmugglingen var sålunda avsevärt mer utbredd bland den finskspråkiga kustbefolkningen. Den finskspråkiga dominansen beror i synnerhet på att 105 dömda smugglare bodde på Lövsjär, Seitsjär och Hogland där en exceptionellt stor andel av männen var engagerade i spritsmugglingen.

Docenten och skärgårdsfararen *Runar Collander* framhöll 1929 att spritsmugglingens ”grossiströrelse ligger i regeln i de synbarligen djävare finnarnas händer, men svenska ’sprikungar’ saknas icke och av detaljhandeln dofta många svenska händer liksom också många svenska strupar på ett förr okänt sätt sluka eldvattnet”.³⁴⁹ Överkonstapeln i Åbo *Torsten Nyberg* ansåg att den svenskspråkiga befolkningen deltog med entusiasm (innolla) i smugglingsbestyren ”och man kan inte i alla fall säga att den skulle ha varit passivare än de finskspråkiga”. Tulluppsyningsmannen *Karl Gösta Isberg* i likaså Åbo har för sin del menat att det inte var någon skillnad i inställningen till förbudslagen mellan de finsk- och svenskspråkiga.³⁵⁰

Förmodligen var det ändå av någon betydelse att en förhållandevis stor del av såväl krögarna som restaurangpersonalen ännu under 1920-talet var svenskspråkiga – förutom att det även fanns ett inslag av framför allt tyska och svenska krögare och restauranganställda. Enligt 1930 års yrkesstatistik uppgick antalet sysselsatta inom hotell- och restaurangbranschen till 11 757 personer. De flesta av dem arbetade i restauranger av olika utskänkningsklass vilka 1934 uppskattades utgöra 7 750 anställda.³⁵¹

Enligt restauranghistorikern *Merja Sillanpää* var såväl personalen som kundkretsen i ”många” restauranger svenskspråkiga. År 1933 var 84 % av utskänkningsrestaurangernas personal kvinnor och 16 % män. De mest respekterade och välavlönade var huvudsakligen manliga, svenskspråkiga hovmästare och kypare medan den kvinnliga personalen ofta bestod av lågavlönade finskspråkiga kvinnor.³⁵² Under 1930-talet förändrades emellertid läget då finska krögare grundade restauranger och kunderna blev i allt högre grad finskspråkiga. Denna utveckling har Sillanpää kopplat till 1930 års utlänningsförordning som gjorde det betydligt svårare att anställa utländsk arbetskraft.³⁵³ Även om utlänningsförordningen minskade andelen utländsk restaurangpersonal berodde förfinskningen av restaurangbranschen i allt väsentligt på att finska krögare etablerade sig i en bransch där deras andel tidigare varit liten och på att den finskspråkiga befolkningen under självständighetstidens första decennier blev betydligt

³⁴⁸ Hustich 1964, 22-30.

³⁴⁹ Genom skärgårdarna i Penta-snurra I. Artikel av signaturen R.C. (= Runar Collander) i Östra Nyland 24.7.1929.

³⁵⁰ Intervjuer med överkonstapeln Torsten Nygård och övertullaren K.G. Isberg. Historiallisten seurojen muistitietotoimikunta, Salakuljetus Vol. 18, Riksarkivet.

³⁵¹ Puoli vuosistaa hotelli- ja ravintola-alan koulutusta 1984, 7.

³⁵² Pohls 2016, 2122.

³⁵³ Sillanpää 2002, 59, 71

mer köpkraftig än tidigare. Det svenska inslaget i restaurangbranschen har dock fortgående varit större än den svenskspråkiga befolkningens demografiska andel. Att så var fallet framgår av att 46 % av restaurangpersonalen år 1938 var svenskkunnig medan 93 % kunde finska.³⁵⁴

Det kan sammanfattningsvis konstateras att de tillgängliga demografiska uppgifterna inte ger stöd för uppfattningarna att den ena eller den andra språkgruppen skulle ha varit över- eller underrepresenterad bland spritsmugglarna. Snarare förefaller det som om de svenskspråkiga spritsmugglarnas andel någorlunda skulle ha motsvarat den svenskspråkiga befolkningens andel i de bygder där smugglingen huvudsakligen förekom.

Utlänningarna

I det genomgångna dokumentmaterialet för åren 1925-32 uppgick de misstänkta utlänningarnas antal till 1 040 representerande 18 olika länder: 427 från Estland, 346 från Tyskland, 104 från Sverige, 54 från Danmark, 33 från Lettland och 26 från Sovjetunionen. Ytterligare 14 kom från Storbritannien, nio från Norge, sex från Danzig, fem från USA, fyra från Polen, tre från Frankrike, två från Belgien, två från Grekland och två från Nederländerna. Schweiz, Tjeckoslovakien och Ukraina bidrog med varsin smugglare.

Av samtliga misstänkta utgjorde utlänningarna 14 % varvid andelen undersåtar från Estland utgjorde sex procent och från Tyskland fem procent. I Sociala specialundersökningar för 1919-24 inskränkr sig statistiken över utlänningarna till åren 1921-22 – och då gäller den samtliga förbudsbrott. De dömda utlänningarna uppgick till 825. Utgående från antagandet att deras domar uteslutande gällde olovlig spritinförsel skulle deras andel av alla de 1 423 som dömdes för detta brott motsvarat 58 %. Andelen kan te sig hög, men under förbudstidens begynnelseår var det framför allt de utländska sjömännen som införde sprit. Förmodligen bildade också under denna tid estniska undersåtar den största enskilda gruppen. Att utlänningarnas andel nedgick kraftigt från omkring 1923 berodde på att finländare i allt större utsträckning började delta i den illegala spritinförseln. Det ledde till att utlänningarnas relativa andel minskade samtidigt som deras antal förblev någorlunda oförändrat. Av de dömda spritsmugglarna 1933-34 var åtta procent estniska undersåtar. De övriga utlänningarna, företrädesvis tyska undersåtar, motsvarade en procent.³⁵⁵

Att fastställa utlänningarnas specifika roll i den illegala spritinförseln är vanskligt. Den var synnerligen stor inom den legala spritexporten från hamnstäder som Danzig, Hamburg, Kiel och Reval liksom bland de spritgrossister som ägde eller befraktade depåfartygen vid territorialvattengränsen och spritkryssarna. I själva verket var utlänningarnas insats inom dessa länkar av alkoholens handels- och transportkedja så central att de införda volymerna förmodligen skulle ha förblivit ansevärt mindre utan deras verksamhet. Å andra sidan avtog utlänningarnas andel mycket kraftigt då nästa länk – förslingen från territorialvattengränsen till land – tog vid för att i det närmaste helt upphöra då det blev dags för de fjärde och femte länkarna – landtransporterna samt lagerhållningen och utminuteringsen.

³⁵⁴ Ibid. 72.

³⁵⁵ Sociala specialundersökningar VI 1925, 32-25, Westerlund 2017, 55.

Ester

Den spritsmuggling som i estnisk regi skedde över Finska viken till Finland antog två huvudformer. Det fanns estniska motorbåtar eller segelfartyg med hjälpmotor som anlände uteslutande lastade med sprit, men det var också mycket vanligt att spritpartier gömdes bland annan last eller på lämpliga ställen i farkosterna. I tidningen Östra Nyland påtalades så tidigt som i oktober 1918 hur smugglingen befann sig i stadig tillväxt bland skärgårdsbefolkningen. De egentliga huvudmännen ”äro gemenligen ester, åt vilka fiskarbefolkningen tjänade som hantlangare”. Smuggelgodset bestod vid denna tid ännu av tyger, tobak, läder och andra konsumtionsvaror. Någon sprit nämndes överhuvudtaget inte.³⁵⁶

I sin översikt av den estniska allmogeseglationen med estniska skutor, jalor och galeaser till Finland återger sjöfartshistorikern *David Papp* hur de estniska galeaser och skutor i potatislast som tog i land i Södra hamnen i Helsingfors på 1920-talet allmänt förde med sig även sprit i skymundan. Kvantiteterna var inte särskilt stora, upp till 15-20 ”byttor” (kanistrar) dvs. 100-150 liter: ”Ej sällan hade skutorna dubbel bordläggning där det gick att ta loss en bit av den mellan spanten, mellan kajutskotten eller i förpiken. Tullvisitationerna var inte särskilt grundliga och tullen var under denna tid inte heller utrustad för större tekniska undersökningar. När fartyget låg förtöjt vid kaj ansågs det inte omöjligt att fråga besättningen ombord efter starkt, det var inte så kinkigt. Köpte man en ’halv hekto’ potatis så kunde man få en tioliters ’bytta’ sprit också, den kom från skutan på samma gång som potatisen”.³⁵⁷ I Gammelstadsviken i Helsingfors beslagtogs polisen 24.9.1931 den stora estniska motorbåten *M/s Milda*. Skepparen *Edmund Oskar Kühn* och maskinisten *Edvard Rennemp* hade 3 000 liter sprit gömda under 35 potatissäckar.³⁵⁸

Flere estniska potatisjalor anlände 19.7.1926 till Viborg. Under potatislasten påträffade polisen 138 tioliterskanistrar med sprit på *M/aux Tarsa*. Spriten tillhörde esten *Johannes Silverberg*. På *M/aux Elise* hade esten *August Solgels* gömt 24 kanistrar under potatisen. Därtill fanns 18 kanistrar som tillhörde esten *Valdemar Lager* på *M/aux Joutsen* och fyra på *M/aux Aura*. Sammanlagt beslagtogs 2 110 liter sprit på potatisbåtarna.³⁵⁹

Förfarandet torde ha varit det samma också i de övriga hamnar till vilka estnisk potatis inskeppades: Viborg, Björkö, Lovisa, Pörtö, Pellinge, Borgå, Hangö, Åbo och Stockholm.³⁶⁰ Senhösten 1925 försökte f.d. kavalleriofficeren och f.d. godsägaren *Rolf Freytagt-Loringshoven* från Arensburg på Ösel smugla sprit till Stockholm i en potatislast. Hans medhjälpare var f.d. marinofficeren *Sergy Kavelin*, maskinisten och f.d. smeden *August Halliksberg* samt matrosen och f.d. krögaren *Martin Laionen*. De anlände med motorkuttern *M/s Anette* med 3 500 kilo

³⁵⁶ Smuggleriet i tilltagande bland skärgårdsbefolkningen. Artikel i tidningen Östra Nyland 19.10.1918.

³⁵⁷ Papp 1998, 110-111.

³⁵⁸ Estniska spritsmugglare fast i Gammelstadsviken. 3,000 liter sprit i beslag. Artikel i Hufvudstadsbladet 25.9.1931.

³⁵⁹ Suuri spriitakavarikko. Useimmissa perunajaloista pohjoissatamassa takavarikoitu spiriitä yht. 2110 litraa. Artikel i tidningen Karjala 20.7.1926.

³⁶⁰ Papp 1998, 112.

potatis och 450 liter sprit.³⁶¹ Polisen i Viborg överraskade 20.6.1929 besättningen på en galeas från Reval då den bar i land kanistrar med 800 liter sprit. Galeasen var fylld med potatis.³⁶² Den estniska fiskaren *Johannes Enok* från Harjumaa dömdes i början av 1929 i Helsingfors rådstuvurätt för spritsmuggling. Det visade sig att han dessförinnan under 1928 dömts för olovlig spritinförsel tre gånger av samma avdelning inom rådstuvurätten om än varje gång under antaget namn. Han hade sålunda dömts som sjömannen *Koivu Uupu* från Kuusalu, sjömannen *Hugo Koivu* från Harjumaa och som fiskaren *Johannes Niilisk* från Kuusalu utan att rådstuvurätten upptäckt namnbedrägeriet. Detta hade lyckats eftersom de åtalade varje gång varit flera och avdelningens sammansättning växlat.³⁶³

Förteckningarna över bestraffade spritsmugglare 1933-34 upptar 72 ester, vilket motsvarade åtta procent av samtliga 913 dömda. En förteckning uppgjord av Helsingfors I Tullkammare över estniska smuggelbåtar och deras åtalade manskap gör det möjligt att teckna en mer detaljerad bild av de ester som åtalades 1918-34. Sammanlagt 96 estskutor och båtar beslagtogs varvid 449 besättningsmän åtalades. Varje farkost hade i medeltal 4,7 besättningsmän. För dessa föreligger yrkesuppgifter i 306 fall medan sådana saknas i 143 fall.³⁶⁴

Av de åtalade med yrkesbeteckning var 258 eller 84 % kroppsarbetare medan 48 eller 16 % kan anses ha tillhört medelklassen. Av kroppsarbetarna var 124 fiskare, 122 sjömän och 12 arbetare. Sammanlagt 30 hade en ledande position på ett fartyg, 13 var handels- eller affärsmän medan de fem övriga också närmast kan hänföras till medelklassen.

Antalet åtalade sjöfarare uppgick till sammanlagt 155, av vilka de flesta eller 122 arbetade på däck eller i maskin. De sistnämndas andel av sjöfararna var 79 % medan personerna i ledande ställning stod för drygt 19 %. Av de senare var inte färre än 22 skeppare och sex kaptener medan endast en var styrman. Det avspeglar troligen förhållandena: de flesta båtar var så pass små att skepparen eller kaptenerna själva svarade för styrning och navigering utan att särskilda styrmän skulle ha behövts. Beträffande de beslagtagna 96 båtarna kan ännu noteras att deras sammanlagda värde bedömdes till 990 925 mark, vilket skulle i medeltal motsvara 10 322 mark per farkost. Av beslagsstatistiken 1930-32 framgår det att genomsnittsvärdet av de 1 100 beslagtagna båtarna var 5 806 mark. De beslagtagna estniska farkosterna var således avsevärt värdefullare. Det berodde emellertid på att så när som på två roddbåtar och en segelbåt var samtliga estniska farkoster motorbåtar, medan inte färre än 408 av de beslagtagna båtarna var roddbåtar och 35 segelbåtar. I början av 1920-talet beslagtogs åtta estniska skutor som värderades till mer än 30 000 mark, men efter 1923 blev så kostsamma estskutor inte längre överhuvudtaget föremål för beslag.³⁶⁵

Av de 449 dömda hänförde sig 241 eller 54 % till perioden 1918-23, vilket sålunda innebär

³⁶¹ Ryska officerare smuggla sprit till Sverige. Artikel i Åbo Underrättelser 13.12.1925.

³⁶² Åter ett stort spritbeslag i Viborg. 800 liter i en estnisk galeas i hamnen. Artikel i Wasabladet 22.6.1929.

³⁶³ Virolainen salakuljettaja tuomittu kolmasti eri nimiesnä. Artikel i Uusi Suomi 8.1.1929.

³⁶⁴ Helsingin I Tullikamari. Virolaiset salakuljetusalukset ja niiden syytettyt henkilöt 1918-38, Bd 2, Riksarkivet.

³⁶⁵ Ibid.

att esternas andel var omkring hälften mindre under den efterföljande perioden. Medan det genomsnittliga antalet per år 1918-23 var 48 var den motsvarande siffran för perioden 1924-34 endast 21. Legationsrådet vid Finlands beskickning i Reval *Teo Snellman* dryftade spritsmugglingen i en promemoria 1930. I denna menade han att de flesta smugglare och finansiärer under smuggeltrafikens första tid 1919-24 var ester och finländare. Därefter hade de estniska smugglarnas antal minskat anmärkningsvärt och esternas andel av finansieringen nedgått till obetydlighet: ”Däremot förekommer ännu rikligt med ester bland fartygens besättningar även om också i detta avseende en nedgång kan skönjas. Då fartygsägarna i regel utser kaptenerna förekommer numera estniska befälhavare på endast några depåfartyg och på transportbåtar av mindre betydelse. Däremot är befälhavarna på de bättre transportfartygen i regel av någon annan nationalitet (tyskar, svenskar, fransmän o.s.v.). Bland besättningarna är finländarna förhållandevis få (med undantag av de fartyg som rör sig vid Finlands kust).³⁶⁶

Snellman framhöll emellertid att trots Estlands lilla handelsflotta innebar smugglingen ett veritabelt ”Eldorado” för de estniska sjömännen – ”fastän samtidigt ett mycket sorgligt skede i denna sjömanskärs historia. Arbetet på smuggelfartygen har vanligen lett till alkoholism och kriminalitet. I färskt minne är den händelse som inträffade senaste vinter då en del estniska smugglare fastnade med sin båt i isen på Finska viken. De beslöt föda sig med sina ihjälfrusna kamraters lik. Därvid hade en av de till besättningen hörande enligt polisförhöret ’gett de bästa bitarna åt fartygets befälhavare och själv nöjt sig med de sämre’. Alla slags mord och självmord hör till dagordningen hos smugglarbesättningarna. Esterna tycks i allmänhet förhålla sig mycket ogünstigt till Finlands förbudslag, inte minst p.g.a. av den ’tjänst’ den gjort den estniska sjömanskåren och kustbefolkningen i allmänhet. Genom den smuggling som riktas mot Finland har den i stor utsträckning demoraliserats.”³⁶⁷

De estniska historikerna *Raimo & Risto Pullat* har menat att regeringen i Finland under förbudstiden utmålade esterna som huvudskyldiga till spritsmugglingen eftersom den ville undvika att skada de goda relationerna till Tyskland. Likaså avhöll sig också *Maataloustuottajien Keskusliitto* (Lantbruksproducenternas Centralförbund) av samma orsak från att angripa Tyskland.³⁶⁸ Av två orsaker är denna tolkning emellertid inte särskilt övertygande. För det första understödde och främjade de estniska regeringsinstanserna den legala spritexporten – grunden för de estniska aktörernas spritsmuggling till framför allt Finland. I någon utsträckning medverkade estniska politiker själva i egenskap av styrelsemedlemmar och aktionärer i företag som i indirekta eller förtäckta former möjliggjorde spritsmugglingen. För det andra förmedlades en stor del av smuggelsprit till Finland genom aktörer i Danzig. Trots att denna fristat var främst tyskspråkig underlydde den Nationernas Förbund och inte Tyskland. Även om det i sig är riktigt att Finland bemödade sig om att upprätthålla goda relationer till Tyskland hade denna stat ingen överhöghet över Danzig. Det var därför inte heller möjligt att formellt ställa Tyskland till svars för exporten av smuggelsprit från Danzig. Finland hade ingen beskickning

³⁶⁶ Teo Snellmans P.M.29.1.1930. UM 74 G Salakuljetus, Utrikesministeriets arkiv.

³⁶⁷ Ibid.

³⁶⁸ Pullat-Pullat II, 62.

i Danzig, men upprätthöll från hösten 1919 ett konsulat, vars bevakning – och kritik – av spritsmugglingen knappast skiljde sig från motsvarande bevakning vid Finlands beskickning i Reval.

Pullat & Pullat förefaller ha uppfattat Danzig och Tyskland som en gemensam statshelhet, vilket alltså inte var fallet. Men samtidigt torde nog Tyskland ha haft ett delansvar för spritsmugglingen eftersom en tämligen ansevärd del av de spritlaster som infördes till frihamnen i Danzig hade utförts från tyska hamnar, framför allt Hamburg och Kiel. Också en mycket stor del av den sprit som under 1920-talet illegalt infördes till Norge utfördes från hamnar i Nordtyskland. Spritexporten var emellertid laglig affärsverksamhet i Tyskland och de tyska instanserna hade inget formaljuridiskt ansvar för vidaretransport av den exportsprit som legalt utförts till frihamnen i Danzig. Den legala spritexporten från Danzig pågick utan att vare sig Nationernas Förbund eller dess överkommissarie för Danzig som i alla skeden representerade något ententeland skulle ha ingripit mot den.

Spritsmugglarna företrädde i mycket hög grad folkliga skikt

Yrkesbeteckningarna i materialet för åren 1925-32 gör det möjligt att ringa in och identifiera de sociala skikt som spritsmugglarna företrädde. Av underlaget framgår det att de bestraffade spritsmugglarna i utomordentligt stor utsträckning företrädde folkliga skikt: kroppsarbetarna, fiskarna och jordbrukarna utgjorde 77 % och om också sjömännen, eldarna och "forslarna" hänförs till kroppsarbetarna uppgick denna grupp till inte mindre än 94 %. – Däremot var det professionella ledarskiktet, entreprenörerna, sjökaptenerna och skepparna, iögonfallande fåtaliga: sammanräknat 38 personer, vilket motsvarar endast drygt fyra procent. Det kan därför antas att det främst var de smugglare som utförde "fältarbetet" som myndigheterna prejade, åtalade och dömde. Ledarna för smugglingsverksamheten kunde däremot lättare undgå lagföring och straff därför att de inte personligen engagerade sig i det praktiska fältarbetet utan dirigerade verksamheterna från trygga platser på land, t.ex. sina kontor, bostäder, hamnar och förbindelseställen. Socialhistorikern *Antti Häkkinen* har i sin studie om förbudslagsbrottslighetens sociala nätverk i Helsingfors 1929-30 gjort iakttagelsen att den illegala sprithanteringens organisatörer i stor utsträckning lyckades dölja sin verksamhet och hålla sig undan utan större risk att åka fast.³⁶⁹

Statistiska centralbyrån konstaterade i sin detaljerade undersökning om brotten mot förbudslagen 1919-24 att "i förhållande till motsvarande befolkningsklasser var antalet personer som överträtt förbudslagstiftningen (...) störst inom grupperna sjömän, chaufförer och åkare, sjökaptener och styrmän, hantverkare, arbetsledare och industriarbetare, värdshus- och kafépersonal, affärsmän, torghandlande och kontorspersonal samt fiskare".³⁷⁰ Med denna mening gavs även en dokumenterad och adekvat bild av de yrkesgrupper som huvudsakligen var delaktiga som aktörer i den illegala sprithanteringens. Men undersökningen kunde även utpeka de yrkesgrupper som var ledande inom den olagliga införseln (smuggling): "Införsel bedrivs

³⁶⁹ Häkkinen 2003, 35, 207.

³⁷⁰ Sociala specialundersökningar VI 1925, 32.

framför allt av sjömän samt sjökaptener och styrmän. Närmast därefter följa värdshus- och kafépersonal, fiskare samt chaufförer och åkare”. Antalet dömda arbetsledare var påfallande högt och uppgick till 881.³⁷¹ Förklaringen till detta mönster torde vara att arbetsledarna genom sina yrkesfärdigheter var väl skickade att organisera smugglingar, transporter, upplagring och distribution av den införda spriten.

I Uleåborgs-, Kemi- och Torneåområdet föreligger enligt *Kari Filpus* undersökning yrkesuppgifter om 122 av 146 större smugglare som dömdes 1924-32. Av dessa var 64 % arbetare, drygt tio procent jordbrukare och knappt åtta procent fiskare medan två procent var affärsmän. För drygt 16 % föreligger inte täckande uppgifter, men de flesta av dessa personer förefaller att ha saknat egentlig yrkesbenämning.³⁷²

De bestraffade spritsmugglarnas yrkessammansättningen kan jämföras med den sociala strukturen i Finland år 1940 då 56 % tillhörde arbetarbefolkningen, 21 % lantbrukarna, tio procent medelklassen och två procent det översta samhällsskiktet medan elva procent förblev oklassificerade. Inom medelklassen svarade handeln för knappt fem procent.³⁷³ Den andel av smugglarna som tillhörde arbetarbefolkningen motsvarade den sociala strukturen år 1940 medan utövarna av primärnäringarna (jordbrukare och fiskare = 34,3 %) var markant överrepresenterade (positiv avvikelse 13 %).³⁷⁴ Däremot var företrädarna för medelklassen klart underrepresenterade bland smugglarna (knappt sex procent).³⁷⁵

Av de för brott mot förbudslagen 1919-24 dömda levde 62 % i knappa ekonomiska omständigheter, 13 % i mycket dåliga dylika medan endast 19 % hade en god utkomst. Enligt uppgifterna om deras utbildningsgrad hade 41 % besökt någon skola och ytterligare 46 % var läskunniga. Analfabeternas andel var knappt nio procent.³⁷⁶ Också dessa uppgifter är ägnade att bekräfta bilden av smugglarens och den illegala sprithandlingens folkliga karaktär.

³⁷¹ *Ibid.*, 26.

³⁷² *Filpus* 2001, 73-74, 124-125.

³⁷³ *Waris* 1948, 183-184, *Suomalaiset. Yhteiskunnan rakenne teollistumisen aikana* 1980, 97.

³⁷⁴ Dvs. arbetarna, fackarbetarna, logistikerna, sjömännen och eldarna.

³⁷⁵ Affärs- och handelsmän, sjökaptener, skeppare och styrmannen.

³⁷⁶ *Sociala specialundersökningar* VI, 40-42.

SPRITSMUGGLINGENS TOPOGRAFISKA SOCIOLOGI

Här är avsikten att utreda hur smugglingen som sociologiskt fenomen tog sig uttryck i de olika kustområdena. Finska viken, som var det ledande smugglingsområdet ägnas särskild uppmärksamhet. Orsakerna till att depåfartyg och större spritskutor ofta endast passerade Ålandsöarna belyses. Därtill är avsikten att förklara varför spiritsmugglingen i Bottniska viken fluktuerade tidsmässigt och varför den olovliga spritinförseln fick en mer begränsad omfattning i Skärgårdshavet än i Finska viken trots direkt anslutningen till det yttre havsområdet. Slutligen kastas en blick även på de internationella passagerarlinjerna mellan Finland och utlandet och deras betydelse för spiritsmugglingen.

Enligt tullverkets statistik över spritbeslag 1919-31 företogs 69 % av beslagen av tullkamrarna vid Finska viken, 19 % i Skärgårdshavet jämte Åland och 12 % i Bottniska viken.³⁷⁷ Dessa andelar avviker inte särskilt mycket från dem som meddelats i kapitlet "7 200 åtalade smugglare under förbudstiden med yrkes- och statusuppgifter" – i tullkamrarna i Finska viken 62 %, på Skärgårdshavet och på Åland 27 % samt i Bottniska viken elva procent. De vid underrätterna 1933-34 dömda spiritsmugglarna fördelade sig igen på följande sätt: 72 % av själva smugglingen gällde Finska viken, 22 % Skärgårdshavet inklusive Åland och sex procent Bottniska viken. Smugglingshistorikern *Juha Ylimaunu* har emellertid anfört en uppdaterad om än "endast riktgivande" beslagsstatistik, enligt vilken omkring 70 % av spritbeslagen hänförde sig till Finska viken, i runt tal tolv procent till Skärgårdshavet och cirka 18 % till Bottniska viken.³⁷⁸ I alla dessa uppgifter är grundmönstret likanande om än inte helt sammanfallande.

Hur spiritsmugglingen under förbudstiden fördelade sig mellan de enskilda havsområdena kan inte fastställas exakt på basen av det föreliggande statistiska underlaget eftersom adekvata, granskade uppgifter saknas för tullkamrarna i söder och sydväst. Helhetsbilden kan ändå gestaltas. Spiritsmugglingen var livligast på Finska viken med en andel som torde ha motsvarat minst 2/3 av spritbeslagen medan mindre delar fördelade sig mellan Skärgårdshavet och

³⁷⁷ Kallenautio 1979. Taulu 2, 243.

³⁷⁸ Ylimaunu 2022, 333, 450-451.

vattnen kring Åland samt Bottniska viken. I den följande framställningen framförs tolkningar beträffande orsakerna till detta regionala mönster i spritsmugglingens topografiska sociologi.

Varför koncentrerades spritsmugglingen till Finska viken?

Bakgrunden till att spritsmugglingen koncentrerades till Finska viken är såväl geografisk som i viss utsträckning även demografisk och kulturell. Finska vikens nordkust är omkring 450 kilometer lång med en vidsträckt skärgård som i öster inbegrep även ett antal bebodda utöar. Denna arkipelag med fjärdar, vikar, sund och holmar erbjöd en gynnsam miljö för smugglingen: det fanns gott om landningsställen och småbåtshamnar, många valbara båtrutter, gömställen och stödjepunkter. Avståndet från den nyländska och karelska skärgården och utöarna till den estniska kusten var förhållandevis kort, 50-60 kilometer, vilket innebar att en motorbåt som gjorde 10-12 knop som snabbast kunde tillryggalägga färden på två-tre timmar.

Samtidigt bildade den estniska kusten med sin bosättning ett basområde som verksamt främjade spritsmugglingen till Finland. De estniska spritskutorna hade sina depåer och försörjningslinjer till hamnar och trafikaneläggningar längs den estniska kusten och kunde lätt få påfyllning vartefter lastrummen tömdes på sprittunnor och -dunkar. Estniska s.k. spritdrängar som städslats av spritkungarna i Finland svarade för en rätt anseelig del av smuggeltransporterna från depåfartygen till finländska kustorter. Ifall besättningen på smuggelbåtarna efter att ha tagit last från något depåfartyg siktade någon finsk tullkryssare eller sjöbevakningsbåt kunde de vända om ut på havet, söka sig till estniskt territorialvatten eller göra ett nytt försök antingen längs en annan rutt då de finska bevakningsfartygen gett sig av. Också finländska smugglarbåtar utan spritlast kunde rätt riskfritt söka skydd eller stödjepunkter i estniska hamnar.

Estlands relativa närhet var därför en central orsak till den livliga spritsmugglingen i kustzonen längs Finska vikens sydkust. Men det fanns också ett skikt av estniska spritexportörer, fiskare, sjömän m.fl. som specialiserade sig på spritsmuggling till Finland. Detta skikt bildade en stark stödstruktur för spritsmugglingen, särskilt som spritens prisskillnad var stor mellan Estland och Finland. I Estland kunde spritaffärerna skötas som storskalig bulkhandel och varuleveranserna avyttras till förmånligt pris åt intresserade uppköpare och kapitalstarka avnämare i Finland. För de estniska spritintressenterna gällde det därför att göra export- och transportarrangemangen så välfungerande som möjligt samtidigt som de strävade att minimera riskerna.

Sjömannen *Uno Nylund* tjänstgjorde 1927-28 på bogserbåten *S/s Karhu* i Helsingfors. Han har erinrat sig de spritlaster som befålet och besättningen transporterade: ”Karhu ägdes av Antti Wihuri. På den tiden var han inte den storredare som han blev senare. Han hade ett ångfartyg som hette Wihuri redan på den tiden. När båten kom till Helsingfors tog vi i land spritvaror. Kanske Wihuri fick sitt startkapital genom spritsmugglingen under förbudstiden. Jag hamnade in i denna verksamhet ombord på Karhu. Vi gjorde skitjobbet i vintermörkret och kölden. Å andra sidan var det bättre än fattigdomen på Knäppbacka, vad fanns det för val. Förtjänsten med biinkomster från smugglingen var i alla fall hygglig. Vintern kom och fastisen låg redan ända till Gråhara. En kväll kom en grossist Nyman, ’Kejsarn’ kallad,

ombord. Han kom överens med skepparen om utfarten. Vi gick i tretums is ut till Gråhara, sen västvärt med släckta lanternor syd om Enskär till Espskär förbi Kytö. Där låg två spritbåtar i full last, de skulle assisteras till Esboviken. Vi tog dem på släp efter att ha bytt isrännen till Hirsala. Plötsligt kom några män springande på isen i mörkret och rapporterade att polisen var i antågande. Det blev bråttomt att få träbåtarna runt i den smala rännen. Skepparen blev nervös, inte att undra på, för det var visst 20 000 liter nittiosexer som stod på spel. Vi kom ut till Espskär där båtarna lossade sin last, men estbåten som hade 9 000 liter drev med isen upp på grundet, besättningen räddades med nöd och näppe därifrån, men båten jämte last blev kvar på grynnan. Vi for in mot Helsingfors med den ena båten på släp jämte besättningen på tolv man. Lade till vid den dåtida tullpaviljongen i Södra hamnen, med en presenning kastad över en del av smuggelgodset som sedan lastades på en lastbil. Bilen försvann och vi kunde dra en suck av lättnad.³⁷⁹

Våren 1928 mönstrade *Uno Nylund* på *S/s Mira* som gick mellan Helsingfors och Lübeck: ”Smuggel förekom också här och pengar kom”. Hösten 1929 började han arbeta som lättmatros på *S/s Castor* som seglade på England och Skottland. Under ett hamnbesök i Vasa ”brann vi för smuggelgods och det blev stor uppståndelse. Som yngsta man ombord tog jag det på mig. Jag blev dömd till tusen mark i böter. En del av summan betalades av de andra deltagarna.”³⁸⁰ Demografin hade också sin betydelse för spiritsmugglingen eftersom flera större befolkningscentra var belägna vid Finska vikens sydkust, städer som Hangö, Ekenäs, Helsingfors, Borgå, Lovisa, Kotka, Fredrikshamn och Viborg. I Nylands län och Södra Karelen var 1930 omkring 800 000 personer bosatta eller närmare en fjärdedel av landets befolkning, erbjöd ansenliga avsättningsmarknader för smuggelsprit.

En bild av smugglingsvolymerna ger de beslagsrapporter som ett par tulltjänstemän i Helsingfors I tullkammare uppgjorde vid några tidpunkter 1925. Samtliga beslag hade gjorts på passagerar- och fraktfartyg som anlänt till Helsingfors från utlandet. Enligt *Axel Forsströms* redovisningar 16.3, 18.3, 2.4 och 8.4.1925 hade han sedan årsskiftet tagit i beslag 590 flaskor konjak, 267 flaskor whisky, 376 flaskor vin, 136 flaskor likör, 52 flaskor punsch, 132 flaskor sprit och 106 flaskor rom eller sammanlagt 1 753 flaskor. Därutöver hade 216 spritkanistrar blivit beslagtagna. *Herman Berg* hade för sin del enligt en rapport 17.9.1925 i mars och april 1925 beslagtagit 140 flaskor whisky, 137 flaskor konjak, 86 flaskor vin, 42 flaskor likör, 20 flaskor brännvin, fem flaskor punsch, tre flaskor champagne och 41 spritkanistrar.³⁸¹

Samtliga dessa beslag hade gjorts antingen i tullpaviljongerna eller ombord på fartygen. Passagerarna på turbåtarna från Hull, Stettin, Lübeck, Reval och Köpenhamn – i synnerhet FÅA:s *S/s Ariadne*, *S/s Aegir*, *S/s Oberon*, *S/s Astrea*, *S/s Oihonna*, *S/s Arcturus* m.fl. – försökte fortgående smuggla in buteljer som gömts i kläderna. Också de regelbundna tullvisitationerna på själva de anlända passagerar- och fraktfartygen resulterade oavbrutet i upptäckter

³⁷⁹ Nylund 2003, 51-52.

³⁸⁰ Nylund 2003, 53, 56.

³⁸¹ Saapuneeet takavarikkojuttujen asiakirjat, Helsingin tullikamari I 1926, Em: 34, Joensuu maakunta-arkisto.

av spritgömmor i maskinrum, kolboxar, hytter, förvaringsutrymmen och alla upptänkliga skrymslen och ställen. I beslagsdokumenten från 1925 behandlas 54 olika fartyg, där beslag företagits ombord eller hos passagerare och besättningspersonal. Efter att *S/s Arcturus* hade anlänt från en tur till Köpenhamn undersöktes 12-13.10.1930 fartyget av tullen noggrant fyra gånger varvid inte mindre än 716 flaskor whisky, konjak och andra bättre spritsorter påträffades. Alla flaskor var skickliga gömda särskilt i kolboxarna, men också på andra ställen. Tullen karakteriserade sökningen som synnerlig arbetsam.³⁸² Vid en tullvisitation på *S/s J.L. Runeberg* som trafikerade linjen Helsingfors-Borgå påträffades 5.11.1930 sammanlagt 70 liter sprit bland passagerarnas bagage och paket. Ingen ägare anmälde sig.³⁸³ I *S/s Helsingfors skärgårds* dricksvattencistern uppdagade nykterhetspolisen 31.7.1931 sammanlagt 13 tioliter skanistrar sprit. En större oljekanna i maskinrummet visade sig ha dubbla bottnar. Kannans övre del innehöll olja till ett djup av tio centimeter medan undre delen rymde 20 liter sprit.³⁸⁴ Redaktören *Giri Granlund* besökte i december 1931 lagerrummet för konfiskerade varor i Helsingfors tullkammare I på Skatudden. Hon gav en rätt ingående beskrivning av beståndet av beslagttaget smuggelgod: ”Det var ett stort rum med massor av på båtar beslagtagna ädla varor – de allra läckraste flaskor av taskumatti-typ, enkom tillverkade för smuggling av whisky, finaste champagne-konjak, cointreau i behändiga små buteljer och färdigblandad martini; cocktail i halvgenomskinliga krus m.m. – samt kaffe, tobak, damväskor, gardiner och kappsäckar i olika format. Det var det mest välsorterade alkohollager vi någonsin sett (...).³⁸⁵

Varför seglade spritskutorna ofta förbi Åland?

Alldeles i början av förbudstiden smugglades sprit genom skärgården utanför Stockholm till Åland och vidare till det finländska fastlandet. Svenska Social-Demokraten beskrev i augusti 1919 ”hur motorbåtar som i skydd av mörkret smyga sig över Ålands hav, lastade med den i Finland så efterfrågade konjaken ävensom socker. Det är inga små kvantiteter som smugglarbåtarna överföra. Helt nyligen kom en sådan fast för tullbevakningen och befanns medföra ett 70-tal lådor fin konjak samt c:a 800 kilogram bitsocker”. Det var huvudsakligen små, ofta halvdäckade motorbåtar på en-två ton som trafikerade: ”Köparna och befraktarna äro mestadels finländare som seglat över till Stockholm”.³⁸⁶

Tidningen *Åland* var för sin del snar att i september 1919 förklara att de flesta spritlasterna inte var avsedda för Åland utan för det övriga Finland, men nagelfor samtidigt de delaktiga ålänningarna: ”Visserligen kunde man ana att mer än en ålänning skulle, såsnart förbudslagen trätt i gällande kraft, falla för frestelsen att i större eller mindre utsträckning egna sig åt spritsmugglingen för att därigenom skapa sig extra inkomster, men ingen trodde

³⁸² Huomattava väkijoumatakavarikko hl. Arcturuksella. Artikel i *Uusi Suomi* 15.10.1930.

³⁸³ Takavarikko s/s Runebergissa. Artikel i *Uusi Suomi* 6.11.1920.

³⁸⁴ Saaristolaiiva salakuljettajana. Helsingfors skärgårdista takavarikoitu 150 l spriiä. Artikel i *Uusi Suomi* 1.8.1931.

³⁸⁵ Huru tänker man rösta? Folkets mening om förbudet. Artikel i *Svenska Pressen* av signaturen Pennskaft (= Giri Granlund) 18.12.1931.

³⁸⁶ Spritsmugglingen från Sverige till Finland. Referat i *Hufvudstadsbladet* 30.8.1919.

För att distribuera smuggelspriten på möjligast omärkliga sätt återanvändes bleckplåten i tioliterskanistrarna för att tillverka designbehållare. Anlitade plåtsmeder formade på beställning olika funktionella behållare. Den i mitten kunde bäras om kroppen med hjälp av en bandupphängning. De bägge övriga kunde passa in i andra oskyldiga höljen som framför allt trätunnor och -lådor, bilar, karror, slädar o.d. Foto: Lars Westerlund fotosamling.

dock, att denna förbjudna trafik skulle taga ett sådant omfång, som den nu gjort. Och det är ingalunda till 'husbehov' man i Sverige med eller utan lov inköper konjak och andra spritdrycker. Nej, man smugglar sprit i stora partier för att via Åland föra den till Finland, där den betalas mycket högt. Ålänningen är alltför sparsam för att betala de 'rövarpris', som spiritsmugglarna betinga sig även för den uslaste vara, och den förbjudna spriten går honom därför lyckligtvis förbi.³⁸⁷

Tullen och sjöbevakningen på Åland gjorde några större och i pressen mycket uppmärksammade beslag av smuggelsprit i de åländska farvattnen, som i Åva, Brändö, i december 1926. Sammanlagt 26 800 liter sprit konfiskerades. Då tullen undersökte de flera tiotals gårdarna och torpen i Åva by var de enda ställen där beslag inte gjordes byns folkskola, hos en gammal änka och tre avlägset belägna torp. Enligt vad den tyska spritexportfirman *Büsing & Co:s* inkasserare *Ernst Damm* uppgav 1927 hade fiskarna på Brändö och särskilt i Åva för vana att höstetid köpa större lager på 10 000-13 000 liter. Lagren avyttrade de sedan under vintern.³⁸⁸ På Ålands hav prejades igen 1931 den formellt tjeckoslovakiska men de facto tyska spritfartyget *S/s Srpen* med 122 100 liter sprit. Detta visade sig vara det största enskilda spritbeslag som

³⁸⁷ Spiritsmugglingen via Åland. Artikel i tidningen Åland 17.9.1919.

³⁸⁸ Spritrazzia i Brändö-Åva. En hel by ställes under åtal. Blott byns folkskola och gammal änka härbärgerade inte sprit. Artikel i tidningen Åland 24.12.1926.

företogs i Finland under förbudstiden.³⁸⁹ I ingetdera fallet var de beslagtagna spritmängderna emellertid avsedda för Åland. Åva på Brändö användes endast som en stödjepunkt för en planerad sprittransport till det finländska fastlandet och i fallet S/s Srpen var dess avsikt att passera genom Ålands hav till Bottniska viken. Några år efter förbudstiden förklarade chefen för sjöbevakningens Ålandsdistrikt, kommandörkaptenen *Wilhelm Wrede* att ”spritmugglingen till Åland inte är avsedd för den åländska befolkningens behov och sker inte heller just på den åländska befolkningens försorg. Åland är en etapp- och omlastningsplats för smugglingen till fastlandet”.³⁹⁰ Även om detta yttrande fälldes 1938 kan det förmodas ha full täckning också för hela 1920- och 1930-talen.

Landskapet var trots det av marginell betydelse för branschen. En central orsak var det åländska befolkningsunderlaget, omkring 22 000 personer, som var för litet för att erbjuda en tillräckligt attraktiv spritmarknad. En bidragande orsak var därtill att det lokala, åländska spritbehovet till en ansevärd del kunde tillfredsställas med den småskaliga import av smugelsprit som skedde med hemvändande åländska fartyg och de regelbundna turbotåren över Mariehamn till Stockholm och Åbo.

Även om också åländska smugglare hämtade sprit från depåfartyg ute till havs sökte sig många spritkryssare förbi Åland för att avvyttra sin last längs såväl Bottniska vikens öst- som västkust. Den främsta leden för passage gick genom Ålands hav, men spritkryssarna trafikerade också längs Delet och Skiftet. Sålunda förklarade 1929 den österbottniska nykterhetskonsulenten *Evert Huldén* att ”de flesta smugglarfartyg passera via Skiftet genom Åbo-Ålands skärgård” på sin väg till Bottniska viken.³⁹¹ Det fanns därför 1919-26 en tullkammare också i Degerby på Föglö. Denna svarade då för 79 % av spritbeslagen medan tullkamrarna i Mariehamn och Eckerö stod för 21 %.³⁹² Då smugeltrafiken på Delet minskade blev Degerby tullkammare indragen och verksamheten överflyttad till Mariehamn. Tullen stationerade emellertid 1929 ett spaningsplan av hydrotypen *Sääski II* i Degerby och med hjälp av detta kunde flygspaning inledas främst i vattnen söder om Åland och på Ålands hav.³⁹³

Tullens andel av spritbeslagen på Åland utgjorde 1919-26 drygt fem procent och nedgick något 1927-38.³⁹⁴ De stabila andelarna visar framför allt att spritkryssarnas passage genom Ålands hav inte helt kunde stoppas. För 1922-25 föreligger statistik över brotten mot förbudslagstiftningen per 10 000 innevånare. Där har Ålands län den i särklass lägsta siffran 8,5 då siffran för hela landet var 57. Som jämförelse kan nämnas att såväl Vasa län som Kuopio län hade den nästlägsta siffran 42.³⁹⁵ I Ålands län dömdes 1922-33 sammanlagt 301

³⁸⁹ Förhörsprotokoll med Ernst Damm 13.8.1927, EK-Valpo. UM 74 G, Utrikesministeriets arkiv, Nordman 2006, 376-377, Gustavsson 2010, 22, 36.

³⁹⁰ Protokollfört yttrande i Pöytäkirja Merivartolaitoksen päällystön neuvottelukokouksessa 21.24.11.1938, Merivartiolaitoksen Esikunta T-21780/27, Riksarkivet.

³⁹¹ Kampen mot spritmugglingen i Bottniska viken. En nykterhetskonsulents syn på situationen. Intervju med Evert Huldén i Vasabladet 4.4.1929.

³⁹² Alkohol tagen i beslag av tullen. Statistisk årsbok 1919-27.

³⁹³ Gustavsson 2010, 18.

³⁹⁴ Alkoholdrycker tagna i beslag av tullen. Statistisk årsbok 1919-39.

³⁹⁵ Artiklar: Brott mot förbudslagstiftningen i Social tidskrift 1923-26.

personer för brott mot förbudslagstiftningen, men av dessa endast 20 för olaglig införsel av alkohol.³⁹⁶ Av samtliga för smuggling dömda motsvarar detta 0,17 %. Då befolkningen på Åland samtidigt utgjorde omkring 0,6 % av landets befolkning var smugglarna således klart underrepresenterade.

En överenskommelse mellan Finland och Sverige sommaren 1927 syftade till att stoppa spritkryssarnas genomfart i Ålands hav. Spärren blev av endast tillfällig art, men den ledde till att tullens spritbeslag i Bottniska viken nedgick från en fjärdedel 1926 till tio procent 1927-28.³⁹⁷

Enligt övertullaren i Åbo *K.G. Isberg* ”sålde sjömännen alltid sin sprit i hamnarna. Den flaskvisa försäljningen kallades ’knapphandel’ (nappikauppa). Vid systematiska genomsökningar av fartygen påträffades nästan alltid småpartier på några flaskor, s.k. ”jullikoita” (baddare). Han pekade på att mycken smuggelsprit fördes med turbotarna från Åbo till Stockholm: ”Lasterna lyftes i allmänhet ombord från en motorbåt just då fartyget avgick. Lasterna roddes intill turboten t.ex. i Hirvensalo. Den smuggelsprit som for till Stockholm fanns i allmänhet i plåtkanistrar på en liter som packats i säckar”.³⁹⁸ Våren 1925 observerades besättningen på den finländska turboten, FÅA:s *S/s Hebe*, plötsligt kasta ”en mängd säckar med spritdunkar överbord” vid Fjäderholmarna nära Stockholm. Sjöområdet mellan Fjäderholmarna och Lidingön var känt som ”spritgraven”.³⁹⁹ På *S/s Delet* uppdagades 19.10.1925 ett parti om 31 herrelösa enlitskanistrar med sprit.⁴⁰⁰ Skaparen av det svenska utminuteringsystemet dr *Ivar Bratt* uppskattade i december 1925 att det årligen infördes 40 000-80 000 liter sprit från Finland till Sverige enbart med den reguljära ångbåtstrafiken.⁴⁰¹

Ombudsmannen för ”Sammanslutningen för smugglingens bekämpande” *Sam Larsson* uppgav hösten 1925 att den ojämförligt största delen av den sprit som kom till Sverige fördes in på finländska kölar: ”Oupphörligen göras beslag å sprit ombord å från Finland kommande fartyg av olika slag, lastförande båtar och vedskutor lika väl som de stora passagerarångare, som gå i reguljär trafik”.⁴⁰² Ett par år senare 1927 var det fortfarande finländska vedskutor och estniska kreatursfartyg som svarade för den dominerande införseln: ”inga stora kvantiteter, men en ständigt sipprande ström”.⁴⁰³ En ökad sprittrafik noterades under seglationssäsongen 1930 på de turbotar som anlände från Finland till Stockholm.⁴⁰⁴ Enbart på Sveabolagets

³⁹⁶ Brotts mot förbudslagstiftningen och fylleribrott. Statistisk årsbok 1923-34.

³⁹⁷ Poppius 1937, 43-45.

³⁹⁸ Intervju med övertullaren K.G. Isberg, Historiallisten seurojen muistitietotoimikunta, Salakuljetus Vol. 18, Riksarkivet.

³⁹⁹ Smugglingsförsök på turbot i svenska skärgården. Artikel i Västra Finland 21.5.1925, På smuggeljakt med tullbåten. Artikel av signaturen Th. E. i Vecko-Journalen 35.1928 s. 9.

⁴⁰⁰ Smugglarjakt på Erstan. 20 knops motorbåt i beslag – några flaskor vin ombord. Artikel i Västra Finland 22.10.1925.

⁴⁰¹ Extra åtgärder mot spiritsmugglingen härifrån till Sverige. 40,000-80,000 insmugglas med Finlandsbåtarna. Artikel i tidningen Österbottningen 15.12.1925.

⁴⁰² Spiritsmugglingen Finland-Sverige. Svensk opinion mot spritfloden från vårt land. Artikel i Västra Nyland 13.10.1925.

⁴⁰³ En aldrig sinande spritström söker sig till Sverige. Främst från Finland och Estland. De finländska vedskutorna ett sorgligt kapitel. Artikel i Hufvudstadsbladet 24.10.1927.

⁴⁰⁴ Sprittrafiken med Stockholmsbåtarna blir allt livligare. Knappast en dag utan spritbeslag i Stockholm. Hemställan om åtgärder för trafikens stävande. Artikel i Hufvudstadsbladet 21.9.1930.

turbåtar gjorde Stockholmstullen i september 1928 spritbeslag vid 16 separata tillfällen. Det största uppgick emellertid endast till 40 liter ombord på *S/s Heimdall*. I 13 av fallen gällde beslagen finländsk fartygspersonal, men också passagerarna försökte smugla sprit som gömmts i bagaget eller gångkläderna. På nästan varje fartyg hade därtill någon passagerare råkat fast för att smugla särskilt papyrosser.⁴⁰⁵ Den svenske polisen *Karl Gustaf Blomberg* som under 1920- och 1930-talen övervakade spritsmugglingen i Stockholm och dess skärgård noterade att ”i regel alla ålandsskutor, finnskutor och finlandsångare” hade sprit ombord. Besättningsmännen kastade säckar med spritkanistrar överbord på överenskomna platser mellan Vaxholm och Stockholm. Tullen i Stockholm företog 1927-30 sammanlagt 1 940 spritbeslag. Av dessa skedde 1 180 eller 61 % på båtar från Finland, 26 % på båtar från Tyskland och 13 % på båtar från Estland.⁴⁰⁶

Arbetsledaren i hamnen i Kotka *Lennart Dromberg* har skildrat hur det var vanligt att fartygen hämtade med sig sprit: ”I hamnen förekom det synnerligen allmänt att speditionso.d. affärer vid lämpligbefunna tillfällen ordnade om servering för hamnarbetarna och då hörde snapsar till saken. Det var lätt att köpa sprit från fartygen och ibland vid betingsarbeten uppmuntrade kaptenen arbetarna med någon mindre servering, arbetsledningen tackades med en flaska. Bruket av sprit var sålunda synnerligen vanligt i hamnen och en bjudsup var inte vare sig ett tecken på förtroende eller någon illgärning. Seden var att sjunga: Arbetaren har det eländigt och dricker. Och herrarna de rumlar om i hotellet” (Työmies se kurjuutta kärsii ja juo. Ja herrat ne hotellissa mässä).⁴⁰⁷

Då den åländska sjöfartens volym var rätt ansenlig i förhållande till den manliga befolkningen i landskapet förslog de spritflaskor enskilda sjömän och passagerare hämtade i land någorlunda till den lokala efterfrågan på sprit. Också i allmänhet medförde de handelsfartyg som anlände till hamnorterna åtminstone smärre partier smuggelsprit.⁴⁰⁸ Tidningen Åland skrev i en översikt av de regionala förhållandena sommaren 1922 att då en hög andel av de unga och medelålders männen är sjöfarare har det legat i sakens natur att då de vid återkomsten hem medfört ”en eller annan flaska fransk konjak, skotsk whisky eller spanskt eller portugisiskt vin”. Medan den finska valutan ännu 1919-21 hade avsevärd köpkraft ”lönade det sig att i Sverige köpa sprit och föra den till förbudslandet Finland. Detta ’jobb’ sköttes framgångsrikt av åländska smugglare. Många öbor blev förmögna på de affärerna”. Efter 1922 lämpade sig emellertid den finska valutan inte längre för sprituppköp i Sverige.⁴⁰⁹

Från september 1924 till och med augusti 1925 gjordes enbart bland personalen på Finlandsbåtarna destinerade till Stockholm 237 spritbeslag om sammanlagt 1 547 liter

⁴⁰⁵ Paljon takavarikkoja Tukholman satamassa. Suomalaiset matkustajat joutuivat usein tarkastuksen alaiseksi. Artikel i Uusi Suomi 14.10.1928.

⁴⁰⁶ Hjelt-Cajanus 1931, 28, Blomberg 1968, 116.

⁴⁰⁷ Finländare smugla sprit till Sverige. Artikel i Wasa Posten 13.6.1925, Intervju med arbetsledaren Lennart Dromberg, Historiallisten seurojen muistitietotoimikunta. Vol. 18. Salakuljetus, Riksarkivet.

⁴⁰⁸ Filpus 2001, 34-36.

⁴⁰⁹ Förbudslagens verkningar på Åland. Förhållandena förr och nu. Artikel i tidningen Åland 23.8.1925.

96-procentig sprit – hos 14 anställda. I utblandad form hade detta motsvarat mer än 4 000 liter brännvin.⁴¹⁰ För 1925 föreligger uppgifter från tio månader om sprit som beslagtogs i Stockholm hos besättningarna på de reguljära turbåtar som trafikerade linjen Åbo-Mariehamn-Stockholm: FÅA:s *S/s Oihonna*, *S/s von Döbeln*, *S/s Torneå* och *S/s Hebe*, Ångfartygs Ab Bore's *S/s Nordstjernen* samt Ångfartygs Ab Åbolands *S/s Mariehamn*. Av 143 anställda beslagtogs sammanlagt 1 567 liter sprit jämte tio damejeanner, vilkas volym inte noterats. Spritpartierna gömdes i skotten, pik- och oljetankarna, kätting- och kolboxarna, i akterlanternan, bland klädespersedlar, i lönnfack i skåp och durkar, ventilgångar och liknande ställen. I genomsnitt försökte smugglarna inom besättningarna således olovligt föra in 11,3 liter sprit. Siffrorna kan jämföras med situationen 1932, sju år senare. Fartygen utgjordes av *S/s Nordstjernen*, *S/s von Döbeln* och *S/s Mariehamn* och uppgifter föreligger för nio månader. Av 44 besättningsmän- och kvinnor beslagtogs i Stockholm då sammanlagt 92,8 liter sprit. I genomsnitt motsvarade detta 2,1 liter per person.⁴¹¹ Dessa uppgifter tyder på att smugglingen kraftigt minskat ifråga om volym och antalet delaktiga. I februari 1932 uppdagade tullen ett försök av en besättningsman på *S/s Bore* att smuggla tio enliters spritkanistrar i en säck med karterad post från Degerby i Föglö till Mariehamn. Tiltaget upptäcktes då säcken saknade sigill och reversalen saknades.⁴¹²

Det förekom att besättningen medverkade i smuggling på fartyg som trafikerade på skärgårdsrutter. Sålunda påträffade polisen på *S/s Irma* vid ett tillslag i hamnen i Snappertuna i oktober 1929 ett fyrtiotal enliters kanistrar, vilka emellertid visade sig vara tomma. Besättningsmännen hade haft tillstånd att föra i land en enliterskanister vid ändstationerna Åbo och Helsingfors, men förbjudits att handla med sprit i de mellanliggande hamnarna. Då polisen arresterade en berusad besättningsman mönstrade de övriga sju besättningsmännen av med omedelbar verkan. Orsaken torde ha varit en protest mot skeppsbefålet som inte tillät någon som helst hantering med en större spritlast som väntade i Snappertuna.⁴¹³

Varför fluktuerade spiritsmugglingen Bottniska viken?

Som havsområde är Bottniska viken med sin nästan 2 000 km långa kustlinje på den finska och svenska sidan rätt väl ägnad för smuggling. Längs stora delar av kusten finns ett skärgårdsband med öar och holmar som erbjuder skyddade landningsplatser samt sund och fjärdar som möjliggör infart för smuggelbåtar. Då Bottniska viken är ett s.k. Mare liberum - öppet hav - kunde spritkryssarna och depåfartygen röra sig utanför de finska och svenska territorialvattengränserna utan risk för att prejas av tull- och sjöbevakningsbåtar. Utanför de finska och svenska territorialgränserna utgjorde Bottniska viken inklusive Ålands hav s.k. internationellt vatten

⁴¹⁰ Förbudet förser Sverige med smuggelsprit. Artikel i Åbo Underrättelser 18.12.1925

⁴¹¹ Uppgifter om spritbeslag gjorda på Finlandsbåtarna eller dess personal i Stockholm 1925 och 1932. Erilaisia tilastoja salakuljetuksesta 1913, 1919-34, Vol. Hk:2, Riksarkivet.

⁴¹² Spritkanistrar i en postsäck från Degerby. Klumpigt smugglingsförsök på Åland. Artikel i Åbo Underrättelser 5.2.1932.

⁴¹³ Befäl och besättning i konflikt. Besättningen på Irma gick i land i Ekenäs. Dess "rätt" att långa sprit hade kränkts. Artikel i Åbo Underrättelser 28.10.1929.

som var öppet för alla länders sjöfart utan att de bägge kuststaternas nationella jurisdiktion kunde göras gällande. De finländska och svenska myndigheterna lyckades genom samarbete tillfälligt stänga Ålands hav för passage för spritfartygen 1927-28 vilket ledde till att dessa, för att komma in i Bottniska viken flyttade sin transportrutt till Delet.⁴¹⁴

Den finländska tullens statistik över beslagtagen sprit visar att smugglingen i Bottniska viken fluktuerade. Tullkamrarnas spritbeslag där utgjorde sålunda 12,4 % 1919-26 och steg till 19,9 % 1927-32 för att nedgå till 5,6 % 1933-38.⁴¹⁵

Under krigsåren 1914-18 inriktades smugglingen i Bottniska viken på matvaror och krigsförnödenheter. Metaller som platina och tenn samt olja smugglades från Finland till Sverige medan socker, mjöl, kaffe, kakao m.m. smugglades till Finland. Ett måhända typiskt beslag gjordes 3.10.1920 i Kristinestad. En grupp bestående av handlanden *Johan Emil Backman* från Vasa, gårdsägaren *Joel Adrian Hannus* och *Antonio Guarnieri* från Kristinestad samt fiskarna *Uno Arvid Meriluoto* och *Jubo Selim Aaltonen* från Vittisbofjärd hade från Sideby med motorbåt fört 2 040 kilo kaffe och sex flaskor konjak till Härnösand. På återvägen hämtade männen med sig 1 900 kilo ost, 500 kilo smör och 41 par skodon. Kaffet köptes av handlanden *Verner Valfrid Grankull* i Sideby samt *Selim Sigfrid Hannus* och *Charles Johan Ulfves* i Lappfjärd trots att de visste att det var smuggelgods. Det utförda godsets värde uppgick till 53 940 mark medan värdet av det införda var 58 520 mark.⁴¹⁶ I dagens värde skulle summorna motsvara 21 900 euro respektive 23 760 euro. Värdet av konjaken – 900 mark – utgjorde endast 0,8 % av det totala smuggelgodsets värde.

Också sprit smugglades således i mindre omfattning, men det dröjde till 1924-26 innan framför allt tyska spritkrössare började operera i Bottniska viken. Det torde delvis bero på att skepparna dessförinnan skaffat sig erfarenhet från Finska viken och Skärgårdshavet där de vunnit färdigheter som gjorde det möjligt att utsträcka färderna långt upp i norr.⁴¹⁷ En annan delorsak var att det estniska spritexportföretaget *Kuljus & Sinikoff* och tyska *Ostsee-Rederei* nått en överenskommelse om sina respektive marknadsområden så att det förra omfattade Finska viken och det senare Skärgårdshavet och Bottniska viken.⁴¹⁸

Tullen i Kemi undersökte 15.6.1926 *M/s Karin*, som fördes av skepparen *Feliks Kotiranta* från Rimito, och gjorde en rad spritfynd. I själva lasten fann man två gömda säckar som innehöll 63 enliters kanistrar. Därtill påträffades i olika gömställen en tioliters kanister och tre flaskor sprit. I kabyssen hittades sex spritflaskor och ytterligare 0,5 liter sprit i kaffekannan. Kokerskan förvarade under sin koj tre flaskor och en kanister på 0,35 liter medan en konjaksflaska uppdagades i styrmannens hytt och en annan i maskinistens. Också i maskinrummet blev tre spritflaskor och en tvåliters kanister tagna i beslag och i signallampan till avträdet hade tre

⁴¹⁴ Pullat-Pullat 2012 I, 91, Ylimaunu 2022, 111-125.

⁴¹⁵ Alkoholdrycker tagna i beslag av tullen. Statistisk årsbok 1920-39, Ylimaunu 2022, 450-451.

⁴¹⁶ Saapuneet takavarikkojuttujen asiakirjat, Kristiinankaupungin tullikamari 1928-33, Em: 71, Joensuun maakunta-arkisto.

⁴¹⁷ Filpus 2001, 73.

⁴¹⁸ Detektiva Centralpolisens förhörprotokoll med Ernst Damm 13.8.1927. UM 74 G Salakuljetus, Utrikesministeriets arkiv.

flaskor sprit stuckits undan. Totalbeslaget omfattade 83,3 liter sprit, två flaskor konjak och en flaska vin.⁴¹⁹ Den brittiske journalisten *Frank Fox* utgav 1928 sin bok ”Finland to-day”. Den innehåller ett kapitel om alkoholförbudet varvid han noterade: ”Kolbåtarna från England dölja så gott som utan undantag några lådor whisky i lasten.”⁴²⁰

Varför fick spiritsmugglingen i Skärgårdshavet en endast begränsad omfattning?

Åbo tullkammars spritbeslag ökade kontinuerligt. Dess andel av hela landets beslag var 8,6 % åren 1919-27, 14,0 % åren 1928-32 och 21,8 åren 1933-38.⁴²¹ Enligt *Fjalar Jarva* (f.d. Johansson) som fungerade som länsman i Tövsala 1934-38 strömmade leveranserna av smugelsprit över Skärgårdshavet oavbrutet fram till krigsutbrottet 1939 trots att spritbeslagen i allmänhet minskade.⁴²²

Professorn *Niilo Ikola* som sedan 1920 hade sommarstuga på Rimito (Rymättylä) har uppgett att ansefliga mängder sprit smugglades över Rimito på så sätt att kanisterpartierna först landsattes på västra sidan av ön och fördes till lands över näset till Ruokorauma. Där och på Luonnonmaa på andra sidan sundet lagrades kanistrarna i vassbevuxna vikar, i skogen eller i säckar innan de transporterades vidare till Åbo och inlandet.⁴²³ Under hela förbudstiden fungerade Rimito som ett skärgårdens genomfartsområde och som förvaringsplats för spritupplag. Under den fyra månader långa perioden från oktober 1919 till januari 1920 beslagtogs myndigheterna omkring 60 000 liter sprit i kommunen.⁴²⁴

⁴¹⁹ Saapuneet takavarikkojuttujen asiakirjat, Kemin tullikamari 1929-35, Em: 63, Joensuu maakunta-arkisto.

⁴²⁰ Fox 1928, 139, En engelsk journalist om våra förbudsförhållanden. Artikel i Svenska Pressen 24.3.1926.

⁴²¹ Alkoholdrycker tagna i beslag av tullen. Statistisk årsbok 1920-39.

⁴²² Dahl 2003, 36.

⁴²³ Intervju med prof. Niilo Ikola. Salakuljetus, Vol. 18. Historiallisten seurojen muistittietotoimikunta, Riksarkivet.

⁴²⁴ Rimitospriten ryktbar. Tullmännen kunna lätt snusa sig till var den finns. Artikel i Åbo Underrättelser 24.1.1920.

Spritsmugglingens lokala subkulturer

Vissa särskilda orter utvecklade en markant spritsmugglarkultur. På basen av förteckningen över besträffade spritsmugglare 1933 framstår som sådana särskilt följande kommuner, vilka samtliga har fler än fem besträffade personer:⁴²⁵

Tabell 5. Orter med koncentration av besträffade spritsmugglare 1933

Ort	Antal (n)
Helsingfors	130
Lövkär (Lavansaari)	77
Viborg	63
Åbo	57
S:t Marie	28
Kyrkslätt	22
Kõnnu (Estland)	21
Hangö	15
Kotka	16
S:t Johannes	16
Hogland (Suursaari)	15
Säkkijärvi	14
Reval (Estland)	14
Seitskär (Seiskari)	13
Björkö (Koivisto)	12
Kuolemajärvi	12
S:t Karins	12
Borgå	11
Kuusalu (Estland)	10
Pernå	10
Veckelax (Vehkalahti)	9
Sibbo	9
Iniö	8
Luvia	8
Pargas	8
Nagu	7
Närpes	6

⁴²⁵ Luettelo v. 1933 salakuljetuksesta tuomituista. Laadittu Merivartiolaitoksen Tutkintotoimistossa tammikuussa 1934 (1934), Luettelo v. 1934 salakuljetuksesta tuomituista. Helsinki 1935, Westerlund 2917, 55-56.

Dessa 27 orter svarade sammanlagt för 69,6 % av de bestraffade spiritsmugglarna. De största städerna var de främsta spiritsmugglarcentrumen: 15 % av de dömda var Helsingforsbor trots att huvudstadsområdets invånartal utgjorde endast sju procent av landets befolkning. En femtedel av alla statistikförda brott 1919-45 ägde rum i Helsingfors och kriminaliteten var där tredubbel i jämförelse med situationen i det övriga landet. Orsakerna var i stor utsträckning strukturella. Helsingfors var centralorten för landets ekonomi- och handelsliv och en ort med exceptionellt stora sociala skillnader. De välsituerades välstånd konfronterades med arbetar- och tjänstefolkets delvis torftiga omständigheter där de levde sida vid sida. Helsingfors utgjorde den centrala trafikknutpunkt, där de flesta ledande järnvägar, landsvägar och fartygsrutter började och slutade. Det gick lätt och snabbt att resa till Helsingfors från landsorten samtidigt som huvudstadens förbrytelsemarknad lockade till sig kriminella från såväl in- som utlandet. Brottbenägenheten var mindre på landsbygden där möjligheterna till förbrytelser var färre än i städerna och den sociala kontrollen var hårdare. Följden var större brottsfrekvens i städerna än på landsbygden och särskilt huvudstaden blev utöver ledande affärs- och kommunikationsort, även landets ledande förbrytelsecentrum.⁴²⁶

De motsvarande andelarna bestraffade var för Viborgs del sju procent och för Åbos drygt sex procent. Särskilt värd att noteras är den långsträckt "Bermudatriangeln" av utöar i Finska vikens östra del – Lövskär-Seitskär-Hogland – som svarade för 12 % av de bestraffade – samtidigt som dessa öars sammanräknade invånartal utgjorde 0,08 % av hela landets befolkning. Det innebar att befolkningen på dessa utöar var relativt sett överrepresenterad med inte mindre än 1 460 % bland de dömda spiritsmugglarna. Enligt en uppgift bedömdes omkring 700 av Seitskärs drygt 800 invånare vara delaktiga i spiritsmugglingen.⁴²⁷ Bakgrunden till att fiskarna på utöarna i östra Finska viken i så stor utsträckning engagerade sig i spiritsmugglingen var den omgripande förändringen i deras försörjning då den tidigare omfattande handeln med S:t Petersburg-Petrograd föll bort 1918. Fiskarna hade dessförinnan haft regelbundna inkomster från kustfrakter och avsättning av sina fångster i S:t Petersburg och hos de tiotusentals ryssar som sommartiden vistades i villorna i Terijokiområdet. Efter 1918 var det inte möjligt att bedriva någon handel med Petrograd och eftersom ryska ståndspersoner inte längre kunde använda sina sommarvillor bortföll en betydande konsumtionsmarknad. För fiskarna på utöarna kom spiritsmugglingen därför att bli ett näringsfång som ersatte det fiske som utövats i förtjänstsyfte.⁴²⁸

På Lövskär tog ett större antal av de lokala männen 1930-31 flera gånger våldsamt ihop med tull- och polismyndigheterna. I mitten av maj 1930 blev en tulltjänsteman som företagit ett spritbeslag misshandlad av en smugglare och då länsmannen och en konstapel satte handbojor på denne befriades den anhållne av en skara berusade män. Då länsmannen 4.6.1930 skulle beslagta en smugglarbåt med sprit förhindrades detta av ett femtiotal av de lokala männen. Följden blev att länsmannen per radio kallade på förstärkning från Viborg

⁴²⁶ Määttä 2007, 36, 40.

⁴²⁷ Montonen 1982, 13.

⁴²⁸ Rytkölä 2000, 44-66, Rytkölä 2006, 99-100, 109-110.

och det poliskommando som anlände arresterade ett trettiotal manliga öbor. Ett protestmöte i kommunalhemmet samlade 21.6.1920 omkring 300 deltagare och poliserna anklagades för otillbörligt och uppenbart övervåld då den överfallit och misshandlat fredliga öbor utan skäl. Mötet framhöll att de anhålla utan fog inspärrats i källare, i vilka polisen hållt vatten. Dessutom påstods polisen ha tillämpat ”det ryktbara kinesiska straffsättet med slag på fotsulorna”. Uppträdet ledde till att tio öbor dömdes till fängelsestraff av varierande längd.⁴²⁹ Då t.f. länsmannen *Antti Myrsky* 20.12.1931 skulle arresteras en berusad öbo gick en grupp män till attack. I det vilda handgemänget fick t.f. länsmannen ena ögat igenmurat samt blånader och sår i huvudet, ansiktet och på kroppen.⁴³⁰

Flore mindre ställen, byar och stadsdelar är kända som landnings- och distributionsplatser för smuggelsprit. Vid Finska viken fanns flera sådana: Förutom de exceptionella utöarna i östra delen av Finska viken Björkö, Trångsund, Viborg samt Mussalö (Mussalo), Maijansalmi och Tuutinen utanför Kotka liksom arbetarstadsdelarna Hovimäki och Metsola som gränsade till havet. I skogen kring Metsola låg stora mängder tomma och bortkastade plåtkanistrar. Längs stranden i Sorvali i Viborg låg en lång rad av kanistrar och sådana drev även omkring i strandvattnen. På gravgården i Sorvali beslagtogs polisen 6.7.1923 en halvfyllt tioliters kanister med sprit bredvid en gravsten. Polisen i Viborg företog 11.11.1923 med hjälp av över 300 skyddskårister ett stort tillslag i arbetarstadsdelen Kolikkoinmäki. Deltagarna påträffade då i husen och på gårdarna många hundra mestadels tomma spritkanistrar.⁴³¹

I östra Nyland stod Lovisa i förhållande till folkmängden för den allra intensivaste spritsmugglingen i landet. Staden var enligt avdelningschefen vid utrikesministeriet *K.N. Rantakari* en av Finlands mest kända spritcentraler och den estniska bosättningskolonin i Kabböle i Pernå var rentav beryktad för sin roll i spritsmugglingen. Den kallades skämtsamt ”Kanisterböle”.⁴³² Tidningen Östra Nyland skrev så tidigt som i november 1920 om den ryktbarhet orten hunnit vinna under det halvtannat år förbudslagen varit i kraft: ”Skärfolket och sprit är numera en alldaglig kombination och tillfogar man ortnamnet Kabböle, då är etiketten så fullständig, att man är känd över hela riket”.⁴³³

⁴²⁹ Krig med tullen på Lövsjär. Kalabaliken mellan oroselementen och polisen. Razzior med förstärkt polismakt, 30 anhållna. Artikel i Hufvudstadsbladet 6.6.1920, Huliganismi Lawansaarella. 50 huligaania poliisin kimppuun yrittäen vapauttaa pidätettyjä trokareita. Wiipurista lähetetty poliisiapua ja koko roskajoukko pidätetty. Artikel i Käkisalmen Sanomat 7.6.1930, 50 huligaania hyökännyt poliisin kimppuun Lavansaarella. Yrittivät vapauttaa pidätettyjä trokareita. Viipurista lähetetty poliisiapua ja koko miesjoukko pidätetty. Artikel i tidningen Laatokka 7.6.1930, Lövsjärborna klandra polisens tillvägagående. Det talas om övergrepp av allvarsam art. Artikel i Hufvudstadsbladet 21.6.1930.

⁴³⁰ Lövsjärbor i strid med sin länsman. Ordningens väktare svårt misshandlad av 10 man. En drucken person föranledde vilda uppträden. Artikel i Hufvudstadsbladet 22.12.1931.

⁴³¹ Razzia Kolikkoinmäellä. Artikel i tidningen Karjala 13.11.1923, Urho Oskari Aaltonens hägskomst. Muistitietotoimikunta 3628, Vol. 239, Työväen Arkisto, Intervjuer med polisen Otto Tarkiainen i Kotka och smeden Eino Pirinen i Metsola, Historiallisten seurojen muistitoimikunta, Salakuljetus Vol. 18, Riksarkivet, Pirtua haudalla. Artikel i Aamulehti 10.7.1923, Raki 1997, 51, Salminen 2007, 9.

⁴³² Lovisa – en av landets mest kända spritcentraler. Spritmännen i trakten ha organiserat sig i en ring och äro välutrustade. Artikel i Borgåbladet 7.10.1937, Sirén 1995, 240-242, Boman 2008, 74, Strömdahl 2014, 17, 26-51

⁴³³ Skäri-Krönika. Artikel i tidningen Östra Nyland 27.11.1920.

I huvudstadsområdet hade Drumsö en roll som landnings- och depåställe för smugelsprit och kallades informellt ”Lilla Estland” (Pikku-Viro). Polisen bedömde 1928 att ett trettiotal spritgrosshandlare och ett hundratal minuthandlare verkade på ön. En polisstation inrättades på Drumsö 1926 för att få bukt med sprithantering och tillstötande ordningsstörningar.⁴³⁴ Ett annat ställe av motsvarande slag var Sundholmen på Helsingforsidan av Drumsösundet där det vid den tiden fanns några illa underhållna bostadshus. Minuthandeln med smugelsprit pågick i Helsingfors i synnerhet på Ärtholmen och i Kampen, Berghäll, Rödborgen och Vallgård i Helsingfors.⁴³⁵ I början av 1925 karakteriserades Ärtholmen som ”en veritabel central för smuggling av sprit”. I Esbo kallades också Tarvoholmen i Bredviken i närheten av *Axel Gallén-Kallelas* ateljé ”Lilla Estland” (Pikku Viro) eftersom den användes som landnings- och upplagsplats för spiritsmugglingen. Övriga landningsplatser var den s.k. Amiralshamnen på Svartholmen och Villa Miniato i Sökö, Otnäs, ön Staffan i Sökö samt stränderna vid Köklax (Kauklahti), Kallvik (Kallahti) och Bastvik (Saunalahti).⁴³⁶

I Västra Nyland fanns lokala smuggelkulturer i Hangö, Bromarv och Tenala. Ekenäs var igen ett konsumtionscentrum som av landsborna kallades ”Supnäs”. På restaurangen Knipan hade diskerskan speciella kjoifickor för de dyrare spritsorterna och ifall förbudspolisen och de s.k. flygarna (flygande polisen) närmade sig blinkade vaktmästaren med ljuset. Alla drack då ”ur och spriten gömdes på alla märkliga ställen eller hällades ut i slasken”. Utminuteringen var regelbunden och personalen tubbades till medverkan då den fick uppbära en serveringsavgift på tio procent på serverad smugelsprit. Dessutom tillsköt restauratören fem procent av sina egna medel. Också medhavd smugelsprit konsumerades och kvinnliga kunder kunde ha pluntor gömda i kjolarna.⁴³⁷

Sjömannen *Uno Nylund* har erinrat sig danser och fester i Snappertuna, på Jussarö och i Barösund på Björkudden sommaren 1929 med fyllor, oreda och körande med motorbåt: ”Spritens flödade i Ingå. Spiritsmugglare och -langare som Dahlström, Rosenqvist på Risholmen, Nordqvist på Langlö för att nämna endast några, levde som ’krösusar’ på fester och vart de än kom blev det ’fylla och skrik’ i motorbåtar av sån kaliber, som vanliga dödliga inte hade råd till. De gick inte till sjöss, men vi på Knäppbacka hade inte så mycket att välja på”. Spritlangarna hade pengar och ”ville visa att de hade dem. Andra medborgare fick huka sig i skuggan av de stora skrävlarne”.⁴³⁸

Lokalhistorikerna *Aapo Roselius & Sebastian Gylling* konstaterar i sin studie om Boholmens

⁴³⁴ Ahtokari 1972, 89, Mustonen 1976, 51-56, Uino 1995, 19, Rasinaho 2002, 43-44, Heinonen 2008, 60.

⁴³⁵ Rasinaho 2006, 29-31, 34.

⁴³⁶ Spiritsmugglingen från Ärtholmen. Drätselkammaren går ej in på att avspärra Munkholmen. Artikel i Hufvudstadsbladet 10.1.1925, Starkt i kopp och knopp! Smuggling och starkdrycker i Esbo 1919-1932 (1997), 27, Jarl Sederholm: Kun pirtu nousi maahan Espoossa ... sedis.blogspot.com/2004/12/kun-pirtu-nousi-maahan-espoossa.html

⁴³⁷ Tivvelaktig ära: Hangö är nu centrum för spiritsmugglingen. Artikel i tidningen Hangö 10.11.1932, Interiörer ur spiritsmugglarnas liv och leverne. Artikel i Hufvudstadsbladet 10.11.1932, Spiritsmuggling i nästan oförändrad skala. Artikel i tidningen Hangö 3.1.1933, Engberg 1991, 22-24, 29.

⁴³⁸ Nylund 2003, 56, 62.

sommarvillan att smugglingen gav skärgården i Nyland dåligt rykte. Istället för den tidigare hävdvunna bilden av en moraliskt högtstående och frisk skärgårdsbefolkning kom beskrivningarna under förbudstiden att färgas av brottslighet och alkoholmissbruk.⁴³⁹

I Åbotrakten fanns flera landningsplatser för smuggelsprit. Den viktigaste var färjstränderna vid Hirvensalo och Kustö (Kuusisto).⁴⁴⁰ Landningsplatser fanns emellertid också på Beckholmen och i Uttamo medan i synnerhet stadsdelen Raunistula hade en central roll inom minuthandeln.⁴⁴¹ Köpingen Salo var en anlitad genomfartsort för smuggelsprit som anlände med båttransport till landningställen i Halikkoviken från Tenala och Bromarv. Rutterna var två: en gick över Bjärnä (Perniö) och en över Koskis (Eriksberg i Muurla, Koskis). Smuggelsprit från Bromarv och Tenala sändes även med tåg över Karis till Salo och vidare till Åbo.⁴⁴²

I Bottniska viken var smugglarsubkultur påtaglig framför allt i kustbyn Nämptäs i Närpes. Då det kom främmande på besök satte husfolket gärna fram brännvinskaggen istället för kaffepannan.⁴⁴³ Längre norrut utgjorde Karlö (Hailuoto) västerom Uleåborg en centralpunkt för den illegala sprithandlingen. Motorbåtar från Uleåborg, Kemi, Torneå, Haparanda och Brahestad kunde där nå de tyska depåfartygen från sina särskilda tillfartsställen.⁴⁴⁴

I *Estland* bildade i synnerhet under 1920-talet de närliggande orterna Loksa och Viinistu veritabla spritsmugglar- och handelssamhällen. Medan Loksa var en liten kommun utgjorde Viinistu en liten by i kommunen Kuusalu. Kvinnorna medräknade skall det på dessa orter knappt ha funnits någon vuxen som inte dömts för spritsmuggling eller smyghandel med brännvin. De aktiva smugglarna bestod av två grupper. De s.k. spritkungarna finansierade smugglingen och de begav sig till Reval för att köpa fartyg och spritlastar varvid de transporterade sedlarna i kappsäckar. Den andra gruppen kallades ”säckmän” eftersom de stoppade in spritkanistrarna i säckar och sänkte dem på grunda ställen i vattenområdena längs stränderna. Loksa var dessutom fullt av lönnkrogar, men ingen lokalinvånare angav någon annan.⁴⁴⁵

Också i *Norge* uppstod under förbudstiden 1917-27 en räckta lokala subkulturer inom spritsmugglingen. Det fanns sålunda särskilda ”spritmiljöer” i bl.a. Kristiania, Drammen sydväst om huvudstaden, Tønsberg, Moss, Larvik, Nøtterøy och Sandefjord vid Oslofjordens västra inlopp, på öarna Hitra och Frøya väster om Trondheim samt i Honningsvåg i Finnmark liksom städerna Trondheim och Narvik.⁴⁴⁶

⁴³⁹ Roselius-Gylling 2017, 80.

⁴⁴⁰ Intervju med överkonstapeln Torsten Nyberg, Historiallisten seurojen muistitietotoimikunta, Salakuljetus, Vol. 18, Riksarkivet.

⁴⁴¹ Meronen 2012, 13-21.

⁴⁴² Intervju med överkonstapeln Lauri Jussila. Historiallisten seurojen muistitietotoimikunta, Salakuljetus, Vol. 18, Riksarkivet.

⁴⁴³ Bygdeminnen från Nämptäs – en by vid havet 1991, 57-61.

⁴⁴⁴ Filpus 2001, 71.

⁴⁴⁵ Viron rannikkolaisten pirtukauppa. Artikel i *Iltalehti* 16.6.1926.

⁴⁴⁶ Johansen 1994, 72, Johansen 2004, 29.

De internationella passagerarlinjerna

Minst flera tiotals miljoner emigranter, återvändare och andra resenärer reste under slutet av 1800-talet och 1900-talets fyra första decennier mellan Europa och Förenta staterna med stora passagerarfartyg. Under förbudstiden i Förenta Staterna hade brittiska *Cunard Lines* 16 passagerarfartyg i trafik för de transoceaniska transporterna. Passagerarna på dessa fartyg förde med sig hundratusentals spritflaskor i individuella partier. Det samma gällde nederländska *Holland-Amerika Lijn* i Rotterdam, tyska *HAPAG:s* och *Norddeutscher Lloyds* passagerarfartyg i Hamburg liksom de fyra franska passagerarfartygen i *Transat* (Compagnie Générale Transatlantique) samt de tre italienska linjerna *NGI* (Navigazione Generale Italiana), *Lloyd Sabudo* och den s.k. *Unione Austriaca* (Cosulich Società Triestina di Navigazione).⁴⁴⁷

Till de transatlantiska befraktarna hörde också de tre skandinaviska rederierna *Skandinavian-Amerika Linien* i Köpenhamn, *NAL* (Den norske Amerikalinje) i Oslo och *SAL* (Svenska Amerikalinjen) i Göteborg.⁴⁴⁸ Hundratals tyska frakt- och passagerarfartyg trafikerade från 1919 och i början av 1920-talet på Göteborg. Det var mycket vanligt att besättningsmännen antingen försökte smuggla sprit i land eller sålde till besökare som kom ombord i hamnen. Då Göteborg 1923 firade 300 årsjubileum anlände stora mängder utländska turister varvid en ”fri” sprithandel florerade. Danzigregistrerade *S/s Hans Herbert* gick i tillfällig passagerartrafik och blev en flytande krog, där vem som helst bland hamnpubliken kunde dricka sprit. Polisen och tullen var till en början maktlösa, oförberedda som de var.⁴⁴⁹

Övervakningsorganisationen för förbudslagens efterlevnad

Under 1920-talets förlopp organiserade myndigheterna och nykterhetskretsarna en alltmer systematisk övervakning av förbudslagens efterlevnad med stark tyngdpunkt på kustområdena. De ofta regionala organisationerna bestod av statliga polistjänstemän, kommunala nykterhetspoliser- och övervakare samt enskilda personer som var aktiva inom nykterhetsföreningarna. Medlemmarna förtecknades 1928-30 till stor del i särskilda tryckta handböcker som trycktes för tjänstebruk utan publicering. Dylika förteckningar uppgjordes för praktiskt taget samtliga kustområden: Viborgs län, Kuopio län, Nylands län, Egentliga Finland, Satakunda, Sydösterbotten, Mellersta Finland och Uleåborgs län. Förteckningarna som inte tidigare uppmärksammats i litteraturen om förbudstiden belyses här närmare.

Nylands län. Det föreligger en förteckning från 1928 över organisationen för nykterhetsövervakning i *Nylands län*. Där var den emellertid exceptionellt liten; organisationen bestod

⁴⁴⁷ Williams 1959, 251, Cunard Line. https://en.wikipedia.org/wiki/Cunard_Line, Holland America Line, https://en.wikipedia.org/wiki/Holland_America_Line, Hapag-Lloyd. <https://en.wikipedia.org/wiki/Hapag-Lloyd>, Compagnie Générale Transatlantique. [https://en.wikipedia.org/wiki/Compagnie_Générale_Transatlantique](https://en.wikipedia.org/wiki/Compagnie_G%C3%A9n%C3%A9rale_Transatlantique), Italian Steamship Lines History and Ephemera. <https://www.gjenvikck/OceanTravel/SteamshipLines/ItalianSteamshipLines.html>

⁴⁴⁸ Scandinavian America Line. https://en.wikipedia.org/wiki/Scandinavian_America_Line, Den norske Amerikalinje. https://no.wikipedia.org/wiki/Den_norske_Amerikalinje, Svenska Amerikalinjen. https://en.wikipedia.org/wiki/Svenska_Amerikalinjen

⁴⁴⁹ Bengtsson 2006, 251-252.

av endast 80 personer och omfattade endast sju länsmansdistrikt. Polisbefäl- och konstaplar utgjorde närmare hälften av personerna (åtta länsmän, 26 poliskonstaplar och fyra nykterhetspoliserna). Jordbrukarna uppgick till 15, lärarna till sju och arbetarna till fem medan de resterande åtta var ett par direktörer, ett par hantverkare och fyra företrädare för diverse yrken. Organisationens tyngdpunkt låg på den finska landsbygden och det saknades nästan helt företrädare för de svenska kustbygderna.⁴⁵⁰

Viborgs län. Polismyndigheterna i *Viborgs län* uppgjorde 1928 en förteckning över nykterhetsnämnderna i länet. Också denna organisation var liten och omfattade endast åtta kommuner med dylika organ, och sammanlagt räknade övervakningsorganisationen 113 personer. För 38:s del saknas yrkesbeteckning, men av de 75 resterande var en fjärdedel polisbefäl- och konstaplar (19), en knapp tredjedel jordbrukare (23), 1/6 lärare (12) och likaså en 1/6 af-färsfolk (11). Det kan noteras att endast en övervakare var fiskare trots att fiskarna var en nyckelgrupp bland spritsmugglarna i länet.⁴⁵¹ Som helhet kan övervakningsorganisationen i länet karaktäriseras som tämligen svag.

Kuopio län. Omkring 1930 uppgjordes i *Kuopio län* en förteckning över medlemmarna i organisationen för övervakning av förbudslagens efterlevnad som omfattade 24 kommuner och 205 personer. Av dessa personer var 53 % poliser (tio länsmän, 52 konstaplar, 17 övervakningspoliserna och 18 kommunala nykterhetspoliserna) medan 21 % var jordbrukare. Av de övriga 46 var nio lärare, fem handelsmän, fyra butiksföreståndare, tre forstmästare, två garvare, två arbetsledare och två arbetare. Därtill ingick en mjölnare, en kantor, en kanaluppsyningsman, en färjkarl, en maskinist, en agent och en stationskarl medan yrkesbeteckning saknas i åtta fall.⁴⁵²

Egentliga Finland och Satakunda. För landskapet *Egentliga Finlands* del uppgjordes 1928 en förteckning över motsvarande övervakningsorganisation beträffande förbudslagen. Den omfattade 67 kommuner i *Egentliga Finland*, åtta i *Satakunda* och 12 kommuner i *Tavastehus län*. Förteckningen upptog omkring 600 övervakare, bland dem 146 länsmän och polismän samt 320 jordbrukare.⁴⁵³

En motsvarande förteckning tillkom för landskapet *Satakundas* del 1929 och omfattade 45 kommuner och inte mindre än 481 personer. Av dessa var 32 % poliser (två polismästare, sex kommissarier, 56 länsmän och 100 poliser), 18 % arbetare, 16 % lantbrukare och 12 % lärare. Av de resterande hundra var åtta tullföreståndare, åtta kyrkoherdar och pastorer, sju

⁴⁵⁰ Luettelo nimismiehistä, poliiseista ja raitiuslautakunnista sekä heidän posti- ja puhelinsoitteensa Uudenmaan läänissä 1928. Kieltolain valvonta, Smättryckssamlingen, Nationalbiblioteket.

⁴⁵¹ Luettelo nimismiehistä, poliiseista ja raitiuslautakunnista sekä heidän posti- ja puhelinsoitteensa Viipurin läänissä. Kieltolain valvonta. Smättryckssamlingen, Nationalbiblioteket.

⁴⁵² Luettelo Kuopion läntisen vaalipiirin alueella olevista tiedoittajista. Smättryckssamlingen. XIX. Kieltolain valvonta. Nationalbiblioteket.

⁴⁵³ Luettelo henkilöistä, joiden puoleen Varsinais-Suomessa voidaan kääntyä salakuljettajain pidättämistä ja liikehtimisen silmällä pitoa koskevissa asioissa 1928. Åbo Akademis Bibliotek.

kantorer, fem lokalchefer inom skyddskåren och tre ordförande för den kommunala nykterhetsnämnden. Hantverkarna uppgick till tio, direktörerna, disponenterna och andra liknande till nio, handlarna till fyra, arbetsledarna till fyra, skogsvaktarna till tre, chaufförerna till tre och ombuden till två. Därtill kom en forstmästare, en agronom, en ingenjör, en ordförande för kommunalnämnden, en affärsföreståndare och en kommunalskrivare. Kvinnorna var 16.⁴⁵⁴ Övervakningsorganisationen i Satakunda torde ha varit den gedignaste i hela landet.

Sydösterbotten. Polismyndigheterna uppgjorde 1930 en förteckning över 284 personer som var engagerade i övervakningen av förbudslagens efterlevnad i landskapet *Sydösterbotten* och en del randområden i Mellersta Österbotten, Satakunda och Mellersta Finland. Av personerna var 43 % poliser (31 länsmän, 78 konstuplar och tolv kommunala nykterhetspoliser), 37 % (106) jordbrukare, sex procent affärsfolk och fem procent lärare. Endast fem var kyrkoherdar och pastorer, fyra tjänstemän och två krets- eller lokalchefer inom skyddskåren. Det kan noteras att ingen var fiskare trots att fiskarna var en nyckelgrupp bland spiritsmugglarna i länet. Tre av nykterhetsövervakarna var kvinnor. Utmärkande för övervakningsorganisationen är att den var starkast på den sydösterbottniska landsbygden och svagast i kustkommunerna och de svenska områdena – de svenskspråkiga andel var endast drygt tre procent (10).⁴⁵⁵

Mellersta Finland. En odaterad förteckning uppgjordes i början av 1930-talet över den övervakningsorganisation i dagens *Mellersta Finland* som omfattade 18 kommuner. Av de 188 medlemmarna var 32 % poliser med polismästaren i Jyväskylä i spetsen (en polismästare, 13 länsmän och 46 konstuplar) medan 34 % var jordbrukare. Av de resterande 65 medlemmarna var 13 lärare, nio handelsmän, sju butiksföreståndare, sex fackutbildade arbetare, fem arbetare, två häradssdomare, två pastorer, en kantor, en nämndeman, en utsökningsman, en bilinspektör, en bilchaufför, en distriktsförman, en arbetsledare, en kontorist, ett butiksbitråde, en flottningsschef och en direktör. Två var ”herrar” och två fruar medan en var värdinna.⁴⁵⁶

Gemensamt för funktionärerna inom övervakningsorganisationen i såväl Sydösterbotten som Mellersta Finland var att de till övervägande del utgjorde lägre medelklass. Även om den sociala stratifieringen täckte samhällets hela yrkesspektrum tillhörde också företrädarna för småfolket de etablerade skikten.

Uleåborgs län. År 1930 uppgjordes i *Uleåborgs län* en förteckning över medlemmarna i den övervakningsorganisation beträffande förbudslagen som omfattade 54 kommuner och 205 personer. Av dessa personer var 62 % poliser (två polismästare, 27 länsmän, 77 poliser och 22 kommunala nykterhetspoliser). Av de 77 övriga var nio handlande, åtta butiksföreståndare,

⁴⁵⁴ Luettelo Satakunnan poliisi- ja tulliviranomaisista sekä raitiuslautakuntien vapaaehtoisen avustajain asunto- ja puhelinosoitteista v:nna 1929. Salainen 1929

⁴⁵⁵ Kieltoain valvonnan silmälläpitäjä ja tiedottaja. Luettelo 1930. (Etelä-Pohjanmaa)

⁴⁵⁶ Luettelo henkilöistä, joden puoleen Keski-Suomen piirissä voidaan kääntyä salakuljettajain pidättämistä ja liikehtimisen silmälläpitoa koskevissa asioissa. Småttryckssamlingen. XIX. Kieltoain valvonta. Helsingfors universitetsbibliotek.

åtta ordförande för den kommunala nykterhetsnämnden, fem lärare, tre tulltjänstemän, två direktörer och två arbetare. Därtill kom en kyrkoherde, en forstmästare, en kamrer, en fullmäktigeordförande, häradsdomare, en lokalchef vid skyddskåren, en tekniker, en arbetsledare, en chaufför, en timmerman, en skräddare, en banmästare och en banvakt. En var maskinist och en nykterhetskonsulent.⁴⁵⁷

Det tunna svenskspråkiga inslaget. Uppgörandet av de åtta regionala förteckningarna 1928-30 illustrerar polismyndigheternas och nykterhetsrörelsen gemensamma strävanden att effektivt bekämpningen av förbudslagsbrotten i kustområdena. Förteckningarna torde ha täckt omkring 250 kommuner och upptog 1 968 övervakare, av vilka 705 eller 36 % var statliga polistjänstemän eller kommunala nykterhetspolis- och övervakare. Knappt två tredjedelar av medlemmarna var sålunda medborgare som på eget initiativ åtog sig ansvar för motverkandet av den illegala sprittrafiken.

Grundidén var att få till stånd ett verksamt samarbete mellan de polisiära instanserna och de medborgarkretsar som stödde alkoholförbudet och nykterhetsrörelsen. Även om övervakningsorganisationerna knappast i någon avgörande utsträckning lyckades i sin föresats att bekämpa spritsmuggling och smyghandel torde den ändå ha fått en viss betydelse i undanträngandet av förbudslagsbrottsligheten. Sannolikt har de nykterhetsfrämjande medborgarna i övervakningsorganisationerna medverkat till att åtminstone tusentals spritssmugglare och småhandlare kunnat avslöjas och lagföras.

Ett anmärkningsvärt drag hos övervakningsorganisationerna av förbudslagen är att de var påfallande tunnare i de svenskspråkiga kustkommunerna i Nyland och Österbotten än i de finskspråkiga områdena. På Åland inrättades överhuvudtaget ingen organisation. Däremot torde den formella organisationen i svenska Åboland ha varit lika täckande som i det finskspråkiga Egentliga Finland. Detta relativt sett lamare svenskspråkiga engagemang var knappast någon tillfällighet. Det torde tvärtom ha återspeglat förhållandet att övervakningen av den illegala spritinförseln och -handeln inte på medborgarhåll genomfördes med samma drift i de svenska kustkommunerna som i de finskspråkiga bosättningsområdena.

---

⁴⁵⁷ Luetteloa niistä henkilöistä Oulun läänissä, joiden puoleen voidaan kääntyä kieltolain noudattamisen valvontaa koskeissa asioissa 1930.

SMÅFOLKET SOM FÖRETAGARE

I flera tiotals länder har det under de senast 200 åren utgetts talrika studier och framställningar om smuggling under olika tidsepoker, i olika smugglingsområden och smuggelgoods av olika slag. I praktiskt taget alla nu existerande länder torde det finnas historiska exposéer om de nationella tullorganisationernas bemödanden att stävja smugglingen. I ett flertal länder verkar därtill särskilda tull- och smuggelmuseer som upprätthåller ett kunnande om dessa fenomen. Även om det sålunda finns ett ansevärt kunskapsunderlag om smugglingen har framställningarna främst fokuserat på dess förgrundsaktörer och -gestalter samt försökt teckna en bild av dess omfattning och betydelse. Likaså har uppkomsten av större smugglingsaktiviteter samt dessas varierande uppgångsskeden och tillbakagång studerats. Däremot har endast marginell uppmärksamhet fästs vid smugglingen som mikroekonomiskt fenomen och hur den fungerat som företagande och affärsprojekt på den faktiska marknaden. I syfte att komplettera bilden belyses här särskilt spritsmugglingen som ett näringsfång för aktörerna. Avsikten är att uppmärksamma smugglingens affärsorganisation eller de folkliga former som organiseringen av den olovliga införseln av sprit antog och praktiskt omsattes i under förbudstiden. Framställningen inleds emellertid med en exposé om småfolket eftersom det var i synnerhet företrädare för detta som engagerade sig i spritsmugglingen.

Begreppet småfolk

Det första belägget för ordet *småfolk* i finländsk press härrör från 1832. Det avsåg då den lägre delen av allmogen som stod utanför de privilegier som de tre övriga stånden hade. Termen användes visserligen som en tämligen vag och något konturlös beteckning för de lägre samhällslagren med betydelsen smått och obetydlig folk, tjänstefolk och andra underlydande. I sin ordbok 1888 nämnde *A.F. Dalin* småfolket som "ringa folk", men inbegrep även "folk ur den lägre medelklassen". Han förklarade att termen ofta användes "i en spotsk och föraktlig ton af förnåma eller rika". Den litteräre disponenten *Dan Frölén* karakteriserade för sin del träffande småfolket i Stockholm under decennierna kring sekelskiftet 1900 som "bakgårdens folk".⁴⁵⁸

⁴⁵⁸ Till salu finnes. Artikel i Helsingfors Tidningar 1.12.1832, Dalin 1888, 408, Frölén 1935, 90-96.

Den finska termen "wähäväkinen kansa" förekom tidigast i en tidningsartikel 1881. I sin ordbok angav *Elias Lönnrot* 1874 huvudbetydelsen av ordet *vähäväkinen* som folkfattig, litet folk, kraflös och med ringa krafter. Ordet används emellertid också i betydelsen obemedlad då uttrycket *yhteiskunnan vähäväkiset* betecknade samhällets vanlottade (*vähäosainen*), bl.a. backstugusittare, hantverkare och avkroksbefolkning (*syrjäkulmien pieneläjät*).⁴⁵⁹ I Åbo grundades *Wähäväkisten Osuusliike* 1901 och i Keuru *Keuruun Vähäväkisten Osuusliike* 1903. Den förra andelsaffären bytte emellertid 1918 namn till Turun Osuusliike och den senare till Keuruun Osuusliike 1906.⁴⁶⁰ I allmänhet är emellertid ordet *vähäväkinen* lågfrekvent i finskan och i de grundläggande undersökningar om den sociala stratifieringen som utfördes under de två första efterkrigsdecennierna nämndes det inte ens.⁴⁶¹ Enstaka nedslag har emellertid förekommit också under de senaste decennierna.⁴⁶²

Småfolket har också beskrivits som "den stora klass av människor som måste använda sin tid och sina krafter uteslutande på ett dagligt arbete och på förvärvande av livsuppehälle". I 1800-talets ståndssamhälle framstod småfolket som en del av allmogen, vilken inbegrep förutom hemmansägare och övriga jordbrukare också hantverkare, småhandlare och industriarbetare även om någon tydlig gräns inte kan dras mellan allmogen och småfolket. Likaså framstår småfolkets relation till arbetarklassen som otydlig och vanskelig att definiera. En central skiljelinje var dock den politiska medvetenhet som till stor del var utmärkande för åtminstone industriarbetarklassen och som småfolket saknade. Det enda gemensamma hos småfolket var dess roll som utförare av manuellt arbete, obetydliga ställning och sociala desintegration. Det förenades inte av någon egentlig kollektiv upplevelse av att utgöra ett mycket stort socialt skikt. Inte heller har småfolket bildat någon egentlig folkrörelse. En statistisk uppgift från 1890 ger en grov bild av småfolkets omfattning. Adelsståndet omfattade 0,12 % av befolkningen, prästeståndet 0,26 % och bondeståndet 26 % medan 70 % stod utanför ständerna. Denna andel på drygt 2/3 ger emellertid inte en helt adekvat bild av småfolkets demografiska omfattning eftersom också de talrika mindre jordägarna skäligen kan betraktas som småfolk.⁴⁶³

I framställningen används termen småfolk för att beskriva de folkliga lager som bar upp spritsmugglingen under förbudstiden i företrädesvis vinst- och utkomstsyfte. Det uttryckliga skälet är att småfolket bildade spritsmugglingens sociala bas medan företrädare för varierande sociala skikt engagerade sig i den olovliga spritinförseln. Samtidigt var klassindelningen ändå flytande då såväl personer i ledande social ställning som småfolk inom olika näringsgrenar medverkade i den illegala sprithanteringen. Inom lantbrukssektorn deltog förutom jordlösa

⁴⁵⁹ Lönnrot 1874, Kuopiosta. Artikel i tidningen *Tapio* 28.9.1888, *Nykysuomen sanakirja*, Kuudes osa 1961, 620.

⁴⁶⁰ Harmaja 1916, *Valtaa ja oikeutta pienviljelijöille ja työläisille*. Avoin kirje Pohjois-Karjalan vähäväkisille 1927, Kinnunen 1935, Nordling 1947, Viljanti 1951, Järvenpää 1956, 59-66, Pekkala 1956, Mäkinen 1967, Karjalainen-Löyttö 1989, Rossi-Oinonen-Terho-Ahti 2001.

⁴⁶¹ Waris 1948, Nieminen 1958, 92-100, Laaksonen 1962, Noponen 1964.

⁴⁶² *Vähäväkisten Helsinkiä* 1989, Saarlund 2008.

⁴⁶³ Fjärde ståndet. Artikel i *Nordisk Familjebok. Konversationslexikon och realencyklopedi*. Band 8 1908, 882, Waris 1948, 129.

och lantarbetare även ägare av mindre parceller och större jordägare. Fiskarna hade som yrkesgrupp ingen urskiljbar hierarkisk ordning. Arbetarbefolkningen igen bestod av grupper som industriarbetare, fackutbildade arbetare, utearbetare, tjänstefolk och sysslolösa. Bland företrädarna för medelklassen fanns ett skikt av entreprenörer och affärsfolk som något kommit upp sig, men som hade folklig bakgrund och strävade att ytterligare förbättra sin ekonomiska och sociala position.

Termen småfolk används för att sammanfatta den mycket blandade uppsättning av folkliga lager av varierande social status som deltog i spritsmugglingen. Även om dessa hade gemensamma erfarenheter av kroppsarbete, underordning, beroende av sina arbetsgivare, avsaknad av fackutbildning, svag utkomst, knappa inkomster, anspråklösa levnadsförhållanden och ofta även social misär var småfolket som social aktörsgrupp desorganiserat och fragmenterat. Det hade ingen gemensam aktörsplattform eller organisation och bildade ingen samlingsrörelse. I detta avseende skiljde sig småfolket med tiden allt mer från arbetarbefolkningen, som från 1899 bildade det väsentliga underlaget för *Finlands Arbetarparti*, vilket 1903 antog namnet *Finlands Socialdemokratiska Parti*. Också om betydande delar av arbetarbefolkningen stod utanför såväl arbetarpartiet som arbetarrörelsen och även i tämligen omfattande utsträckning påverkades av andra folkrörelser såg 1900-talets två första decennier uppkomsten av kollektiv arbetarmedvetenhet av central roll för arbetarbefolkningen medan den ursprungliga apolitiska opinionen fortsättningsvis kvarstod hos småfolket.

Samtidigt utgjorde emellertid småfolket det huvudsakliga rekryteringsunderlaget för den nya arbetarbefolkningen. Till en början var småfolket och arbetarbefolkningen i stor utsträckning uppblandade, men inom ett par decennier inträffade en allt tydligare separation. Medan arbetarbefolkningen framträdde som en social och politisk kraft gick småfolket som samhällsskikt allt mer tillbaka och minskade i betydelse. Det var visserligen inte fråga om något försvinnande eftersom en synnerligen stor del av befolkningen fortsättningsvis bestod av småfolk utan någon egen organisation eller ens ambition att framställa samlade, artikulerade krav kom småfolket att fortsätta sin traditionella livsföring på sina respektive bostadsorter. Atomiserat i smågrupper som småfolket var försvann själva bruket av ordet småfolk s.g.s. helt några år in på 1900-talet eftersom det inte fyllde något angeläget syfte i opinionsbildningen.

Framväxten av ett skikt av småföretagare under 1910-30-talen

De flesta spritsmugglare under förbudstiden torde kunna karakteriseras som den olovliga alkoholhanteringsens småföretagare. Deras verksamhet hade drag som i hög grad kännetecknar småföretagandet: insatserna av eget kapital och arbete, planeringen och upplägget av införseln av en vara (sprit) för att möta en marknadsefterfrågan med motivet att utöva ett näringsfång och erhålla ekonomisk vinst. Eftersom det inom spritsmugglingen var möjligt att göra betydande vinster endast genom en mycket stor omsättning (importvolym) förblev de flesta av de talrika spritsmugglarna små aktörer. Antalet grosshandlare inom spritsmugglingen förblev tämligen begränsat eftersom införseln av stora spritvolymmer förutsatte större kapitalinvesteringar i uppköp av spritlager i framförallt Danzig och Reval, satsningar på depåfartyg eller spritkryssare, avlöning av besättningar och ombudsmän samt delaktighet i

de internationella personnätverken av spritgrossister. Endast ett tämligen begränsat skikt av spritgrossister verksamma i Finland hade alla dessa förutsättningar.

I finländsk press förekom orden *småföretag* och *småföretagare* för första gången 1897 och 1920 och de motsvarande finska orden *pienyrittäjä* och *pienyrittys* 1904 och 1910. Uppkomsten av småföretag sammanhänger i de flesta länder med urbaniseringen under förra hälften av 1900-talet eftersom småföretagarna var verksamma främst i städerna eller befolkningscentra på landsbygden.⁴⁶⁴ Från måhända några tusen vid sekelskiftet 1900 flerdubblades antalet småföretagare i Finland under de tre påföljande decennierna. Det föreligger emellertid ingen adekvat och samlad statistik över antalet småföretagare från vare sig förbudstiden eller åren innan. Konturerna kan emellertid någorlunda gestaltas på basen av den officiella näringsstatistiken. År 1875 fanns det i städerna och på landsbygden 3 124 handlande. Vid sekelskiftet 1900 hade deras antal stigit till 10 744, vilket innebar en dryg tredubbling. Antalet steg ytterligare till 17 715 år 1920 och under förbudstiden ökade antalet till 24 170 år 1930. Ökningen var således fortgående och delvis kumulativ även om nyetableringarna inte tilltog lika raskt som under slutet av 1800-talet.⁴⁶⁵

Någorlunda samlade uppgifter om de större och mindre industriföretagen och hantverkarna föreligger först med 1920 års folkräkning, där statistik fördes över arbetsgivare och självständiga näringsidkare inom industri och hantverk – om än sammanförda med chefer och kontorspersonal. De två senare kategorierna kan ha utgjort omkring hälften av personerna, varför arbetsgivarna och de självständiga näringsidkarna 1920 torde ha uppgått till omkring 15 000 personer. Motsvarande kategori i 1930 års folkräkning kan uppskattas till omkring 20 000 personer.⁴⁶⁶ Det torde således under förbudstiden ha funnits åtminstone 25 000-35 000 småföretagare. År 1940 steg hade motsvarande uppskattade antalet stigit till 45 000.⁴⁶⁷

Småföretag etablerade sig inom samtliga näringssektorer: detaljhandeln med sina butik-ägare liksom affärssektorn generellt, hantverket, småindustrin och verkstadsproduktionen, trädgårdsnäringen, transportbranschen, matserveringar och kaféer, pensionat, resandehem och småhotell samt tjänste- och servicesektorn. Gemensamt för småföretagen och småföretagarna är att de använder kapital i liten skala för att erhålla förtjänst. Sättet att idka näring är ofta om än inte uteslutande traditionellt och skedde länge med företrädesvis enkel teknologi, liten arbetsfördelning och få anställda. Samtidigt som småföretagarens personlighet, individuella drift och engagemang är av central betydelse framstår själva företagsorganisationen som enkel och överskådlig. Även om småföretagaren styr det strategiska beslutsfattandet ifråga om produktion, anskaffningar och leveransavtal har småföretaget samtidigt oftast en icke-auktoritär verksamhetskultur och beslutsstruktur.⁴⁶⁸

⁴⁶⁴ Elektricitet och samhällslif. Artikel i Wasa Nyheter 17.12.1897, Kooperationens allmänna riktlinjer. Artikel i Österbottens Folkblad 23.9.1910, Trustiliitoista. Artikel i tidningen Wiipuri 5.7.1904, Liikkeyritysten yhteiskunnallisen rikkouden lewiäminen. Artikel i tidningen Hämetär 18.10.1910, Fryklund-Peterson 1981, 98.

⁴⁶⁵ Statistisk årsbok för Finland 1930, 140-141 och 1932, 140-141: Tabell 112 respektive 113: Handlande på landsbygd och i städerna.

⁴⁶⁶ Statistisk års för Finland 1930, 50-51 och 1932, 50-51: Tabell 23: Befolkningen efter yrke och näring.

⁴⁶⁷ Waris 1948, 184.

⁴⁶⁸ Fryklund-Peterson 1981, 97.

Den fortgående ökningen av antalet mindre entreprenörer under förbudstiden inbegrep ett skikt av personer med varierande bakgrund, motiv och vandel. I denna krets ingick amatörföretagare, opportunisterna, spekulanter, äventyrare, skojare, lycksökare, strebrar, bedragare, småskurkar och livsstilskriminella. En av följderna var att antalet åtalade personer i allt större utsträckning uppträdde som affärsmän i domstolarna. Rådsmannen *Göran Leopold* i Helsingfors förklarade sålunda 1926 att titeln ”affärsmän nuförtiden i rätt stor utsträckning missbrukas. En mängd personer vilka tidigare kallades gårdfarihandlare, månglare eller rentav sysslolösa karlar uppgiva sig vara affärsmän”.⁴⁶⁹

Motiven för företagandet

I talrika företagsekonomiska studier har den individuella kreativiteten och den personliga organisatoriska kapaciteten i kombination med talangen att identifiera potentiella marknadsbehov kraftigt framhållits som den veritabla grundvalen för entreprenörernas företagsverksamhet. Även om denna bild till någon del är adekvat ter den sig inte desto mindre som en glorifierande generalisering då ett stort antal företagsekonomiska studier också pekat på att det ytterst ofta finns en hel uppsättning motiv bakom beslutet att inleda företagandet. Utan desto mer ingående analys av kända, måhända varierande motiv skall det här för spritsmugglarnas del påpekas att inledande av företagande ofta kunnat vara en utväg att skaffa sig en utkomst och förbättra sin privatekonomiska situation.

I sin historiska översikt om piraterna från 700-talet fram till modern tid har den brittiske historikern *Peter Lehr* hävdad att sjöröveriet och kaperiet, trots regionala och epokmässiga skillnader, haft sina sociala rötter i kustområdenas marginaliserade befolkningssegment. Sjøröveriet har särskilt tenderat att eskalera i marginaliserade och tarvliga låginkomstsamhällen i det konventionella ”ordentliga” och ”civiliserade” samhällets utkant. De underprivilegierade människor som lever i sådana regioner börjar förr eller senare söka någon utväg ur det sociala eländet varvid sjöröveri framstår som en möjlighet – och ibland rentav en uppenbar sådan.⁴⁷⁰ Detta gäller i större utsträckning också för smugglare även om befolkningen i områden och lokalsamhällen av nämnda slag inte nödvändigtvis genomgående engagerat sig i varken sjöröveri, kaperi eller smuggling.

I det moderna företagsekonomiska paradigmet har entreprenörer definierats som företagare som ser en exploaterbar marknadsmöjlighet och kombinerar nödvändiga resurser som kapital, produktionsteknik och arbete i syfte att skapa ekonomiskt värde och resursutveckling. Till denna kombination hör ett ständigt sökande efter en resursökning som kan mätas som kvantitativ tillväxt eller någon annan mätbar förändring i utbudet av ekonomiskt värde. Entreprenörernas nyskapande verksamhet och betydelse har uppfattats som en produktionsekonomisk version av och parallell till historieskapande kungar och stormän. Denna syn baserar sig på att det är

⁴⁶⁹ Titeln affärsmän missbrukas vid vittnesmål. Suspekta köpmän. Tiden för målen kunde bestämmas i samråd med advokaterna. Intervju med rådsmannen Göran Leopold i Hufvudstadsbladet 21.10.1926.

⁴⁷⁰ Lehr 2019, 212.

de driftiga aktörerna som i egenskap av "innovationsmotorer" (innovation machine) genererar det som sker, driver utvecklingen och skapar den kritiska strukturomvandlingen. Utöver skillnaden i verksamhetsskala mellan stora och små entreprenörer har emellertid utpräglade särdrag hos småföretagare inte i någon större utsträckning kunnat beläggas; definitionen på entreprenör i forskningslitteraturen är den samma oberoende av produktionsvolym, omsättning och marknadsläge.⁴⁷¹

Bilden av entreprenören som en universell innovatör har emellertid kritiserats på flera grunder. Det förekommer att entreprenörer köper upp konkurrerande producenter i syfte att eliminera dem. En entreprenör kan också rikta sanktioner mot konkurrenter som hotar den egna verksamheten. Ekonomiforskaren *Scott Shane* har från ett nordamerikanskt perspektiv pekat på att den vedertagna föreställningen om entreprenörerna glorifierats i opinionsbearbetningen. Dessa uppfattas som aktörer "med speciell magi att etablera betydelsefulla företag som skapar innovationer och arbetstillfällen, gör marknaderna mer konkurrenskraftiga och genererar ekonomiskt tillväxt."⁴⁷² Han har förtecknat 67 entreprenörsmyster, vilka han bemött och vederlagt. Shanes centrala rön är att de flesta nyetableringar misslyckas även om en liten bråkdel blir synnerligen framgångsrika. De flesta nyetableringar är i hans tolkning varken innovativa eller originella utan triviala och konventionella samtidigt som de är överoptimistiska. Det vanligaste motivet för etablering som företagare är inte exklusiva mentala färdigheter utan en vardagsönskan hos grundaren att inte behöva arbeta för någon annan. Företagsverksamhet har ofta inletts ofrivilligt som ett alternativ till arbetslöshet, undersysselsättning och svag inkomstnivå.⁴⁷³

Vid en kartläggning i *Storbritannien* av småföretagarnas motiv att driva sin rörelse i början av 1970-talet sade sig 12 % inte ha haft något alternativ. I en enkätundersökning i *Finland* 1975-76 och 1979 uppgav 41 % av småföretagarna som främsta motiv för sin företagsetablering personlig utkomst eller eget näringsfång. Av respondenterna preciserade 12 % motivet till förbättrande eller trygghet av utkomsten, 10 % åberopade arbetslöshet eller brist på arbete medan fyra procent nämnde att de ogillat sitt tidigare arbete. I *Sverige* angav 1993 knappt en tredjedel av nyföretagarna som motiv för sin företagsetableringen egen arbetslöshet eller risk för sådan. Motsvarande siffra 1994 var 27 %.⁴⁷⁴

Judarna i Östeuropa erbjuder ett belysande exempel på hur de yttre omständigheterna påverkat företagsetableringar under två tusen år. De har i anmärkningsvärt större utsträckning än sin demografiska andel varit verksamma inom bank- och finanssektorn, tillverkningsbranschen

⁴⁷¹ Haahti 1987, 14, 17, Allen 1998, 103-104, Baumol 2002, Entrepreneurship, Innovation and the Growth Mechanism of the Free-Enterprise Economies 2007, Entrepreneurship. <https://en.wikipedia.org/wiki/Entrepreneurship>

⁴⁷² Shane 2007, 100.

⁴⁷³ Shane 2005, 64-67, Shane 2007, 4-8, 28-29, 38-39, 61-63, 76-77, 94-96, 109-110, 122-124, 134, 143-145, 156-165, *Entreprenörskap. Klassfred på nyspråk. alltatalla.se/wp-content/uploads/2014/10/Aa_Entreprenor_final_uppslag.pdf*

⁴⁷⁴ Bechhofer-Elliott-Rushforth-Bland 1974, 103-128, Kankaanpää-Leimu 1980, 1, 12, Kankaanpää-Leimu 1982, 10-11, 13, 86, 92, 107, *Småföretagen i Sverige* 1995 (1995), 7, Lundström 1996, 37.

och handeln. Bakgrunden har varit den långvariga diskriminering av judarna som förbjöd dem att äga jord och idka lantbruk. Följaktligen koncentrerades den judiska bosättningen till städerna, där de emellertid också diskriminerades systematiskt och inte kunde bli medlemmar av skrän, gillen och köpmannasammanslutningar. Judarna reagerade genom att försöka göra sig maximalt nyttiga som företagare, vilka tillhandahöll och förmedlade efterfrågade varor och tjänster. Flere samverkande omständigheter gynnade den judiska företagsamheten. Denna blev osedvanligt mottaglig för marknadens behov samtidigt som de judiska företagarna handlade synnerligen flexibelt för att kunna utnyttja förändringarna i marknadsläget. Diskrimineringen var inte genomgående konsekvent och judarna utvecklade en förmåga att tackla fientlighet och konkurrens genom att manövrera mellan regleringarna och finna en funktionell marknadsnisch.⁴⁷⁵

Maktutredningen i Sverige karaktäriserade 1990 småföretagen som ”de stora förlorarna”. Möjligheterna för små och nyetablerade entreprenörer att förverkliga sina självständighets- och innovationsambitioner minskade hos de flesta egenföretagare som en följd av den nya informationsteknologin. Teknikutvecklingen förstärkte i allt högre grad de större och starkare aktörerna som leverantörer, produktupphandlare och kapitalplacere: ”De genuina småföretagarna stöts bort från småföretagandet. Hos underleverantörerna orsakas detta av att småföretagartriangeln (affärsidé-ägande-ledning) och ledningen därmed försvinner från småföretagaren, i detaljhandeln genom att ägandet och affärsidén flyttas bort och i de högteknologiska företagen genom att ägandet ofta försvinner”. I syfte att stärka sin förhandlingsposition gentemot leverantörerna hade detaljhandlarna bildat olika organisationskonstellationer, vilka kraftigt minskat de enskilda butiksägarnas handlingsfrihet samtidigt som de bildade ett effektivt hinder för potentiella nyetablerare. Uppburna exempel på framgångsprodukter som i tiden utvecklats av innovativa företagare såsom sulfit- och sulfatmetoderna, kullagret, separatorn, Tetra Pak och Gambro hade samtliga flera decennier på nacken. I den finländska sociologiska forskningen har liknande iakttagelser gjorts på 1970-talet, bl.a. småföretag som i realiteten kunde utgöra närmast avdelningar av eller dotterbolag till större företag eller i övrigt vara funktionellt beroende av sådana.⁴⁷⁶ Också tyska erfarenheter pekar i samma riktning.

En väsentlig fråga som ventileras i den fortsatta framställningen är vilka orsaker som medförde att det folkliga deltagandet i förbudstidens spritsmuggling blev så omfattande som det blev? Andra centrala frågor är hur framgångsrikt de deltagande folkliga skikten förmådde bedriva sina illegala affärsverksamhet och vilken betydelse spritsmugglingen fick för höjandet av deras välstånd?

⁴⁷⁵ Roth 1938, 168-258, Arkin 1975, 39-40, 45, 95, 99, 116-117, 147, 221-223, Allen 1998, 185-187, Perlmann 2000, 103-123, Slezkine 2004, 105-180, Hopkins 2005, 550-551, Teller 2008, 443-454, Teller 2008, 1892-1897, *The Economy in Jewish History* 2011.

⁴⁷⁶ Kankaanpää 1974, 26, Karhu-Hyysalo 1974, 65, 72, Sundin 1990, 1-3, 20-21, Krämer-Trenkler 1996, 341-343.

Depåfartyget Anna V. seglade i Bottniska viken under engelsk flagg i maj 1933 ännu ett år efter förbudstidens upphörande. Hon var bestyckad med maskingevär. Sjöbevakningen som tillkom 1930 var en civil myndighet under inrikesministeriet, men personalen kom från marinen. Formellt motiverades grundandet av sjöbevakningen med behovet att effektivera beivrandet av spritsmugglingen. En central orsak var emellertid reorganiseringen av den sovjetiska Östersjöflottan. Med den civila sjöbevakningen blev det möjligt att övervaka såväl de demilitariserade Ålandsöarna som de finska utöar i östra Finska viken som demilitariserats i Dorpatfreden 1920. Sjöbevakningen gjorde emellertid samtidigt en effektiv insats i motverkandet av spritsmugglingen. Detta möjliggjordes av de moderna sjöbevakningsbåtar som anskaffades liksom av bevakningsplanen. Bilden visar hur en flygmaskin prejat S/s Anna V och per radio tillkallat en snabb sjöbevakningsbåt. Ifall sjöbevakningen inrättats tio år tidigare hade spritsmugglingen kunnat bekämpas effektivare, men marinledningen var länge ointresserad av att delta i åtgärder som riktade sig mot den olovliga spritinförseln. Foto: Lars Westerlunds fotosamling.

Grossistsyndikaten för depåfartyg och spritkryssare

Spritsmugglingen på Östersjön fick senast i början av 1920-talet en logistisk struktur som antog formen av en handels- och transportkedja i fem instanser. Dessa instanser agerade vanligen autonomt även om de praktiskt och tekniskt var länkade med varandra. Samtliga instanser i kedjan var beroende av och förutsatte även varandra. Varje instans planerade själv sin handels- och transportverksamhet om än i större eller mindre samarbete med de direkt kombinerande instanserna.

Det var *företag specialiserade på spritexport* i hamnstäder som Danzig, Kiel, Hamburg och Reval som bildade den första instansen genom att sälja emballerad bulksprit till *depåfartyg och spritkryssare*. Dessa bildade i sin tur en andra instans och förde laster med spritkanistrar och lådor med buteljerade alkoholdrycker till framför allt de finländska, svenska, norska och danska territorialvattengränserna eller lossade lasten i land. Den tredje instansen var *de tiotusentals små motorbåtar* som hämtade spritpartier från depåfartygen och förde dem i land. Väl ilandsatta svarade en fjärde instans av *smärre landbaserade transportorganisationer* för den vidare forslingen av de landsatta spritpartierna till upplags- och buteljeringsställen varefter smuggelspriten distribuerades till *de olika lokala utminuteringsnätverk* som bildade den femte instansen.

De fyra första instanserna kan betecknas som spritgrossister i en eller annan mening eftersom de alla förmedlade främst större godsmängder, dock med den reservationen att spritpartierna blev allt mindre ju längre ner i handels- och transportkedjan de fördes. Spritexportföretagen, depåfartygen och spritkryssarna svarade för den egentliga grossistverksamheten med bulkhandel. Även om också de tredje och fjärde instanserna förmedlade större spritpartier var karaktären av grosshandel inte lika framträdande som i de bägge första instanserna, eftersom de spritpartier som förmedlades vidare bestod av mindre laster i storleksklassen 500-2 000 liter fördelade på ett stort antal leverantörer. De tredje och fjärde instanserna kan därför på goda grunder betecknas som småleverantörer och grossister i det lilla formatet. Gränserna var emellertid inte skarpa då utminuteri i en eller annan form, i synnerhet i liten skala, mycket ofta torde ha förelommit också hos de tredje och fjärde instanserna. Den femte instansen, utminuteringsnätet, svarade emellertid för den huvudsakliga minuthandeln med smuggelsprit.

Depåfartygen började röra sig utanför Finlands territorialvattengräns under seglations-säsongen 1921 medan spritkryssarna dök upp först 1924 och blev mera vanliga från 1928. Under varje seglations-säsong följde depåfartygen samma mönster: om våarna och försomrarna anlände några depåfartyg till Finlands territorialvattengräns varefter antalet utökades till uppemot ett tjugotal under högsäsongen på sensommaren och förhösten. Sammanlagt torde ett drygt hundratal depåfartyg ha satts i trafik på 1920- och 1930-talen. Under seglations-säsongen kunde enskilda depåfartyg återvända för att ta ny last då den första blivit avyttrad. Det kunde emellertid också förekomma att förbindelsefartyg från framför allt Danzig försåg depåfartygen med kompletterande last. Ett och annat depåfartyg kunde också på basen av gjord överenskommelse helt eller delvis överlåta sin last till något annat depåfartyg. En god del av depåfartygen var motorskonare och ofta äldre, något mindre fraktfartyg. Ägarna eller befraktarna förväntades sig att depåfartygen skulle ha tillräcklig lastkapacitet, åtminstone kunna lasta några tiotusentals liter sprit och ha hjälpmotor för att behändigt kunna navigera vid territorialvattengränsen samt fungera som logement för besättningen. Prisbilliga och därför äldre fartyg favoriserades även om det bland depåfartygen också kunde förekomma mer moderna dito.

Spritkryssarna var till stor del tidigare tyska och ryska torped- eller minröjningsbåtar som till en del kom från de efterkrigstida överskottslagren. Sammanlagt torde ett fyrtiotal spritkryssare ha varit verksamma i finländska vatten under förbudstiden. Utmärkande för spritkryssarna var deras stora motorkapacitet och beredskapen att vid behov kunna färdas synnerligen snabbt. Också här ställde ägarna och befraktarna krav på tillräckligt lastutrymme, vilket emellertid inte kunde vara lika stort som på depåfartygen. Spritkryssarna kunde forsla spritlass på upp till 30 000 liter och färdas fort och effektivt eftersom de var försedda med två-tre högeffektiva motorer. Spritkryssarna användes för ett smugglingskoncept där stora spritlastar genom snabba landsättningsaktioner fördes från territorialvattengränsen till något på förhand överenskommet ställe. Tack vare sin snabbhet och motorkapacitet hade spritkryssarna goda möjligheter att undgå tull- och sjöbevakningen eller förföljande fartyg. Bakom varje enskilt depåfartyg och spritkryssare fanns en företagsorganisation som vanligen utgjordes av ett syndikat av affärsmän även om ägarformerna kunde variera. En del av

depåfartygen och spritkryssarna var i någon enskild spritgrossists ägo eller ett grossistsyndikats. Det var emellertid vanligt att dylika grossistsyndikat chartrade fartygen för en seglingssäsong varefter handelssyndikatet upplöstes och reorganiserades med delvis annan sammansättning inför nästa säsong. Grossistsyndikaten var multinationella med ester, finländare, tyskar och medborgare i andra länder som såväl faktiska som formella ägare. Också skeppsbefålet och besättningarna på depåfartygen och spritkryssarna var av blandad nationalitet även om tyskar och ester ofta dominerade, de förra särskilt som skeppsbefäl och de senare som besättningsmän.⁴⁷⁷

De rederier som upprätthöll depåfartygen optimerade verksamheten genom en funktionell mix av komparativa fördelar: de estniska och tyska spritgrossisterna var branschfolk inom sprithandel, spritexport och shipping medan de finländska spritgrossisterna svarade för Finlandskunnandet, kunde avläsa den finländska marknaden och hade de behövliga kontaktnätverken i Finland. Det estniska och tyska skeppsbefäl rederierna anställde var kunnigt och erfaret. Särskilt på spritkryssarna var skeppsbefålet ofta fullt kompetenta tyska sjökaptener, styrmän och maskinmästare medan manskapet bestod av förmånlig estnisk arbetskraft då sjömanshyrorna i Estland hörde till de lägsta i Östersjöområdet. I optimalt vinstsyfte kombinerade rederierna affärseffektivitet, marknadskännedom, avyttringskapacitet, gott sjömanskap och kostnadseffektivitet.⁴⁷⁸

De grossistsyndikat som upprätthöll och befraktade depåfartygen och spritkryssarna hade en central ställning i spritsmugglingen även om såväl spritexporten som grosshandeln på havet utgjorde laglig affärsverksamhet i deras registreringsländer. Försäljningen av sprit på öppna havet var i det närmaste riskfri då varken den finländska tullen eller sjöbevakningen hade laglig befogenhet att preja grossistfartygen. Grosshandeln på öppna havet torde även vid sidan av den lagliga spritexporten från tyska och estniska hamnar ha varit den mest lönsamma delen av spritförsäljningen. Beslag inträffade endast sällan och hade därför inte lika stor relativ betydelse som inom den illegala spritinförsel som skedde med små motorbåtar.

Det fanns emellertid klara ramar för depåfartygens och spritkryssarnas möjligheter att göra vinst. Då sprit kunde köpas i exporthamnarna till omkring fyra mark litern och säljas på öppna havet för sju mark litern måste kostnaderna för fartygschartern, besättningen och underhållet finansieras med bruttovinsten på tre mark litern. Eftersom fartygen kunde vistas till sjöss flera månader med ofrånkomliga variationer i försäljningen blev vinstmarginalen inte alltid särskilt stor. I själva verket var det enda sättet att göra ansevärd vinst att sälja stora volymer, något som förmodligen endast en mindre del av depåfartygen och spritkryssarna lyckades med under hela seglationssäsongen.

Här har en tämligen kort översikt av grossistinstanserna gjorts p.g.a. deras viktiga bakgrundscroll inom den illegala spritinförseln till bl.a. Finland. I fortsättningen fokuserar framställningen emellertid på den tredje instansen, som uppbars av företrädare för främst småfolket, och, varvid båtlaget utgjorde den centrala företagsformen.

⁴⁷⁷ Ylimaunu 2022, 337-340.

⁴⁷⁸ Ibid., Westerlund 2018, 93.

Båtlaget som smugglarnas företagsorganisation

Även om det utgetts ett flertal studier om ekonomisk brottslighet är litteraturen om smuggling som företagsverksamhet tunn och anspråkslös. I Förenta Staterna presenterade ekonomiforskaren *Gary S. Becker* 1968 en nyttobaserad förklaring till brottslig företagsverksamhet: då nyttan av en brottslig handling är större än andra alternativ utgör den vägd mot risken ett förnufligt val (rational choice).⁴⁷⁹ Den norske företagsforskaren *Petter Gottschalk* som studerat särskilt brottslig företagsverksamhet (criminal entrepreneurship) har pekat på att den kriminelle entreprenörens uppgift är att upptäcka och utnyttja möjligheter för omsättning av varor och tjänster, för vilka det finns en illegal marknad. De lägen som möjliggör vinst som en följd av brottslig verksamhet utgör dylika marknadsnischer: "Möjligheter att skapa nytt ekonomiskt värde uppstår p.g.a. av efterfrågan på varor och tjänster på den illegala marknaden. En företagares etablering på denna bygger på förmodandet att det finns konkurrensdefekter (competitive imperfections) som speglar förändringar i teknologi, efterfrågan eller andra faktorer som enskilda aktörer eller grupper i en ekonomi strävar att utnyttja". Också andra ekonomer har pekat på att den brottsliga företagsverksamheten nära påminner om utövningen av affärer i legala former.⁴⁸⁰

Brottslig företagsverksamhet uppträder enligt Gottschalk särskilt under tider med stora fluktuationer (volatility) som speglar de stötvågor ekonomin, konkurrensläget och övervakningen av lagens efterföljd är underkastade. Dessa stötvågor är av mycket olika slag och inbegriper skiften i polisens verksamhet, ekonomiska och politiska nycker, växlingar i konsumenternas preferenser och rivalitet bland konkurrerande aktörer. I sin egenskap av utvecklingsagent genomför den brottslige entreprenören förändringar med nya varor och betjäningar, nya metoder, nya källor för tillförseln och nya sätt att organisera affärsverksamheten: "Den organiserade brottslighetens affärsföretagsmodell fokuserar snarare på hur de ekonomiska bedömningarna än hierarkiska och etniska överväganden läggs till grund för alstrandet av framgång hos organiserade kriminella grupper. Oavsett hierarkier och etnicitet präglas företagsmodellen av att den ekonomisk bedömning och utvärdering utgör grunden för den brottsliga verksamheten".⁴⁸¹

Uttryckt komprimerat, och insatt i förbudstidens kontext, innebär Gottschalks resonemang att spritsmugglaren uppträder på efterfrågemarknaden genom att med sitt kunnande och sina resurser utnyttja de komparativa fördelar han identifierar för sin vinstmaximering. Av central betydelse för spritsmugglaren är två faktorer. Samtidigt som all företagsverksamhet baseras på marknadsutsikter och riskbedömning är det av relativt större betydelse för spritsmugglaren att avväga de kalkylerade riskerna mot vinstutsikterna och värdet av de insatta resurserna som kan förloras. Därtill är det rationellt för den brottslige företagaren att prioritera spritsmugglingens funktionella företagsekonomi framom affärsorganisationens hierarki och de etniska relationer som ofrånkomligt ansluter sig till transporter och handel mellan olika länder och etniska aktörer.

Den brottsliga företagsvision som verksamheten baserar sig på kan bottna i varierande

⁴⁷⁹ Becker 1968, 169-217.

⁴⁸⁰ Gottschalk 2011, 35-40, Pearson-Hobbes 2003, 335-347, Roper 2013, 104, 112.

⁴⁸¹ Ibid.

utgångspunkter: en kriminell familjemiljö, en gängsubkultur, privatekonomisk nödvändighet, opportunistisk eller innovativa färdigheter. Gemensamt för medlemmarna i ett brottsligt affärsprojekt är emellertid en stark övertygelse om och stor tilltro till den egna överlägsenheten ifråga om planläggning och förmåga att handla så att den samfälliga företagsvisionen främjas. Likaså är medlemmarnas självförtroende av gedigen art. Utmärkande för medlemmarna i ett smugglarband är sålunda stark vilja och övertygelse om de möjligheter som erbjuder sig kommer att vara vinstgivande. Också smugglingshistorikern *Juha Ylimaunu* har pekat på funktionella egenskaper som gemensam nämnare för särskilt storsmugglare som förmåga att ta initiativ, bedöma risker, gott självförtroende samt erfarenhet från sjön, flottan eller krig.⁴⁸²

Av särskild relevans för genomförandet av ett smugglingsprojekt är beredskapen att kunna upptäcka de särskilda affärsmöjligheter som kan utnyttjas och att skaffa resurser för företaget. En kriminell företagsorganisation har fyra utvecklingsfaser: inrättandet, utvidgningen, konsolideringen och positioneringen. För en start krävs en rad samverkande entreprenörskapaciteter: utsikter (opportunity perspective), resursmobilisering (resource mobilization), förmåga till beslutsfattande under osäkra förhållanden (decision-making under uncertainty), samverkan mellan personerna (people cooperation) och största möjliga vinstsökande (profit maximization).⁴⁸³

Smuggling som affärsverksamhet har varierande organisatoriska former. Den kan bedrivas enskilt, av självständiga entreprenörer som agerar i liten skala, av lösa nätverk av gäng eller anta formen av sofistikerade, transnationella brottsliga organisationer. Smugglingsorganisationen kan ha en instruerande chef och funktionella rollfördelningar hos de medverkande, men en tämligen jämn och likvärdig struktur tenderar att dominera. Den ekonomiska organisationen framträder vanligen som ett arbetslag, där medlemmarna fungerar som samverkande individuella entreprenörer. Intäkterna konsumeras och återinvesteringar sker endast med medlemmarnas samtycke. En rad faktorer främjar arbetslagets kollektiva rationalitet: personrelationernas art, historia och styrka, rädslan för repressalier, tilltron till medlemmarnas ömsesidiga lojalitet och samarbetsvilja, erfarenheter av medlemmarnas tidigare samarbete, risktålighet och medvetenhet om de gemensamma behoven. Smugglingen i ett sammansvetsat team, en organiserad gemenskap, blir även i regel mer framgångsrik än individuell smuggling.⁴⁸⁴

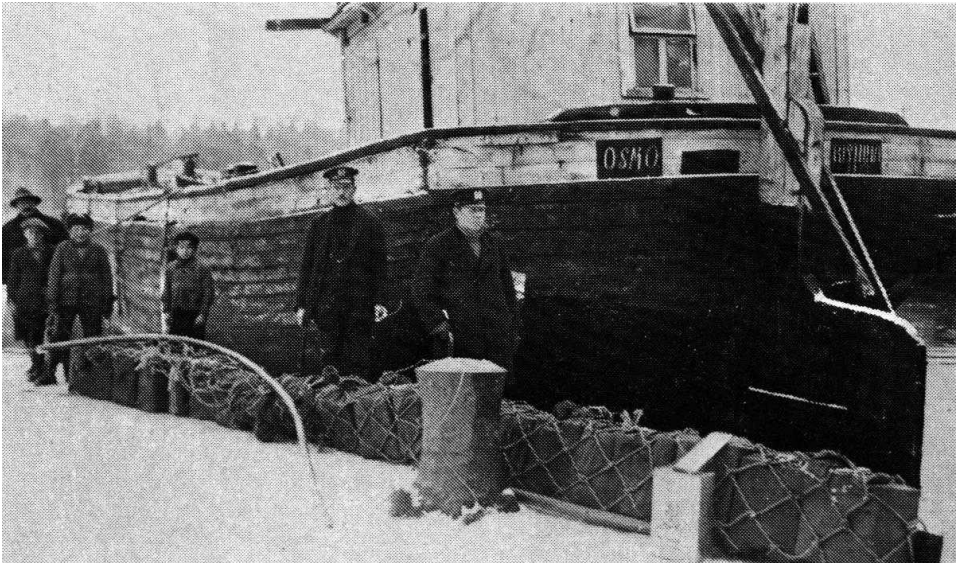
Eftersom spritsmugglingen under förbudstiden i mycket stor utsträckning skedde med sjöburna transporter blev från början framför allt båtlaget den huvudsakliga affärsorganisationen för de deltagande folkliga skikten. Spriten hämtades visserligen oftast till territorialvatten-gränsen av depåfartyg som företrädesvis ägdes av tyska, finländska, estniska och andra utländska spritgrossister, men transporter till landningsplatsen skedde med tusentals deltagande småbåtar ägda av skärgårds- och kustbor som företrädde de folkliga skikten. Under 1400- och 1500-talet förekom en omfattande bondesegregation från kustorterna kring Bottniska viken till Stockholm varvid transporter utfördes i form av skepps-, skut- och båtlag. Samtidigt

⁴⁸² Dean-Fashing-Gottschalk 2010, 8, Ylimaunu 2022, 433.

⁴⁸³ *Ibid.*, 43-45.

⁴⁸⁴ Andreas 2002, 1520, Decker-Curry 2002, 759, McCarthy-Cohen 2002, 588.

Under förbudstiden seglade flera hundra tjärångare (tervahöyry) på insjövattnen. Benämningen kom sig av att dessa mindre fraktångare hade tjärade träskrov. De ofta något nedgångna tjärångarna med sina folkliga och brokiga besättningar användes tämligen allmänt för transporter av smuggelsprit. Bilden visar tjärångaren S/s Osmo som prejadades vid slussen i Juustila i Saima kanal i november 1927. Fartyget visades sig vara försett med en tillfällig konstruktion för sprittunnor instoppade i säckar omgivna av ett grovt nät som fästs i kölen. Här har spritlasten på 610 liter bärgats upp på kajen. S/s Osmo ägdes av Albin Kurvinen från Kristina och lodjamannen Vilho Saariaho från Anttola. Foto: Lars Westerlunds fotosamling.

utgjorde båtlaget den såväl traditionellt som informella affärsekonomiska organisationen för fiske, sälfångst och köpfärder med småskalig forsling till sjöss i syfte att bedriva egenhandel. De första uppgifterna om båtlagens ekonomiska och sociala betydelse dyker upp i mitten av 1500-talet. Ett tusental fiskande båtlag från sjöområdena i östra Finska viken, utanför den nyländska kusten, i Skärgårdshavet och Bottniska viken torde då ha varit verksamma. De historiska källorna är fragmentariska, men belägg för termen båtlag föreligger från 1770-talet. Dylika båtlag hade vanligen en besättning på tre till fem man även om antalet medlemmar även kunde vara större och båtlaget kunde inbegripa två eller flere farkoster. Styrmannen hade en ledande ställning, men ytterst låg beslutanderätten hos båtlaget som kollektiv.⁴⁸⁵

Båtlaget blev förbudstidens folkliga affärsorganisation. Det var lätt att anpassa till spritsmugglingen och de krav denna ställde på affärsverksamheten. Smuggelbåtlagen kopierade under förbudstiden i stor utsträckning de traditionella formerna för fiskfångst och sjöburna transporter med småbåtar försedda med driftssäkra och bensinsnåla inombordsmotorer. Det föreligger ingen vare sig offentlig eller enskild statistik över antalet motorbåtar. På basen av olika källor kan det ändå antas att det under 1920-talet torde ha funnits omkring 20 000 mestadels öppna, rustika och sjövärdiga motorbåtar, av vilka åtminstone hälften var fiskarägda. Ett stort

⁴⁸⁵ Hushålls-anmärkningar öfver Carlö Socken i Österbotten. Artikel i Tidning utgifven af et sällskap i Åbo 13.6.1774, Fiske. Artikel i Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid. Band IV 1959, 302-307, Hasslöf 1980, 13, 27-29, Friberg 1983, 149-152.

antal båtlag för fiske och sjötransporter uppfattade under förbudstiden spritsmugglingen som en företrädesvis kompletterande näring som bedrevs jämsides med medlemmarnas övriga näringsfång och ekonomiska verksamheter. Då företagsorganisationen i huvudsak redan existerade gällde det anpassa och trimma den för spritsmuggling samt att utveckla nya, lämpliga metoder. De båtlag som deltog i spritsmugglingen antog därför karaktären av smugglarlag. Dessa framträdde visserligen inte offentligt under denna benämning utan uppträdde gärna utåt som fiskare eller befraktare. Det finns emellertid belägg för termer som *smugglarband* från slutet av 1880-talet samt *smugglargäng* och *smugglarlag* från senare delen av 1920-talet. Deras organisationsform överensstämmer väl med den egalitära inre struktur som såväl Gottschalk, skärgårdsetnologen *John Gardberg* och sjöfartshistorikern *Olof Hasslöf* pekat på i sina studier om folkliga lagbildningar: likställdhet, demokratiskt förfarande och kollegial bestämmanderätt. Smugglarlagen var små, oformaliserade och internt täta personsammanslutningar. De motsvarade vad som med en nutida term kallas mikroföretag, som i allmänhet endast omfattar fåtal personer.⁴⁸⁶

Utgående från antagandet att ett båtbyrå smugglarlag i medeltal omfattade fyra smugglare och att totalantalet smugglare uppskattats till omkring 70 000 skulle cirka 20 000 smugglarlag ha varit verksamma under förbudstiden. Även om smugglarlagen fungerade som personbolag hade de varken dokumenterad bolagsordning eller överhuvudtaget några konventionella bolagspapper. De var ofta efemära och tillfälliga personbolag som existerade endast för en eller på sin höjd några smugglarfärder. Båtlagens främsta långsiktiga struktur var personnätverken, vilka dock varierade och som vid behov kunde antingen aktiveras eller förbli passiva. Till en del var smugglarlagen engångsprojekt som genomfördes eller misslyckades, men som okomplicerat kunde anpassas till marknadsutsikterna och förändringar i verksamhetsmiljön. Smugglarlagens styrka låg i den persongemenskap som fokuserade på uppgiften samtidigt som den enkla och rudimentära affärsorganisationens hade en fördel i flexibiliteten. Medlemsammansättningen kunde lätt modifieras och varieras och vid behov kunde verksamheten för kortare eller längre tid ligga nere eller upplösas. Företagsorganisationen var även lätt att starta upp igen då omständigheterna åter tedde sig gynnsamma. Personalomsättningen torde ha varit betydande p.g.a. utströmningar av medlemmar som visat sig olämpliga, avgångar eller fortgående nykrekryteringar.

Spritsmugglingens karaktär av bisyssla

En betydande del av de personer bland småfolket som olovligt förde in sprit torde ha utövat sin företagsverksamhet som bisyssla och hobby på sin fritid eller under perioder av sysslolöshet. Hanteringen var förmodligen ytterst ofta ett komplementärt och säsongbetonat näringsfång. Rönen från Sociala specialundersökningar 1919-24 ger en allmän bild av de årstidsmässiga

⁴⁸⁶ För sin kärleks skull. Artikel i Borgåbladet 4.10.1884, Där man fiskar spritdunkar från isvakar. Ett bättre spritbeslag natten mot i går i Spjutsund. Artikel i Borgåbladet 17.12.1927, Uppdiktad smugglarhistoria. Artikel i Borgåbladet 23.2.1928, Gardberg 1931, 99-152, Hasslöf 1980, 46-47, Sundnäs-Kjellman-Eriksson 2006, 62-63.

fluktuationerna inom den illegala sprithanteringen. Sålunda fällde domstolarna 41 % av sina domar under de fyra höstmånaderna september-december medan 59 % av domarna fördelade sig på de övriga åtta månaderna. I medeltal föll sålunda under tiden mellan januari och juli drygt sju procent av domarna per månad medan motsvarande siffra för höstmånaderna var tio procent. Dessa uppgifter avser emellertid samtliga typer av brott mot förbudslagstiftningen och den olovliga spritinförseln fördelning på de olika månaderna har inte specificerats. Medan i synnerhet den olovliga utminutereringen, lagerhållningen och tillverkningen torde ha fördelat sig tämligen jämnt mellan årstiderna skedde en ansenlig del av den illegala spritinförseln under augusti och september. Såväl årstiden som väderleksförhållandena gynnade då den sjöburna spritsmugglingen eftersom nätterna var mörka och de kraftigare höststormarna vanligen satte in först senare.⁴⁸⁷ Då handläggningen i domstolarna skedde några veckor efter att myndigheterna ertappat spritsmugglarna kulminerade antalet domar först under höstmånaderna september-december. Till en del återspeglades den ökade införseln av sprit över tullgränsen också i ett ökat antal domar för sprittransporter till lands – eftersom spritpartierna efter att ha landsatts vid strandlinjen transporterades vidare inåt land med bilar och hästar.

Det kan förmodas att rätt ansenliga grupper av spritsmugglare som i tull- och polisförhör uppgav sig vara arbetare i själva verket var säsongarbetslösa eller undersysselsatta. Även om dessa arbetare för tillfället inte hade något anställningsförhållande kan de ha uppgett sig som arbetare och avsett sin sociala status. I Sociala specialundersökningar VI för 1919-24 konstaterades också att för de personer som överträtt förbudslagen "ofta uppgivits någon av deras tidigare sysslor även om dessa varit av tämligen tillfällig art och att personerna ifråga sålunda rättare borde hänföras till sådana som vanligen gå sysslolösa".⁴⁸⁸

En omständighet som försvarade de sysselsatta arbetarnas och fackarbetarnas praktiska möjligheter att engagera sig i spritsmuggling var att dessa till största delen utförde sitt arbete under dagstid från måndag till lördag. Det kan därför inte ha varit alldeles lätt att förena dags- och fabriksarbete med spritsmuggling som oftast måste förläggas till friskiften, fritiden på kvällar och nätter, lördagar efter arbetstidens slut eller söndagar. Då ett jämförelsevis stort antal arbetare ändå deltog i spritsmugglingen torde det därför delvis ha varit fråga om särskilt daglönare, säsongarbetare och arbetslösa som då de för tillfället saknades sysselsättning eller var lediga från arbetet engagerade sig i smuggelverksamheten. Under tider då de ekonomiska konjunkturerna var svaga förekom det att sysslolösa i större mängd sökte sig till spritsmugglingen. Sålunda uppgav polischefen i Tammerfors hösten 1931 att under det senaste året "många arbetslösa slagit sig på spritsmuggling".⁴⁸⁹

⁴⁸⁷ Sociala specialundersökningar VI 1925, 55, Filpus 2001, 125.

⁴⁸⁸ Sociala specialundersökningar VI 1925, 29-30.

⁴⁸⁹ Sprit per båt även i inlandet. Böterna leda bara till ökad smuggling. Polischef berättar om spritnytt i Tammerfors. Artikel i Hufvudstadsbladet 8.10.1931.

Varför blev det folkliga deltagandet i spritsmugglingen så omfattande?

De registrerade entreprenörerna i Finland hade lämnat in näringsanmälan, registrerat sina företag och bedrev till stor del laglig näringsverksamhet. Därutöver fanns det emellertid särskilt på landsbygden ett tämligen stort antal personer som bedrev enskild affärsföretagsamhet inom ekonomins informella sektor. Verksamheten torde ofta ha haft karaktären av bisyssla och skedde utanför företagsregistreringen, statistikföringen och myndighetskontrollen i form av företrädesvis tillhandahållande av tjänster och småhandel av mer tillfällig eller bestående art.

Termen informell ekonomisk sektor började användas först 1955, men fenomenet har funnits i alla länder och är lika gammalt som regleringen av näringsverksamheten. Den informella ekonomiska sektorn bildar emellertid ingen självständig och separat hushållning utan är dynamiskt förenad med den formellt reglerade sektorn. De bägge sektorerna är i varierande grad mer eller mindre integrerade med varandra och även komplementära. I en undersökning om förhållandena i Dalarna baserad på 1933 års levnadskostnadsundersökning framgick det att landsbygdsbornas informella inkomster motsvarade 28 % av de öppet redovisade inkomsterna. För hela undersökningspopulationen som inkluderade även städerna utgjorde andelen 15 %. Med den ökande urbaniseringen minskade den informella ekonomiska sektorns volym och betydelse eftersom det informella mångsyssleriet på landsbygden var främst jordbruksbaserat.⁴⁹⁰

Antalet enskilda aktörer inom den informella sektorn kan p.g.a. dess formlösa, svårgenomträngliga omfattning och avsaknaden av relevant statistik inte preciseras. I Förenta Staterna kallades dessa "mycket små hemmaföretag" (very small home enterprises). Hemmaföretagen drevs på deltid, halvt om halvt på hobbybasis, eller fyllde i övrigt en endast marginell roll i det ekonomiska livet. Konkret var det fråga om småskalig affärsverksamhet som uthyrning av rum, anspråkslös förplägnad, mindre virkeshuggning och grustäkt, försäljning av lantbruksprodukter, jaktvilt och fisk, hemsömnad, snickeri- och måleriarbete, keldjursavel, skrivtjänster, från dörr-till-dörrförsäljning utförd av barn och liknande. Inte heller i Förenta Staterna gick det att statistikföra dessa aktörer, men deras antal torde ha uppgått till minst hundratusentals.⁴⁹¹

Deltagarna i smugglarlagen i Finland uppvisade flera liknande drag som med dessa utövare av deltids- och tillfällighetsaffärer: det informella tjänsteutbudet, den diskreta varu- och tjänsteomsättningen, det praktiska och obyråkratiska greppet, den smidiga flexibiliteten och förmågan att snabbt anpassa sig till växlande riskbilder och förändringar i omgivningen. Utrymmet för informell affärsverksamhet var under förbudstiden tämligen stort då de kommunala skattenämnderna saknade effektiva möjligheter att övervaka den. Först när omsättningsskatten på varor och tjänster infördes 1941 skärptes i någon mån kontrollen då de registrerade företagen blev omsättningsskatteskyldiga liksom de enskilda aktörer som bedrev mer omfattande affärsverksamhet.

För 1924-32 föreligger statistiska uppgifter om förmögenhetsförhållandena hos 5 666

⁴⁹⁰ Henry 1978, Henry 1981, Harding-Jenkins 1989, 47-50, 172-181, Teichert 1993, Johansson 1996, 216-223, Ellickson 2008, Shadow economies and irregular work in urban Europe: 16th to early 20th century 2011, Informal economy. https://en.wikipedia.org/wiki/Informal_economy

⁴⁹¹ Problems of Small Business 1941, 249, Hjerpe-Mauranen-Schybergson 1986, 13,26.

personer som dömts för brott mot förbudslagstiftningen i Finland dvs. för olaga import (smuggling), transport, lagring och försäljning av alkohol. Hela 56,2 % hänfördes till gruppen ”Dåliga förmögenhetsförhållanden” medan ytterligare 9,4 % betecknades som ”Utfattiga”. Gruppen ”Goda förmögenhetsförhållanden” utgjorde 11,5 % medan 12,6 % karakteriserades som ”Medelmåttiga”. För 10,2 % saknades uppgifter, men då också denna grupps förmögenhetsvillkor förmodligen nästan alltid var anspråkslösa innebär det att omkring $\frac{3}{4}$ av de personer som dömts för brott mot förbudslagstiftningen levde i antingen dåliga eller synnerligen dåliga ekonomiska omständigheter. Också uppgifterna om utbildningsnivå visar att de flesta dömda tillhörde de folkliga lagren. Av 1319 som dömdes 1923-26 betecknades endast 32,8 % som ”skolgångna”, vilket torde ha inneburit att de genomgått folkskola. Under hela perioden 1923-32 var det endast 30 eller 0,5 % som avlagt mellanskolan.⁴⁹²

Spritsmugglingen som parallellfenomen till guldrusher och lottospel

Det folkliga engagemanget i spritsmugglingen under förbudstiden kan ses som ett parallellfenomen till den populära entusiasmen och förväntningen inför guldrusher, lottospel, gambling och spelautomater. Personer som lever i torftiga förhållanden har konstaterats agera mer kortsiktigt och risktagande än personer vilkas ekonomiska situation är mer tillfredsställande.⁴⁹³

Perioden från 1830-talet fram till sekelskiftet 1900 såg 17 s.k. guldrusher: åtta i Förenta Staterna, fem i Kanada, två i Australien, en i Sydafrika och en i Nya Zeeland. Dessa lockade miljoner fattiga och förhoppningsfulla män från ett stort antal länder till guldfälten för att gräva sig till välstånd och rikedom. Guldrushen i Kalifornien 1848-55 präglades emellertid av kaos, våld och storskaliga stölder. En del kasinoägare och spelare blev rika varvid praktfulla städer som San Fransisco byggdes. Svält, umbäranden och svåra levnadsförhållanden utmärkte guldrushen i Klondyke, i Yukondalen i Kanada 1898-99.⁴⁹⁴ Ett belysande exempel erbjuder även staden Nassau på Bahamas i början av förbudstiden i Förenta Staterna. Staden blev ett anlitat tillhåll för sprituppköpare, gangstrar och sjömän som deltog i spritsmugglingen. Nassau har beskrivits som ”en replika av ett amerikanskt gruvlager under guldrushens höjdpunkt”. Kolonin av inflyttare och löst folk upprätthöll inom sin egen krets en intern rättsordning som de lokala myndigheterna ingrep i endast i det fall någon genuint lokal invånare beröddes. Dyliga guld- och spritrusher har främjat uppkomsten av banditgång i områden med svag brottsbekämpning och snabbt expanderade s.k. ”guldgrävarstäder” (boomtowns).⁴⁹⁵

I början av 1951 uppstod en liten guldrush i Finland efter att den svenska kvällstidningen Expressen skrivit att guldklimpar hittats i massor vid Lemmenjoki i Lappland. Också bildtidningen Se bidrog till att öka intresset med ett reportage om de enorma guldförråden i

⁴⁹² Till straffanstalterna nyinkomna tutkthusfångar enligt civilstånd och familjeförhållanden, trosbekännelse, bildningsgrad och förmögenhetsvillkor m.m. Brottsligheten 1924.32. III. Avtjänning av straff. Brotsstatistiken.

⁴⁹³ Eschenbach 1966, 350-351, Fattigmansskatten. Kolumn av Torsten Fagerström i Hufvudstadsbladet 20.2.2021-

⁴⁹⁴ Napoleoni 2009, 14.

⁴⁹⁵ Asbury 1968, 249, Roth 2014, 159.160, Boomtown. [www.https://en.wikipedia.org/wiki/Boomtown](https://en.wikipedia.org/wiki/Boomtown)

ödeområdena söder om Enare träsk. Följden var att hundratals guldvaskare strömmade till. I en skildring nämndes hur den lokale samnen *Korpinen* betalt 210 000 mark för sin inmutning vid Lemmenjoki och inemot 300 000 mark för verktyg, utrustning och förnödenheter. Han berättade sommaren 1950 att vaskarna tidigt på våren fört ”ut sina grejer den långa vägen över fjäll och moras. I maj far de för att med varmt vatten tina upp den frusna jorden och så börja arbetet som pågår till hösten. Stundom finns det här 200-300 vaskare som talar olika tungomål, men alla lider de av samma sjukdom, guldfebern”.⁴⁹⁶

Också sommaren 1951 var ett par hundra guldvaskare sysselsatta vid Lemmenjoki varvid ett reportage belyste förhållandena: ”De stryker omkring med valkar i nävarna, dynamit och vaskpanna i ränseln och ofta med ett frihetskomplex som gör det hur svårt som helst för dem att gå normalt betalda dagsverken”. Affärsmannen *Kullervo Korhonen* lät transportera en Hullu-Jussi grävmaskin till Lemmenjoki där han höll tio man i arbete. Det tog 19 dygn att föra grävmaskinen från närmsta landsväg till inmutningen. Stridsflygaren i avsked *Johan Lindström* flög post, makaroner och annan proviant åt guldvaskarna från flygfältet i Ivalo till Jäkäläpää där ett litet flygfält röjts. Inför Olympiasommaren 1952 planerade han att utvidga trafiken och ”flyga dollarturister direkt från Rovaniemi till ett alltigenom äkta guldgrävarläger 35 mil norr om polcirkeln”.⁴⁹⁷

Lotto och andra populära penningspel utövas i större utsträckning av befolkningsskikt med låga inkomster än av höginkomsttagare. I *Finland* kom 2019 omkring 62 % av de statligt auktoriserade penningspelens inkomster på 1 691 miljoner euro från 72 000 personer, vilka till övervägande del var arbetslösa eller permitterade med månatliga inkomster på 500-1 000 euro. Bakgrunden till detta mönster är att personer som upplever sig som fattiga agerar mer kortsiktigt och riskbenäget än andra grupper. Enligt en undersökning utförd av Institutet för välfärd och hälsa (THL) 2021 svarade tre procent av spelarna för hälften av penningspelens inkomster. En knapp tredjedel av spelarna hade spelproblem och var mottagare av arbetslöshetsunderstöd, invalidpension eller utkomststöd.⁴⁹⁸

I *Sverige* konkluderade en statlig utredning 1910 att det i avsevärd utsträckning var företrädare för ”s.k. småfolk” som köpte lotter i de statliga och offentligt kontrollerade lotterierna: mindre bemedlade, fabriksarbetare, småhantverkare, handelsbiträden, lägre tjänstemän och motsvarande.⁴⁹⁹ Deltagandet i lotterierna har emellertid karakteriserats som utbrett om än måttligt och det är oklart hur spelarna faktiskt fördelat sig mellan småfolk och medelklass. I Sverige verkade 1772-1841 ett statslotteri, som närmast endast ståndspersoner hade råd att delta i. Efter att statslotterierna igen inleddes 1897 deltog företrädare för alla samhällsskikt.

⁴⁹⁶ Som guldvaskare i Lappland. Artikel av signaturen Algot i Vasabladet 2.8.1950.

⁴⁹⁷ Guld och komplex. ”Ett spadtag och jag är rik”. Artikel av signaturen Merriman (= Rolle Ståhlström) i Nya Pressen 27.10.1951.

⁴⁹⁸ Lotto myy parhaiten siellä, missä tulot ovat pienet. Artikel i Helsingin Sanomat av Anu-Elina Ervast och Joonas Laitinen 21.9.2019, Fattigmansskatten. Artikel av Torsten Fagerström i Hufvudstadsbladet 20.2.2021, Problem med penningspel är vanligt bland dem som får socialt understöd, visar THL-undersökning. Artikel av Frida Holmberg 28.9.2021: <https://svenska.yle.fi/a/7-10006578>

⁴⁹⁹ Husz 2004, 188.

Deltagarna utgjordes sålunda inte uteslutande av småfolk, som dock förmodligen var väl företrätt.⁵⁰⁰

Ytterligare en uttrycksform för den starka folkliga driften att snabbt nå rikedom eller åtminstone välstånd är den riskfyllda chanstagningen i gambling och kasinospel. Under 2003 besöktes staden Las Vegas i Nevada av 35 miljoner personer, av vilka 87 % deltog i något chanstagningsspel. Genomsnittsspelaren spenderade under fyra dagar US\$ 580 vid spelborden eller på spelautomaterna i något av de över fyrtio lokala kasinona. Varje år förlorade spelarna US\$ 6 000 miljoner. Sammanlagt 48 delstater i USA tillåter någon form av gambling och lotto och det finns 150 s.k. indiankasinon (Indian casinos).⁵⁰¹

Synnerligen stora mängder obemedlade emigranter från Afrika, Asien samt Syd- och Centralamerika har under de senaste decennierna varit beredda att ta stora personliga risker för att komma in till Europeiska Unionen och Förenta Staterna. Åren 2014-17 uppskattades antalet illegala immigranter i Europeiska Unionen vara fyra till fem miljoner medan drygt 29 000 personer beräknas ha drunknat eller dött 2014-22 under försöken att nå gränsen. Antalet illegala immigranter i USA bedöms uppgå till elva miljoner och sedan 1994 förmodas omkring 10 000 personer på väg mot gränsen ha dött.⁵⁰²

---

⁵⁰⁰ Ibid., 183-285.

⁵⁰¹ Northrup 2006, 325-326.

⁵⁰² More than 5,000 Deaths Recorded on European Migration Routes since 2021:IOM. [iom.int/news/more-5000-deaths-recorded-european-migration-routes-2021-iom](https://www.iom.int/news/more-5000-deaths-recorded-european-migration-routes-2021-iom), Migrant deaths along the Mexico-United States border. [En.wikipedia.org/wiki/Migrant](https://en.wikipedia.org/wiki/Migrant)

SPRITSMUGGLARNAS FRAMGÅNGAR OCH MISSLYCKANDEN

Här är avsikten att utvärdera vilken gynnsam eller destruktiv effekt spritsmugglingen hade för aktörernas del. I vilken utsträckning förbättrade den illegala sprithanteringens smugglarnas personekonomi och förmögenhetsförhållanden? En följdfråga gäller den ekonomiska kostnaden för motgångar och de ekonomiska förluster spritsmugglingen gav upphov till. Vilket ekonomiskt och socialt pris kom spritsmugglarna att betala för sin olovliga näringsverksamhet? Inledningsvis presenteras en rad populära belägg för hur spritsmugglarna förmodats ha dragit nytta av försäljningsintäkterna från den illegala spritinförseln. Dessa belägg består framför allt av personliga och visuella intryck av att smugglarna använde den vinst de erhållit för nyttiga konsumtionsinvesteringar som i anläggandet av plåttak, nybyggen samt anskaffning av konsumtionsartiklar som symaskiner, väggur, radiomottagare och skinnrockar. Här dryftas relevansen av dylika iakttagelser liksom graden av deras tillförlitlighet.

Därefter fokuserar framställningen på spritsmugglarnas deficit genom att analysera de dödsfall som inträffade i samband med den olovliga alkoholhanteringens, de talrika fylleridomarna och de menliga följder sprittrafiken fick för smugglarnas sociala relationer. Ett fenomen som särskilt uppmärksammas är spritsmugglingens karaktär av social protest. Avslutningsvis ingår ett avsnitt om vad som här kallas spritsmugglingens politiska ekonomi och som i hög grad relativiserar uppfattningen om den olovliga sprithanteringens lönsamhet.

Plåttaken, symaskinerna och vägguren i skärgården

I den populära opinionsbildningen har bilden förmedlats att huvuddelen av spritsmugglarna erhöll tämligen lätt förtjänade intäkter från den illegala införseln av alkohol. Enligt denna uppfattning använde i synnerhet spritsmugglarna i skärgården de ansevärd inkomster de erhöll av försäljningen av sin smuggelsprit till inköp av standardhöjande konsumtionsartiklar i hushållen. Därtill företog de produktiva investeringar i nya motorbåtar, bättre fiskeredskap m.m.

Här infinner sig frågan huruvida ett konsumtionsbeteende och investeringar av detta slag kan beläggas och kopplas till intäkter från illegal sprithantering. I populära framställningar om spiritsmugglingen har inkomsterna från spiritsmugglingen betonats. Däremot har vanligen det ekonomiska avbräck smugglingsverksamheten medförde uppmärksamats endast i förbigående. Även om populärlitteraturen inte tiger om de fall där spiritsmugglarna blev fast, dömdes till straff och även fick spritlasten, båten eller bilen beslagtagna beskrivs dylika incidenter närmast som oturliga episoder av rätt marginell betydelse.

Tämligen uppenbart är visserligen att en del spiritsmugglare bland småfolket åtminstone under någon tid kunde erhålla ansevärda tilläggsinkomster från spiritsmugglingen. Den rurala befolkningen i skärgården ägnade sig traditionellt åt mångsyssleri, vilket innebar att de kombinerade två eller flere näringsfång som småbruk, fiske, sjöfågels- och säljakt, äggtäkt m.m. med småskaliga båtbyggen och transporter och handel i förtjänstsyfte.⁵⁰³ Då spiritsmugglingen spred sig torde intäkterna från spiritsmugglingen och -förmedlingen rätt ofta ha passat väl in i traditionen av mångsyssleri. Nyanskaffningar av båtar och fiskeredskap, jaktgevär, konsumtionsvaror och nybyggen har med all sannolikhet i hela skärgårdsområdet åtminstone i någon utsträckning finansierats med inkomsterna från den illegala sprithantering. Det är också möjligt att enstaka män för kortare perioder övergått från de traditionella näringsfången till periodiskt heltidsvärv som yrkessmugglare.

Företvarande fattigvårdsinspektören, hovrådet *Gustaf Adolf Helsingius* dryftade i flera artiklar i mitten av 1920-talet förbudslagen och spiritsmugglingen. I början av 1926 berättade Helsingius hur han under de senaste fyra åren rest omkring i svenskbygderna som föredrags-hållare varvid han passerat hundratals fiskarkojor i Nyland och Åboland. Han hade betraktat dessa från ångbåtsdäck samt motor- och segelbåtar och även personligen ibland besökt fiskarnas bostadshus. Han sammanfattade sina intryck: ”En stor del av dessa fiskartorp har på senaste åren undergått en märklig förändring. Stugan är tillbyggd och nymålad, takåsen är höjd, nere vid bryggan gungar en motorbåt. Allt vittnar om en sorgfri utkomst”. En anonym nämndeman som han träffade på onämnd ort kommenterade situationen: ”De hava alla blivit välmående genom sin sprithantering”. Bakom den prydliga bilden av ”de rika torpen” var enligt Helsingius det moraliska läget emellertid fördärvligt: ”Där är intet regelbundet arbete, blott nu och då en spännande nattlig färd med motorbåten och däremellan stadsresor i fåfånglighet, i sus och dus. Sönerna äro utsvävande dagdrivare, halvblinda och förslappade av estsprit; döttrarna kunna icke dra ett skapligt årtag mera. På stadsresor och danser har det gått på tok med mången av dem. Vid senaste höstting förekom fyra mål av fosterfördrivning och ett om barnamord”.⁵⁰⁴

Helsingius torde ha varit motståndare till förbudslagstiftningen, varför hans utsagor är att uppfatta som argumentering mot denna. Han överdriver både då han framställer det påstådda välståndet hos fiskartorpen som ett allmänt mönster som skapats av smuggelintäkterna och då

⁵⁰³ Svets 2012, 36-40.

⁵⁰⁴ Spiritsmugglingen för ofta till rikedom, men alltid till fördärv. Intryck av huru yttre välmåga, men inte förnuft satt sin prägel på skärgården. Artikel av G.A. Helsingius i Västra Finland 19.1.1926.

han understryker den påstådda degenerationen bland fiskarbefolkningen som ett likaså utbrett fenomen. Ingendera bilden är emellertid som sådan trovärdig utan snarare torde Helsingius ha generaliserat utgående från enstaka fall han personligen bevittnat eller hört talas om.

Skärgårdsbefolkningen hade fortgående ett mycket stort behov av bruksbåtar för fiske och transporter. Från 1910-talet till och med 1930-talet skedde en allmän övergång från segeldrivna båtar till motorbåtar. I Gustavs fanns det under 1910-talet en och annan motorbåt, men enligt en lokal berättare kom de ”riktigt först då spriten började forslas”. På Åland uppgick de motordrivna fiskebåtarna 1925 till 175, 1930 till 502 och 1934 till 792. Under den ifrågavarande nioårsperioden ökade antalet således 4,5 gånger. Ökningen av antalet motorbåtar sammanföll enligt etnologen *Nils Storå* med spritsmugglingens omfattning då det största antalet motorbåtar fanns i de åländska kommuner där spritsmugglingen gav upphov till ett ekonomiskt uppsving. Det var fråga om kommuner där strömmingsfisket gått tillbaka. Avbräcket kompensades av spritsmugglingen, vars intäkter möjliggjorde anskaffningen av båtmotorer samtidigt som behovet av snabbgående motorbåtar ökade.⁵⁰⁵ Även om det är sannolikt att spritsmugglande skärgårdsbor använde sina smuggelinkomster för förvärv av motorbåtar var övergången till dylika samtidigt en del av den dåtida allmänna moderniseringen av transportmedlen. Det är därför inte möjligt att precisera spritinkomsternas roll i finansieringen av motorbåtarna, men den torde ha varit betydande. Motorbåtarna användes dock inte uteslutande för smuggling utan hade fortgående en huvudroll som bruksbåtar för fiske och transporter.

Antalet bilar i skärgården förblev ringa fram till 1960-talet, men en och annan transporterades dit med båt från mitten av 1920-talet. Sålunda ägdes de första bilarna i Korpo från 1926 av handelsmannen och spritsmugglaren *Hjalmar Mäkelä* även om han i huvudsak använde dem för transport av varuleveranser från ångbåtsbryggorna och för persontrafik. I Gustavs uppges en bonde under förbudstiden ha skaffat sig en bil för intäkterna från spritsmugglingen. Spritsmugglaren *Jonne Leppäluoto* i Vittisbofjärd (Ahlainen) använde sig senast från 1927 av såväl motorcyklar som bilar för sina forslingar. I kustbyn Molpe i Korsnäs i Sydösterbotten uppges de första bilarna ha förvärvats enkom för trafiken med smuggelspriten.⁵⁰⁶ Också det ökade bruket av bilar ingick emellertid i den allmänna moderniseringen av samhällsförhållandena. Inte heller ifråga om anskaffningen av bilar går det att precisera vilken betydelse smuggelintäkterna hade även om de förmodligen var synnerligen stora. Bilarna var dock inte uteslutande insatta i smuggeltrafiken utan användes på fastlandet i första hand som transportmedel i ordinär stads- och landsbygdstrafik.

Det har hävdats att lokalbefolkningen i Rimito använde intäkterna från spritsmugglingen för inköp av symaskiner och väggeklockor till hushållen, personliga skinjackor, målning av husen och på Brändö för byggandet av plåttak.⁵⁰⁷ Åbosmugglaren *Viljo Koivunen* har uppgett

⁵⁰⁵ Ålands Fiskarförening 1927-77 (1977), 8, Storå 1998-1999, 288-289, Lettinen 2006, 70.

⁵⁰⁶ Wickström 2020, 167-169, Nyström Forsén 2021, 16, Ylimaunu 2022, 394, uppgifter meddelade av Eva Lettinen i Iniö.

⁵⁰⁷ Intervju med prof. Niilo Ilola. Historiallisten seurojen muistitietotoimikunta, Salakuljetus, Vol. 18, Riksarkivet, Dahl 2003, 33, Smugglingen gav bönder plåttak. Artikel av Uffe Johansson i Hembygden Nr. 4 2003, 4, Wickström 2013, 178-182.

att de ersättningar skärgårdsborna fick för sin hjälp till smugglarna förbättrade deras ekonomiska situation så att blänkande plåttak började uppenbara sig. Också bostäderna sattes i skick samtidigt som gårdarnas tomter pryddes med stängsel och grindar.⁵⁰⁸ Under 1920-talet byggde spiritsmugglarbröderna *Martin, Risto, Ruben* och *Rurik Andsten* i Österudda på Sandö i Nagu en ny bostadsbyggnad åt familjen som omfattade tio personer. Huset skall ha bekostats med intäkter från spiritsmugglingen. Enligt öbon *Ralf Danielsson* på Lökholm i Nagu byggdes familjens hus under 1930-talet med spritpengar och han uppgav att också många andra "rustade upp sina hus när de fick råd".⁵⁰⁹

I en anonym tidningsintervju i augusti 1930 berättade en fiskarbonden i Skärgårdshavet om hur intäkterna från spiritsmugglingen disponerades. Namnet framgår inte, men på basen av flera detaljer kan slutsatsen dras att det rörde sig om *Edvard Danielsson* på Brunskär i Korpo. Denne uppgav: "Förtjänsterna ha endels förskingrats och förlorats, men större delen har placerats i motorbåtar, nybyggda gårdar, i storryssjor och strömmingsnät, i notar och ryssjor, i radioapparater och symaskiner – välstånd och lyx ha de betytt för många, och betänk vad en sjurörsradio eller en Singer extramodel skänkt av glädje åt en fattig fiskarfamilj vid havsbandets yttersta gränsområde". Stora pengar hade visserligen för berättarens vidkommande åtgått till advokaterna i staden och ännu större gått åt till förluster av beslagtagna motorbåtar: "Men ändå, torparfolket på utön som före förbudslagen voro de fattigaste av alla fattiga, hade nu pengar som löjor i en solig vik" till en följd av att förtjänsten på en enda natt kunde uppgå till 20 000-30 000 mark.⁵¹⁰ Danielssons hus i två våningar på Brunskär skall enligt *Ellen Skog* som var *Hjalmar Mäkeläs* systerdotter ha byggts med spritpengar.⁵¹¹

Flera uppgifter i Danielssons berättelse håller emellertid knappast streck. I Korpo fanns det år 1910 inte mer än 791 hektar odlingsmark fördelad på 291 odlingar, vilket innebär att odlingarnas (hemmanens) genomsnittstorlek inte var större än 2,7 hektar. Antalet torp var inte fler än nio. Däremot uppgick antalet marklotter för backstugusittare till 246 – vilka med sina stugor allmänt visserligen kallades torp trots att de inte i kameral mening var det. De flesta backstugusittarlotter fanns på huvudön och måhända endast något tiotal på karga holmar och skär. Backstugusittarnas utkomst var synnerligen torftig, men deras antal var inte stort. I Korpo fångades 1919 drygt 667 000 kg fisk, främst av invånarna på Utö, Jurmo, Söderskär, Brunskär, Österskär, Elvsjö och Lempersö. På dessa utöar fanns det några tiotal fiskarfamiljer, av vilka de flesta var hemmansägare som bedrev även fiske. De genomsnittliga dagsfångsterna för fiskarhushållen torde ha uppgått till endast drygt 20 kg.⁵¹²

Det var därtill vanligt att barnen i backstugusittarfamiljerna sökte sig bort i de högre tonåren för arbete och utkomst. Även om det är uppenbart att en del av dessa "fiskartorpare"

⁵⁰⁸ Viljo Koivusen haastattelu 2012, 22-29, Viljo Koivunen. Salakuljettaja muisteleee. Yle.fi/aihe/artikkeli/2011/04/07/salakuljettaja-muisteleee

⁵⁰⁹ Wickström 2020, 73, 93.

⁵¹⁰ Bland sjöbussar och spiritsmugglare i de yttersta skären. Artikel i Borgåbladet av signaturen Pontus (= Helmer J. Wahlroos) 30.8.1930.

⁵¹¹ Holmroos 2014, 94-95.

⁵¹² Suomenmaa. Maantieteellis-taloudellinen ja historiallinen tietokirja III. Turun ja Porin lääni 1921, 101

engagerade sig i den illegala spritinförseln kan deras antal knappast ha varit större än på sin höjd några tiotal, om ens det. Det är visserligen mycket sannolikt att smugglande fiskartorpäre använt intäkterna från spritsmugglingen till förbättring av sina usla ruckel och investeringar i motorbåtar och fiskeredskap eftersom de förutvarande var nedslitna och otjänliga. Inte desto mindre är Danielssons utsagor om välstånd och lyx överhuvudtaget inte trovärdiga. Småfolkets levnadsförhållanden i Korpo var under hela förbudstiden synnerligen anspråkslösa och till en del på gränsen till misär. En och annan symaskin och radioapparat kan inte desto mindre ha blivit inköpt. Den främsta vägen till ett knappt välstånd var i de flesta fall emellertid inte spritsmuggling utan inflyttning för arbete i någon större by, Pargas köping, Åbo eller något annat befolkningscentrum.

Det är sannolikt att fastigheter och bostadsköp i någon mån finansierats med spritintäkter. En bybo i Närpes sålde under förbudstiden smuggelsprit både som groggar i sin lönnkrog och i större mängder för avhämtning. Han skall ha gjort sig en förmögenhet som motsvarade ett litet hemman. Värdet av detta framgår emellertid inte av berättelsen.⁵¹³ Ett jämförelseobjekt utgörs dock av det svedbergska hemmanet i Malax kyrkby som säljaren 1929 värderade till 200 000 mark eller 62 620 euro i nuvarande penningvärde.⁵¹⁴ Under den ekonomiska konjunkturen i början av 1930-talet nedgick hemmansprisen dock med en tredjedel.⁵¹⁵ Ifall köpet i Närpes skedde då skulle det knappast ha varit omöjligt för en strävsam person att förvärva ett dylikt hemman med besparingar från hederligt förvärvsarbete. Den spritlangare som köpte hemmanet kan därtill ha haft också andra tillgångar eller intäkter som bidragit till att finansiera investeringen. Även om hemmansköpet i byhistoriken omnämns som något exceptionellt var händelsen förmodligen i själva verket inte särdeles märkvärdig eftersom fastighetsaffärer och husköp fortgående skedde på regelbunden basis också under förbudstiden.

Någon statistik över antalet symaskiner som sålts i Finland föreligger inte. Trots detta kan en översiktlig bild av symaskinernas roll i moderniseringen av familjeförhållandena återskapas tämligen väl. Symaskinen var den första hushållsmaskinen i Finland och det nordamerikanska symaskinsbolaget *Singer* började 1869 sälja symaskiner i landet. Redan 1883 upprätthöll bolaget en effektiv reklam- och försäljningsorganisation med 19 affärer i Finland. Åren 1885-1943 tillverkade företaget 36 miljoner symaskiner. Under förbudstiden hade *Singer* i Finland filialer på tio orter och lokala agenter på ett hundratal dito. Ett tjugotal av agenterna var verksamma på kustorter som bl.a. Björkö, Hangö, Kalajoki, Kemi, Kotka, Lovisa, Mariehamn, Närpes, Pargas och Terijoki. År 1951 skall det ha funnits *Singer*-symaskiner i hundratusentals finländska hem, vilket tycks bekräftas av att *Singers* instruktionshäften då utkommit i en kvarts miljon exemplar.⁵¹⁶

Svenska *Husqvarna* hade som mest 200-300 symaskinsagenter liksom *Singer* och även

⁵¹³ Bygdeminnen från Nämpnäs – en by vid havet 1991, 60.

⁵¹⁴ Auktion. Annons i Vasabladet 8.2.1929.

⁵¹⁵ Sijilä 1939, 76.

⁵¹⁶ Pienpaineatekokoelma 1810-1944 XIII, *Singer* Vol. 136-127a, 127b, Helsingfors universitetsbibliotek, Vesa 1951, 10, 13-14.

tyska *Kayser* hade sina agent- och butiksnät. Symaskinen var redan under 1800-talet en försäljningsframgång som fanns hos alla folklager, såväl bland rika som fattiga. Därtill användes symaskinen yrkesmässigt av ett stort antal hantverkare, för vilka den var en ofrånkomlig investering. I Tammerfors fanns 1905 symaskin redan i 30 % av arbetarhushållen, likaså i 30 % av handlarnas, gårdsägarnas och forkarlarnas familjer samt i 20 % av medelklassfamiljerna.⁵¹⁷ Under 1920- och 1930-talet blev symaskinerna vanliga på landsbygden och i folkskolorna lärdes flickorna maskinsömnad. Då symaskinerna kunde köpas på avbetalning av kringresande agenter hade de under förbudstiden redan i flera decennier varit tillgängliga och överkomliga för ett stort antal familjer. I Sverige hade 91 % av hushållen symaskin år 1955 som var vanligare än tillgång till rinnande vatten, värmeledning och telefon.⁵¹⁸ Situationen torde ha varit någorlunda likadan också i Finland under efterkrigstiden. Under förbudstiden var symaskiner ännu inte lika vanliga, men kan förmodas ha funnits i en ansevärd del av hushållen.

Rundradiobolaget grundades 1926 och antalet radiolicenser steg från omkring 4 300 till drygt 120 000 år 1932. Antalet radioapparater ökade därmed 28-falt inom sex år. Anskaffandet av radiomottagare var emellertid en del av den allmänna modernisering av samhällsförhållandena som inte var särskilt utmärkande för skärgården. På Åland fanns det år 1930 ännu bara omkring 250 radioapparater och förmodligen var antalet radioapparater per invånare i genomsnitt ännu mindre i skärgårdskommunerna på fastlandssidan. Omkring 85 % av radiolicenserna i hela landet var utställda på finska och 15 % på svenska. Det dröjde ännu flera decennier innan ens huvudbyarna på skärgårdsöarna fick tillgång till elektricitet som kunde driva radioapparaterna. Också skärgården erbjöd ändå en liten marknad. I Åbo ägde spiritsmugglarna och affärskompanjonerna *Into "Hannes" Ibander* och *Oiva Saarinen* från 1927 vid Universitetsgatan 22 i Åbo affären Turun Radio, där radioapparater tillverkades och såldes. Radiobutiksägarna rörde sig i Åboskärgården, men antagligen snarare i smugglingsuppsåt än för att förmedla radiomottagare. Affärsverksamheten utföll emellertid inte väl eftersom radioaffären gjorde konkurs 1930 och den 1932 grundade efterföljaren Oy Turun Radiokeskus hade svag lönsamhet.⁵¹⁹

I början av 1921 då förbudslagen varit i kraft i drygt ett och ett halvt år hävdade Svenska Tidningen att företagsamma smugglare i bl.a. Lovisatrakten redan länge fraktat sina godspartier från havet och att ”mången skärgårdsbo har blivit stormrik på affären”. Ekenäsbornige riksdagsmannen *John Österholm* framhöll våren 1921 hur smuglingen verksamt kunnat främja välståndet hos en del spiritsmugglare: ”Man har sett, huru stora förmögenheter i hast skapats i skärgården; fiskare ha blivit rika, köpt gårdar i kuststäderna eller (flyttat) in till Helsingfors,

⁵¹⁷ Mauranen 2005, 22-28.

⁵¹⁸ Willberg 1988, 17-18, Walldén 1990, 117, 156, 195, 264, Lepistö 1994, 11, Suomen naisen vuosisadat 2005, 58.

⁵¹⁹ Omkring 250 radiomottagare på Åkand. Artikel i tidningen Åland 25.1.1930, Suomen taloushistoria 3 1983, 315, Yli-maunu 2022, 390-391.

där de hålla sig med lyxvåning och stor betjäning”.⁵²⁰ Något exempel eller ens någon närmare antydning om vem som avsågs nämndes emellertid inte. Även om det i sig är troligt att enstaka framgångsrika spritsmugglare skaffat sig kostsamma bostäder i Helsingfors ingick flyttningsrörelsen från skärgården till fastlandsorter i ett övergripande mobilitetsmönster. Urbaniseringsprocessen berodde på såväl s.k. push- som pull-effekter och Helsingfors befolkningssiffra ökade från knappt 150 000 personer vid förbudslagens begynnelse till drygt 200 000 vid tidpunkten för dess upphörande. Det var emellertid inte fråga om att 50 000 spritsmugglare skulle ha bosatt sig i Helsingfors utan om en allmän flyttningsrörelse från såväl kommunerna kring huvudstaden som från hela landet.

Någon nationell statistik över förekomsten av plåttak föreligger inte heller. Under 1800-talet var det vanligt att främst stenhus försågs med plåttak. Takfilten kom till Finland omkring 1870 och järnvägsbyggnaderna på sträckan Åbo-Toijala-Tammerfors belades 1876 med takfilt. I Helsingfors förbjöds de lättantändliga taken av träspånor och pärtor år 1895. Av en statistisk rapport 1900 framgår det att 69 % av bostadshusen i Helsingfors fått plåttak medan 27 % hade takfilt. I Åbo var de motsvarande siffrorna 30 % respektive 35 %, i Tammerfors 11 % respektive 75 % och i Viborg 19 % respektive 69 %. I städerna var således takfilt och plåttak vanliga medan pärttak och takfilt länge torde ha fortsatt att dominera på landsbygden och i skärgården. Det fanns år 1910 elva takfiltsfabriker i Finland. Åren 1924-32 såldes takfilt till en yta av 19 miljoner kvadratmeter varvid måhända 20 000 byggnader försågs med takfilt.⁵²¹

Statistiska uppgifter från Forssa köping 1935 kunde tänkas vara någorlunda representativa för landet som helhet. Av de 715 bostadsbyggnaderna hade 69 % pärttak, 26 % filttak, 12 % plåttak och 3 % tegeltak. Takfilten vann från 1890-talet allt större popularitet eftersom den var förmånligare att skaffa än plåt- och tegeltaken och även kunde läggas av köparen själv eller till en relativt liten kostnad. Den ekonomiska lågkonjunkturen i början på 1930-talet bromsade också anskaffningen av plåttak. Under förbudstiden 1919-32 torde plåttak ha förekommit endast undantagsvis i skärgården eftersom takfilt förmodligen preferades. Hursomhelst var förnyandet av takbeläggningen i skärgården med takfilt och plåtskivor en utdragen förändringsprocess som pågick från slutet av 1800-talet i minst hundra år. I de fall då plåttak anlades under förbudstiden torde det verkligen på ett iögonenfallande sätt ha avvikit från det brukliga, men fallen var förmodligen endast fåtaliga. Det är högst sannolikt att anläggandet av enstaka plåttak på hus som inhyste spritsmugglare noterades av grannar och gav upphov till rykten.⁵²²

Nationalprodukten i Finland ökade 1920-38 årligen med i genomsnitt 3,7 % per capita vilket medförde en avsevärd förbättring av befolkningens ekonomiska situation.⁵²³ Levnads-

⁵²⁰ Syndaflo den i de östnyländska kustsocknarna. Artikel av signaturen V. Sm i Svenska Tidningen 22.2.1921, Remissdebatten i förbudslagsfrågan. Herr Österholms uttalande vid tisdagens plenum. Artikel i Hufvudstadsbladet 28.4.1921.

⁵²¹ Puukari 1954, 6, 15-20, 39, Seppänen 2004, 6-8.

⁵²² Vajaassa viidessä vuodessa hävinneet päreet katoilta. Noin 20 %:lla vähenivät pärekaton viimeisen vuoden aikana. Kunnustus- ja korjaustoiminta kuluneena kesänä erikoisen vilkas kauppalassa. Artikel i Forssan Lehti 15.10.1937.

⁵²³ Ahvenainen 1982, 310.

kostnadsindex som 1921 motsvarat siffran 1 171, steg 1928 till 1 233 för att därefter fram till 1934 nedgå till 903.⁵²⁴ Uttolkad innebär denna sifferserie att utgifterna för en familj i förhållande till inkomsten i genomsnitt steg med nio procent fram till 1928 – det blev med andra ord dyrare att leva. Men 1928 började det vända och fram till 1934 minskade levnads-kostnaderna med 19 %. Den stigande levnadsstandarden förde med sig en utvidgning av utrymmet för privatkonsumtion och förändrade konsumtionsvanorna.⁵²⁵ De medel hushållen fick tillgängliga kunde användas för t.ex. anskaffning av symaskiner, konfektionssydda kläder, väggur och radiomottagare eller för läggande av plåttak och nybyggen. Utmärkande för perioden var förutom den allmänna ökningen av hushållens köpkraft att beklädnadssituationen förbättrades och att bostäderna i synnerhet på landsbygden blev bättre och rymligare.⁵²⁶

Situationen ifråga om fisket som näringsfång varierade. I östra Finska viken gick strömmingfisket starkt tillbaka eftersom den tidigare ryska marknaden föll bort från 1918. Fångsterna fick därför mindre avsättning än tidigare. I Skärgårdshavet fortsatte däremot skärgårdsbefolkningen att fånga och sälja fisk, äpplen, smör hantverksprodukter och roddbåtar till städerna vilket gav skäliga inkomster. Utförseln av fjällfisk som gädda, gös, braxen, lax, sik och abborre med fisksumpar till Stockholm pågick fram till 1939. I Gustavs var några ”fiskeborgare” (kalaporvarit) verksamma som uppköpare och befraktare. Fiskerinäringen var där under 1920- och 1930-talen mer lönsam än åren före världskriget. Inkomsterna användes för inköp av konsumtionsartiklar, förbättrande av byggnadsbeståndet och även i enstaka fall för jordförvärv.⁵²⁷

Fenomenet att inkomster från spiritsmugglingen bidragit till förbättrandet av småfolkets levnadsförhållanden är känt också från *Förenta Staterna* och utgör en parallell till historierna om anskaffningar av plåttak, symaskiner, väggur och radioapparater i Finland. I sin studie om alkoholförbudet i USA har historikern *Andrew Sinclair* pekat på att förbudet ”förde med sig något välstånd till skogsavkrokarna. Jord- och odlingsarrendatorer, fiskare i floddelta och strandbor på Mississippis lerbankar fann hembränningen eller smugglingen med båtar vara mer inkomstbringande än det näringsfattiga jordbruket. Mellan 1920 och 1925 kostade majswhisky i medeltal fem dollar halvlitern och den västindiska rommen betingade ännu mer. Den olagliga sprithandeln blev nästan lika anständig som den var lönande. En student betalade sina studier i teologiseminarier genom att sälja smuggelsprit åt kongressmännen. I Södern motsatte man sig i namn av Konfederationens stolthet och det demokratiska partiet det alkoholförbudet den republikanska regeringen infört. Också de fattiga färgade drog nytta av alkoholförbudet som ägare av ”speak-easy”-lokaler, upppassarpojkar och bärare i hotellen i Södern. Det parallella förbudet av alkohol och prostitution som införts söder om Mason-Dixonlinjen för att tygla de färgade fick den perversa följden att deras förakt för den vite mannens hyckleri ökade. De blev sprit- och horfixare åt sina vita herrar med alla de privilegier

⁵²⁴ Levnadskostnadsindex. Statistisk årsbok 1922-35.

⁵²⁵ Ahvenainen 1982, 311.

⁵²⁶ Ibid 1982, 311-312.

⁵²⁷ Heervä-Joutsamo 1983, 139, 163-164.

som följde med uppgiften att verka som hallickar och förmedlare. Istället för att avhålla från koppleriet började de färgade kontrollera det”.⁵²⁸

Historikern *Neville Williams* har för sin del studerat hur de välbärgade jordbrukarna i Savannah, Georgia profiterade på den olovliga alkoholförseln. I området förekom en livlig smuggling där små motorbåtar bogserade in spritpråmar från depåfartygen utanför territorialvattengränsen. Smuggelspriten forslades sedan vidare med tåg och bilar. Det berättades att farmare i neyden som under årtal inte fått skördar värda ens 100 dollars körde omkring med Cadillac-bilar som en följd av inkomsterna från spritsmugglingen.⁵²⁹

Sammanfattningsvis kan inga definitiva slutsatser dras om den faktiska graden av användning av spritintäkter i Finland för förbättringar av byggbeståndet i skärgården samt anskaffningar av båtar, fiskeutrustning eller konsumtionsartiklar. Det är emellertid mycket sannolikt att försäljningsvinsterna från spritsmugglingen hade någon andel i investeringarna. Samtidigt pågick emellertid en allmän modernisering som sannolikt ägt rum också utan intäkterna från spritsmugglingen, varför dessa endast i någon mån torde ha påskyndat den pågående omvandlingen. Något starkt belägg för att vinsterna från den illegala sprithanteringens skulle ha främjat moderniseringarna i kust- och skärgårdsområdena föreligger emellertid inte. Berättelserna och anekdoterna framstår snarare som enskilda ögonblicksintryck och något överdrivna föreställningar än som faktiska belägg.

Dödsfallen bland spritsmugglarna samt tull- och polismännen

I såväl populärlitteratur som seriösa studier har förbudstiden karakteriserats som “ett brännvinskrig” eller “pirtusota”. Också i Norge har på ett liknande sätt förbudstiden där beskrivits som ett “brennevinskrig”.⁵³⁰ Karakteristikens relevans kan emellertid ifrågasättas då den snarare bottnar i författarnas strävan att marknadsföra sina böcker med hjälp av säljande boktitlar. Projiceringen av förbudstiden som ett spritkrig framstår som affekterad och överdriven samtidigt som den dramatiserar dödsskjutningarna och skottväxlingarna mellan spritsmugglare och tjänstemän. Även om det torde ha inträffat några tiotal dödsskjutningar under förbudstiden bör de ställas i relation till den personkrets som deltog i den illegala sprithanteringens. Antalet personer som olovligt införde sprit torde ha uppgått till minst 70 000 och åtminstone en halv miljon personer medverkade i den förbjudna alkoholhandeln. Endast en ringa bråkdel av dessa var delaktiga i de smugglingsrelaterade våldsbrotten. I civilsamhället var antalet banala våldsdåd med dödlig utgång under samma tid närmare hundra gånger större än de smugglingsrelaterade våldsdåden utan att våldsbrottsligheten för den skull ändå skulle ha uppfattats som något medborgarkrig.

Under förbudstiden var det tull-, polis- och sjöbevakningsmyndigheternas uppgift och lagstadgade plikt att beivra spritsmugglingen – om så behövdes med maktmedel. Spritsmugglarna försökte igen för sin del genomföra införseln så oförmärkt som möjligt. De eftersträvade

⁵²⁸ Sinclair 1962, 310-311.

⁵²⁹ Williams 1959, 249-250.

⁵³⁰ Jyläskoski 1977, Johansen 1985, Kasi 2006, Olin 2012, Ylimaunu 2012.

överhuvudtaget inte någon konfrontation med myndigheterna utan försökte tvärtom i det längsta undvika dessa. De skottlossningar och våldsdåd som förekom inträffade vanligen då tjänstemännen använde sina skjutvapen och tvångsmedel för att förhindra förbudslagsbrott eller då ansatta spiritsmugglare och andra aktörer försökte värja sig eller undkomma. En jämförelse kan göras med vådaskotten i samband med jakten. Ifall det 1919-32 i medeltal årligen förekom några jaktolyckor med dödlig utgång torde dessa dödsvållanden som tillsammans ha varit lika mångs som de smugglingsrelaterade dödsjutningarna. I bägge fallen var dödandet oavsiktligt och bildade ett handlingsmönster som markant avviker från det sätt fälttrupper i krig agerar.

Bruket av termen spritkrig och andra liknande benämningar fick under förbudstiden ett endast marginellt publicistiskt genomslag – trots att den borgerliga pressen i sin kampanj mot förbudslagstiftningen ofta använde ett tillspetsat språk. I Digitala tidningsarkivet ger sålunda söktermerna ”spritkrig” 79 och ”brännvinskrig” endast två träffar för 1919-32, vilket motsvarar 0,2 % av samtliga träffar för ”sprit” och ”brännvin” (42 538 + 6 367). På motsvarande sätt ger sökorden ”pirtusota” 415 och ”viinasota” 39 träffar, vilket motsvarar 0,4 % av samtliga träffar för ”pirtu” och ”viina” (61 806 + 58690). Under förbudstiden förekom det att vinexporterande länder som Frankrike, Spanien, Portugal och Italien hotade Finland med handelsrestriktioner. Pressen visade också i dessa fall benägenhet att beskriva handelsmotsättningarna i krigiska termer. Söktermen ”tullkrig” ger för 1919-32 sammanlagt 346 träffar, 1 122 för ”tullisota”, 202 för ”handelskrig” och 856 för ”kauppasota”. Alla export- och importförvecklingar löstes emellertid i sämja till Finlands fördel eller åtminstone på ett godtagbart sätt i bilaterala handelsförhandlingar. Trots att uttrycken tull- och handelskrig nämndes fem gånger fler (2 526) än sprit- och brännvinskrig (535) var det inte i något skede fråga om allvarlig förvecklingar.⁵³¹ Däremot var relationerna mellan Norge och de vinproducerande länderna tidvis mycket spända med inslag av veritabla tull- och handelssanktioner.⁵³²

Någon tidigare översikt av hur många spiritsmugglare som miste livet i skottincidenter, grundstötningar, haverier och missöden då de utförde sina transporter eller jagades av tull- och sjöbevakningsbåtar eller polispatruller på land föreligger inte. Tulltjänstemän, poliser och sjöbevakare sköt flera tiotals smugglare till döds samtidigt som hundratals sårades eller skadades varvid en del fick bestående kroppsslyten. Däremot sköt eller knivhögg smugglarna tull- och polismän i avsevärt mindre utsträckning. Inte heller föreligger någon översikt av hur många spiritsmugglare som försvann på havet och drunknade under smugglarfärderna.⁵³³

Ett händelsesammanhang som präglas av allmän oklarhet är de personer som åren efter

⁵³¹ Hyvärinen 1969, 15-24.

⁵³² Johansen 1985, 18-21, Johansen 1994, 122-123, Fuglum 1995, 149-155, 256-259, 263-274, 290-303, 328-333, 349-351, 367-370, 381-385, 393-394, 468-470, 480-491, 614-619, Johansen 2004, 35, Kagge 2016, 186-203.

⁵³³ ”Luodit vihelistvät korvissani ...” Intervju med Alexis Nyman i Apu 27.1950, 6, Pirtu kuoleman kaupalla. Intervju med Alexis Nyman i Apu 28.1957, 7, Säteri 1969, 185-187, Ahtokari 1972, 134, Kosonen-Pohjonen 1994, 233-235, Sundbäck 2005, 18, Nordman 2006, 376-377, Gustavsson 2010, 22, Haapanen 2013, 107-113.

1918 års krig sköts till döds längs gränsen på Karelska näset. Namnregistret för utredningen "Krigsdöda i Finland" upptar för åren 1918-22 sammanlagt 38 personer som anges som "skjutna vid gränsen". Antalet dylika fall är för 1918 tre, för 1919 hela 18, för 1920 sju, för 1921 fyra och för 1922 sex. De föreliggande uppgifterna är emellertid för knappa för utredande av vilka av de omkomna var smugglare och vilka som rörde sig i andra avsikter. Förmodligen bar ändå de flesta på sig åtminstone en mindre mängd olovliga artiklar. Det förekom emellertid också att en del gränsöverskridare uppträdde som smugglare eftersom straffen för smuggling var lindrigare än för statliga brott.

Röda Korsets internationella kommitté CICR begärde i december 1920 utredning om fem-sex fall av övergrepp från finländsk sida vid gränsen på Karelska näset. De finska gräns-soldaterna hade rånat burgna flyktingar som kom från Sovjetryssland, avvisat och i några fall dödat dem. Så hade bl.a. statsrådinnan Tschmanskaja rånat och slagits ihjäl med stölar varefter gärningsmännen släpat över liket till den ryska sidan. I framställningen hävdades det även snösmältningen våren 1920 blottat liken efter hundratals omkomna på den sovjetiska sidan av gränsen. De döda i terrängen uppgavs ha dött av hunger, köld eller som offer för rånmord. På finländsk sida bestred gränskommandanten, jägaröverstelöjtnant *Erik Heinrichs* emellertid kategoriskt största delen av uppgifterna. Han medgav dock att de skyldiga i fallen Feodoroff-Nazimoff, Schmidt och Tschmanskaja dömts till fängelsestraff av krigsrätten vid Kexholms regemente. Ett oavslutat fall som gällde änkan och dottern till den dödade f.d. generalguvernören i Moskva Hoerschelmann var ännu under utredning.⁵³⁴ Det kan på basen av kända omständigheter faktiskt förmodas att ett ospecificerat antal lik förekom i terrängen i det sovjetryska gränsområdet, men denna sak kommenterade Heinrichs överhuvudtaget inte.

I sin studie om tullövervakningen på Karelska näset nämner *Janne Nokki* ett flertal anonyma dödsskjutningar. I januari 1919 dödade skyddskårister och finländska soldater en grupp sovjetiska gränsvakter i byn Lasitehdas på den ryska sidan av gränsen. En sinnesrubbad tullvakt i Lipola sköt 1921 en smugglare som dessförinnan sårats i en eldstrid. Vid ett annat tillfälle 1921 försökte en kommunist smuggla socker, skor, te och rubler varvid han avled av de skottskador tullmännen tillfogade honom. I mars 1922 dödade tullvakterna i Lipola två smugglare som visade sig ha gevär som tillhörde skyddskåren. I december 1923 sköt den sovjetiska gränsbevakningen en smugglare från Valkjärvi till döds och i oktober 1924 en fru i en roddbåt på Koskijärvi i Raasuli. Under 1920- och 1930-talet ökade våldsdåden i gränsområdena på Karelska näset. Denna våldsbenägenhet har setts som en följd av att den lokala försörjningssituationen kraftigt försämrades då gränsen stängdes 1918.⁵³⁵

Personuppgifterna om dödsfallen bland spritsmugglare samt tull- och polistjänstemän i Bilaga 1 baserar sig främst på tidningsuppgifter i Digitala tidningsarkivet. De är emellertid inte uttömmande då samtliga rapporterade fall knappast påträffats eller alla dödsfall inte nämnts i tidningarna. Förteckningen upptar 168 omkomna personer, av vilka 146 är spritsmugglare, 20 tull-, polis- och sjöbevakningstjänstemän samt två utomstående. Åtta dödsfall ägde rum

⁵³⁴ Westerlund 1997,1431-142.

⁵³⁵ Pajunoja 1990, 7-11, Nokki 2017, 210, 237, 238-239, 242, 244.

Då sjöbevakningen prejade en motorbåt på spiritsmugglarfärd utanför Russarö 19.9.1931 sköt fiskaren Bror Bäckman med sin pistol matrosen Gideon Wulff till döds. Foto: Lars Westerlunds fotosamling.

på Karelska näset, 64 på Finska viken, 17 i Skärgårdshavet, tre på Åland, 41 på Bottniska viken, tre i Tornedalen, 31 i inlandet och två i Sverige. Av dessa dödsfall hänför sig 152 i strikt mening till förbudstiden och Finland.

Dödssätten hos de personer som miste livet i samband med smuggligen kan klassificeras på något varierande sätt då gränsdragningen mellan olyckor, drunkningar, skottincidenter och ramningar med fartyg och båtar till en del framstår som otydlig. De flesta dödsfallen eller 70 har emellertid här karakteriserats som drunkningar. Tull- och polismän som försökte anhålla spiritsmugglare sköt 38 av dem till döds. Samtidigt dödades två utomstående, vilka bägge var kvinnor. Minst nio spiritsmugglare omkom i attentat utförda av konkurrerande smugglarband och minst fyra spiritsmugglare miste livet i interna uppgörelser. I trafik- och andra olyckor i samband med spritforsling dog 14 spiritsmugglare medan två begick självmord.

Den följande översikten fokuserar på dödsfallens tekniska förlopp. Dessa belyses enligt huvudsaklig typ: drunkningar, skottincidenter, attentat, förfrysningar och transportolyckor. Därtill relateras de iakttagelser som gjorts av den kommitté som 1931 undersökte sambandet mellan våldsbrottsligheten och alkoholhanteringen.

Drunkningar. I de 70 drunkningsfallen var de allra flesta offren spiritsmugglare medan två var tullvaktare, två fyrmästare och två sjöbevakningsmän. Det faktiska antalet drunkningar bland spiritsmugglarna var emellertid förmodligen betydligt högre. Någon översikt av hur många spiritsmugglare som omkom i olyckor till sjöss drunknade eller förfros föreligger visserligen

inte, men det finns indikationer som pekar på ett avsevärt större antal. Statistiska centralbyrån började föra statistik över dödsorsakerna 1926 och det är först från denna tidpunkt det föreligger systematiska uppgifter om antalet drunkningsfall. Vissa antagande kan emellertid göras på basen av statistiken.

Under nioårsperioden 1930-39 miste 32 sjöbevakare livet i olyckor och om cirka 600 sjöbevakare antas ha tjänstgjort under denna tid skulle olyckorna med dödlig utgång ha drabbat omkring fem procent av personalen. Under 29-årsperioden 1918-47 omkom 39 lotsar i tjänsten, vilket motsvarar sju procent av en personal på 520.⁵³⁶ Eftersom spritsmugglarna verkade under likartade förhållanden antyder sjöbevakarnas och lotsarnas olycks- och drunkningsfrekvens ett ansevärt antal haveri- och drunkningsolyckor också bland smugglarna. Som det tidigare framgått förefaller minst 70 000 personer ha infört alkohol olovligt över tullgränsen 1919-32. Dessa smugglare utgjorde till stor del besättningar på småbåtar som särskilt under sensommaren och hösten ofta färdades kvälls- och nattetid och ibland i hård sjö, regnväder, dimma, köld och isbildning: förhållanden som ansevärt ökade sannolikheten för olyckor. Medan sjöbevakare och lotsar tjänstgjorde året runt var spritsmugglingen till sjöss emellertid säsongbetonad, varför dödsfallen bland smugglarna i stor utsträckning kan förmodas ha skett under smugglarsäsongen. Drunkningsfrekvensen var av denna orsak därför mindre än bland sjöbevakare och lotsar. Utgående från antagandet en halv procent av smugglarna drunknade kan storleksklassen för dylika fall ändå röra sig omkring 400 personer.

Under förbuds tiden 1919-32 torde det ha inträffat drygt 10 000 drunkningsfall i finländska vattendrag.⁵³⁷ Det årliga antalet drunknade uppgick 1920 till 745 och antalet årliga drunkningsfall steg med omkring en tredjedel till 986 år 1930. Däremot nedgick antalet senare; 1940 var det 494.⁵³⁸ Det förefaller därmed som om drygt 3 000 fler personer skulle ha drunknat under förbudsåren än dessförinnan och därefter. En bidragande orsak var dålig simkunnighet, inte endast bland allmänheten utan också bland sjöfararna. Det var även tämligen vanligt att personer som färdades på isen gick ned sig och därtill torde ett relativt stort antal barn ha drunknat i strandvattnen i samband med lek och upptåg.

Direktören för fiskförädlingsanläggningen på Lövsjär (Lavansaari) *Perttu Kääriä* deltog under 1920-talet i liten skala i spritsmugglingen och berättade: ”Fastän smugglingen gav extrainkomster var det pris man fick betala dyrt. Smuggelfärderna företogs under mörka och blåsiga nätter för att undvika att bli fast och många båtar försvann på den vägen med man och allt”. Så uppger även lokalhistoriken *Heikki Piispa* som forskat i smugglingskulturen på

⁵³⁶ Luotsikomitean mietintö vuodelta 1952, 48, Säteri 1969, 182.

⁵³⁷ Statistiska centralbyrån statistikförde drunkningsfallen från 1929. Åren 1927-33 uppgick drunkningsfallen till omkring 4 467. Döda enligt dödsorsak. Statistisk årsbok 1929-35.

⁵³⁸ Hukkuneet vuosikymmenittäin 1900-2010. Suomen Uimaopettaja- ja Hengenpelastusliitto. www.suh.fi/tiedotus/hukkumistilastot/pitkan_aikavalin_tilastoja. Dessa uppgifter baseras på tidningsuppgifter och är omkring en femtedel större än det antal som anges av Statistiska centralbyrån. Dess uppgifter baserar sig på dödsattester insända av läkare, men beaktar inte de försvunna personerna.

Lövskär: ”Hela båtlag försvann med man och allt”.⁵³⁹ Kaptenen *E.J.E. Sandell* vid sjöbevakningen nämnde 1931 flera drunkningsfall i området Västertokan-Östertokan utanför Helsingfors: ”Det är nog många smugglare som aldrig kommer tillbaka så här på hösttiden – det är många dystra dramer som utspelas härute (...) Där blev fyra förra hösten”.⁵⁴⁰

I *Sverige* torde omkring 8 400 personer ha drunknat 1919-32 medan antalet drunkningar i *Norge* 1916-25 uppgick till 1 358.⁵⁴¹ I jämförelse med dessa länder var drunkningarna således avsevärt mer frekventa i Finland.

Dödsskjutningar och dödliga knivhugg. I de 57 dödsskjutningarna i samband med att tull- och polismyndigheterna försökte företa gripanden avled 37 spiritsmugglare och 20 tjänstemän. Därtill blev tre tjänstemän dödade av knivhugg. Relationen mellan dessa dödade spiritsmugglare och tjänstemän var därmed ungefär 2:1. De dödsskjutna tjänstemännen var fyra tullvakter och en tullpolis, fem detektiver, fyra poliskonstaplar och en sjöbevakningsmatros.

De våldsamma dödsfall som inträffade i samband med skott- och knivhuggsincidenter då tull- och polistjänstemän försökte an hålla spiritsmugglare uppmärksammades utförligt och inte sällan något affekterat i dagspressen. Denna ofta sensationella och rafflande nyhetsförmedling väckte synnerligen stor uppmärksamhet och influerade opinionsbildningen hos allmänheten. Av alla brott mot liv under förbudstiden utgjorde dessa dödsfall inte desto mindre endast en dryg procent.

Åren 1919-32 inträffade i Finland sammanlagt 4 312 dödsfall som berodde på mord, viljedräp, överfall och slagsmål med dödlig utgång. I genomsnitt innebar detta 308 fall per år under förbudstiden.⁵⁴² Det går emellertid inte att exakt fastställa hur många av dessa som stod i något samband med spiritsmuggling eller fylleri. Vissa tämligen kvalificerade uppskattningar kan emellertid inte desto mindre göras. Då det 1931 företogs exakt 900 obduktioner av mördade, dräpta och våldsoffer visade det sig att 313 personer dött till följd av brott mot liv, 226 var olycksfall och 178 självmord medan dödsorsaken i 137 fall utgjordes av sjukdomar och i 40 fall av alkoholförgiftning. Det kunde också konstateras att 444 dödsfall eller 49,3 % stod i samband med alkoholbruk.⁵⁴³ Även om dessa uppgifter inte i sig belyser spiritsmugglingens roll i de s.k. onaturliga dödsfallen antyder de att drygt ett par tusen av de 4 312 brotten mot liv under förbudstiden var fyllerirelaterade. Uppgifterna hänför sig emellertid uteslutande till berusade offer eller gärningsmän. Antalet smugglingsrelaterade dödsfall i strikt mening var, som framkommit, avsevärt mindre och kan inte med full säkerhet beläggas.

⁵³⁹ Intervju med direktören Perttu Kääriä. Historiallisten seurojen muistitietotoimikunta, Salakuljetus Vol. 18, Riksarkivet, Piispa 2013, 72.

⁵⁴⁰ Patrullering i storm och beckmörker mot förbudet. Helsingfors ... 34,954. Livligt deltagande från skärgården och utöarna. Artikel i Hufvudstadsbladet 7.9.1931.

⁵⁴¹ Drunkningsstatistik. Svenska Livräddningssällskapet. Svenska livräddningssällskapet.se/drunkningsstatistik, Historisk statistik – Helse, sosiale forhold og kriminalitet. 4.12. Dødsfall ved olykker. Dødsfall per år. Drunking. Ssb.no/a/histstat/tabeller/4-12

⁵⁴² Taulukko 47. Kuolleet kuoleman syyn mukaan. Finlands statistiska årsbok 1927-33, Verkko 1944, 100-101, Verkko 1947, 359, Meinander 2009, 234-235.

⁵⁴³ De döda vittna om förbudets sista år. Artikel i tidningen Hangö 8.2.1932.

Benägenheten att utföra våldsdåd var p.g.a. av de sociala förhållandena och våldskulturen exceptionellt stor i Finland i jämförelse med de övriga nordiska länderna. Enligt statistik som publicerades i slutet av 1931 skedde det i Finland 90 dråp per 100 000 innevånare medan de motsvarande siffrorna för Sverige var tre och för Danmark likaså tre. I Norge torde siffrorna ha varit ännu mindre. Frekvensen var sålunda trettio gånger högre i Finland än i Sverige och Danmark och ännu större i jämförelse med Norge. Förbudslagsmotståndarna satte, uppenbarligen något oreflekterat, detta mönster i direkt samband med fylleriförseelserna.⁵⁴⁴

Det är ändå sannolikt att snarare andra faktorer än fylleriet förklarar skillnaden mellan Finland och de övriga nordiska länderna. Efter 1918 års krig fanns ett stort antal såväl registrerade som oregistrerade vapen hos allmänheten. De talrika avrättningarna under kriget hade skapat en modell för våldsamma konfliktlösningar. Det uppgörelsekoncept som omsattes i praktik 1918 levde vidare i civilsamhället med ett påfallande stort antal dråp och mord, även om den finländska våldskulturen också ingick i en längre tradition. Samtidigt torde emellertid en anseelig del av våldsdåden ha varit alkoholrelaterade också i den meningen att gärningsmännen varit något berusade vid förövandet av brotten mot liv.⁵⁴⁵

Attentat mot konkurrerande spritsmugglare och interna uppgörelser. I attentat och interna uppgörelser miste åtminstone tolv spritsmugglare livet. Den enskilda interna uppgörelse mellan konkurrerande spritsmugglare som krävde flest dödsoffer inträffade på estniskt vatten hösten 1931. En konkurrerande spritliga försåg två smuggelbåtar med sprängladdningar på som detonerade på öppna vattnet varvid nio spritsmugglande besättningsmän omkom. Av dessa var sju ester samt en svensk och en finländsk medborgare.

I Finland eller på finländska vatten blev åtminstone fem spritsmugglare dödade i interna uppgörelser med sina kumpaner och konkurrenter.

Dödsfall bland spritsmugglarna förorsakade av förfrysningar och umbäranden. På basen av tidningsuppgifter frös minst åtta spritsmugglare ihjäl på havsisen och i skärgården eller dog av tillstötande umbäranden. I början av 1929 fastnade ett estniskt spritfartyg i isen utanför Estland varvid tre besättningsmän frös ihjäl under de fåfänga försöken att nå land. Samtliga omkomna var ester. En finländsk spritsmugglare omkom senhösten 1933 i skärgården utanför Trosa i Sverige. I början av 1928 hamnade en spritsmugglare i en råk utanför S:t Johannes. Även om han bärgades av sina kumpaner gav dessa honom så mycket sprit att han avled av alkoholförgiftning. Senhösten 1937 började en motorbåt i spritlast läcka i Hitis varvid besättningen räddade sig upp på ett skär. En av smugglarna drack rå sprit direkt ur en kanister med påföljden att han tappade medvetandet eller frös ihjäl.

För att belysa hur utsatta omständigheter spritsmugglare kunde hamna i relateras här ett par händelser där visserligen ingen miste livet. Slaktaren *August Forsström* begav sig 14.11.1924

⁵⁴⁴ Dryckenskap och dråp i Skandinavien. Förhållandena i Finland, Sverige och Danmark. Artikel i Hufvudstadsbladet 22.12.1931.

⁵⁴⁵ Meinander 2009, 235.

med sin motorbåt för att hämta smuggelsprit från ett fartyg vid tremilsgränsen utanför Gam-lakarleby. På väg tillbaka i full spritlast sjönk motorbåten varvid Forsström lyckades ta sig upp på Kallberget söder om Tankar fyr. Det dröjde åtta dygn innan han påträffades och kunde räddas. Utsatt för väder och vind kunde han till en början inte göra upp eld då allt brännbart material på skäret var genomvått. Då han omsider fick en brasa att brinna somnade han och brände händerna illa. Han klarade sig dock med livet i behåll.⁵⁴⁶

I mars 1938 hämtade de åländska fiskarna *Karl Lindholm*, *Elmer Nordqvist* och *Karl Erik Vennström* från Brändö med en öppen motorbåt en större spritlast från depåfartyget *S/s Piri* utanför Kökar. Det blev storm och motorns vattenpump upphörde att fungera. Båten kom att driva under sex dygn innan männen 30.3.1938 kunde ta i land på ett skogslöst skär utanför Hitis. Där nödgades de tillbringa 21 dygn under svåra förhållanden innan de blev räddade. Det snöade och regnade och om nätterna kunde det vara tio minusgrader. Männen försökte bygga ett litet hus av spritkanistrarna, men det var möjligt att sova närmast endast då solen ibland sken om dagarna och värmde upp skäret. Männen hade nästan ingen mat även om de lyckades fånga en del spigg. De sista dagarna hade de bara sjögräs och växtrötter som föda. Dessutom drack de smärre mängder sprit för att hålla sig varma. Spiritsmugglarna upptäcktes först mot slutet av april av fiskaren *John Venberg* på Vänö. De var då i mycket dåligt skick och deras hemfolk hade gett upp hoppet om att kunna få återse dem. Venberg förde dem till Pargas och satte männen i en taxi som förde dem till länssjukhuset i Åbo. Nordqvist hade förfrusit fötterna, varför en fot amputerades. Som en följd av umbärandena blev Lindströms nerver alldeles förstörda och det var även osäkert om Vennström skulle återhämta sig. Kyrkoherden i Brändö *Nils-Olof Sandbacka* som fått nys om smugglingen anmälde männen som i den efterföljande rättegången dömdes till böter och ersättningar på 46 000 mark för försålt gods. Större delen av lasten togs dock om hand av hjälpsamma ordsbor utan myndigheternas vetskap.⁵⁴⁷

Dödsfall som berodde på olyckor i samband med spritforsling.

Enligt tidningsuppgifter miste åtminstone 14 personer livet i samband med olyckor främst under sprittransporter. Dessa olyckor inträffade såväl till lands som till havs.

I slutet av 1924 försökte polisen stoppa en spritbil i Viborgs landskommun. Bilen körde i hög fart ned i ett dike varvid en del av de spritkanistrar som förvarades i baksätet välte över chauffören och krossade honom. En spritbil på väg från Jyväskylä till Viitasaari körde senhösten 1928 ned i vattnet vid färjefästet vid Hännilänsalmi. Chauffören och två passagerare omkom. I Raumo landskommun välte ett hästdraget spritlass i diket varvid körkarlen hamnade under lasset och dog. Sensommaren 1931 körde en bilburen spiritsmugglare av vägen söder om Tammerfors och skadades så svårt att han senare dog.

Våren 1931 hamnade en spiritsmugglare under tåget på banan mellan Viborg och Sordavala

⁵⁴⁶ Spiritsmugglares strapatser i storm och köld. August Forsström återfunnen efter 8 dygns vistelse på ett öde skär. Artikel i Svenska Pressen 27.11.1924.

⁵⁴⁷ Dahl 1976, 179-180, Ylimaunu 2022, 310-311.

och omkom. I slutet av 1932 hade en spritsmugglare klättrat upp på tågtaket och kan ha fått huvudet krossat mot ett brofång i Fredriksberg i Helsingfors. Polisen uteslöt emellertid inte möjligheten att det var spritsmugglarens resesällskap som dödat honom.

Våren 1932 omkom en dykare som utanför Helsingfors försökte bärga ett spritlager som sänkts på havsbotten. Ute på öppna havet på Finska viken rammades i misstag våren 1935 en motorbåt som skulle ta last av ett depåfartyg. Två finländska spritsmugglare miste livet vid händelsen.

1931 års kommitté för utredning av våldsbrottslighetens. En kommitté utredde 1931 sambandet mellan våldsbrottsligheten och den illegala alkoholhanteringen. Eftersom kommitténs utredningsmandat mycket nära rörde den tematik som ventileras här återges dess rön.

Kommittén undersökte orsakerna till ökningen av brottsligheten och jämförde brotten mot liv och kroppslig integritet under de två nio år långa perioderna 1904-13 och 1920-29. Det visade sig att förekomsten av antalet sammanräknade mord under perioderna ökat endast måttligt, från 214 till 248. Däremot hade antalet dråp och fall av misshandel med dödlig påföljd ökat stort från 824 åren 1904-13 till 1 824 åren 1920-29. Därtill hade fallen av grov misshandel ökat från 430 till 1 112. Denna våldsbrottslighet hade ökat med 25 % i städerna, med 90 % i kommuner som gränsade till städer och med över 100 % i landskommuner, särskilt i samband med nöjestillställningar på landsbygden. Våldsdåden utförda med kniv hade minskat med en knapp tiondedel medan andelen som utförts med fickhandeldvapen i det närmaste tredubblats. Ökningen av dylika våldsdåd hade varit markant under söndagar, lördagar och festdagar. Däremot hade ingen motsvarande ökning skett inom den övriga brottsligheten dvs. brottskategorierna rån, stöld av råntyp, bedrägeri, förfalskning, slagsmål utan dödlig påföljd, våld mot tjänsteman, mened, falskt vittnesbörd och falsk angivelse, äktenskaps- och sedlighetsbrott, våldtäkt, djurplågeri, stöld, snatteri, inbrott, fridsbrott, svärande, stök och illdåd på allmän plats, störande beteende m.m. Kommittén undersökte även alkoholens andel i våldsdåden och konstaterade att antalet dylika fall mer än fördubblats från 939 åren 1904-13 till 2 404 åren 1920-29. Kommitténs slutsats var att alkoholen haft en stor andel i våldsbrottsligheten. Den framhöll emellertid inte desto mindre att bruket av alkohol var endast en faktor som vid sidan av flera andra omständigheter som leder till brottslighet ”drivit gärningsmannen till dådet”.⁵⁴⁸

Eftersom ökningen av våldsbrotten inte åtföljdes av någon parallell ökning inom andra brottskategorier eller markant urban sådan drog kommittén slutsatsen att orsaken inte var vare sig förslappad laglydnad, tilltagande råhet, minskad aktning för människolivets värde eller någon förslappning av de allmänna sedliga begreppen. Åren 1920-29 hade 58 % av förövarna handlat under inflytande av alkohol. Också de personer mot vilka brotten riktades hade i påfallande stor utsträckning varit berusade eller något dryckesrörda. Medan alkoholen inte hade någon särskilt stor betydelse i mordfallen, noterade kommittén, gällde det motsatta

⁵⁴⁸ Tutkimus rikollisuuden lisääntymisen syistä. Komiteamietintö 16.1931, 51-55.

för dråp och misshandel med dödlig utgång: ”Gärningsmannen förövar oftast sin gärning i överilning, av stundens hugskott. Han handlar i upphetsning, i avsaknad av själslig jämvikt, och det är just alkoholen som ofta försätter människan i ett sådant själstillstånd att hon saknar normal motiveringsförmåga. Detta är orsaken till att berusade utgöra en så betydande del av dem som utfört dråp.” Druckna personers uppträdande var till en del dessutom som sådant irriterande eller så våldsamt att andra personer förlorat sin själsliga jämvikt och begått oöverlagda våldshandlingar: ”Med en drucken uppkomma därjämte lätt tvister som leda till våldsdåd”⁵⁴⁹

Bland våldsbrotten var det sålunda enligt kommittén endast dråpen och fallen av misshandel med dödlig utgång samt grov misshandel som ökat markant och i samtliga dessa kategorier hade alkoholen en främjande roll. Det var emellertid inte smugglingen i sig som på något framträdande sätt inverkat på den starkt ökade våldsbrottsligheten av nämnd typ utan den tekniska tillgången till sprit – som visserligen till största delen var en följd av i synnerhet den illegala spritinförseln.

Dödsskjutningar i samband med övervakningen av alkoholförbudet i Förenta Staterna. Det finns inte heller i Förenta Staterna någon översikt av antalet dödsfall i samband med övervakningen av förbudslagen och spiritsmugglingen 1920-33. Endast några ströuppgifter föreligger. Enbart under 1928 dödades de federala förbudsövervakarna (Federal prohibition agents) 128 smugglare i den norra delen av landet som vette mot Kanada. Det har utan att några statistiska belägg presenterats, förmodligen med fullt fog, hävdats att det verkliga antalet dödade var mycket större. Enligt uppgift dödades 1920-26 sammanlagt 45 federala tjänstemän tillsatta för övervakningen av alkoholförbudet.⁵⁵⁰

På basen av bl.a. dessa fragmentariska uppgifter kan det ändå antas att de skjutna spiritsmugglarnas antal under förbudstiden i Förenta Staterna torde ha uppgått till åtminstone tusentals och att dödsiffrorna beträffande de federala tjänstemän som svarade för alkoholövervakningen rörde sig minst i hundratals. Förmodligen dödades därtill ett betydande antal polistjänstemän i städerna och landets polisiära counties i samband med utförandet av uppdrag i anslutning till övervakningen av alkoholförbudets efterlevnad och spritbeslag.

Spiritsmugglingsrelaterade dödsfall i Norge. Också under förbudstiden i Norge förekom dödsfall och våldsamma incidenter. Inte heller där hade myndigheterna förutsett konsekvenserna av alkoholförbudet. Tullväsendet var därför till en början varken rörligt eller slagkraftigt då moderna tullbåtar saknades. En liten tullflotta skapades emellertid 1920-22. Den bestod av tullkryssare av blandad kvalitet, ett par tyska jagare, valfartyget *M/s Bell* och en uppsättning mindre motorbåtar. En del av tullbåtarna rustades med småkalibriga kanoner. Tullkryssaren *M/s Rappens* förare, tullkontrollören *Henrik Asbjørnsen* träffades i oktober 1921 vid Bastø av skott avlossade av spiritsmugglare och miste livet. Vid Jersøy tullstation i Tønsberg sårades

⁵⁴⁹ Ibid.

⁵⁵⁰ Williams 1959, 255, Murchison 2003, 493.

i april 1924 två smugglare på väg från Grisebåerne dödligt då de blev beskjutna av tullbåten *T.II* som anlände från Fredrikstad. Då tullkryssaren *M/s Nordland* 15.12.1931 sänkte smugglarfartyget *M/s Venus* vid Hendanes fyr drunknade sex man av dess besättning medan fyra frös ihjäl efter att ha nått land. Tullens fartyg blev även utsatta för sabotage och smugglarna sänkte enskilda tullbåtar för att försvåra bevakningen.⁵⁵¹ Också i Norge drunknade ett större om än okänt antal spritsmugglare vid förlisningar och hårt väder. Enligt vad stats- och finansministern *Abraham Berge* uppgav 1924 hade inom tre år 30 smugglare drunknat enbart i Kristianiafjorden.⁵⁵²

Liksom i Finland förde de förbudsfiendliga huvudstadstidningarna i Norge en kampanj mot alkoholförbudet och förmedlade en föreställning om att stöld, mord, slagsmål samt övergrepp mot kvinnor och barn var en följd av alkoholförbudet. Historikern *Per Fuglum* hävdar ändå att den norska kriminalstatistiken inte ger belägg för någon allmän försämring av brottsläget under förbudsåren. Antalet domar för stöld ökade visserligen 1918 till närmare 4 000, en siffra som var mer än dubbelt så stor som under de sista förkrigsåren. Stölddomarna minskade emellertid därefter och nedgick 1922 till 1 586 – vilket motsvarade endast 40 % av antalet år 1918. Fuglums slutsats är att ökningen av stölderna främst berodde på "krigens allmenne økonomiske og sosiale forhold og som bare i liten grad kan ha blitt forårsaket av forbudet".⁵⁵³

Antalet dråp i Norge var 1917-18 det lägsta sedan 1800-talet och uppgick ännu 1919 inte till flera än åtta. Åren 1920-23 begicks emellertid i medeltal 18 dråp årligen. Under vad Fuglum kallar den reguljära förbudstiden 1919-22 begicks 16,8 dråp per år medan motsvarande siffra 1901-15 var 12,3. Under förbudsåren 1916-25 inträffade sammanlagt 37 dråp, vilket var färre än såväl 1906-15 (42 dråp) som 1926-35 (47 dråp). Då befolkningens tillväxt och ålderssammansättningen beaktas framstår dock sig dråpbrottsligheten enligt Fuglum som relativt oförändrad. Antalet straff för kroppsskador var 1917-18 påfallande lågt, men ökade påtagligt under perioden 1919-22 till i medeltal 238 – inom ramen för en årligt stigande trend. Motsvarande siffra hade 1913 emellertid varit 262 och situationen ifråga om domar för vållande av kroppsskada förvärrades inte under förbudsåren i jämförelse med de närmaste förkrigsåren. Också ifråga om rån och utpressning var mönstret likartat. Medan antalet dråp 1916-19 i Norge uppgick till 37 var motsvarande siffra 1919-32 i Finland 896, men där inträffade dessutom 2 188 fall av misshandel, överfall och slagsmål med dödlig utgång.⁵⁵⁴

Uppfattningen att förbudstiden ledde till en bestående försämring av medborgarnas rättskänsla och laglydighet har Fuglum också avfärdat som en "populär myt" som framförts av de förbudsfiendliga tidningarna: "Heller ikke denne pessimistiske vurderingen har imidlertid støtte i de faktiske forhold. Statistikken over forbrytelser indikerer tvert imot et påfallende stabilt nivå gjennom hele tidsrommet fra 1924-1940".⁵⁵⁵

⁵⁵¹ Gøthesen 1985, 131-132, Johansen 2004, 46-47.

⁵⁵² Norjan kieltolakiasia ratkaistavana. Artikel i Aamulehti 12.7.1924, Lund 1977, 321-322

⁵⁵³ Fuglum 1995, 457.

⁵⁵⁴ Verkko 1944, 113, Fuglum 1995, 457-458, Statistisk sentralbyrå. Historisk statistikk – Helse, sosiale forhold og kriminalitet. 4.1. Voldsomme dødsfall. Ssb.no/a/kortnavn/hist_tab/4-11.html

⁵⁵⁵ Fuglum 1995, 458.

Brottsligheten i Norge ökade med en dryg tredjedel under förbudstiden. Totalt dömdes 47 115 personer för förbrytelser 1916-25 medan motsvarande antal för 1906-15 var 29 895 och för 1926-35 totalt 39 550 personer. Räknat per 100 000 personer motsvarade andelarna 180, 114 och 141. Trots den omfattande införseln av smuggelsprit ledde denna ändå inte till någon egentlig ökning av våldsdåden. Det axiomatiska samband som i Finland setts mellan den olagliga spritinförseln och ökningen av våldsdåden kan därmed åtminstone till någon del kan ifrågasättas. Frågan måste ställas: varför ökade importen av smuggelsprit inte våldsbrotten i Norge medan detta skulle ha varit fallet i Finland? Något entydigt svar kan inte ges, men också någon annan faktor än den illegala spritinförseln måste ha gjort sig gällande i Finland. Konsumtionen av smuggelsprit tycks ha främjat den från tidigare förefintliga, starka våldsbekymret i det finländska samhället. Våldsdåden under förbudstiden varierade emellertid stort mellan olika domsagor. De koncentrerades särskilt till Björneborgs-, Helsingfors-, Lahtis- och Kotkaregionerna. Till dessa tillväxtområden med otillräcklig och bristfällig infrastruktur sökte sig yngre, rotlösa män med svaga utkomstmöjligheter i sin hembygd. Också i Lappland ökade våldsbrottsligheten då yngre män från andra områden begav sig dit för skogsarbete. Våldsbrottsligheten i gränsområdena på Karelska näset hängde igen samman med näringslivets tillbakagång sedan gränsen stängts 1918.⁵⁵⁶

Närmare 0,7 miljoner fylleridomar

Fylleri på allmän plats var under förbudstiden kriminaliserat i Finland också i de fall då berusningen inte förorsakade ordningsstörningar. I städerna behandlade rådstuvurätterna i 1919-31 sammanlagt 461 275 fall av fylleribrott och häradsrätterna på landsbygden ytterligare 221 117 fall.⁵⁵⁷ I merparten av dessa 682 392 fall hade de bestraffade berusat sig med smuggelsprit och i de flesta övriga fallen med apotekssprit eller hembränd sprit. Smuggelspriten förorsakade social utslagning särskilt i Helsingfors. Helsingfors rådstuvurätt fällde 1919-32 årligen 38 781 domar för brott mot förbudslagstiftningen varvid en toppnotering inträffade 1930 med 40 293 domar.⁵⁵⁸ Under 1929 dömdes var tionde invånare i Helsingfors för fylleri och av 22 907 dömda sagda år tillhörde 20 423 eller 89 % arbetarbefolkningen.⁵⁵⁹

Som jämförelse kan nämnas att det i *Norge* under samma tidsperiod 1919-31 inträffade sammanlagt 498 893 fylleriförseelser. Antalet ökade tämligen snabbt från omkring 35 000 fall per år 1919 till cirka 49 000 fall 1923. Under åren 1917-23 som historikern *Per Fuglum* karakteriserat som den reguljära förbudstiden föll 255 176 fylleridomar. Medan antalet domar för fylleribrott i Finland uppgick till 1 600 per 100 000 invånare i början av 1930-talet var de motsvarande siffrorna för Sverige 700 och för Danmark 250. Anhängiggörandet av fyllerifallen koncentrerades i mycket hög grad till städerna där polisens övervakning var mer minutiös än

⁵⁵⁶ Pajuoja 1990, 7.

⁵⁵⁷ Häikiö 2007, 69.

⁵⁵⁸ Rasinaho 2006, 24.

⁵⁵⁹ Var tionde person i Helsingfors blev fylleridömd 1929. Inalles 22 907 dömda, varav 20 423 personer tillhörde arbetarklassen. Artikel i Hufvudstadsbladet 1.1.1930.

på landsbygden. Detta illustreras av att antalet fylleridomar per 100 000 innevånare i Norge 1923 uppgick till 554 i städerna, men endast 24 på landsbygden. I Finland föll däremot 1/3 av fylleridomarna på landsbygden.⁵⁶⁰

Spritsmugglingens stressande inverkan på gruppkohesionen

Smugglingen och den illegala sprithanteringen ansträngde ofta smugglarlagens sociala relationer. Spritsmugglingen var genomgående ett team-arbete som utfördes av självständiga smågrupper, halvsjälvständiga uppdragskollektiv, fiskarbåtlag, smugglargång, -band och -ligor, transporter och spritgrossister med sina underordnade medhjälpare. För att dessa team skulle fungera krävdes en sammanhållande intern gruppkohesion med pålitliga medlemmar som förmådde samverka också under mycket prövande förhållanden. Smugglargrupperna upprätthöll sina interna normsystem och uppförandekoder varvid den ömsesidiga tilliten var kittet som förenade medlemmarna och höll samman teamet. Då någon medlem inte uppfyllde löften och förväntningar eller inte förmådde leva upp till det gemensamma måttet undergrävdes tilliten, vilket skapade dysfunktionalitet hos gruppen och destabiliserade den.⁵⁶¹ Smuggelspritchauffören *Jorma Sorsa* har noterat att ”sprithandlarna i allmänhet var ärligt folk då man visste att ohederlighet (fuskinteko) kunde medföra rentav livets förlust, men åtminstone en rejäl omgång stryk”.⁵⁶²

Gruppkohesionen destabiliserades dock i synnerhet av den osäkerhet som vållades av antingen tillfälliga eller slumpmässiga avbrott i kommunikationskedjan, tull- och polismyndigheternas ingripanden, opålitliga handelspartners, angivare och försvagad motivation hos enskilda gruppmedlemmar. Då oväntade och oförutsedda situationer uppstod – och det skedde ofta – var det vanskligt för smugglargrupperna att utröna huruvida mankemanget berodde på tekniska störningar, missförstånd hos någon samarbetspartner eller på att någon gruppmedlem eller medhjälpare talat bredvid mun eller plötsligt tappat modet.

Ett för stunden lyckat smugglingsföretag kunde rullas upp veckor, månader eller år efter genomförandet. Förvecklingarna kunde i dylika fall bero på svek, angivelser, avsiktlig desinformation eller på att tullen och polisen efterhand kommit hanteringen på spåren och skridit till motåtgärder i form av arresteringar, förhör och beslag. Då någon smuggelbåt eller landsättning prejats kunde uppgifter också om tidigare smugglarfärder komma fram vid förhör eller bevisfynd. Kyrkoherden i Kökars församling från 1937 *Runar Backman* lärde sig känna de lokalt ledande spritsmugglarna och vad han kallat ”smugglingslivets innersida”. Om detta noterade han: ”Det är en fruktansvärd sak att skaffa sig inkomster genom spritsmuggling. Fara lurar överallt. Man måste ut på vådliga färder i storm och mörker. En stor del av egendomen är investerad i den olagliga lasten. Skall vi bli ertappade och förlora allt och

⁵⁶⁰ Verotusjärjestelmä vaiko kieltolaki. Juliste. JuKo lje 3. Julistekokoelma, Riksarkivet, Tabell 145. Drukkenskapsforseelser i årene 1913-1923. Statistisk årbok for Kongeriket Norge 1923, 186, Lund 1977, 317, Johansen 1985, 174, Fuglum 1995, 454-455.

⁵⁶¹ Ahtokari 1972, 93, 122, Rytkölä 2002, 40-43, Ekberg 2006, 175, 176, Andersson 2008, 214, Heinonen 2008, 87, Kilpi 2012, 52-53, Tuurnaaja 2013, 92, Lundin-Nilsson 2015, 64-68.

⁵⁶² Sorsa 1991, 26, 84,

dessutom få böter eller kanske rentav fängelse? Och sen dethär med samvetet: det maler på hela tiden och påminner om att denna hantering strider både mot Guds och rikets lagar. Hur många skall bli fördärvade genom att jag förmedlar fördärvets dryck till människorna? Skall jag själv dra över mig förbannelse?”⁵⁶³

Spiritsmugglarnas familjerelationer

Alkoholsmugglingen ansträngde ofta även spiritsmugglarnas familjerelationer. En så pass betydande del som 53,6 % av de dömda för brott mot förbudslagstiftningen 1924-32 var visserligen ogifta.⁵⁶⁴ Såväl gifta som ogifta smugglare dock förenade genom familjeband med hustrur, barn, föräldrar, svågrar och kusiner. En mycket stor del av de 840 kvinnor som 1922-33 dömdes för spiritsmuggling kan förmodas ha haft smugglande äkta män eller släktingar. Sannolikt försökte emellertid många hustrur även förmå sina män att upphöra med den riskabla sprithantering. Eftersom denna vanligen ledde till utpekande, social bränmärkning och nedsatt anseende i de talrika fall då smugglaren, transportören, lagraren och försäljaren råkade fast strävade familjens kvinnor att förekomma detta händelseförlopp. I Gustavs uppges en del mindre spiritsmugglare ha hemfallit åt superi. Kvinnorna där upplevde förbudstiden som tung uttryckligen p.g.a. superiet och den ökade av våldsbenägenheten.⁵⁶⁵

Smugglingen måste ofta utföras kvälls- eller nattid under mörka sensommar- och höstnätter, vilket, om smugglaren hörde till de på arbetsmarknaden sysselsatta, gjorde smuggelverksamheten svår att anpassa till de sedvanliga arbetstiderna. Riskerna var även stora med kroppsansträngningar, nattvak, utmattning, missöden, olycksfall och oväntade incidenter av olika slag. Smugglingen hade sitt inte ringa fysiska, personliga och sociala pris. En del av smugglarna konsumerade sin egen smuggelvara efter framgångsrikt företagna färder eller under återfärder som tedde sig lyckade. Enligt bygdehistorikern *Lasse Wahlroos* berusade sig fiskare och andra smugglare i Luvia skärgård i stor omfattning på smuggelsprit: ”Omkring 1926 var sprittiden på sitt högsta och en stor skara av Luviaskärens män höll till i fyllan i Santala (...) Om den som hämtade spriten köpte minst hundra kannor från spritskutan fick han en korg dålig essanskonjak på köpet. Konjaken fanns i enlitersflaskor. Männen började redan under återfärden dricka konjak och supandet fortsatte i stugan på Santala tills männen slocknade”.⁵⁶⁶

En del av smugglingen genomfördes i form av familjeföretag baserade på osvikliga blodsband. Sålunda var bl.a. bröderna *Filip* och *Hugo Heliander* verksamma i Åbo, bröderna *Hjalmar* och *Ilmari Mäkelä* i Åbo skärgårdsområde, bröderna *Asser*, *Frans*, *Jonne* och *Yrjö Leppäluoto* i Sastmola (Merikarvia), bröderna *Evald* och *Georg Rönnberg* i Hangö, bröderna *Einar*, *Albert "Abbe"* och *Jonne Sjölund* på Dalkarö gård i Snappertuna, Hangöbördiga bröderna *Gustav* och

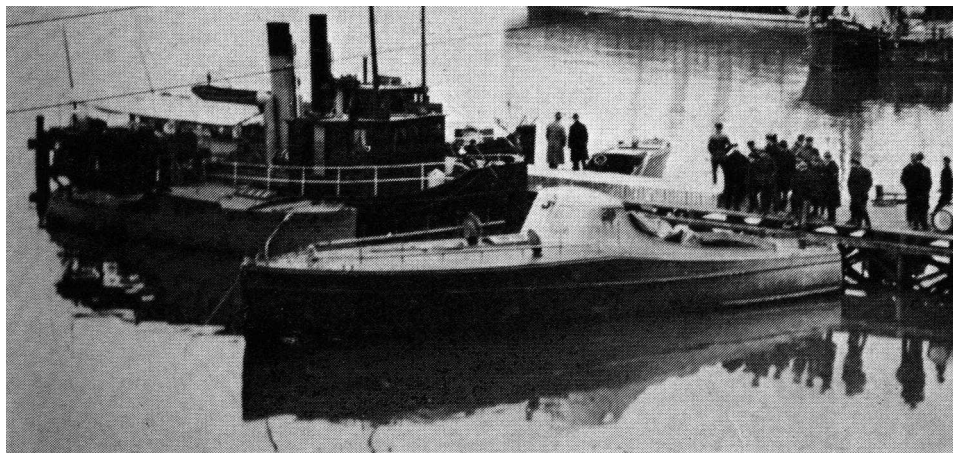
⁵⁶³ Backman 1982, 53.

⁵⁶⁴ Till straffanstalterna nyinkomna tukthusfångar enligt civilstånd och familjeförhållanden, trosbekännelse, bildningsgrad och förmögenhetsvillkor. Brottsligheten 1924-32. III Besträffade. Brottsstatistiken.

⁵⁶⁵ Uppgifter meddelade av Eva Lettinen i Iniö.

⁵⁶⁶ *Ibid.*, 146

Hangöbördiga bröderna Gustav och Axel Fast företog under 1920-talet många oförvägna smugglarfärder i skärgården utanför Helsingfors. Gustav Fast var chaufför till yrket och som affärsman skaffade han sig den fartbåt med en ovanligt stark motor som på bilden ses som beslagtagen i Helsingfors 1924. Jagad av tullbåten *Vanda* körde han på grund vid Kajholm med 11 000 liter smuggelsprit i lasten. Fast drunknade senhösten 1932 tillsammans med tre kumpaner då hans smuggelbåt bröts sönder av en höststorm utanför Hangö. Foto: Lars Westerlunds fotosamling.

Axel Fast i Helsingfors, bröderna *Elis*, *Gunnar* och *Arnold "Arne" Alm* i Borgå landskommun samt bröderna *Toivo* och *Väinö Jaatinen* i Kotka.

Också i *Norge* agerade familjeföretag under förbudstiden 1917-27. I Vestfold verkade bröderna *Sørensen*, i Østfold bröderna *Hansen*, i Busekrud bröderna *Gunnerød* samt i Kristiania (Oslo) bröderna *Meyer* och *Pedersen*. Bröderna *Hansen* var kända för att driva en av de bästa firmorna i spritsmugglingsbranschen, för sin professionella duktighet och för snabba racerbåtar. Bröderna *Sørensen* var tämligen framgångsrika entreprenörer i Sandefjord där *Einar Sørensen* även vann berömmelse som filantrop.⁵⁶⁷

Spritsmugglingen som social protest

Här är avsikten att dryfta i vilken utsträckning spritsmugglingen under förbudstiden uttryckte en social protest bland småfolket? Ansenliga befolkningslager i samtliga landsdelar hade en knapp utkomst och trots att produktionen utvecklades tekniskt och blev mer effektiv medförde den oavbrutna befolkningsökningen utkomstsvårigheter för ett stort antal familjer. Den olovliga sprithanteringen erbjöd de folkliga lagren en möjlighet till tilläggsinkomster, samtidigt som alkoholförbudet och statens restriktiva alkoholpolitik väckte missnöje hos grupper av småfolk. Spritsmugglingen och -trafiken kunde därför vid sidan av förtjänstmotivet också ha haft en dimension av folklig protest mot reglering och myndighetskontroll. Det är också sannolikt att det bland de folkliga lager som engagerade sig i spritsmugglingen fanns mer eller mindre grundade uppfattningar att framgångsrika företagare och possessionater

⁵⁶⁷ Johansen 1994, 71.

förvärvat sina tillgångar på ohederligt sätt. Då dessa enligt småfolkets samhällssyn agerat skrupelfritt erbjöd spiritsmugglingen ett medel att återställa en rättvisare eller i varje fall jämnare social balans. I denna projektion rättfärdigades således den egna ojulta affärsverksamheten av elitens tidigare och pågående oförrätter. Därtill kan personer som deltog i den olovliga sprithanteringen och utvecklade en småföretagaridentitet ha försökt upprätthålla och värja sin handlingsfrihet för att kunna bedriva denna näringsverksamhet som ett komplement till sin huvudsakliga utkomst.

Samtidigt som spiritsmugglingen kan uppfattas som en social protest från småfolket eller åtminstone torde ha drag av en sådan torgförde emellertid också den borgerliga tidningspressen sin kraftiga protest mot förbudslagen och dess mentalitet. Den kommersiella dagspressen förde under hela förbudstiden en veritabel kampanj mot alkoholförbudet och ifrågasatte dess rationalitet och politiska berättigande. Det städade salongsdrickandet ingick till en del i de högre sociala skiktens och den bildade medelklassens livsstil, som inskränktes och komplicerades av alkoholförbudet – vilket väckte missnöje. Hos dessa ståndspersoner fanns en stark önskan och praktisk strävan att återgå till den elitära dryckestraditionen och det sociala salongsdrickandet. Därför gick de borgerliga tidningarna in för att framställa förbudslagstiftningen i möjligast misslyckad dager, förlöjliga nykterhetsövervakningen och dess tjänstemän och föra en systematisk kampanj mot vad som kallades "förbudslagsmentaliteten". Småfolkets sociala protest mot den stärkta myndighetskontroll som förbudslagstiftningen förde med sig kom därför att sammanfalla med de etablerade och välsituerade sociala skiktens indignation och protest.

Samtidigt var protesterna emellertid av olika karaktär. Småfolkets brott mot lagen motive- rades av enskilda förtjänststrävanden och harm över de samhälleliga oförrätterna. Medelklassens och det högsta skiktets protest riktades igen mot den förbudslagstiftning som inskränkte dess livsstil med salongsdrickande som en hävdad beståndsdel av den elitära umgängeskulturen. Kampanjen mot alkoholförbudet syftade därför till att återställa en traditionell ordning – som det folkliga deltagandet i lagstiftningen ifrågasatt och sökt gröpa ur.

Resandet med Monäspasset. Det folkliga deltagandet i smuggling och kringgående av den kontroll myndigheterna utövat har långa historiska rötter också i Finland. Uttrycket "Monäs pass" förekom veterligen första gången i tryck 1893. Bland lokalbefolkningen i Munsala hade det innebörden av färd från det fördelaktigt belägna Monässundet med öppen båt till Sverige för att undkomma stats tjänstemännens uppsyn.⁵⁶⁸ Upphovsmannen till fenomenet torde vara jordbrukaren *Isak Flygar* i Monå som 1863 vid 16 års ålder förde en polsk general över Kvarken efter det polska upproret. Flygar smugglade över generalen för pengar och erhöll en ersättning på 500 silverrubler.⁵⁶⁹ I nutida penningvärde skulle betalningen motsvara omkring 7 500 euro. Uttrycket "Monäs pass" var emellertid endast en metafor och något skriftligt pass existerade inte även om eftervärlden föreställt sig att någotslags pass skulle ha utställts i Monå. Dylika

⁵⁶⁸ Fadermördaren Wilhem Knuts på rymmarstat. Artikel i *Wasa Tidning* 14.11.1893.

⁵⁶⁹ *Isak Flygar* i Monäs 90 år. Artikel i *Österbottenska Posten* 18.6.1937.

hade varit meningslösa och uttrycket Monäspass betyder i själva verket att – resa utan pass.⁵⁷⁰

Våren och sommaren 1918 förekom en omfattande röd personsmuggling över Tornedalen och Bottenviken där transporter kombinerade med smuggling av kaffe, kanel, shellack, smör och tobak i den ena eller andra riktningen. Åtminstone 775 röda begav sig eller forslades till Sverige varvid största delen torde ha rest över Bottenviken. Redan under vintern 1918 hade 18 munsalabor enligt det lokala talesättet farit till Sverige med "Monäs pass" undan kriget och värnpliktsinkallelse. I Vasa verkade från 1918 en hemlig röd byrå som svarade för flyktingarnas förplånad och vidarebefordran medan *Matti Puumala* i Jakobstad skötte överfarten.⁵⁷¹

Under fortsättningskriget deserterade omkring 800 finländska soldater till Sverige, främst sommaren 1944. Av dessa var omkring 600 eller $\frac{3}{4}$ hemma från de svenskspråkiga kommunerna i Österbotten. De 85 desertörerna från Munsala sades ha farit med "Monäs pass" och var "laikkare" (rymlingar). Såväl Munsala som Närpes var 1944 väl representerade i Särö flyktingläger utanför Umeå.⁵⁷²

De gamla aktivisternas smuggling. Smugglingen utgjorde från början en del av de s.k. aktivisternas verksamheter i Finland då de började motsätta sig de allt hårdare likställighetsåtgärderna som vidtogs under *Nikolaj Bobrikovs* tid som generalguvernör 1898-1904. Sjökaptenen *John William Nylander* smugglade sommaren 1899 med sina medhjälpare på segeljakterna *S/v Regina*, *S/v Medusa* och *S/v Nanon* 6 000 exemplar av sin bok "Den stora deputationen" från Stockholm till Källviken i Ekenäs. I juli 1901 hämtade han med *S/v Marsza* fem ton illegala tryckalster till Rilax gård i Bromarv. Med sin österbottniska fiskarbåt företog Nylander sommaren och förhösten 1904 vid 16-17 tillfällen smugglarfärder mellan Sundsvall och Närpes. Han förde då in tontals med illegal litteratur som tryckts i Sverige. Under första världskriget var det vanligt att aktivisterna förenade persontransporter med smuggelgodsesresor över Kvarken.⁵⁷³

Aktivisten *Konni Zilliacus* använde 1905 sin *M/aux Cysne* för smugglingsföretag mellan Finland och Sverige. I början av september 1905 fördes Fader *Grigorij Gapon* som lett en arbetardemonstration i S:t Petersburg under den s.k. Blodiga söndagen 22.1.1905 från Stockholm till Finland. Gapon landsattes i Kimito, varefter färden fortsatte först med hästskjuts till Kyrkslätt och sedan med Aktivistiska motståndspartiets *M/s Fröken Karlsson* till Helsingfors. Senare under hösten smugglade aktivisterna 4.-6.11.1905 några hundra Mauser- och Coltpistoler jämte ammunition från Stockholms skärgård över Lemo udde till Åbo.⁵⁷⁴

⁵⁷⁰ Ett märkligt minne: Huset där monäspassen skrevs ut rivs som bäst. Artikel av signaturen Tor (= Tor Högnäs) i Hufvudstadsbladet 31.4.1961, Monäspasset. Artikel i Jakobstads Tidning 14.7.1957, Huldén 1941, 125-126, Myhrman 1972, 17.

⁵⁷¹ Rymningarna över Kvarken. Engelska värvningsagenter bakom trafiken. Artikel i Vasabladet 19.9.1918, Otto Andersson i Munsala, skildrad av sin hustru. Artikel av Ester Andersson i Ny Tid 2.7.1949, Rundt 1973, 42-43, Neuman 1975, 141-146, Näsman 2004, 83-125.

⁵⁷² Huldén 1964, 41, Rundt 1973, 58-60, Kulomaa 1995, 341-342.

⁵⁷³ Parmanen 1939, 138-139, Cederlöf 1997, 20, 28, 32, Fogelholm 2019, 72.

⁵⁷⁴ Minnesanteckningar av Karin Spoo, april 1931, och intervju med Carl Frankenhauser 17.5.1931, Eino I. Parmanens samling, Vol. XV, Riksarkivet.

Jägaraktivisternas smuggling. Förutom jägarkandidater forslades under första världskrigets år små grupper av förrymda tyska och österrikiska krigsfångar från Murmanbanan till Sverige.⁵⁷⁵ Sammanlagt torde ett tusental dylika krigsfångar ha nått Sverige, till en del med hjälp av finländare. Enligt ryska gendarmrapporter skall bl.a. skeppsredaren *Antti Wihuri* tillsammans med sin affärskompanjon, fabrikören *Antti Mustonen* i Brahestad ha varit aktiva smugglare och även hjälpt en och annan krigsfånge. Vintertid upprätthöll de en hästtransportrutt till Sverige över Bottenviken.⁵⁷⁶ I Vasa organiserade hovrättsassessorn *Harald Boucht* och ingenjören *Fredrik Wikman* en del transporter av krigsfångar.⁵⁷⁷ Men Boucht ordnade även med smuglingen av en rysk kapten. Denne var en f.d. stadskommendant som under revolutionshändelserna i Helsingfors i mars 1917 under sex veckor gömt sig som patient på ett sjukhus. Matroser och soldater dödade i samband med marsrevolutionen drygt hundra officerare och underofficerare. Kaptenen anlände under antaget namn som köpman med sin fru till Vasa i maj 1917 och betalade den då ”svindlande summan” av tusen mark för överfärden från Björkö till Holmö utanför Umeå.⁵⁷⁸

Vintern och våren 1916 begav sig 280-290 rekryter på väg till jägarbataljonen i Lockstedter Lager över Kvarken från området Vasa-Gamlakarleby. Bonden, fiskaren och den ”oförliknelige mästerlotsen” *Richard Warg* i Kvicksund, Panike, upprätthöll 1916-17 en jägarettapp över Bottniska viken och var under förbudstiden aktiv som spiritsmugglare. Han fängslades 10.7.1916 för att tidigare under vintern ha skjutsat ”flyktingar” över Kvarken.⁵⁷⁹ I sina hägkomster återger jägaraktivisten *Herbert Manns* hur den motorbåtsburne bonden, fiskaren och sältskytten *Karl Forsman* på Vislan i Replot 1916 köpte tenn för 3 000 mark i Vasa och förde över lasten med sin motorbåt till Sverige där tennet såldes för 9 000 mark. Forsman fortsatte även sin handel någon tid efteråt och blev en välbärgad man. ”Forsmans modiga handling till vår förmån är ej mindre berömvärd därför, att han genom den kom i välstånd”, skrev Manns i syfte att legitimera smuglingen. Forsmans införsel av smuggelgods nämnde han däremot inget om.⁵⁸⁰

Också före lotsen och fyrvaktaren *Vilhelm Nyman* i Björköby företog ett stort antal båtfärder av detta slag. Även om Nyman fick inkomster av smuglingen gick det inte honom väl. Hans lösöre såldes 1.5.1920 på offentlig, exekutiv auktion. Efter krigsåren förlorade han levnadslusten och blev storförbrukare av sprit. Han var även en av de tre män som natten till 8.4.1918 förde bort fyrvaktarna *Johannes Håkans* och *Uno Nordberg* och sköt dem på en holme, varvid den sistnämnde visserligen överlevde svårt sårad. Motivet till våldsdådet är inte fullt känt, men fyrvaktarna hade samarbetat med den ryska kustbevakningen. Det är möjligt

⁵⁷⁵ Sihvo 1943, 154, 155, Åberg 2015, 20, 96-104, 149-157.

⁵⁷⁶ Lackman 2012, 203, 264, 297.

⁵⁷⁷ Ibid., 165, 175, 177, 233.

⁵⁷⁸ Sihvo 1943, 132-140.

⁵⁷⁹ Olagligheter vid Vasa länsstyrelse. Artikel i Hufvudstadsbladet 31.8.1917, Richard Warg. Sjuttiöaring. Artikel av signaturen ”Gammal aktivist” i Vasabladet 15.4.1956, Richard Warg död. Artikel i Vasabladet 7.7.1959, En frihetskämpes jordfärd. Richard Wargs begravning. Artikel i Vasabladet 10.7.1949, Sihvo 1943, 55-57, 131-132, 152-155, Nedermo 2014, 250, Åberg 2015, 26-27, 75-76.

⁵⁸⁰ Manns 1925, 118, Aktivist ur tiden. Karl Forsman. Nekrolog i Vasabladet 19.4.1951.

och även sannolikt att fyrvaktarna sköts som hämnd för att de motverkat inte bara jägarnas etapptrafik utan också smugglingen.⁵⁸¹

Skärgårdsbefolkningen i Kvarkenområdet började bedriva smugglning till och från Sverige i större utsträckning först under sensommaren 1917. I sina hågkomster återger jägargeneralmajoren *Jussi Sihvo* hur han tillsammans med fiskaren Richard Warg i Kvicksund och jägarnas dåvarande etappman i Umeå *Heikki Kekoni* 1917 bildade ett smugglarbolag och förde kontraband från Finland till Sverige med *M/s Merrimac* – en 24 fots fiskarbåt – liksom med en segelbåt. Sihvo uppger att ”smugglingen upplevde just nu sin glansperiod”. Bakom detta låg flera samverkande, gynnsamma omständigheter. Efter marsrevolutionen 1917 hade den ryska vakhållningen förslappats. I Finland kunde linolja, petroleum, smörjoljor, bensin, tenntackor, cykel- och ventilgummin, sackarin o.a. fortfarande köpas till förmånligt pris samtidigt som dessa varor var reglementerade i Sverige: ”Då den svenska kronan hade stigit 2-3 gånger i värde och priset på oljan i Umeå hamn var 9-11 kronor per kilo, inbragte redan en last på ettusen kilo åt sin förare en ren vinst på tusentals kronor. Till detta kom att införsel av varor till landet sågs vid denna tid med blida ögon i Sverige och myndigheterna blandade sig icke i rörelsen för att begränsa den”. Flera smugglare förde även varor från Sverige till Finland.⁵⁸² Författaren *Mary-Ann Gröhn* har i sina romaner ”Det hände vid Kvarkens stränder” utgiven 2003 och ”De tyska skotten i Kvarken” utgiven 2006 skildrat varu-, informations- och personsugglingen samt smugglarmiljöerna 1915-18. Den fiktiva framställningen är baserad på faktiska aktörer och händelser. I hennes fotodokumentationsbok ”Kvarkens folk” utgiven 2008 ingår fotografier av flera smugglare.⁵⁸³

Av *Viking Åbergs* framställning av österbottniska kustbyar 1915-17 framgår att tullen i Umeå under senare halvåret 1917 registrerade 290 smuggelbåtar som anlänt från Finland. Dessa hade fört närmare 300 000 ton smuggelgods: linolja, smörjoljor, shellack, tran, fotogen, tenn, te, kaffe och sytråd. I genomsnitt hade varje båt forslat omkring 1 000 kg smuggelgods. Då en del båtar gjort upp till tio färder uppgick antalet smugglare till omkring 150. Av smuggelfärderna företogs emellertid 202 med båtar ägda av vasabor, tolv av jakobstadsbor och fyra av gamllakarlebybor. Stadsbornas andel uppgick till $\frac{3}{4}$ och de dominerade således i själva verket smugglingen framom fiskare, bönder och egentliga skärgårdsbor.⁵⁸⁴ Samtidigt förekom en liknande smuggeltrafik från Finland till Sverige över Tornedalen. Enbart under de tre sista månaderna 1917 smugglades enligt Haparandabladet brännolja till ett värde av tre miljoner kronor, elledning för två miljoner, tenn för en miljon och övrigt gods till ett värde av två miljoner kronor.⁵⁸⁵ Lektorn *K.A. Wegelius* som utförligt dokumenterat jägaretrapperna har för sin del helt undvikit att beröra smugglingen.⁵⁸⁶

⁵⁸¹ Auktion. Annonns i Wasabladet 1.4.1920, Efterdyningar från krigsväldets dagar. Artiklar i Wasa-Posten 27.12.1924, Dödsfall. Förre lotsen och fyrvaktaren Vilhelm Nyman. Nekrolog i Wasabladet 4.12.1928, Gröhn 2006, 40-42, 79.

⁵⁸² Sihvo 1943, 154-155.

⁵⁸³ Gröhn 2003, Gröhn 2006, Gröhn 2007, 19-30.

⁵⁸⁴ Åberg 2015, 96-104, 149-157.

⁵⁸⁵ Salakuljetus Ruotsiin rajalla. Artikel i tidningen Wiipuri 4.1.1918.

⁵⁸⁶ Wegelius 1937.

Riksdagsmannen *Levi Jern* i Korsholm skrev i sina hågkomster att 1919 års förbudslag inte kunde ha kommit vid en olämpligare tidpunkt. Orsakerna var att världskriget uppluckrat moralbegreppen och ”vi hade dessutom en tränad och välutrustad kår av smugglare, vilka under kriget betraktats nära nog som nationalhjältar, emedan de förbi de ryska myndigheterna hjälpte oss att få in varor som var livsviktiga för vår försörjning”.⁵⁸⁷ Även om Jern inte uttryckligen nämnde aktivisterna och skyddskåristerna syftade förmodligen hans hänvisning till nationalhjältarna framför allt på dessa. Ett historiskt samband av detta slag har betonats även senare. Också den moderna sinnebilden av smugglingen längs den österbottniska kusten representeras av ”de driftiga, modiga, smarta och uthålliga skärgårdsborna som tog möjligheter till vara” genom att utnyttja sin lokalkännedom. Största delen av invånarna i de österbottniska kustkommunerna var antingen själva engagerade i smugglingen eller åtminstone välvilligt inställda till den. I skärgårdsbefolkningens kollektiva självbild uppfattas de gångna tidernas smuggling därför allt fortfarande som ett uttryck för ”en trotsig självständighet i förhållande till myndigheter och övermakt”. Av stor betydelse är att smugglingen under förbudstiden föregicks av ett par decennier av aktiv motstånds- och frihetskamp med folkligt deltagande.⁵⁸⁸

Den samtidiga föreningen av social protest och egennytta inom spiritsmugglingen. I vilken utsträckning avspeglar aktivisternas smugglingsverksamhet och lagtrots en social protest? Frågan besvarades delvis 1922 i en artikel av folkskolläraren och nykterhetsmannen *Albert Brommels* i Närpes. Han pekade insiktsfullt på hur både smugglingen och supandet under de två senaste decennierna i svenska Österbotten spridits från de övre till de lägre samhällsskikten: ”Signalen till ett överkastande av de gamla moraliska och laglydnadsbegreppen har icke sällan givits från de högre trapporna på samhällsstegen. Så var förhållandet med dryckesseden. Den frodades 1918 bland officerare och jägare för att efterhand nå menige man. Samma var fallet med smugglingen.” Skribenten konstaterade att ”smugglingen är årsbarn med självständighetssträvandena i de aggressiva former dessa antogo under rysstidens sista år. I aktivistiskt intresse och med tanke på Finlands frihetstimme gjordes nästan vad som helst för att stjälpna ryssen och hjälpa tysken, vid vilken förväntningarna inte förgäves voro fästade. Över dessa sakförhållanden är det ingen mening att bryta staven, men faktum må erkännas: Smugglingen föddes och fördes från städerna ut till kusterna och skärens folk. Olje- och tennexporten 1917 hade knappt kunnat äga rum, om den icke legat i andra händer än fiskarnas. Genom fraktfart och på andra sätt kom skärfolket småningom underfund med att det efter högre föredöme kunde på egen hand ägna sig åt det nya indräktiga ’yrket’. Tyskarna erhöilo krigskontraband, ryssarna ledo nederlag och Finland blev omsider fritt. Så långt var allt gott och väl. Men lurendrejeriet, påbörjat för att tjäna fosterländska syften fortsattes. Konsten att lätt tjäna penningar var inlärld. Några fosterländska syften behövdes ej mer. Penningen talade själv sitt lockande språk. Olaglig export och införsel kastades om varandra, beroende på konjunkturerna.” Spiritsmugglingen

⁵⁸⁷ Jern 1957, 77.

⁵⁸⁸ Nyström Forsén 2021, 17

”underblåstes av de högre och medelklasserna i samhället. Syftena äro tveggehandade och ligga för öppen dag. Självskheten och kampen mot förbudslagen”.⁵⁸⁹

Som ovan framgått framstår spritsmugglingen under förbudstiden som en direkt fortsättning på aktivisternas smygfärder och smuggling av förbjuden litteratur, eftersökta flyktingar och kontraband under tidsskedet 1899-1918. Samtidigt som smugglingen riktade sig mot den imperiala, ryska regimen och var till skada för denna var den emellertid också lönsam för de aktörer som upprätthöll trafiken med kontraband. Protest och egennytta kunde kombineras och frodas sida vid sida utan vare sig något praktiskt motsatsförhållande eller någon inre motsägelse. På samma sätt var det med spritsmugglingen under förbudstiden och den framstår på samma gång som en protest mot småfolkets otillräckliga och torftiga utkomsmöjligheter som ett medel för att överkomma försörjningssvårigheterna. Också inom spritsmugglingens område kunde protest och egennytta förenas friktionsfritt, i all synnerhet som den hade de högre och medelklassernas tysta förståelse och stöd.

Spritsmugglingens politiska ekonomi

I detta avsnitt dryftas spritsmugglingens politiska ekonomi, varmed avses dess nationalekonomiska förlopp och makroekonomiska inramning. Här ventileras inledningsvis spritsens pris i de olika handelsleden: leverantörer, grossister, förmedlare och minuthandlare. Därefter uppmärksammas de ekonomiska effekterna av de talrika beslagen av spritlaster, smuggelbåtar, -bilar och -hästar samt annan utrusning. Slutligen utformas en modell för utvärderingen av den olovliga sprithanteringens lönsamhet.

De estniska exportörerna köpte i förmånligaste fall spriten till ett pris av tre mark litern, men en tämligen allmän prisnivå var fyra mark litern.⁵⁹⁰ I Danzig kunde priset vara ännu något lägre. På depåbåtarna ute till havs var prisnivån på den 96 %-iga spriten någorlunda fast och den stod att köpa för i genomsnitt måhända sju mark litern. Spritgrossister kunde få en gnutta mängdrabatt och spritkungen i Helsingfors *Aleksis "Keisari" Nyman* fick köpa till 6,75 mark litern, men uppe i Bottenviken var priset 10-12 mark.⁵⁹¹ Den lettiske doktorn *G. Kempels* uppskattade 1925 vinsterna hos de smugglare som utförde de praktiska transportererna: ”I Lettland är smugglarens vinst 3-4 lat per liter, i Sverige och Finland från 8-10 lat. Denna summa fördelas på flera personer eftersom alkoholen passerar många händer innan den når konsumenten. Jämförd med den tagna risken är smugglarens vinst inte anseelig; under de mest gynnsamma omständigheter uppgår den till 40 lat per man och expedition. Å andra sidan uppgår vinsterna hos storexportörerna och transportbolagen till miljoner”.⁵⁹²

På land påminde spritmarknaden om en basarekonomi där prisnivån förhandlades fram mellan avnämare, förmedlare och köpare i talrika enskilda affärer mellan parterna i

⁵⁸⁹ Smugglingen. Artikel av signaturen Brls (= Alfred Brommels) i *Wasa-Posten* 3.10.1922.

⁵⁹⁰ Pullat-Pullat 2012 I, 70.

⁵⁹¹ Spritångaren "Angelas" kapning i maj. Undersökningen har blottat intressanta detaljer ur finländskt smugglarliv. Artikel i tidningen *Hangö* 28.9.1933, *Filpus* 1001, 74.

⁵⁹² *Kempels* 1925, 99.

transportkedjan. Den sprit smugglarna köpt från depåbåtarna för fyra-åtta mark litern sålde de till den första uppköparen på land för 10-30 mark litern och gjorde därmed en nominell vinst på 2-20 mark litern.⁵⁹³ Prisnivån var lägst i kustområdena och steg med avståndet och transportmöjligheterna till inlandet. Någon egentligt prisnorm fanns inte och som variationerna var ansevära är det vanskligt att dokumentera något bestående genomsnittspris. Utbud och efterfrågan skapade dock ett allmänt prismönster, i vilket smuggelspriten hade lägst pris nära kusten och i Södra Finland för att bli allt dyrare ju längre in i inlandet den fördes.⁵⁹⁴ Förbudslagshistorikern *Jorma Kallenautio* har belagt tre priszoner med varierande geografisk konfiguration, vilka dessutom fluktuerade tidsmässigt. Under större delen av 1920-talet var spritliten pris längs Finska vikens kust upp till Sydösterbotten omkring 50 mark för att längre inåt land nå priszoner på 100 och över 200 mark. Under hösten 1929 och vårvintern 1930 sjönk priset tillfälligt beroende på att införseln kulminerat då. Från början av 1931 ökade priset igen tämligen kraftigt som en följd av inrättandet av sjöbevakningen.⁵⁹⁵

De myndigheter som bekämpade smuglingen beräknade spritens pris till 25 mark litern.⁵⁹⁶ Uppenbart är dock att inrättandet av det landsomfattande nätet av alkoholbutiker våren 1932 pressade ned priset på smuggelspriten och även medförde såväl en standardisering som en stabilisering av prisnivån. Då det förmånligaste literpriset för billigsprit i alkoholbutikerna var 36 mark normaliserades priset för smuggelsprit till 20-30 mark litern.⁵⁹⁷ I många fall kan de begångna förbudsbrotten knappast ha "lönat" sig då rättsinstanserna inte bara utmätte kännbara bötes- och fängelsestraff utan tull- och polismyndigheterna därtill från 1919-20 tog i beslag allt större mängder sprit. Enbart 1928-33 togs även i beslag 1 474 motorbåtar, 851 övriga farkoster och 1 190 bilar förutom flera tiotusentals kilo kaffe och tobak.⁵⁹⁸

Under förbudstiden 1919-32 beslagtogs tull- och polismyndigheterna sammanlagt omkring 7,5 miljoner liter smuggelsprit.⁵⁹⁹ Denna mängd har åren 1919-29 förmodats utgöra en tiondedel av all sprit som smugglades i land och för åren 1930-32 en femtedel.⁶⁰⁰ Under hela förbudstiden kan i medeltal omkring 15 % av smuggelspriten förmodas ha blivit beslagtagna. Ifall smugglarna inhandlade spritpartierna till ett förmodat pris av i genomsnitt sju mark litern från depåfartygen och spritkryssarna uppgick deras kostnader till drygt 500 miljoner mark. Då dessa spritpartier väl förda i land förmodligen kunde säljas till ett genomsnittspris på 17 mark vid stranden skulle intäkterna vid detta transportskede ha uppgått till 1 300 miljoner mark. Väl ilandsatt ökade smuggelspriten pris kraftigt ju längre in i landet den fördes.

⁵⁹³ Sorsa 1991, 85, Raki 1997, 29, 39, 54.

⁵⁹⁴ Mycket varierande och även motstridiga prisuppgifter har presenterats i populärlitteraturen, Ahtokari 1972, 136, Sirén 1995, 242, Raki 1997, 96, Starkt i kopp och knopp! Smuggling och starkdrycker i Esbo 1919-1932 (1997), 33-34, Sirén 1999, 244, Vasama 1991, 128, Wahlroos 1998, 162, Filpus 2001, 26-27, 48, 102-103, 158-159, Liitteet 7-9, Rasinaho 2006, 65-66, Gustavsson 2010, 16, Strömdahl 2014, 76, 84, 99, Ylimaunu 2022, 56-57, 99, 186, 192, 247, 301-302.

⁵⁹⁵ Kallenautio 1979, 20-23, Liite 1 s. 243.

⁵⁹⁶ Filpus 2001, 74.

⁵⁹⁷ Smuglingen. Insändare av signaturen E.K. i tidningen Västra Nyland 10.11.1932.

⁵⁹⁸ Jyläskoski 1977, 91.

⁵⁹⁹ Tabell över årsvisa spritbeslag, Kallenautio 1979, 242.

⁶⁰⁰ Suviranta 1929, 118, Kallenautio 1979, 20-21, 242.

Efter att själva den olaga införseln var utförd måste spriten föras ut på marknaden, vilket förutsatte medverkan av mellanhänder som svarade för landtransporter, uppbevaring samt utminuteringshandel. Varje dylik mellanhand skulle ha sitt särskilda påslag, vilket reducerade den vinst smugglarna fick i handen. Detta innebär att den försäljningsvinst som uppkom delvis fördelades på de delaktiga mellanhänderna. Beträffande vidaretransporten och försäljningen måste förmodanden göras: ifall de landsatta spritpartier som undgick beslag uppskattas till knappt 70 miljoner liter vilka såldes till ett genomsnittspris av 50 mark litern skulle deras sammanlagda värde ha motsvarat omkring 3 500 miljoner mark. Denna summa måste dock reduceras med en hel rad avdragsposter, vilka är bl.a. följande på basen prisuppgifterna i bilagan:⁶⁰¹

Tabell 6. Avdrag från försäljningsvinsten av smuggelspriten

Avdragspost	Miljoner mark
Inköp av 75 miljoner liter sprit från depåskutor á 7 mark litern ⁶⁰²	500
Förluster av tull- och polisbeslag av smuggelsprit (7,5 miljoner liter á 7 mark litern) ⁶⁰³	50
Förlista och fördärvade smuggelbåtar ⁶⁰⁴	5
Beslagtagna båtar, bilar, hästar, fordon och utrustning ⁶⁰⁵	100
Kapitalinvesteringar i ersättande båtar, bilar, fordon och utrustning ⁶⁰⁶	200
Böter förorsakade av brott mot förbuds- och fyllerilagstiftningen ⁶⁰⁷	150

⁶⁰¹ Bilaga 5. Tullstyrelsens uppgifter om båt-, bil- och hästpriser 1930-32.

⁶⁰² Här förmodas att depåskutorna sålde spriten till ett genomsnittligt pris av sju mark per liter "fritt på havet"; Ahtokari 1972, 136, Starkt i kopp och knopp! Smuggling och starkdrycker i Esbo 1919-1932 (1997), 33-34.

⁶⁰³ Här har kostnaden för inköpet av spriten (sju mark/liter) till havs avdragits från det kalkylerade genomsnittliga försäljningspriset på land (30 mark/liter).

⁶⁰⁴ Beräknat på 700 båtar á 7 000 mark.

⁶⁰⁵ Beräknat på motorbåtar á 7000 mark i genomsnitt, bilar á 13 000 mark i genomsnitt och hästekipage á 5 000 mark i genomsnitt. Häkkinen 2003, 202.

⁶⁰⁶ Detta är den vagaste och osäkraste avdragsposten i kalkylen eftersom kapitalinvesteringarna gällde objekt som samtidigt användes för såväl smugglingen som för andra näringsfång och egen konsumtion. Kapitalinvesteringar var dock nödvändiga inte bara för att ersätta beslagtagna båtar, bilar och hästekipage utan också för ibruktagandet av fortskaffningsmedel med bättre prestanda. En funktionellare teknik krävde därför större kapitalinvesteringar.

⁶⁰⁷ Statsverkets bötesinkomster uppgick 1919-32 till ca 300 miljoner mark, av vilka åtminstone hälften kan förmodas ha föranletts av brott mot förbuds- och fyllerilagstiftningen. Statsverkets inkomster och utgifter. Statistisk årsbok 1920-34.

Förlorad arbetsinkomst under fängelsetiden ⁶⁰⁸	60
Egen konsumtion av smuggelsprit (5 miljoner liter á 40 mark litern) ⁶⁰⁹	200
Omkostnader (bensin, konsumtionsvaror, köp av tjänster, förmedlarprovisioner, mutor o.d.) ⁶¹⁰	50
Totalt	1 300

Enligt tabellen bör drygt 1 300 miljoner mark dras ifrån den förmodade bruttoförsäljningsvinsten på 3 500 miljoner mark i nödvändiga investeringar, förluster förorsakade av beslag, ersättningar, olika omkostnader och egen konsumtion. Spiritsmugglingen från depåfartygen till konsumenten skulle sålunda 1919-32 enligt denna kalkyl ha kunnat rendera en nettoförsäljningsvinst på omkring 2 200 miljoner mark.

Åren 1919-32 torde omkring 250 000 personer ha dömts för brott mot förbudslagstiftningen. Antalet mellanhänder var dock större än så och om en tredjedel aldrig dömdes för något brott skulle deras sammanlagda antal ha kunnat vara dubbelt så stort eller omkring 500 000. Då nettoförsäljningsvinsten på 2 200 miljoner mark fördelas på dessa personer skulle den i medeltal utgöra 4 400 mark/person. Summan skulle i dagens penningvärde motsvara omkring 1 700 euro. Försäljningsvinsten fördelades dock inte på långt när jämnt mellan de delaktiga utan tvärtom med synnerligen stor spridning varvid skillnaderna var ansevära. De framgångsrika spiritsmugglarna och grosshandlarna kunde förtjäna stora pengar medan flertalet delaktiga fick nöja sig med smärre vinster och mer anspråkslösa provisioner.

Om smugglar- och förmedlarskiktet antas ha utgjort en tiondedel av de 500 000 personerna och lyckats ta hand om 1/3 av nettoförsäljningsvinsten skulle detta innebära drygt 700 miljoner mark. Då resterande 2/3 av försäljningsvinsten fördelas på de övriga delaktiga skulle den genomsnittliga inkomsten inte vara större än knappt 3 000 mark, en summa som överförd till dagens penningvärde motsvarar omkring 1 150 euro. Med tanke på den ansevära arbetsinsats och de ansevära risker förvärvandet av denna anspråkslösa vinst förutsatte kan den olovliga alkoholhanteringen inte ha varit särskilt lönsamt för det stora flertalet delaktiga. Däremot skulle den kalkylerade vinsten för det framgångsrika smugglarskiktet på omkring 50 000 personer i medeltal uppgått till 14 000 mark motsvarande omkring 5 500 euro i nutida penningvärde. Med tanke på den begränsade personkrets det här är fråga om kan knappast

⁶⁰⁸ Beräknat på basen av att de till fängelsestraff dömda 5 000 personer som kunnat förtjäna 2 500 per månad avtjänade straff på i genomsnitt fem månader.

⁶⁰⁹ Här beräknat på basen av förmodandet att 300 000 delaktiga i medeltal konsumerade 17 liter sprit per person.

⁶¹⁰ Också denna avdragspost är osäker, men ofrånkomliga kostnader av detta slag förekom fortgående. De s.k. spritdrängarna som städslades för att bara köra in spritlastar utan att själva äga dem kunde få 5-8 mark litern som provision. Haapanen 2013, 111.

heller denna genomsnittliga försäljningsinkomst betecknas som särskilt betydande. För den kvartsmiljon personer som blev föremål för beslag blev den illegala sprithanteringen igen vanligen en förlustaffär.

Den hypotetiska vinst- och förlustkalkyl som anförts kan inte baseras på ett alltigenom solitt dokumentunderlag och är därför i avsevärd utsträckning en utvärderingsmodell, baserad på ett antal förmodanden. Det faktiska kostnads- och vinstmönstret kan ha varit ett annat, men någon absolut tillförlitlig utredning kan inte ges. Däremot kan en rad plausibla antagande göras på basen av de få hårda data som kan dokumenteras. Kalkylen ovan har tillkommit på detta sätt. Den kan ifrågasättas och alternativa beräkningar kan presenteras, men eftersom de kvantitativa uppgifter kalkylen bygger på torde vara skäligen realistiska återger den förmodligen storleksklassen på ett någorlunda adekvat sätt. Slutsatsen kan därför endast bli att lönsamheten i den illegala sprithanteringen för ett stort flertal av de delaktiga var förhållandevis anspråkslös och att de flesta då de i något skede upphörde med den var någorlunda lika medellösa som när de börjat, de ekonomiska förlusterna och sociala avbräcken dock oräknade.

För de 75 miljoner liter sprit som smugglarna införde 1919-32 betalades, som ovan framgått omkring 500 miljoner mark. Eftersom värdet av varuimporten till Finland under dessa år uppgick till 65 822 miljoner mark innebär detta att smuggelspritens andel av importens totalvärde inskränkte sig till omkring 0,8 %.⁶¹¹ Det valutaflöde priset för smuggelspritens representerade var därför ur handelspolitisk synvinkel tämligen marginellt. Ur nationalhushållningens synvinkel sett hade smuggelspritens ändå en viss om än liten betydelse. Den illegala spritinförseln förde med sig en ökad efterfrågan på motordrivna småbåtar, vilket gynnade båtsnickerier, motorverkstäder och företag som importerade båtmotorer. Likaså ökade spritsmugglingen efterfrågan på person- och lastbilar, vilkas antal steg från omkring 5 000 i början av förbudstiden till drygt 30 000 vid förbudstidens slut. Sexdubblingen av bilparken var emellertid samtidigt en del av moderniseringen av samhället och endast en mindre del av ökningen kan antas ha föranletts av den olovliga sprithanteringen.

Inom den inhemska konsumtionen ledde spritsmugglingen och efterfrågan på alkohol till något minskad konsumtion av andra artiklar som dyrare livsmedel, ekipering och nöjen – med undantag av restaurangbranschen som utvidgades med en rad nyetableringar. Sedd ur helhetsperspektiv torde emellertid smuggelspritens ha haft tämligen liten inverkan på folkhushållningen.

⁶¹¹ Ulkomaankauppa 1919-32. Suomen virallinen tilasto 1920-35.

SPRITSMUGGLINGEN HAR INTE MEDFÖRT VÄLSIGNELSE FÖR NÅGON

Här är avsikten att sammanfatta undersökningens centrala resultat och företa en översiktlig bedömning av resultatet av förbudstidens illegala spritinförsel och smuggling.

Antalet spiritsmugglare eller personer som olovligt införde alkohol över tullgränsen har uppskattats till åtminstone 70 000, även om endast drygt 12 000 av dem blev fällda i domstol. Sammanlagt dömdes omkring 250 000 personer för olika brott mot förbudslagstiftningen, förutom för olaglig införsel framför allt för lagstridiga sprittransporter till lands, lagerhållning, utminuterung och tillverkning. Antalet personer som bröt mot förbudslagen i samtliga dessa avseenden har uppskattats till minst 500 000. Då den vuxna befolkningen uppgick till ett par miljoner innebär detta att minst en fjärdedel direkt bröt mot förbudslagstiftningen. Antalet personer som indirekt kom att stöda den illegala sprithanteringen genom konsumtion av smuggelsprit var emellertid avsevärt större och omfattade förmodligen åtminstone en dryg majoritet av den vuxna befolkningen.

Företrädare för samtliga befolkningsgrupper och alla större yrkesgrupper deltog inte bara i den illegala spritinförseln utan i samtliga typer av förbudslagsbrott. Även om delaktigheten fördelade sig på alla samhällsgrupper utgjorde företrädarna för de folkliga lagren, här definierade som småfolk, den främsta aktörsbasen för den olovliga sprittrafiken. Företrädare för den tiondedel av befolkningen som bildade medelklassen deltog visserligen också i den illegala sprithanteringen, i ungefär proportion till sin demografiska andel, och hade även delvis en roll som organisatörer, finansärer, förmedlare och konsumenter av rang. Eftersom den illegala sprithanteringen vilade på en synnerligen bred social bas och fördelade sig på ett mycket stort antal aktörer var småfolkets andel och roll ändå påfallande stor. Utan aktiva aktörer från de folkliga lagren hade inte de olovligt införda spritvolymerna på långt när kunnat få den omfattning som de fick. Att de införda volymerna kunde bli så stora som de blev berodde emellertid i stor utsträckning på att företrädare för mellanskikten genom sina

insikter, kapitaltillgångar och personnätverk verksamt främjade hanteringen. Det var således i hög grad fråga om en överlagd, genomtänkt och systematisk om än ofta improviserad samverkan mellan olika aktörsgrupper som möjliggjorde införseln och vidareförmedlingen av stora volymer.

Bland de yrkesgrupper som olovligt införde sprit över tullgränsen var särskilt tre kategorier av professioner rejält överrepresenterade: sjöfolk, fiskare och forslare. Överrepresentationen är följdriktig med beaktande av deras särskilda profession. Smuggelspriterna kom från utlandet och en av transportformerna var de sjöburna handelsfrakterna. Den illegala spritinförseln inom den reguljära fraktrafiken antog två huvudformer. Smuggelspriterna gömdes, delvis av skeppsbefalet och manskapet, under det sedvanliga handels- och fraktgodset eller i handels- och passagerarfartygens kolboxar. Därtill var det synnerligen vanligt att enskilda medlemmar av besättningen stuvade mindre kvantiteter sprit i smågömmor i bränsle- och vattentankar, lönnskott, skrubbar, kyffen och prång samt i fartygens utrustning och fasta inventarier. Eftersom smågömmorna var talrika blev den sammanlagda volymen smuggelsprit på årsbasis tämligen ansevärd.

Yrkesfiskare och dito med fisket som bisyssla hade som yrkesgrupp exceptionellt goda förutsättningar för illegal införsel av sprit. Eftersom de bedrev fiske som näringsverksamhet befann de sig ofta i närheten av depåfartygen eller kunde då läget var lämpligt navigera sig fram till dem. De professionella fiskarna kunde därför förhållandevis lätt såväl förvärva som lasta spritkanistrar med yrkesfisket som täckmantel. Fiskebåtarna var robusta och driftsäkra för att kunna transportera fiskenät och ryssjor samt klara grov sjö och hårt väder. Även om någon statistik inte föreligger om motorbåtarnas antal torde fiskarna ha ägt omkring 10 000 dylika. Fiskarbåtarna kunde vanligen ta laster på 500-2 000 liter utan att motorgången och driften led avbräck. Därtill hade yrkesfiskarna synnerligen stor skärgårdsvana och kände väl de lokala vattnen liksom skärgårdens färdruttor och topografi.

De professionella forslarna kom att få en särskild roll i den illegala införseln av sprit som motorbåts-, bil- eller hästburna aktörer. Utan den yrkesgrupp som svarade för transportererna från territorialvattengränsen till land och vidare till upplagringsplatser inåt landet hade spritsmugglingen inte kunnat genomföras på ett rationellt och funktionellt sätt. Att den professionella personkrets som svarade för denna verksamhet vidgades – och även blev överrepresenterad inom spritsmugglingen i förhållande till sin demografiska andel var en logisk följd.

För de övriga yrkesgruppernas del har undersökningen klarlagt att arbetarna – trots den hävdvunna populära bilden att denna yrkesgrupp i huvudsak bar upp spritsmugglingen – i själva verket var något underrepresenterade i den illegala införseln av alkohol. Arbetarna var visserligen den största enskilda yrkesgruppen och antalet arbetare som engagerade sig i spritsmugglingen var därför också ansevärd. Någon helt enhetlig yrkesgrupp var det inte fråga om, utom om kropps-, fabriks-, fack-, diverse- och lantarbetare som var spridda över hela landet i städer, befolkningscentra, bruksorter och på landsbygden. Eftersom de praktiska möjligheterna att bedriva smuggling var, som det framgick, kraftigt beroende av kustområdenas särskilda geografi kom arbetarnas medverkan därför att variera beroende på de regionala

särdragen inom transportlogistik och samhällsförhållanden. Av dessa skäl växlade arbetarnas engagemang också inom den illegala spritinförseln. Det var störst i södra Finland och i allmänhet i kustområdena, men ställvis mindre omfattande. Trots att ett stort antal arbetare medverkade i spiritsmugglingen förblev deras deltagande som helhet och i genomsnitt ändå mindre än arbetarbefolkningens demografiska andel.

Undersökningen har visat andelen spiritsmugglare bland jordbrukarna någorlunda motsvarade deras demografiska andel. Så var fallet generellt också för medelklassens del, dock så att entreprenörernas andel var klart större än tjänstemännens och de fria yrkesutövarnas. Företagstjänstemännen placerade sig igen som yrkesgrupp mellan entreprenörerna och tjänstemännen samt de fria yrkesutövarna. Det ligger i sakens natur att entreprenörerna, som besatt förmåga att organisera, förhandla, avtala och göra affärer, hade i genomsnittet bättre förutsättningar att agera inom den illegala spritinförseln. Att handlingsförmågan, insikterna och erfarenheterna samt de nyttiga personnätverken utnyttjades i alla affärs- och bosättningscentra är belagt. En omständighet som minskade den direkta delaktigheten och som troligen något reducerade entreprenörernas roll var möjligheten direktörer, affärsmän och handlare hade att skaffa beställningssprit av leverantörer bland spiritsmugglarna. Ur entreprenörernas synvinkel var det rationellt att beställa leveranssprit som betaltjänst. Dyliga leveransavtal torde vanligen ha varit tämligen mödolösa och riskfria.

Den olovliga sprittrafiken var fördelad på fem olika instanser inom ramen för en handels- och transportkedja med i synnerhet tyska och estniska spritexportörer som första instans, grosshandel från depåfartyg och spritkryssare som andra instans, spiritsmuggling över tullgränsen i huvudsak genomförda flexibelt organiserade av folkliga båtlag i tredje instans, vidaretransport, upplagring och buteljering till lands som fjärde instans samt slutligen illegal utminutering som femte instans. Samtliga fem instanser hade en funktionell roll och var nödvändiga för att den olovliga sprittrafiken som helhet skulle kunna pågå och genomföras. Ingen instans kunde undvaras ifall affärsverksamheten skulle fortgå – på sin höjd någon kortare tid

Formerna för sprithandeln i Östersjöområdet varierade och var beroende av den roll som respektive instanser hade i handels- och transportkedjan. Exportföretagen i särskilt Danzig och Reval var registrerade och i allmänhet väletablerade och solida bolag som bedrev laglig affärsverksamhet och övervakades av myndigheterna. Också de grossistsyndikat som ägde eller oftast befraktade depåfartyg och spritkryssare på charterbas var lagliga företag i de länder och hamnstäder där de registrerade sig. Grossistsyndikatens ägarbas var främst tysk, estnisk och finländsk, men med inslag också av övriga utländska spritgrossister. Inom sjötransporterna över tullgränsen från depåfartygen till land utgjorde folkliga båtlag den huvudsakliga företagsformen även om också enskilda aktörer kunde uppträda i den tredje instansen. Efter att spritlasterna från depåfartygen eller spritkryssarna landsatts individualiserades vidaretransporterna mer och mer. Landbaserade affärsmän uppträdde i fjärde instans främst som entreprenörer med anställda som skötte den praktiska förslingen. Affärsformen var här vanligen en enskild om än oregistrerad firma eller ett företag som inkluderade tysta bolagsmän. Ju längre spriten forslades inåt land eller till spritmarknaderna i städerna desto mer markerad blev den enskilda

Förbudstiden förde med sig ett något ökat inslag av korpulenta mans- och kvinnspersoner i gatubilden. Orsaken var att de bar spritvästar med fickor för bleckpluntor och flaskor dolda under ytterkläderna. Smuggelspriten distribuerades på detta sätt till "pirtumurjut" (spritkyffen), "tippakaupat" (smärre utminuteringslokaler) och enskilda kunder som hemleverans. På bilden har en distribuerande farbror i Uleåborg avslöjats av polisen. Foto: Lars Westerlunds fotosamling.

affärsformen även om upplagring, buteljering, leverans och distribution till utminuteringsinstansen förutsatte lejd arbetskraft. I femte instans dominerade de enskilda aktörerna kraftigt, antingen som leverantörer till restauranger, kaféer, hotell, klubbar och taxichaufförer eller som enskilda utminuterare baserade i spritgårdar och -nästen. En tämligen ansenlig del av utminuteringen skedde genom tillhandahållande av flaskor som oftast innehöll en halv eller en tredjedels liter sprit, s.k. "tippakauppa" (dropphandel).

Den kategori som var mest framgångsrik bland deltagarna i sprittrafiken på Östersjön var de egentliga spritgrossisterna: ägarna till de exportföretag i städer som Danzig, Hamburg, Kiel och Reval, vilka handlade med och förde ut sprit som laglig affärsverksamhet. På grund av inbördes priskonkurrens var vinstmarginalerna emellertid tämligen små och det enda sättet att göra ansenlig vinst var att förmedla stora volymer. Framgångskonceptet var enkelt och i allmänhet riskfritt: ju större exportvolym desto större vinst. Beträffande ägarna eller befraktarna av depåfartyg var situationen i det närmaste likadan eftersom handeln med lagligt exporterad sprit utanför territorialvattengränsen utgjorde legal och tämligen riskfri affärsverksamhet. Också här gällde samma volymkoncept: ju större såld mängd desto större vinst. Trafiken med depåfartyg utgjorde emellertid samtidigt en form av handelssjöfart som krävde idkande av rederiverksamhet, anskaffande och underhåll av fartyg, varvsreparationer, påmönstring av manskap, registrering i något konsulat och lastningsprocedurer i hamnarna. I jämförelse med spritgrosshandeln inom exportföretagen var depåfartygsverksamheten av

mer praktisk natur och mer oförutsägbar samtidigt som planeringen av verksamheten kunde vara mer komplicerad.

För de grossister som ägde eller befraktade spritkryssare var situationen såväl mer utmanande som avsevärt mer riskfylld eftersom spritkryssarnas koncept gick ut på lossning av spritlasterna långt innanför territorialvattengränsen. Spritkryssarna torde till stor del ha utgjorts av tyska och ryska krigstida torpedbåtar, sofistikerade tekniska aggregat där avancerade motorinstallationer med högoktanigt bränsle kombinerades med funktionella drifts-, styr- och kommunikationssystem. Manöverandet av torpedbåtarna förutsatte en strikt hierrisk befälsföring och krävde även systematiskt underhåll för att kunna användas i marin tjänst. Då torpedbåtarna togs i bruk som spritkryssare kom i allmänhet såväl driften som underhållet att genomföras med lägre standard och mindre samövade besättningar. I militärt bruk hade torpedbåtarna haft skolade och drillade besättningar, men till en del torde maskinmästare och besättningsmän med sämre fackkunskaper ha städslats på spritkryssarna även om kaptenen och styrmän ofta var kunniga marinkaptener i avsked med erfarenhet av torped- och minbåtar. Under krigsåren hade torpedbåtarna i allmänhet opererat på öppna vatten medan spritkryssarna igen nödgades navigera i besvärliga skärgårdsvatten med undervattensgrund, trånga passager och naturhinder. Det hände därför flera gånger att spritkryssare som rörde sig i skärgården körde på grund, sprang läck eller fick något motorhaveri som tog tid att reparera. Så var fallet med *M/s Albertos*, *M/s Hirundo*, *M/s Mikado* och *M/s Rose*. Likaså förekom det att ankrade spritkryssare överraskande bordades av tull- och sjöbevakningstjänstemän då besättningen slagit sig till ro eller druckit sprit. Spritkryssare som togs i beslag i dylika fall var bl.a. *M/s As de Caro*, *M/s Gurli*, *M/s Remus*, *M/s Rena* och *M/s Standard*. På det hela taget kom spritkryssarnas verksamhet i de finländska vattnen därför att ske med växlande framgång. Även om de flesta landsättningarna torde ha skett planenligt förekom också tekniska missöden, praktiska motgångar, bränder och beslag.

De topografiska variationerna mellan havsområden, kustregioner och de tullkammardistrikt dessa var indelade i satte sin prägel på den illegala spritinförseln över tullgränsen. Finska viken var det i särklass mest anlitade havsområdet, av främst två orsaker. Av synnerligen stor betydelse var den relativa geografiska och kulturella närheten till Estland där sprithandel och export utgjorde en laglig affärsverksamhet. Även om också den lagliga spritutförseln från Danmark och Tyskland i en inte obetydlig omfattning skedde över Finska viken var det de estniska spritgrossisterna som hade överhanden. En annan faktor som gjorde Finska viken till ett havsområde som favoriserades av spritgrossisterna var att den viktigaste marknaden för smuggelsprit fanns i städerna och befolkningscentra i södra Finland. Där fanns inte bara en lokal efterfrågan på smuggelsprit utan de viktigaste hamnstäderna Helsingfors, Lovisa, Viborg och Hangö m.fl. fungerade även som redistributionsorter för spritförsändelser till städer och befolkningscentra inne i landet längs järn- och landsvägar. På Skärgårdshavet och Bottniska viken dominerade tyska depåfartyg och spritkryssare.

Livlig sjöfart på någon viss hamn innebar automatiskt en större volym införd sprit. Nästan samtliga tullkamrar var stationerade i hamnstäder, vilkas betydelse som in- och utförselorter emellertid varierade kraftigt. Samtliga hamnar av större betydelse fanns i den södra delen av

landet: Helsingfors, Viborg, Kotka, Åbo samt Mäntyluoto och Räfsö i Björneborg. Lovisa och Hangö var hamnstäder av en mellankategori medan hamnar av mindre betydelse fanns i Fredrikshamn, Borgå, Mariehamn, Nystad, Raumo, Kristinestad, Kaskö, Vasa, Jakobstad, Gamlakarleby, Brahestad, Uleåborg, Kemi och Torneå.

Huvudmotivet för de folkliga lagrens engagemang i den illegala spritinförseln var, så gott det varit möjligt att fastställa, utsikterna till privatinkomster och förbättrandet av det egna utkomstläget. Bakgrunden var den vanskliga försörjningssituationen med anspråkslösa arbets-, jordbruks- och fiskeinkomster, ofta undermåliga bostadsförhållanden, svårigheten att få ihop tillräckligt med pengar för inköp av mat, gångkläder, inventarier, arbetsutrustning, drag- och husdjur, betalning av hyror, arrenden, skulder m.m. För ansenliga grupper av småfolk blev spritsmugglingen emellertid inte den hävstång till välstånd man väntat sig. En kvarts miljon dömdes under förbudstiden till bötes- eller fängelsestraff och flera tiotusentals fick inte bara spritlass och -förråd tagna i beslag utan miste också sina båtar, bilar och övriga fordon jämte den utrustning som använts för smugglingen.

Därtill visade det sig att den illegala spritinförseln oftast inte på långt när var en lika lönsam förtjänstkälla som aktörerna bland småfolket till en början förväntade sig. Även om den införda smuggelspriten har beräknats uppgå till hundra miljoner liter gällde samma företagsekonomiska grundsats som för spritgrossisterna: det enda sättet att göra stor vinst var att förmedla stora volymer. I praktiken var detta av två skäl i det närmaste omöjligt. För det första kunde ingen aktör i längden införa stora mängder utan att råka fast. Vid enskilda tillfällen kunde det visserligen vara möjligt att lossa ett exceptionellt stort spritlass, men det var ytterst vanskligt att upprepa ett motsvarande landsättningskoncept. Det i sin tur berodde på tull- och polistjänstemännens vaksamhet, deras förmåga att utveckla sina metoder och att det snabbt läckte ut uppgifter om stora och framgångsrika landsättningar. För det andra hade den illegala spritinförseln en starkt decentraliserad karaktär och fördelades på ett stort antal aktörer. I vanliga fall varierade landsättningsvolymerna måhända kring 500 liter; tämligen sällan steg den till 2 000 liter eller mer, varför antalet mindre landsättningar var stort.

Om förmodligen 70-80 miljoner liter sprit infördes med smärre motorbåtar i partier på i medeltal tusen liter skulle detta innebära omkring 70 000-80 000 landsättningar. Även om den landsatta spriten såldes med klar vinst fördelades denna, efter avdrag för omkostnaderna, mellan båtlagens medlemmar, varför någon stor vinst i allmänhet inte kunde ackumuleras hos någon enskild aktör. Tvärtom kom försäljningsvinsterna från de enskilda landsättningarna att från gång till gång fördelas bland den personkrets på minst 70 000 personer som antas ha deltagit i den illegala spritinförseln. Sannolikt fördelades den totala försäljningsinkomsten dock ändå delvis ojämnt eftersom en minoritet av aktörerna smugglade oftare och företog flera lyckade landsättningar, var skickligare och mer framgångsrika eller hade större tur än de flesta andra aktörer. Samtidigt var det emellertid synnerligen svårt att uppnå någon exceptionellt stor försäljningsvinst eftersom landsättningarna gällde ett stort antal spritpartier av mindre volym och försäljningsintäkterna från varje lyckad landsättning fördelades någorlunda jämnt mellan båtlagens medlemmar.

För de allra flesta företrädare för småfolket som deltog i den olovliga införseln av sprit

under förbudstiden torde smugglingen efter en tid ha visat sig vara en illusion som inte ledde till någon kännbar eller långsiktig förbättring av familjens välstånd. Att så blev fallet hade två huvudorsaker. Som det ovan framgått blev försäljningsvinsterna från de talrika landsättningarna av relativt små spritpartier inte i längden särdeles betydande – särskilt i relation till de medel medlemmarna i smugglarbåtlagen investerat i verksamheten, den stora personliga möda deltagarna ähnat och de personliga risker de tagit. Smugglingshistorikern *Juha Ylimaunu* har kommit till att endast ett fåtal spiritsmugglare förmådde att samla något betydande kapital: "Största delen av spiritsmugglarna levde ur hand i mun och de som blev fast led ekonomiskt avbräck".⁶¹²

En tämligen ansenlig del av deltagarna led också mycket kännbara ekonomiska förluster i form av böter, förlorad arbetsinkomst under fängelsetiden och framför allt p.g.a. beslag av spritlass, fordon och utrustning. Inte så få av spiritsmugglarna torde antingen ha gett upp och lämnat hanteringen efter en eller några smugglarfärder – eller stötts ut ur branschen som mindre dugliga eller pålitliga. Men också nya generationer av förhoppningsfulla spiritsmugglare sökte sig till branschen, fick för sin del förr eller senare nog och desillusionerades. Denna push- och pullprocess med nyrekrytering och utträden är samtidigt även en delförklaring till det stora antalet aktörer, av vilka en tämligen stor del förmodligen var engagerade endast en eller någon säsong. Denna oavbrutna omsättning av spiritsmugglare är även en delförklaring till att de individuella försäljningsvinsterna förblev tämligen anspråkslösa – spiritsmugglare som var aktiva endast en kortare tid hann helt enkelt inte förtjäna större summor.

Föreställningen om spiritsmugglingen som ett sätt att uppnå välstånd påminner om den illusion som under 1800-talet fick hundratusentals män på olika håll i världen att delta i guldrusherna. Under 1900-talet har enbart i Finland miljoner företrädare för småfolket närt illusionen om att nå välstånd genom att delta i tips, lotto och penninglotterier. Typiskt nog är det bland lågavlönat och mindre bemedlat småfolk som illusionen om att bli rik genom ett trolslag frodats – genom guldgrävning, lottospel, dragningar av penninglotter, spiritsmuggling eller något annat osannolikt lyckosökeri. Trots att förhoppningarna hos det stora flertalet efter någon tid grusats har illusionens magi ändå bevarat sin tjuskraft och lockat nya lyckosökare till insatser och bemödanden. En liten del av förbudstidens spiritsmugglare fastnade i hanteringen och blev vaneförbrytare med smugglingsbrott som livsstil.

I inledningsavsnittet påtalades hur den populära och sensationsinriktade action-litteraturen framställt spiritsmugglarna som framgångsmän. Inom denna genre sammanfaller anekdoterna om de oförvägna, klämmiga och smarta smugglarkungarna ofta med en förmedlad bild av dessa som framgångsrika entreprenörer, vilka förtjänade stora summor på intäkterna från spiritsmugglingen. Som det framgått finns det emellertid sällan några belägg för dessa föreställningar. Däremot framstår anekdoterna om spritgrossisterna som skickliga och förmögna affärsmän som endast mer eller mindre lösa förmodanden. De torde även vara påverkade av förebilderna i den nordamerikanska populärkulturen under förbudstiden i Förenta Staterna. I

⁶¹² Ylimaunu 2022, 341.

själva verket är skildringarna av de framgångsrika spritgrossisterna i den finländska litteraturen om smugglingen under förbudstiden mestadels spekulationer, vilka överhuvudtaget inte är förankrade i arkivdokumentation och empiri. Historikern *Juha Ylimaunu* exponerar om ett trettio-tal spritgrossister är dock ett undantag. Dessa är väl underbyggda med arkivstudier och förmedlar för första gången en bred och adekvat översikt av en stor grupp bland de ledande aktörerna.⁶¹³

Finländska spritgrossisters skeden och öden. Antalet spritgrossister som deltog i organiserandet av den illegala alkoholförseln till Finland uppgick under förbudstiden måhända till ett sjuttio-tal. För omkring hälften av dessa föreligger en någorlunda tillförlitlig persondokumentation. I den fortsatta framställningen belyses först de finländska spritgrossister karriär vilka det finns ett tillräckligt kunskapsunderlag om. Därefter tecknas en bild av de utländska spritgrossister som medverkare i den olovliga alkoholförseln till Finland. Här pekas särskilt på att spritgrossisternas karriärer ofta var långt ifrån så framgångsrika som de populära presentationerna antytt eller velat ge sken av.

Förbudstidens mest namnkunniga och lyskraftigaste spritsmugglare var affärsmannen och skepparen *Algoth Niska*. Han genomgick i 20-årsåldern Helsingfors navigationsinstitut utan att avlägga någon styrmansexamen och var under förbudstiden verksam i Helsingfors, Roslagen skärgård och på Åland. På basen av dokumenterade uppgifter kan han emellertid karakteriseras som en förlorare. Enligt smuggelhistorikern *Juha Ylimaunu* var Niska alls ingen storsmugglare. Länsmannen i Töfsala (Taivassalo) *Fjalar Jarva* beskrev honom träffande som "en showman". Niska poserade i massmedierna som en "gentlemannasmugglare", men kriminalpolisen i Helsingfors höll honom inte för någon sådan utan som en "lögnare och huligan" (valehtelija ja huligaani) och en sedvanlig vanebrottsling.⁶¹⁴

Ylimaunu uppgift att Niska skulle ha tillhört överklassen har emellertid knappast någon fog för sig. Hans ekonomiska ställning varierade och torde ha varit bäst i början av 1920-talet då han för någon tid torde kunna hänföras till medelklassen. Under hela sin livstid hade han emellertid så ofta utkomstsvårigheter att han oavbrutet nödgades kläcka nya företagsprojekt, vilka ändå inte ledde till något mer än högst tillfälliga framgångar. Han dömdes några gånger såväl i Finland som i Sverige, men endast en del av domarna fälldes för spritsmuggling medan andra gällde bl.a. våld mot tjänsteman och ransoneringsbrott. I en hågkomstbok har han framställt sig som en betydande aktör för att hjälpa utsatta judar att utföra sinna värdetillgångar från Tyskland och Mellaneuropa 1938. En företagen arkivstudie har emellertid inte i någon nämnvärd utsträckning bekräftat Niskas anspråk som humanitär aktör. Niska dog som 65-årig på sjukhus i Helsingfors 1954. Hans bouppteckning ger en adekvat bild av hans utblottade ekonomiska ställning: "boets tillgångar befunnos så obetydliga och av så ringa värde att detsamma icke ens förslogo till täckandet av den avlidnas sjukdoms-, begravnings- och andra kostnader". Niskas tillgodohavanden utgjordes av 10 500 mark, vilket i nutida penningvärde

⁶¹³ Ylimaunu 2022, 342-419.

⁶¹⁴ Dahl 2003, 35-36, Ylimaunu 2002, 88.

„Keisari-Nyman”

Alekski Nyman (1897-1961) var utgången från Borgnäs (Pornainen) och etablerade sig som forkarl och åkeriägare i Helsingfors under 1910-talet. En inte obetydlig del av förbudsstidens spritgrossister hade sin bakgrund i transportbranschen. Orsaken var att dessa kunde utnyttja sin yrkeserfarenhet och sitt logistiska kunnande vid genomförandet av sprittransporter. Nyman blev en känd smugglarprofil under sitt öknamn ”Keisari-Nyman”. Helsingfors rådsturätt dömde honom 1927 till fängelse i två år och tre månader, men hovrätten upphävde domen. ”Kejsaren” Nyman bodde vid Elisabetsgatan 15 i Kronohagen och var aktionär i depåfartyget S/s Angela som prejadades utanför Hangö 1933. Han dömdes 1935 till sex månaders fängelse. Efter avtjänat straff återvände han till Borgnäs och försörjde sig som slaktare och lastbilschaufför. Keisarintie i Kirveskoski i Borgnäs är uppkallad efter honom. Foto: Lars Westerlunds fotosamling.

„Pirtuprinsessa”.

Den attraktiva estniskan Johanne Treter blev 1933 känd som Pirtu-prinsessa (spritprinsessan) och spritprimadonnan. Som servitris på restaurang Cuba i Tallin träffade hon Kejsar-Nyman, blev hans flickvän och följde med honom som hushållerska till Helsingfors. Nyman skaffade henne en lägenhet vid Kronohagsgatan 1 som samtidigt fungerade som kontorslokal. Som Nymans sekreterare dirigerade Treter sprittransporter och avtalade om leveranser per telefon. Sjöbevakningens undersökningsbyrå kom henne på spåren och hon blev utvisad 1933. Foto: Lars Westerlunds fotosamling.

skulle motsvara 370 euro. Efter kriget bodde Niska i början av 1950-talet tillsammans med sin dotters familj på Skatudden i Helsingfors. Han insjuknade emellertid i september 1953 och var innan sitt frånfälle intagen på sjukhus i åtta månader. Hans utdragna sjukhusvistelse föranledde kostnader som han anspråkslösa tillgångar inte räckte till för att betala.⁶¹⁵

Förre forkarlen *Alekski “Keisari” Nyman* i Helsingfors och Reval framträdde som välbeställd spritgrossist senast i slutet av 1920-talet. Hans bana tog en brant vändning nedåt då han blev fast 1933 och dömdes till fängelse. Efter sin frigivning flyttade han tillbaka till Borgnäs (Pornainen) där han var verksam som slaktare, lastbilschaufför och småföretagare.⁶¹⁶

⁶¹⁵ Perunkirjoitukset 1955 Ec:583 (Nr 75133 Algot Johannes Niska). Helsingin raastuvanoikeus. Riksarkivet, Niska 1953, Laitinen 2009.

⁶¹⁶ Westerlund 2017, 66, Yli-maunu 2022, 350-354.

Tysklandsjägaren *Lauri Mäkinen* agerade under större delen av 1920-talet som en mindre spritgrossist i Åbotrakten och på Bottenhavet och dömdes våren 1924 i Sverige till två månaders fängelse för smuggling. I Finland lyckades han hålla sig undan polisen och förde ett supigt leverne. Mäkinen uppträdde med militär fason som "jägarkapten" utan att dock ha tjänat i den finländska armén. Han torde även ha bedrivit illegal vapenhandel och köpte ett stort antal fickvapen av den tyske spritsmugglaren *Richard Schenker* i Kiel. Senast i början av 1930-talet bytte han bransch och började idka kramhandel som resande agent. Mäkinen var 1935 arbetslös och skuldsatt om än anhängare av IKL. En hågkomst från Närpes förmedlar en minnesbild av honom: "Sådant var den kungens liv, ena dagen rik, den andra utfattig". Efter kriget var Mäkinen sjuklig och tidvis intagen för vård på kommunalhem och för sin utkomst i behov av socialhjälp. Han dog i små omständigheter 1961.⁶¹⁷

Före poliskonstapeln i Esbo *Harald Nyman* bedrev under 1920-talet i Helsingfors som affärsman en omfattande införsel utan att någonsin dömas för något förbudslagsbrott. Han investerade försäljningsvinsterna i en fastighet i Rödborgen, ägde fyra lantfastigheter i Kaitans och Sökö i Esbo, bedrev handelsjordbruk och övergick under 1930-talet till att driva ett rederi med ett enda fartyg i oceanfart. Nyman blev välbeställd även om hans på 1930-talet grundade rederi *Oy Sea Freight Ab* gjorde konkurs 1954 efter att dess fraktfartyg *S/s Aagot* stött på grund utanför Kotka i december 1953.⁶¹⁸

Iniöbördige redaren och varvsföretagaren *Carl "John" Mattsson* i Åbo mötte flera vanskliga motgångar under sin aktiva tid inom spritinförseln, men lyckades undgå domar och blev efterhand välbeställd. Han har betecknats som den mest betydande spritsmugglaren på Bottenviken. Mattson drev *Åbo Båtslip-Turun Venetelakka* och hade flera båtar, bland dem spritkryssare. Han förvärvade 1931 tillsammans med hustrun *Vivi Mattsson* herrgårdarna *Salvela* och *Makarla Alaskartano* i Pikis och upphörde med spritsmugglingen då förbudslagen upphävdes. Senare fick han ekonomiska svårigheter och nödgades 1950 realisera *Savela* och sina fartyg.⁶¹⁹

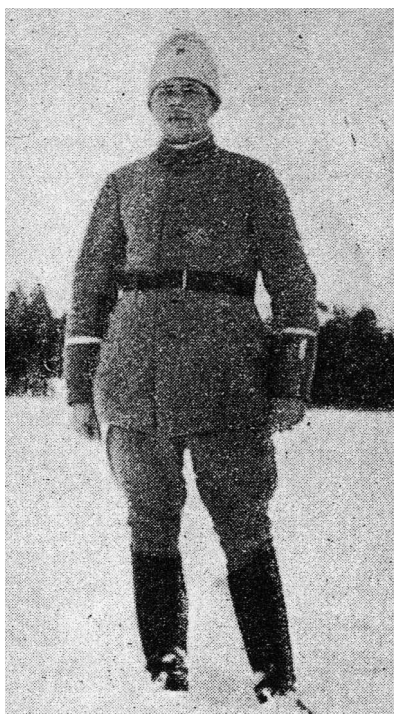
Också bröderna *Filip* och *Hugo Heliander* i Åbo har betecknats som framgångsrika storsmugglare. De drabbades av endast mer obetydliga domar och blev förmögna. *Filip* och maken *Alli Heliander* köpte 1930 herrgården *Rövarnäs* i Pargas med inriktning på mjölkproduktion och hästuppfödning. *Filip Heliander* understödde till en början *Lapporörelsen*. *Hugo* och hustrun *Kerttu Heliander* köpte för sin del likaså 1930 *Meltola* herrgård i Pemark (Paimio) och herrgården *Kauraketo* i Somero. Också här hade gårdsbruket inriktning på mjölkproduktion. Därtill etablerade *Hugo Heliander* sig efterhand som tegelfabrikant på

⁶¹⁷ Personakt för Urho Lauri Mäkinen. EK-Valpo, Riksarkivet, Jääkärien elämäkerraston aineikset. Vol. 43. Högkvarterets arkiv 1918, Riksarkivet, hågkomst av August Juthman i Närpes, hos författaren, En spritkryssare vid Västergrundet. Ett verkligt sjöslag vid tremilsgränsen natten mot torsdagen. En tullkryssare anhåller tre smugglarbåtar och fiskar ur havet 35 kanistrar. Artikel i *Kaskö Tidning* 30.6.1923, Ylimaunu 2022, 354-357.

⁶¹⁸ s/s Aagot på grund vid Kotka. Artikel I *Hufvudstadsbladet* 11.12.1953, Auktioner. Kungörelse I *Hufvudstadsbladet* 25.4.1954. Westerlund 2017, 65-66.

⁶¹⁹ Ylimaunu 2022, 376-382.

„Espoo-Nyman”

Affärsmannen och grossisten Harald Nyman i Helsingfors blev aldrig fast trots att han hade en hel flotta med 17 motorbåtar i Tallinn. Sina inkomster återinvesterade han i fastigheter i Rödbergen och sitt rederi Sea-Freight. Innan han blev affärsman verkade han som poliskonstapel i Köklax och tillhörde marinskyddskåren i Esbo som underbefäl. Han var känd som Espoo-Nyman till åtskillnad från Keisari-Nyman. Hans verksamhet finns belyst i Esbo stadsmuseums publikation "Starkt i kopp och knopp. Smuggling och starkdrycker i Esbo 1919-1932". Foto: Lars Westerlunds fotosamling.

fyra orter. Tegelfabrikerna gjorde emellertid konkurs 1958 och han blev även tvungen att sälja Meltola. Branschbytet 1930 innebar förmodligen ändå inte att bröderna helt avstod från spiritsmugglingen.⁶²⁰

Muraren, affärsmannen och spiritsmugglaren *Hjalmar Mäkelä* var bosatt i Korpo från 1926 till början av 1950-talet. I litteraturen har han setts som en stor lokal aktör inom spiritsmugglingen. Det är också belagt att han också under sin närmare 20 år långa tid i Korpo 1926-45 var delaktig i illegal spritinförsel, -transporter, -upplagring och -försäljning. Han var emellertid för den skull knappast någon egentlig spritgrossist utan snarare en något mindre aktör som vid sidan av sin butiks-, transport-, fiske- och pensionatsrörelse även bedrev olovlig alkoholhantering. Medan han ännu bodde i Åbo och var yrkesverksam som taxichaufför blev han visserligen fast för förbudslagsbrott fyra gånger. Polisen i Åbo överraskade natten till 2.10.1925 chauffören Mäkelä i sin motorbåt i Aura å nedanom forsen i Korois. Tillsammans med sin maka *Hilma Mäkelä* höll han få att fiska upp en sprittorped, som innehöll 84 tioliters spritkanistrar. Han bötfälldes 1925 två gånger för innehav och försling av sprit liksom även 1927. Han betalade då 2 250 respektive 6 150 mark i böter.⁶²¹ Summorna skulle tillsammans i

⁶²⁰ Ibid., 383-386.

⁶²¹ Spritbeslag i Aura å. Artikel i Åbo Underrättelser 3.10.1925, Westerlund 2017, 49-50.

dagens penningvärde motsvara omkring drygt 3 000 euro och antyder att han inte var någon "storsmugglare".

Mäkelä flyttade 1926 till skärgårdskommunen Korpo och etablerade sig som affärsman. Det upplevdes som en sensation då han hämtade med sig den första lastbilen till ön och hade även personbil. Han anhöll senhösten 1931 om att på arrenderad mark i kyrkbyn få bygga en bensinstation med en tank för tusen liter bensin och en annan för tusen liter petroleum. Mäkelä öppnade en kolonialvaruaffär i kyrkobyn och drev ett bageri med affärskonceptet "Goda varor. Moderata priser". Efter att hans affärs- och bostadshus brunnit ned i en mystisk eldsvåda 1934 byggde han 1935 överraskande snabbt en spatiös affärs- och bostadsbyggnad på samma plats.⁶²²

Som entreprenör bedrev Mäkelä emellertid långt ifrån lysande affärsverksamhet. Till sammans med sin hustru dömdes han 26.5.1939 till konkurs varvid det visade sig att boets tillgångar uppgick till 1,77 miljoner mark (613 400 euro) och skulderna till 0,89 miljoner mark (311 700 mark). Paret hade således en reell egendom på 0,87 miljoner mark (301 800 euro). Då varulagret 16.6.1939 såldes på konkursauktion bedömdes dess värde till 110 407 mark (38 460 euro), varför själva fastighetens och lösörets värde bör ha motsvarat omkring 263 000 euro. Paret Mäkelä saknade emellertid kontanter och en exekutiv auktion utlystes till 20.10.1939 för försäljning av fastigheten. Denna var intecknad för 100 000 mark (34 840 mark) hos Försäkringsbolaget Tarmo. Paret lyckades emellertid få ihop tillräckliga medel för att sköta lånet och kunde då undvika tvångsförsäljning av fastigheten. Auktion hölls ändå 13.8.1940. Vid sin konkurs var Mäkelä 49 år och inte vare sig förmögen eller ens välbärgad även om konkursboets tillgångar efter trettio arbetsår uppgick till motsvarande 230 000 euro. För sin utkomst hade han ägnat sig åt mångsyssleri och varit verksam som murare, mindre byggnadsentreprenör, åkare, busschaufför, lanthandlare och bageriföretagare samtidigt som hans premierade avelshingst utförde betäckningar mot betalning. Mäkeläs spritsmuggling torde liksom i talrika andra fall ha varit en sidobusiness, vilken som bäst gav extra inkomster.⁶²³

Mäkeläs affärsverksamhet gick allt sämre och han torde ha upphört med sin butiksvksamhet inför konkursen. Han flyttade till Berghäll på en holme nära Lövskär omkring sju kilometer från Korpo kyrkby, en parcell med en liten stockstuga och ett stall för fem hästar. Stället var beläget invid farleden Åbo-Utö. Under vinterkriget anhölls Mäkelä för olaglig radioverksamhet eftersom hans radioapparat var försedd också med sändningsfunktion. I det spända klimatet uppstod en misstanke att han kunnat sända upplysningar till Sovjetunionen om den finländska flottens rörelser i skärgården. Han dömdes till fängelse i Åbo om än endast för radioinnehavet. Straffet torde ha varit några månader långt och han återvände efter att ha avtjänat det till Korpo där han hyrde ett hus i Kviståker nära kyrkbyn. Mäkelä försörjde

⁶²² Kungörelse i Åbo Underättelser 22.11.1931.

⁶²³ Stor konkurs i Korpo. Artikel i Hufvudstadsbladet 28.5.1939, Konkursauktion. Annoni i Lantmannabladet 9.6.1939, Kungörelse om exekutiv auktion i Åbo Underrättelser 7.10.1939, Peruutettu konkurssihiuutokauppa. Kungörelse i Uusi Aura 17.10.1939, Kungörelse i Åbo Underrättelser 3.8.1940.

sig i fortsättningen genom att tillverka cementringar och mura spisar på beställning. Hans son *Kosti Mäkelä* tjänade under fortsättningskriget som chaufför och besökte 1943 Korpo under permission. Han begick då självmord med en pistol som tillhörde vaktmannen i den förra affärslokalen som förvärvats av staten som stabshus för kustartilleriet i Åboregionen. Motivet är något oklart, men antas ha varit en förlovning med en flicka i Rosklax som hon antingen slog upp eller som fadern inte godtog.⁶²⁴

Uppmuntrad av sin fru började Mäkelä delta i den lokala pingstförsamlingens sammankomster. Tillsammans med sin tvillingbror och smugglarkompanjon *Ilmari Mäkelä* lät Mäkelä 1945 döpa sig iklädd vita och fotsida dräkter. Döpet skedde i Kuggviken inför en för Korporförhållanden talrik publik. Tillsammans med sin fru *Hilma Mäkelä* flyttade Mäkelä i början av 1950-talet till Åbo. I detta skede förvärrades hans mentala tillstånd och han drabbades av förföljelsemani samtidigt som förhållandet till frun blev våldsamt. Mäkelä blev efterhand intagen på Ekåsens mentalanstalt i Ekenäs och avled 1965 utan att ha tillfrisknat.⁶²⁵ Förmodligen var det motgångarna inom såväl spiritsmugglingen som affärsverksamheten som under senare hälften av 1930-talet rubbade brödernas mentala jämvikt och gjorde dem benägna att ansluta sig till pingströrelsen. I Hjalmar Mäkeläs fall kan även sonens självmord och osämjan i samlivet med hustrun ha inverkat.

Också brodern f.d. milismannen och rödgardisten Ilmari Mäkelä var aktiv inom spiritsmugglingen. I likhet med sin bror verkade han i början av 1920-talet som taxichaufför i Åbo och det var förmodligen detta värv som förde dem i kontakt med spiritsmugglingen och fick dem att börja transportera spritlaster. Ilmari Mäkelä omnämns omväxlande som murare, arbetare, chaufför och affärsman. I Loimijoki (Loimaa) beslagtogs polisen 20.1.1926 en hästdragen kärra med en brädlåda på flaket som innehöll 120 liter sprit. Ekipaget ägdes av åboaffärsmannen *Oskar Johannes Heimo* och Mäkelä.⁶²⁶ Chauffören Mäkelä prejadades även 28.7.1927 av tullen i vattnen mellan Enskär och Isoklynda. I sällskap med arbetaren *Frans William Jederholm* från Gustavs bogserade han med sin lilla ruffbåt *M/s Aune* två sprittorpeder, vilka innehöll 146 tioliters spritkanistrar. För att hans snabba båt inte skulle beslagtas sålde han den åt sin tvillingbror Hjalmar. Polisen i Reso (Raisio) beslagtogs 2.8.1928 i Kanaanmaa 990 liter sprit av affärsmännen *Einari Heinonen*, chauffören *Yrjö Autonen* från Raunistula och affärsmannen Ilmari Mäkelä. Beslaget ledde till att polisen i Åbo 13.8.1928 indrog Mäkeläs trafikeringstillstånd. Hösten 1930 skall den estnische sjökaptenen *Magnus Mikenberg* för Mäkeläs räkning ha smugglat spritlaster till Finland. Under 1930-talet ägde Mäkelä spritkryssaren *M/s Fortuna* som förde spritlaster till såväl skärgården i Åbo som till Bottniska viken. Han uppgav sig som mest ha haft 25 anställda: fyra i Finland, åtta på sina båtar och 13 i Estland som anskaffare och förmedlare. Han sade sig en höst ha infört rentav 14 spritlaster à 20 000 liter längs det utmärkta huvudfaret från havet till Erstan och Rimito.

⁶²⁴ Wickström 2022, 177-178.

⁶²⁵ Ibid., 180-181, Ylimaunu 2022, 374.

⁶²⁶ Sprititakavarikko Loimaalla. Artikel i Helsingin Sanomat 25.1.1926.

Detta skulle innebära att infört 280 000 liter sprit, vilket knappast är en trovärdig uppgift.⁶²⁷

Mäkelä och Heimo torde ha varit delägare även i spritkryssaren *M/s Varta* som under påsken 1935 tog last av 20 000 liter sprit på havet. På återvägen gick fartyget 21.4.1935 på grund vid Örskär varvid åtminstone 11 430 liter lämpades i sjön. Då det följande dag prejades av sjöbevakningen vid Kråkskär hade det en last på 8 300 liter. Ingen anmälde sig som ägare till spritkryssaren. I augusti 1935 åkte Heimo och Mäkelä fast när de bogserade en sprittorped i Korpo, varefter bägge dömdes till två års fängelse för utövande av yrkesmässig smuggling. Bland spritgrossisterna och inom smugglarkåren var bröderna Mäkelä för själva spritaffärernas del kända som ordfasta och ”hederliga” branschmän. Ingendera blev emellertid rik på spritsmugglingen. Mäkelä dömdes 1935 till två års fängelse, vilka han avtjänade i Kakola. Där kom han ”på andra tankar” och återupptog inte spritsmugglingen efter sin frigivning. Enligt vad han uppgav var det pingströrelsens fängelsepastor *Aarne Ylppö* som ledde honom in ”på den smala vägen”. Mäkelä blev över 80 år och levde på sin ålderdom på folkpension och bodde i ett egnahemshus i Åboförorten Kaerla.⁶²⁸

I Raumo var arbetaren och chauffören *Jalmari Kerttula* en lokalt betydande spritgrossist från mitten av 1920-talet. Hans snabba 20 meter långa motorbåt blev emellertid 17.10.1928 prejad nordväst om Åland med 13 800 liter sprit. Kerttula dömdes till fängelse varefter hans lösöre och bilar såldes på exekutiv auktion 1929. Han slogs med detta ur branschen och flyttade 1938 till Luvia.⁶²⁹

Hemmansägarsonen *Lauri Kuuminainen* från Kuuminainen (Kumnäs) i Björneborgs landskommun engagerade sig under förbudstiden i kaffe- och spritsmuggling, men hade smugglat också tidigare. Efter att det tyska vapenfartyget *S/s Equity* anlänt till Revelskär utanför Sastmola 8.12.1917 deltog han med sin motorbåt i smugglingen och landsättningen av vapen och 22 jägare. Hösten 1920 bötfälldes han för olaga införsel av kaffe och konjak från Sverige och också 1926 fick han böter för spritinförsel. I mitten av 1920-talet etablerade sig Kuuminainen som affärsman och redare i Björneborg och blev även åkeriföretagare. Han deltog som Lappoman i Bondetåget i Helsingfors 7.7.1930 och anslöt sig senare i februari 1941 till nationalsocialistiska Kansallissosialistinen Järjestö. I en hågkomst från förbudstiden berättas att han hade ett stort fraktfartyg, med vilket han tillsammans med sina män hämtade kolossala mängder sprit till Björneborg: ”Självt bedrev han ingen minuthandel utan endast i parti genom sina agenter.”⁶³⁰

⁶²⁷ Uudenkaupungin tullikamari, Tullijutut 1927, Ha: 1-2, Åbo landsarkiv, Förhörsprotokoll med Ernst Damm 15.8.1927, personakt för Ernst Damm. EK-Valpo, Onnistunut pirtutakavarikointi eilen. Raison Kaanaanmaassa lähes 1,000 litraa ainetta poliisille. Artikel i Turunmaa 3.8.1928, Pirtu-Mäkelä oli miljoonien nilkkien mies. Intervju med Ilmari Mäkelä av Hannu Kalpa & Toivo Köpälä i Turun Sanomat Extra 20.3.1971.

⁶²⁸ Ibid., Pirtulaiva Vartan juttu. Hovioikeus vahvistanut raastuvanoikeuden päätöksen. Artikel i Turun Sanomat 19.12.1935, Riksarkivet, Ylimaunu 2022, 374-375.

⁶²⁹ Ibid., 387-389.

⁶³⁰ Dömda kaffesmugglare. Artikel i Hufvudstadsbladet 26.1.1922, Porin suuri salakuljetusjuttu päättynyt. Useita salakuljettajia ja tullikavaltajia tuomittu huomattaviin sakkoihin ja korvauksiin. Artikel i Maaseudun Sanomat 28.11.1922, Kokko 1930, 143, Wegelius 1935, 403-406, Wegelius 1937, 300-305, Ylimaunu 2022, 389, S/s Equity. https://fi.wikipedia.org/wiki/S/s_Equity

Kuminainen torde ha förtjänat tämligen väl på sin verksamhet eftersom han senare 1938 byggde ett trevåningshus i tegel vid Antinkatu 33 i centrala Björneborg. Huset är känt i Björneborg som ”Pirtulinna” ännu idag”. Därtill förvärvade Kuuminainen i bolag med affärsmannen *Bruno Hedenström* och redaren *Carl ”John” Mattsson* och med tyske spritgrossisten *Wilhelm Söhle* som huvudfinansier under år 1930 storgodset och herrgården *Oy Harmaanlinna* utkanten av Björneborg. Ägarna erbjöd 1937 Björneborgs stad lantgodset för 4,6 miljoner mark, varefter det såldes för 4,2 miljoner mark. Kuuminainen blev 1939 en av aktionärerna i *Satakunnan Laiva Oy*.⁶³¹ Han är ett av de få kända fallen där en aktör genomfört den ursprungliga kapitalackumuleringen med smuggelintäkter och övergått till laglig och respektabel affärsverksamhet inom fastighetsbranschen och åkeriverksamheten.

I Sastmola (Merikarvia) blev smugglarbröderna *Asser* och *Jonne Leppäluoto* vardera kallad ”spritkung”. De var fiskarsöner som var utgångna från anspråkslösa förhållanden i Görböle (Köörtilä). Jonne Leppäluoto blev flera gånger fast för olovlig försäljning av sprit, första gången som 17-åring 1922 och därefter 1924 varvid böter utdömdes till 1 000 respektive 700 mark. Hösten 1925 beslagtogs hans nya, stora motorbåt med full spritlast. Då den våren 1926 såldes på tullauktion uppstod en anbudstävling mellan tullen och den bulvan Leppäluoto använde sig av. Som högstbjudande fick denne båten varvid en tullman sade till Leppäluoto som var på plats: ”Det här blev väl nog ett ordentligt avbräck för Jonne”. Denne replikerade: ”Nå jo, som om en knapp lossnat från rocken”.⁶³²

Polisen beslagtog 12.12.1927 Jonne Leppäluotos bil med 900 liter sprit. Tullfartyget *Vipunen* prejade 9.9.1929 bröderna Asser och Jonne Leppäluoto söder om Säppi då de i sin motorbåt forslade 6 990 liter sprit, tolv flaskor whisky, tolv flaskor konjak och 18 flaskor vin. Jonne och brodern *Yrjö Leppäluoto* färdades 22.11.1929 vid Hiidensilta i Sastmola då deras motorbåt *M/s Aallotar* med 3 490 liter sprit, tre flaskor konjak och två flaskor vin uppbringades av tullbåten *Poris* motorbåt MV 125. Jonne Leppäluoto dömdes till sex månaders fängelse. Av brödraskaran blev han den framgångsrikaste och förtjänade ansenligt på spiritsmugglingen. Bland spiritsmugglarna har han ändå bedömts ha tillhört deras ”mellersta kast”. Också de två övriga bröderna *Frans Leppäluoto* och *Yrjö Leppäluoto* deltog i spiritsmugglingen utan att emellertid nå någon större ryktbarhet. De levde ett ostadigt smugglarliv och vid ett polistillslag i deras tillhåll 1927 påträffades de prostituerade kvinnorna *Pikku kiltti* (Lilla snälla) och *Pajaderi* (Bajadären) från Björneborg hos dem. Brödernasandel var stökig och tre av dem hemsökte natten till 18.1.1930 fiskaren *M. Rantanens* bostad på ytterskäret Aspuseri. De avsåg att göra upp med honom eftersom han lotsat polis- och tullbåtar. I berusat tillstånd

⁶³¹ Personkort för Lauri Kuuminainen. EK-Valpo, Riksarkivet, hågkomst av Kaisa Meri i Björneborg hos författaren, Könönen 2017, 108-109, Westerlund 2017, 68, Ylimaunu 2022, 390.

⁶³² Toimi Allan Rannes hågkomst. Muistitietotoimikunta 3593, Vol. 237, Työväen Arkisto, Merikarvian keräilyt. Artikel i tidningen Lalli 21.1.1922, Merikarvian keräilyt. Kielto lakirikoksista tuomittuja. Artikel i Uusi Aika 18.1.1924, Suuri pirtutakavarikko. Artikel i Tampereen Sanomat 15.12.1927, Tullbåten Pori gör ett stort beslag. Bröderna Leppäluoto i farten. Artikel i tidningen Syd-Österbotten 23.11.1929, Merikarvialaiset trokarit menettivät veneensä kanssa yli 7000 litraa. Tullilaiva Vipunen teki hyvän kaappauksen Sepin eteläpuolella. Pirtulaiva lasteinen tuotiin eilen Mäntyluotoon. Artikel i Uusi Aika 10.10.1929, Kuunarin kryssi 2017, 441-444, Ylimaunu 2022, 393-390.

försökte Jonne Leppäluoto skjuta Rantanen, men fick av våda ett skott i magen från sin egen pistol.⁶³³

Efter att ha blivit frigiven från fängelset bosatte sig Jonne Leppäluoto i Skaftung i Lappfjärd där hans medhjälpare, fiskaren och smugglaren *Artur Sundman* hade sitt ställe. Leppäluoto drog sig 1934 helt tillbaka från spritsmugglingen och förvärvade av sin syster gården Vähä-Heikkilä i Säkylä, på vilken han bedrev lantbruk. Gården omfattade 35 hektar odlad jord, 115 hektar skog jämte bostadshus och ekonomibyggnader. Det oredliga livet fortsatte emellertid och en dräng sköt hösten 1936 Leppäluoto i nacken p.g.a. oklarheter i utbetalningen av löner. Då gården såldes på frivillig auktion 16.5.1941 utbjöds även två sju personers personbilar och en god arbetshäst till försäljning.⁶³⁴

Närpesbon *Ernst Hemming Strömbäck* ingick i det band av lokala spritsmugglare som 1922 hämtade 9 000 liter sprit från Danzig till Närpes med galeasen *M/aux Svanen*. Han grundade 1926 en butik i smugglarbyn Nämptäs och blev spritgrossist. Han och kumpanen *Alfred Langels* som var ordförande för Västra Närpes handelslag åkte 1924 fast då de transporterade sprit i sin båt. Enligt vad Strömbäck uppgav hade han enbart under 1928 intäkter på mer än en miljon mark från spritsmugglingen, vilket skulle motsvara minst 340 000 euro i nutida penningvärde. Han förlorade emellertid allt till följd av såväl misslyckade affärer som bedrägerier från sina kumpaner, den judiska affärsmannen *Henrik Hartglass* i Danzig och den tyske sjökaptanen *Hans Jebens*. Efter att hans spritkrössare *M/s Hirundo* strandat vid Truthällan 4.9.1929 dömdes Strömbäck för återfall i luredrejeri till sex månaders fängelse samtidigt som hans egendom till ett värde av 250 000 mark förklarades förbruten. Strömberg höll sig emellertid undan tills han 1935 dömdes till ett års fängelse, ett straff som Högsta Domstolen 1936 skärpte till ett år och sex månader. Efter avtjänat straff emigrerade han med sin familj till Förenta Staterna där han avled som 53-årig på ett sjukhus på Long Island i New York 1943.⁶³⁵

I Vasa verkade teknikern *Arvid Cajander* som spritgrossist från 1923 med bas i Köklot-Petsmoområdet där han hade sitt sommarställe. Han lyckades undgå straff tills han 1933 dömdes till tre månaders fängelse i Umeå.⁶³⁶ Bonden och arbetaren *Artur Svanbäck* i Monå agerade mest som förmedlare och spritagent. Han samarbetade 1928 med den driftige spritentreprenören *Axel Rogge* i Reval.⁶³⁷

⁶³³ Ibid., Bröder Leppäluoto. Artikel i tidningen Syd-Österbotten 25.1.1930.

⁶³⁴ Huutokauppa. Vähä-Heikkilän tila, Iso-Säkylän kylä. Annonns i Helsingin Sanomat 6.5.1941, Kuunarin kryssi 2017, 441-444, Ylimaunu 2002, 396.

⁶³⁵ Spritbeslag utanför Nämptäs. 2,000 liter jämte motorbåt. Artikel i Syd-Österbotten 16.8.1924, Strömbäck fick sex månaders fängelse. *Hirundo* förbruten till staten och 250,000 mks ersättning för dess last. Artikel i Vasabladet 3.4.1930, Förtjänade över 1 milj. mark på spritsmuggling. Intressanta detaljer rörande storsmugglares affärer. Artikel i Jakobstads Tidning 13.7.1935, Dödsannons för affärsmannen Ernst Henning Strömbäck * 25.12.1889 + 30.11.1943, Närpes Tidning, Alfred Langels 70 år. Artikel i Samarbete 5.2.1959, Ylimaunu 2022, 404-406.

⁶³⁶ Suuri pirtujuttu Vaasassa. Kysymyksessä 25,000 litran spriimäärän salakuljetus ja myynti. Artikel i Iltalehti 18.1.1924, Smugglingstrafiken. De tre vasaborna dömda i Sverige. Intimare samarbete mellan våra och nordsvenska myndigheter. Artikel i Vasabladet 7.6.1933, Ylimaunu 2022, 398-400.

⁶³⁷ En smugglarroman i brev från åren 1927 och 1928. Där styrman Axel Rogge och bonden Artur Svanbäck spela huvudrollerna. Artikel i Jakobstads Tidning 28. och 31.1.1933, Ylimaunu 2022, 397-398, 398-400.

Uppgifterna här om de finländska spritgrossisterna har återgetts för att visa att det under förbudstiden fanns såväl spritgrossister som i det långa loppet misslyckades som ett fåtal ledande aktörer med skäligen framgång. Denna uppdelning i förlorare och framgångsmän är emellertid inte strikt och entydigt adekvat. I den konkreta verksamheten växlade framgångar och misslyckanden på ett oförutsägbart och ibland överraskande sätt. Samtliga spritgrossister upplevde under längre eller kortare perioder såväl medgång som bakslag samtidigt som en del i det långa loppet klarade sig bättre än sina mindre tursamma branschkollegor. Då den fortsatta framställningen uppmärksammar personliga, sociala och ekonomiska avbräck samt mörka sidor hos spiritsmugglingen är avsikten således inte att hävda att det inte skulle ha förekommit en och annan spritgrossist som förmådde verka med åtminstone måttlig framgång. Dessa framstår emellertid som undantag som faller ur det allmänna mönstret. Avsikten är snarast att med belägg ge en motbild till det anekdotiska berättarstoff som såväl dominerat historieskrivningen om smugglingen under förbudstiden som oreflekterat framställt spritgrossisterna som borna och dynamiska framgångsmän.

Utländska spritgrossister som deltog i den olovliga spritinförseeln till Finland. Här belyses några utländska spritgrossisters livsskeden och öden i Danzig, Estland, Norge, Sverige och Förenta Staterna. Med undantag för de nordamerikanska aktörerna deltog samtliga i organiserandet av den illegala spritinförseeln till Finland under förbudstiden.

Den måhända ledande spritgrossisten i *Danzig* under 1920- och 1930-talet var verkställande direktören för Baltisches Spritwerke *Jürgen Hansen*. Han hade varit marinofficer i den krigstida tyska flottan och eftersom han talade danska kan det förmodas att han hade sina släktrötter i Schleswig. Också hans hustru *Maria Hansen* samt sönerna *Erwin* och *Helmuth Hansen* engagerade sig i sprithandeln och -trafiken. Hansen blev förmögen och omnämndes i Svenska Nya Dagligt Allehanda 1938 som en av de rikaste personerna i Danzig. Han ägde förutom spritskutan *M/aux Lübeck*, flere andra transportskepp, en snabbgående motoryacht, en bostad i Kiel, en elegant villa i Zopot och under annat namn två fastigheter i Sverige. Han umgicks i de högsta kretsarna i Zopot och Danzig och donerade stora summor till välgörande ändamål.⁶³⁸

Hansen upplevde emellertid också stora motigheter och motgångar. I augusti 1929 beslagtogs den danska tullen hans tjugo meter långa lyxkryssare *M/s Hercules* som hade tre kraftiga motorer och var synnerligen snabb. Fartyget övertogs 1930 med hjälp av ett tyskt tullfartyg av den danska tullen och fick namnet *M/s Knud*. Den tyska polisen beslagtogs 1931 hans racerbåt *M/s Zenta* varvid han bötföllades. Ett svenskt sjöbevakningsfartyg beslagtogs också i september 1938 hans Panamaregistrerade *M/s Eduarda* och *M/s Piri* som var registrerad i Varna i Rumänien. Samtidigt beslagtogs även sammanlagt 150 000 liter sprit.⁶³⁹

Den svenske tulltjänstemannen *Henning Heidenholm* besökte förhösten 1938 Hansen på

⁶³⁸ Danzig och Libau spritcentra. Tre stora spritfartyg ligger f.n. på Östersjön. Artikel i Hufvudstadsbladet 18.12.1937, Lundin-Nilsson 2015, 31-32, 97-99.

⁶³⁹ Ersson 1984, 55-56, Monrad Møller 1990, 241-242, Johansen 2004, 40, Ylimaunu 2022, 308.

M/s Eduarda. Efter att nationalsocialisterna 1935 tagit över senaten i Danzig hade Hansens situation försvagats. Orsaken till hans försämrade läge var inte sprithandeln i sig utan att den nationalsocialistiska ledningen inte tolererade självständiga aktörer. Hansen berättade att han var mycket bekymrad över den politiska utvecklingen med Anschluss. Han ”frågade oss rakt på sak vad som skulle hända honom och hans båda fartyg om han i händelse av krig skulle låta sig uppbringas av oss utan strid och bli införd till svensk hamn”. Han fick då svaret att han själv, hans fartyg och besättningar förmodligen skulle komma att interneras så länge kriget varade. Den finländske legationssekreteraren i Reval 1933-39 *Antti P. Hynninen* underrättade utrikesministeriet om att spritkungen Hansen i närmast Danzig stod i beråd att flytta till Baltikum. Även om han fått tillåtelse att vistas i Riga var svaret på hans ansökning negativt. Efter detta anhöll han eller avsåg att anhålla om motsvarande tillstånd i Reval.⁶⁴⁰ Hansen torde emellertid frivilligt ha sökt sig till förvar i Sverige p.g.a. sin farhåga för ett krig mellan England och Tyskland. I ett akut krigsläge hade han som internationell smugglaraktör i Danzig med stor sannolikhet blivit rättslös. Efter denna tidpunkt föreligger inga uppgifter om Hansens öden utan han försvann ur det mediala synfältet. Inte heller i Statens Utlänningskommissions (SUK) arkiv ingår några uppgifter om honom.⁶⁴¹

I *Estland* var ett flertal spritgrossister verksamma under Finlands förbudstid. Den måhända ledande bland dessa var före fiskaren och sjömannen *Eduard Krönström* (ursprungligen Grönström) från Kolga-Aabla. Som affärsman, redare och delägare kontrollerade han en hel handelsflotta med spritfartyg: *M/s Vaike*, *S/v Juli*, *S/s Angela*, *S/s Hullam*, *S/s Tabor*, *S/S Kotkas*, *M/aux Elba*, *M/s Viljandis*, *M/s Sinaia* och *S/s Torm*. Krönström dömdes för mindre alkoholförseelser i Finland 1920 och 1921 och blev fast för spritsmuggling senhösten 1927, varefter han blev utvisad. Han var emellertid framgångsrik som spritgrossist och blev godsägare i Kolga och skeppsredare. Hans förmögenhet uppskattades till fyra miljoner estniska kronor. Eftersom han köpt ett lantgods började han kallas Greven av Kolga (Kolgan kreivi). I början av 1930-talet började det emellertid gå utför för Krönström, han dömdes till fängelsestraff och bötfälldes med rekordstora summan av 2,9 miljoner estniska kronor. Han omkom i juli 1932 i en trafikolycka under en bilfärd på hemväg från Danzig.⁶⁴²

Affärsmannen *Arnold Erik* var i mitten av 1920-talet direktör för de estniska potatisodlarnas spritexportbolag Balmeka. Han medverkade som grossist och exportör i spritsmugglingen,

⁶⁴⁰ Odaterad skrivelse av Antti P. Hynninen till utrikesministeriet. UM 74 G, Utrikesministeriets arkiv.

⁶⁴¹ Westerlund 2017, 64.

⁶⁴² Personakt för Edvard Krönström, EK-Valpo, Riksarkivet, Smugglare och smugglarbragder. Artikel i Wasabladet 12.3.1925. En spritsmugglarbåt sänkt av en annan? 20.000 liter sprit till botten men besättningen räddad. Artikel i tidningen Åland 16.11.1927, Estländsk skärpa mot en spritsmugglarkapten. En ”smugglarkung” dömd att böta närmare en miljard estmark. Artikel i Arbetarbladet 21.1.1929, Estniskt bekymmer för spriten. ”Kungarna” åtvarnade. Grönström behärskar handel på Finska viken. Artikel i Hufvudstadsbladet 7.9.1930, Vilt affärsliv på havet. Angiverier, explosioner – fullkomliga Chicago-interiörer. Spritrusterna i fullt krig efter en månads vänskap. Artikel i Hufvudstadsbladet 30.9.1931, 30 miljoner i böter för smuggling. Fantastiskt stora bötesbelopp i Estland. Kronström får betala, men köper ny båt. Artikel i Hufvudstadsbladet 4.10.1931, Ahtokari 1972, 159, Sahlström 1991, 64-65, Pullat-Pullat 2012, 259, Westerlund 2017, 63-64, Mitter 2019, 548, Yliamaunu 2022, 343-344.

men blev skuldsatt. Senast från 1927 upplevde Erik en serie grava motgångar och blev dömd för dokumentförfalskning. Han begav sig undan till Danzig där han mest levde i små omständigheter innan han drog vidare till Berlin. Efterhand förbättrades han läge efter flera försök till nyetableringar med växlande affärskompanjoner. Erik stannade kvar efter 1940 i Estland och blev förd till ett sovjetiskt läger i Gorkij där han dog 1943.⁶⁴³

Tidigare ryske marinofficeren *Axel Rogge* i Tallinn var under 1920-talet en betydande spritgrossist på i synnerhet Bottniska viken, men företog färder också till Norge. Som erfaren sjöfarare, förslagen, mycket språkkunnig och dristig var hans verksamhet som entreprenör och befraktare ofta framgångsrik och han blev inte fast förrän i slutet av 1932. Rogge var i början av 1920-talet bosatt i Stockholm och arbetade åtminstone någon tid för den brittiska underrättelsetjänsten. Som spritgrossist och innehavare av endast Nansenpass var hans ställning emellertid länge osäker innan han erhöll estniskt medborgarskap 1937. Rogge reste i juli 1940 legalt till Finland då han befarade deportation. Han uppges ha deltagit i den underrättelseverksamhet som riktade sig mot de sovjetiska instanserna i Estland. Rogge fungerade som andre styrman på *M/aux Svanen* då fartyget 27.12.1940 förliste utanför Gotland. Han förpassades 18.2.1941 till Finland och sökte 29.5.1941 finländskt medborgarskap, vilket inte beviljades. Istället förpassades han 15.8.1941 som arbetspliktig till ett läger i Kauhajoki och hölls fram till hösten 1944 i skogsarbete på Eriksgård i Veikkola i Kyrkslätt. Han anlände 24.9.1944 med andra estniska flyktingar till Söderhamn. Hans tillgångar uppgick då till 1 400 mark. Rogge blev 1946 anställd som tolk och översättare på Scania-Vabis i Södertälje där han dog 1960.⁶⁴⁴

I Norge gick det till en början storsmugglaren *Karl Johan Westre* väl i händerna och han hade en hel liten flotta av depåfartyg och racerbåtar. Hans branschverksamhet spolierades emellertid av illojala medarbetare. Också ingenjören *Arthur Omres* smugglarkarriär ändade i totalt fiasko, men i likhet med *Algoth Niska* fann han en ny födkrok med sina smugglarromaner.⁶⁴⁵ Styrmannen och spiritsmugglaren *Einar Sørensen* förmådde på sikt inte samla någon förmögenhet. Enstaka transportörer, redare, privatpraktiserande läkare som hade fabrikation av brännvinsrecept som affärsidé, apotekare, privatföretagare och sjöfarare har förmodats kunna stoppa undan pengar i tid.⁶⁴⁶ Också den norske spiritsmugglaren och vanekriminelle *Johannes S. "Gulosten" Andersen* gjorde från 1935 ansatser att offentligt framträda som "gentlemansförbrytare". Denne lyckades 18.6.1924 under en fångtransport hoppa överbord från *S/s Kong Dag* vid Spro vid Nesoddlandet i Kristianiafjorden och rymma. I det långa loppet misslyckades också Andersen som branschman och försökte istället få inkomster genom att efter kriget utge sina hågkomster.⁶⁴⁷

⁶⁴³ Westerlund 2017, 64, Ylimaunu 2022, 344-346.

⁶⁴⁴ Uppgifter meddelade av den ryske marinkaptenen Boris Tshetveruhin, Förhörsprotokoll 8.8.-27.8.1941, Personakt för Boris Tshetveruhin, personakt för Boris Viktor Alexander Schwartz, EK-Valpo, Riksarkivet, Personakt för Axel Rogge, Säkerhetspolisen, Riksarkivet (Sverige), Baltisk spritmatador försvunnen sedan augusti. Man befarar att han fallit offer för en hämndeakt. Artikel i Hufvudstadsbladet 30.9.1935, Kotakallio 2014, 115, Ylimaunu 2022, 357-363.

⁶⁴⁵ Omre 1935, Omre 1936, Omre 1937,

⁶⁴⁶ Johansen 1994, 82.

⁶⁴⁷ Andersen 1946, Hem 2017, 158-159, Krogh-Sørensen 2020.

Den svenske storsmugglaren *Ernst Bremer* som smugglade främst på Norge förklarade 1929 efter att han förlorat hela sin stora förmögenhet och flera av sina dyrbara båtar att han fört ett "hundliv" under sina fribytarår: "Många äro de gånger jag beslutit mig för att fara hem till Sverige, betala böter och leva ett hyggligt liv. Vid ett tillfälle hade jag gjort upp en fullständig kalkyl för hur jag skulle avveckla mina affärer, men så gjorde jag en förlust och ville först åter förtjäna in denna. Sedan har oturen förföljt och någon hemresa har det aldrig blivit av".⁶⁴⁸ Den norska smugglaren *Arthur Omres* som 1922-34 avtjänade flera fängelsestraff publicerade 1935 av publiken uppskattade romaner om självupplevda smugglarmiljöer. Samtidigt som romanerna skildrade spritsmugglingens tekniska, sociala och ekonomiska förlopp hade de också ett allvarligt "moraliskt" syfte: att försöka visa hur "varje vanlig människa med nödvändighet måste bli ytterst olycklig, om han ger sig in på förbrytarbanan och därmed ge ett exempel till skräck och varnagel". På sin ålderdom sade Omre vid en tillbakablick: "mitt liv har vært for jævlig (...) sannheten er mye verre" än i romanen.⁶⁴⁹

I Sverige bidrog enligt *Håkan Kulves & Göran Harberg* spritsmugglingen i synnerhet i Stockholms skärgård till försäljning och uttomtning av många hemman.⁶⁵⁰ En likadan bedömning har gjorts av *Bosse Wiklund* i Blidö som följde med spritsmugglingen i Roslagen under 1930-talet: "Men en sak är säker. Det var väldigt få som kunde samla någon bestående rikedom genom smugglingen, åtminstone när det gällde spriten".⁶⁵¹ Den svenske storsmugglaren *Carl Georg "Malle" Malmberg* skall enligt en historia återberättad av flere författare ha fått sina bägge knän sönderklämda då hans båt *Colon I* råkade ut för isskrivning på Finska viken. Han skall ha blivit invalidiserad och kunde 1928 gå endast med hjälp av käppar. Det verkliga förhållandet var emellertid att han skadades vid en pannexplosion på motorfartyget *M/s Falken* i Danzigs hamn 1927 varvid sex personer enligt Malmbergs uppgift skall ha omkommit. Följden för Malmbergs del var att han miste ena benet och var för ett helt år intagen för sjukhusvård. Därefter använde han benprotes och var oförmögen att arbeta till april 1929, då han anställdes som inspektör för det Hamburgbaserade spritexportföretaget *Michelsen & Spiesen*. Han stationerades i Kiel med uppgift att granska bolagets båtar för en lön på 590 RM i månaden. Trots benprotesen fortsatte han med spritsmugglingen och omkom i september 1931 som 36-årig på Finska viken p.g.a. en bomb som spritsmugglarkonkurrenter placerat i hans fartyg *M/s Karu*.⁶⁵²

⁶⁴⁸ Storsmugglare blir konservfabrikant. Artikel i tidningen *Nyland* 19.1.1929, Smugglarkungen är ruinerad. Artikel i *Wiborgs Nyheter* 28.2.1919, Storsmugglaren berättar. Storsmugglaren Bremer om sina fribytarår. Artikel i *Wiborgs Nyheter* 16.3.1929.

⁶⁴⁹ Omre 1951, 9, Søbye 1995, 5.

⁶⁵⁰ Kulves & Harberg 1971, 87.

⁶⁵¹ Ersson 1984, 30.

⁶⁵² Förhörsprotokoll med Carl Georg Malmberg 25.2.1930, personakt för Carl Georg Malmberg. EK-Valpo, Riksarkivet, Huru det går till bland smugglarna. Intressanta uppgifter om kapet av Standard. Målet skall ännu blotta märkliga detaljer. Artikel i *Hufvudstadsbladet* 17.12.1927, Två fartyg explodera på Finska viken. Nio personer omkomna i vågorna. Spritsmugglartragedi med mystiska detaljer. Artikel i *Hufvudstadsbladet* 22.9.1931, Vilt affärsliv på havet. Angiverier, explosioner – fullkomliga Chicago-interiörer. Sprittrusterna i fullt krig efter en månads vänskap. Artikel i *Hufvudstadsbladet* 30.9.1931, Carlsson 1937, 150, Mothander 1943, 13, Blomberg 1968, 146, Björkegren 1981, 306-309, Ericson 1996, 189, Ylimaunu 2022, 368-372.

Under förbudstiden i *Förenta Staterna* etablerade sig ett anseeligt antal spritgrossister; över dem föreligger inte någon samlad översikt ens efter ett sekel. På basen av litteraturen kan ändå vissa mönster gestaltas. En 1929 utförd studie om 83 av Chicagos mest aktiva spritlangare och gangstrar visade att deras medelålder var 35. I genomsnitt hade dessa personer arresterats första gången vid 23 års ålder. För 44 eller drygt hälften var grunden för frihetsberövandet kidnappningar vid lokalvalen, mord, mordförsök och olaga vapeninnehav. Spritlangarna och gangstrarna var i regel professionella affärsmän som llerade sig med de påverkare med vilka det för tillfället var mest lönsamt att samarbeta. De stora penningsummor som stod på spel liksom de betydande riskerna gjorde gangstrarna rädda, misstänksamma och våldsbenägna. Då intriger, förräderier, brutna allianser, hot och ständiga slitningar inom ligorna var vanliga blev följden ett liv i konstant spänning. En god del av de 83 gangstrarna fick korta liv eller kom småningom att avtjäna långa fängelsestraff. I en förteckning över dödade gangstrar i Chicago 1919-33 är dödsåldern känd i 425 fall, varvid den i genomsnitt uppgick till 34,8 år.⁶⁵³

Vid samma tid var den genomsnittliga förväntade livslängden för nordamerikanska män 57,6 år. I jämförelse med den dog således de gangstrar som miste livet på ett våldsamt sätt närmare 23 år i förtid. Också de gangstrar som undgick att bli dödade i skott-, kniv-, stryp- och bombincidenter har i påfallande stor utsträckning förmodats ha avlidit i hjärtinfarkter, vilka uppfattats som förorsakade av stress och oro. Gangstrarnas verklighet har i forskningslitteraturen likställts med samhället i dess naturtillstånd och situationen i den mänskliga civilisationsprocessens början: informella nätverk och maktstrukturer styrde, tributer användes för att byta till sig skydd eller favörer, hotet om våld ramade in all social och näringsverksamhet. Regelverken för rättsväsendet, äganderätten och släktdiplomatin bestämdes av de aktörer som besatt makt- och våldsresurserna.⁶⁵⁴

I Seattle i delstaten Washington började polistjänstemannen *Roy Olmstead* smugla sprit i slutet av 1910-talet. Sedan 1916 rådde det där ett delstatligt alkoholförbud. Med sin organisationstalang, sitt utåtriktade väsen och ett kontaktnätverk som inbegrep borgmästaren och lokala poliser blev Olmstead till en början framgångsrik och drev även från 1924 stadens första radiostation. Utmärkande för smugglingen i Olmsteads regi var att han undvek såväl manipulerad och falsketiketterad sprit som handeldvapen. Inte heller engagerade han sig som gangstrarna i vare sig prostitution, gambling eller narkotikahandel. Tack vare sina goda förbindelser i Kanada kunde han sälja sin whisky 30 % billigare än konkurrenterna. På västkusten blev han känd som *The Good Bootlegger*. Olmstead blev emellertid fast 1920 och avskedades från poliskåren. Han fortsatte smugglingen och blev 1926 dömd till fyra års fängelse. Efter sin frigivning 1931 blev han försäljare av insektmedel och desinficerare. Under fängelsetiden hade han börjat utöva Christian Science och som frigiven verkade han som söndagsskollärare, uppträdde som nykterhetsman och utförde socialarbete för fängelseinterner. Han nya övertygelse var att det följde bara förbannelse och elände med spriten.⁶⁵⁵

⁶⁵³ Chicago Underworld Murders during Prohibition/1919-1933. mafiamembershipcharts.blogspot.com/2017/chicago-underworld-murders-during.html

⁶⁵⁴ Lagerström 1985, 267, Höjer 2009, 339-341, 364-365.

⁶⁵⁵ Johannesen 1994, 166-167, Roy Olmstead. https://en.wikipedia.org/wiki/Roy_Olmstead

Resignerade relationer och reflexioner från Finska viken. Från kustkommunerna längs Finska vikens norra strand föreligger en rad resignerade relationer och uppgivna uppgifter om spritsmugglingens destruktiva sociala effekter.

I Hangö drev spritsmugglarbröderna *Evald* och *Georg Rönnberg* en textilaffär och en krog och skaffade Finlands första frysbil, men affärsverksamheten blev inte lönsam: "Bröderna kom i gräl med varandra och båda dog tidigt". Spritsmugglaren *Felix Brunström* i Ekenäs landskommun skall ha förtjänat stora pengar på alkoholhanteringen. Han ägde i ett skede *Tovö* i skärgården och *Bossa gård*. Efterhand förlorade han ändå nästan allt: "Det gick så att det mesta for sen i förluster och muthärvor och grejer sen för att tysta ner och sånt där". Senare då han bodde på *Älgö* utanför Ekenäs berättade han att han tillsammans med andra smugglare 7.7.1930 deltog i Bondetåget i Helsingfors. De tågade beväpnade med vapen de köpt direkt från vapenfabriken i Tikkakoski. Den kulturaktive ekenäsbon *Åke E. Nemlander* har ifråga om Kyrkslätt delat in bilägarna i början av 1920-talet i tre grupper: herrskap, hyrbilskuskar och "fyllhundar". De sistnämnda var "spritlangare som hade avancerat, kunde man ju säga. Men för deras del blev ägotiden i många fall mycket kort".⁶⁵⁶ Sjöbevakningsöversergeranten *Hugo Falck* som tjänat på bl.a. vaktbåten *Merikotka* i Helsingfors har menat att sprittransporterna trots stor uppfinningsrikedom hos smugglarna upptäcktes förr eller senare.⁶⁵⁷

Docenten *Runar Collander* framhöll 1929 för östra Nylands del: "Ibland användes förtjänsten med förnuft och ortsborna kunna visa på mer än ett välskött ställe, vars framgång fotar sig på sprithantering, men i regeln gäller det gamla: lätt fånget, lätt förgånget. Man höjer varorna, man slår sig lös, man njuter nektarn och av en hederlig man som arbetat hårt, men framgångsrikt, blir en vindflöjel utan hållning och utan moral, en, som bär undergångens märke".⁶⁵⁸

Från *Pernå* och *Borgå* landskommun – en av de ledande smugglarbygderna i landet – föreligger därtill flera av varandra oberoende vittnesbörd om spritsmugglingens svaga lönsamhet. I *Pernåboken* skrev friherrinnan *Elsa von Born* 1949: "När förbudslagen plötsligt täppte till alla ådror, begynte skärgårdsborna ta sig över till andra sidan av viken, där sprit fanns i överflöd. Först tog man blott till husbehov, men då det snart blev stor efterfrågan på varan började man sticka över och ta större laster. Det var till en början inte snöd vinning, som lockade skärgårdspojkarna med i denna smuggling, utan fastmer äventyrslystnad, som förde dem ut på farofyllda färder. Småningom då slantarna började falla i deras händer blev de häpna, men då var vägen redan fastslagen och få hade mod och kraft att dra sig tillbaka. Så gick det med många av skärgårdens bästa pojkar. De drev denna smuggling nästan som en sport och i trots mot det sätt på vilket de nya tullmännen skötte sina åligganden. Penningfloden

⁶⁵⁶ Uppgifter meddelade av Åke E. Nemlander i Ekenäs. Folkkulturarkivets specialfrågelista 22. Bil. SLS 1530, Svenska Litteratursällskapets arkiv, Dahl 2003, 47, Saarinen 2007, 79-80, Holmqvist 2021, 55-56.

⁶⁵⁷ Sjöbevakare jagade Niska vid Helsingfors. "Han bjöd på party på smuggelsprit!" Intervju med sjöbevakningsöversergeranten Hugo Falck av Lasse Wiklöf i tidningen Åland 14.7.1966.

⁶⁵⁸ Genom skärgårdarna i Penta-snurra I. Artikel av signaturen R.C. (= Runar Collander) i Östra Nyland 24.7.1929

var riklig – somliga förstod att omsätta guldet i byggnader och andra förbättringar, men de svaga gick i kvav eller stod där en dag med tomma händer och livsfreden rubbad”.⁶⁵⁹

Av dessa utsagor är det visserligen endast den sista meningen som torde ha något fog för sig då flera påståenden i von Borns smugglarnarrativ är ohållbara eller mycket tveksamma. Förbudslagen som varit aktuell sedan 1909 kom sålunda inte plötsligt, färder med ekonomiskt vinstmotiv till Estland hade vid förbudslagens tillkomst 1919 en minst flera decennier lång tradition i Pernå. Påståendet att smugglingen till en början skedde enbart av äventyrslystnad kan knappast beläggas samtidigt som smugglingen i alla tider och utan avbrott styrts av en markerad förväntan på förtjänst. Tullen har igen fortgående skött tullbevakningen på ett så funktionellt sätt som resurserna möjliggjort. Med sina svepande och litet poetiska formuleringar har von Born däremot förmodligen velat ge smugglingen en ytlig legitimitet. Det är därför hon betonat äventyrsmotivet, trots mot tulltjänstemännen och skärgårdspojkarnas häpnad – som de facto var obefintlig.

Lokalhistorikern *Olle Sirén* som försökt bedöma spiritsmugglingen ekonomiska betydelse i Pernå och Lovisa har för sin del på ett adekvat sätt konstaterat: ”Nettot blev nog mängden gång avsevärt mindre än den imponerande skillnaden mellan inköpspris” och det påstådda högsta försäljningspriset. Orsakerna var flera: förutom beslagen, de dyra transportmedlen samt provisionerna och kostnadspåslagen för mellanhänderna, forkarlarna och medhjälparna.⁶⁶⁰ Förre spiritsmugglaren *Gustaf Lindström* från Pörtö uppgav 1962 efter att han sedan länge lämnat branschen att smugglaryrket inte lönade sig i alla fall i längden eftersom både båtar och böter blev dyra.⁶⁶¹

I sin skildring av byn Vålax i Borgå landskommun 2003 har lokalhistorikern *Hardy Gustafson* 2003 ifrågasatt den utbredda uppfattningen om spiritsmugglingen som en källa till ett förmöget liv. All insmugglad sprit konsumerades lokalt och tillgången var sämre än i Borgå och Lovisa dit smuggelspriten styrdes: ”Här i Borgå skärgård fanns inte de största spiritsmugglarna och ingen blev heller rik på spriten. Här passade det gamla ordspråket ’lätt kommet-lätt förgånget’ utmärkt in. Så var det. Man söp och strödde pengar omkring sig, man levde knappast ett bättre liv för det, snarare led man av ånger och samvetsqual”.⁶⁶²

Historikern *Eva Packalén* har ifråga om Sibbo pekat på att såväl skepparna som besättningarna på ångbåtar och skutor särskilt under förbudstiden ofta var mer eller mindre berusade: ”En hel del grundstötningar och förlisningar skedde på grund av fylleri”. Den illegala sprithanteringens medförde därtill att ”många karlar i skärgården blev allvarligt alkoholiserade. När det var vinter och menföre var flaskan en tröst. Förtjänsten från smugglingen gick ofta till mera sprit”.⁶⁶³

Liknande fackmannabedömningar har gjorts även om andra skärgårdssamhällen i Finska

⁶⁵⁹ von Born 1949, 126.

⁶⁶⁰ Sirén 1999, 247.

⁶⁶¹ Strömdahl 2014, 140.

⁶⁶² Gustafson 2003, 34.

⁶⁶³ Sibbo skärgård 2003, 102.

viken. Direktören för fiskförädlingsanstalten på Lövskär (Lavansaari) *Perttu Kääriä* har sålunda konstaterat: ”De flesta storsmugglare miste livet som unga – flera genom drunkning – och ännu fler förlorade snabbt vad de förtjänat. På samma sätt dog storförmedlarna såsom Valkonen i Trångsund och Molander unga. En annan storförmedlare i Trångsund, Tirkkinen, miste förståndet. Åtminstone för mig är det som om någon förbannelse skulle vidlåda branschen så att den inte medfört någon välsignelse för någon”.⁶⁶⁴ Brädgårdsarbetaren *Hugo Liukkonen* i Kotka konstaterade för sin del att ”en del trokare blev rika, men de flesta förlorade på samma gång sina pengar”.⁶⁶⁵

Skeptiska skildringar från Skärgårdshavet och Åland. Från skärgårdssamhällena i Sydvästra Finland föreligger skildringar med samma skeptiska tendens. Enligt en mycket utbredd uppfattning var det närmast bara de estniska och tyska spritexportörerna och de finländska ”spritkungarna” som lyckades förtjäna förmögenheter. Överpolischefen *Fjalar Jarva* har emellertid menat att inte heller ”många” av de stora slutligen klarade sig väl.⁶⁶⁶ Jarva nämner inga namn, men de förefaller kunna ha avsett personer som *Algoth Niska*, *Carl Mattson*, *Hjalmar Mäkelä*, vilka mer eller mindre kom på obestånd senast på sin ålderdom. Enligt vad en anonym, äldre gustavsbo berättat blev spritsmugglingen ”på sätt och vis en utkomst för en del och för dom som den lyckades för. Men största delen förlorade på den”. En spritsmugglare i Iniö som framgångsrikt hämtat laster från depåfartyg uppges efterhand ha förlorat en stor last, vilket ledde till att han upphörde med spritsmugglingen då han blev skuldsatt. På Bolax i Hitis har fiskaren *Fritjof Höckerstedt* berättat om förråden av spritkanistrar som gömdes på holmarna: ”Det var inte alltid ägarna som hittade lasten, de stal av varandra så förbannat och därför var det kraftiga slagsmål ibland. Allt skulle redas upp utan andras inblandning”.⁶⁶⁷

I sin framställning om Östersjöns skärgårdsområden med betoning på Åland och Stockholmsarkipelagen har *Håkan Kulves & Göran Harberg* pekat på att spritsmugglingen ”sett i stort” hade en mycket nedbrytande effekt på skärgårdssamhället. Smugglarna i skärgården hade ofta en hantlangarroll i de urbana spritgrossisternas transaktioner och ”endast ytterst få förmådde bygga upp ett välstånd åt sig under den här tiden. Man söp och rumlade bort pengar och hemman (...).⁶⁶⁸ Fiskaren *Per Nordberg* i byn Hellsö på Kökar smugglade under förbudstiden sprit med sin motorförsedda skötbåt *M/s Grällen* sammanfattade bokslutet av sin verksamhet: ”Det blev nog plus minus noll ...”.⁶⁶⁹

Beklämda berättelser från Bottniska viken. Också från Bottniska viken föreligger flera beklämda berättelser om spritsmugglingens avigsidor. I Luvia i Satakunda har lokalhistorikern

⁶⁶⁴ Intervju med direktören Perttu Kääriä. Historiallisten seurojen muistitietotoimikunta, Salakuljetus, Vol. 18, Riksarkivet.

⁶⁶⁵ Intervju med brädgårdsarbetaren Hugo Liukkonen, *ibid*.

⁶⁶⁶ Dahl 2003, 36.

⁶⁶⁷ Lindroos 1992, 83, Lettinen 2006, 47, upplysningar meddelade av Eva Lettinen på Iniö.

⁶⁶⁸ Kulves & Harberg 1971, 87.

⁶⁶⁹ Wickström 2020, 131-

Det har sedan 1800-talet varit vanligt att vin- och spritproducenter försett buteljer och flaskor med etiketter som avbildat heraldiska vapen och emblem. De heraldiskt influerade etiketterna har förmedlat en bild av hög social status och respektabilitet, beprövade kvalitetsprodukter och lång kulturtradition som främjat marknadsföring och försäljning. Denna skämtteckning från 1920-talet raljerar med detta heraldiska formspråk. Riksvapnet och landskaps-vapnen har getts former som anknyter den till spritsmugglingen, det otyglade supandet och vad som betecknas som en misslyckad förbuds lagstiftning. På plaketterna i mittfältet står bl.a. "Stora skatter", "Ännu större skatter", "Statsmisshållning", "Humbug" och "Skogsprit - Korpiroju".

Lasse Wahlroos sålunda skildrat spritsmugglarnas öden under förbudstiden. Särskilt bland fiskarna fanns många dystra livsbanor. De fick ”betala stora böter varvid flere fiskare miste sina värdefulla drivnätsbåtar (rääkippaatti). En del betalade höga böter och flera fiskare förlorade sin värdefulla fiskebåtar. En fiskare blev rentav tvungen att sälja sina fiskeredskap för att få sina spritböter betalda. Några fiskarfamiljers liv blev ett helvete. Deras hem såldes på exekutiv auktion. Familjerna splittrades. En familj förlorade hela sin egendom till följd av faderns supande och spritbestyr. Till på köpet övergick hemmet till en fiskargranne och familjen blev hyresgäster i sitt eget hus”. Wahlroos har noterat att endast några få av de fiskare som bedrev smuggling blev välbeställda. Utmärkande för dessa var att de var nyktra eller höll sin spritförbrukning på en måttlig nivå: ”De övriga fiskarna kunde inte tråka. Då de fått spritlasten i land började de genast supa och låg veckotals berusade med huvudet i busken. Sprittjuvar for iväg med deras kanistrar och fiskarna fick bara småpengar i jämförelse med de stora tråkarna”.⁶⁷⁰

Den lokala spritsmugglingen i Luvia nådde sin höjdpunkt omkring 1926, men då tullbevakningen 1928 blev effektiv ”råkade nästan alla fiskare som smugglade sprit fast”. Santalas stuga blev det lokala rummelstället och Wahlroos har pekat på huvudmönstret att fiskarna istället för att förtjäna snabba pengar inte sällan blev utblottade.⁶⁷¹

Fiskerirådet *Einar Hellevaara* menade efter en inspektionsresa till Bottniska viken 1925 att spritsmugglingen bland skärgårdsbefolkningen det året gått kraftigt tillbaka. De personer som upphört med hanteringen hade förtjänat så pass mycket att de rentav kunnat göra besparingar. De som fortsatt länge hade emellertid ”till största delen förlorat sina förtjänster och t.o.m. råkat på bar backe”.⁶⁷² I en hågkomst av *Karl Johan Ahlskog* i Korsholm erinras om hur fiskare och andra delaktiga aktörer under 1920-talet slog sig samman för att skaffa sig smuggelbåtar med lånade pengar. Geschäftet förde emellertid inte bara till inkomst utan ”det blev ett supande. Det smittade i många fall hela familjen, kvinnor och allt, så mången familjeförsörjare blev en drinkare som följd”.⁶⁷³

Bonden och släktforskaren *August Juthman* i Närpes har fäst uppmärksamhet vid hur fattiga fiskare som försökte bli rika på spritsmuggling ”ofta nog råkade illa ut och fick plikta och dessutom förlorade både spriten och båten”. Tidigare tullvakten och sjöbevakaren *Gunnar Skomars* i Korsnäs har skildrat hur några tøybybor 1920 köpte en mindre järnkater från Tyskland och hämtade sprit som lagrades på olika ställen: ”Företaget blev mindre lyckat då lasten lades upp på land i olika gömmor eller sänktes på sjöbotten varvid förluster uppkom genom stölder och bortfall och därtill inträffade konkurrens från andras sida och åtföljande prisfall”. Efter en tid gick det inte att längre att förvara spriten på den egna gården trots att källare, underjordiska gömmor och lönnrum med väl maskerade ingångar anlades: ”Man

⁶⁷⁰ Wahlroos 1998, 145-147.

⁶⁷¹ Ibid.

⁶⁷² Väkijuomien salakuljetus saaristoväen keskuudessa suuresti vähentynyt. Kalastusneuvos E. Hellevaara kertoo havainnoistaan. Intervju i Helsingin Sanomat 5.8.1925, Slutar folket i skärgården smuggla sprit? Storjobbare sköta mest hela trafiken. Ett uttalande av fiskerirådet Hellevaara. Artikel i Hufvudstadsbladet 6.8.1925.

⁶⁷³ Hågkomster av Karl Johan Ahlbäck i Böle, Korsholm hos författaren.

fick därför ty sig till pålitliga personers utrymmen, höstackar, i myrar och sanddyner grävda gropar som täcktes med takläggning av stenar ovan planktak för att förhindra spetten som var myndigheternas främsta vapen att tränga igenom. Uppfinningsrikedomen var stor och ibland kunde gömmorna finnas i annans hus honom själv ovetande och landtransporter utföras med olovligt 'lånade' hästar". Skomars fick personligen "många ovänner" bland spiritsmugglarna. Besättningsmannen på tullbåten i Kasköområdet *Sigfrid Lassas* under 1920-talet uppgav för sin del: "Någon bestående rikedom, lycka och glädje av spritlangarnas jättevinsten finns ingenstans. Det slutade dåligt för alla".⁶⁷⁴

---

⁶⁷⁴ Hågkomster av August Juthman i Närpes, Gunnar Skomars i Korsnäs och Sigfrid Lassas i Kaskö hos författaren, Norrnäsjubilar minns kamp mot spritkungar. Intervju med Gunnar Skomars i Vasabladet 24. 1.1956.

Bilaga 1.

SMUGGLINGSRELATERADE DÖDSFALL

Förteckningen upptar de smugglingsrelaterade dödsfall om vilka dokumentation påträffats. Endast de fall där åtminstone den omkomnes efternamn har emellertid tagits med. De dödsfall som nämnts anonymt i tidningspressen ingår således inte i förteckningen. Antalet dylika uppgår 1919-32 till minst ett dussin. Polisen torde under förbudstiden ha dödat minst flera tiotals berusade och våldsamma män i fylleriincidenter. De omkomna har emellertid inte upptagits i förteckningen ifall dödsfallen inte varit smugglingsrelaterade.

Förteckningen med sina 168 personer upptar sålunda endast en del av de smugglingsrelaterade dödsfallen och torde vara långt ifrån uttömmande. Framför allt saknas de talrika drunksolyckorna som medförde att ett större antal spritsmugglare försvann på i synnerhet på Finska viken utan att någonsin påträffas.

Karelska näset

- Bonden **Joseppi Lampinen** från Terijoki begav sig 12.12.1920 på smuggelfärd över isen till Ryssland och drunknade då isen brast.⁶⁷⁵
- Nära byn Anttanala i Nykyrka besköt tullpolisen 4.3.1921 två smugglarforor som rörde sig på isen. Smugglaren **Wille Saksi** från byn dödades.⁶⁷⁶
- I en skärmytsling med smugglare i Luutahäntä i Kuokkala dödades 20.4.1921 tullpolisen **Kalle Reiman**. Gärningsmannen förmodades vara Toivo Pekkinen.⁶⁷⁷
- Tullvakten **Tuomas Inkinen** anhöll 19.8.1921 i Raudus två män på landsvägen varvid han sköts till döds. Männen bar på stora bördor, en av dem var klädd i uniform och de förmodades vara kommunistiska agenter.⁶⁷⁸
- Silversmugglaren och kommunisten **Väinö Arvela** från Terijoki drunknade i maj 1924 i Systerbäck då han simmande försökte komma till den finska strandlinjen.⁶⁷⁹
- Tullvakten **Otto Ihalainen** metade 14.6.1924 under sin semester i Systerbäck då han sköts till döds från den sovjetiska sidan. Det förmodades att gärningsmännen var smugglare som hämnades på Ihalainen.⁶⁸⁰

⁶⁷⁵ Eräs salakuljettaja hukunut Suomenlahdella. Artikel i Maakansa 28.12.1920.

⁶⁷⁶ Salainen toiminta rajalla. Kommunisti- ja salakuljettajajoukkoja taas liikkeellä. Artikel i Kaiku 5.3.1921, Kahakka salakuljettajien ja tullipoliisin välillä. Artikel i Kansan Voima 14.3.1921.

⁶⁷⁷ Tullimies Reiman kuollut äskettäin kahakassa salakuljettajien kanssa saamistaan haavoista. Artikel i Maakansa 21.4.1921, Salakuljetus Wenäjän rajalla. Kiinnisaatuja salakuljettajia. Artikel i Suomen Sosialidemokraatti 21.4.1921, Nokki 2017, 238.

⁶⁷⁸ Raaka murha Raudussa. Tullipoliisin päällysmies ammuttu kuoliaaksi. Artikel i tidningen Savo 25.8.1921, Tullipäällysmies Inkisen murha Raudussa. Lisätietoja tapahtumasta. - Murhaan epäiltynä pidätetty kaksi inkeriläistä. Artikel i Maakansa 27.8.1921, Nokki 2017, 238.

⁶⁷⁹ Salakuljetus itärajalalla. Muudan salakuljettaja hukunut Rajajokeen mukanaan luultavasti 10 kg. hopeaa. Artikel i Uusi Suomi 23.5.1922.

⁶⁸⁰ Tullvakten Ihalainen föll offer för en hämndakt. Vittnen intyga att skottet avlossades från ryska sidan. Artikel i Svenska Pressen 16.6.1924, Nokki 2017, 238.

- Poliskonstapeln Mikko Jumpponen och ett par nykterhetsövervakare försökte 27.7.1928 ta fast en grupp spritsmugglare på Vehkasuo hed. Jumpponen sköt av våda en av männen till döds. Liket förblev **oidentifierat**.⁶⁸¹
- Nykterhetsdetektiven Eino Lintunen granskade 14.3.1931 passagerarna på tåget från Viborg till Sordavala varvid en spritlangare sprang ut på vagnsbryggan, hamnade under tåget och omkom. Liket förblev **oidentifierat**.⁶⁸²

Östra Finska viken

- Vid en skärmytsling mellan två smugglargrupper i Bastuvik i Pernå 4.2.1921 träffades fiskardottern **Eva Kristina Sjöblom** dödligt av en förlupen kula.⁶⁸³
- Då polisen jagade en nöjesbåt i spritlast på Viborgska viken 13.7.1923 träffades **Taneli Kujala** från Lövsjärv dödligt.⁶⁸⁴
- Parcellägarbröderna **Arne Åberg** och **Anselm Åberg** från Kallbäck i Sibbo torde ha drunknat under en smugglarfärd 8.11.1924 vid holmarna utanför Gumbostrand. Männerna återfanns aldrig, men deras roddbåt hittades vattenfylld medan lasten av spritkanistrar flöt på sjön.⁶⁸⁵
- En snabbgående motorbåt i spritlast började brinna vid Turkinsaari nära Trångsund natten till 27.5.1925. Motorbåten ägdes av fabriksledaren och spritsmugglaren Rudolf Hall i Viborg. Av besättningen på tre man drunknade **Emil Ihalainen**.⁶⁸⁶
- Tullmannen Väinö Savolainen sköt 20.4.1926 vid Seitskär spritsmugglaren **Emil Tuhkanen** från Nykyrka jämte hans häst till döds.⁶⁸⁷
- Polisen överraskade 7.10.1925 tre spritsmugglare vid Punakallio nära Fredrikshamn. Två av dem lyckades fly varvid 16-åriga **Niilo Hämäläinen** från Hietakylä i Veckelax drunknade.⁶⁸⁸
- En spritkaravan på sex man passerade i slutet av februari 1928 Björkö med spritlast. **Antti Hirvi** från Niemelä i S:t Johannes hamnade i en råk och drogs upp av de övriga. Dessa hällde så mycket sprit i honom att han avled till följd av spritförgiftning.⁶⁸⁹
- Spritsmugglaren Antti Mononen sköt med biträde av Antti Miettinen 15.6.1928 länskriminaldetektiven **Armas Adolf Pulli** och nykterhetsdetektiven **Paavo Hämäläinen** till döds i Humaljoki, Björkö.⁶⁹⁰
- Vanebrottsligen **Otto Räsänen** sköts 5.7.1928 till döds av polisen vid stranden vid Papula i Viborg då denne rymde från en stoppad bil med spritlast.⁶⁹¹

⁶⁸¹ Flyende spritsmugglare skjuten av våda. De övriga langarna undsluppo. Polisens byte 80 liter. Artikel i Hufvudstadsbladet 29.7.1928.

⁶⁸² Viinakauppias suistunut junasta, saaden surmansa. Yritti paeta raittiusetsivää. Artikel i Uusi Suomi 14.3.1931.

⁶⁸³ Mordet i Pernå skärgård. En batalj i miniatyr – En till döden dömd mördare, dennes fästmo och en bonde häktade. Artikel i Västra Nyland 12.2.1921

⁶⁸⁴ Äskeinen salakuljetusjupakka Viipurinlahdella. Poliisikuulustelut asian johdosta toimitettu. Artikel i tidningen Karjala 17.7.1923.

⁶⁸⁵ Pernå. Spritbeslagen. Artikel i Arbetarbladet 28.5.1924, Ett spritsmugglardrama rapporteras från Sibbo-skären. Artikel i Borgåbladet 13.11.1924.

⁶⁸⁶ Natligt drama på havet i spritens tecken. Snabbgående motorbåt brunnen, en person omkommen. Spritkanistrar anträffades på platsen. Artikel i Åbo Underrättelser 28.5.1925.

⁶⁸⁷ Ihjälkskjuten spritsmugglare. Artikel i Hufvudstadsbladet 4.5.1926.

⁶⁸⁸ Onneton pakomatka. Poliiseilta karkuunpäässyt salakuljettaja hukunut merellä. Artikel i Tampereen Sanomat 10.10.1925.

⁶⁸⁹ Sprittrafiken i Björkötrakten. Artikel i Svenska Pressen 28.2.1928.

⁶⁹⁰ Spritlangare dräpa två poliser. Ett spritbeslag med blodig epilög i Björkö (Viborgs län). Artikel i tidningen Österbottningen 19.6.1928, Sjöström 2008, 73-74, Virta 2020, 153-158.

⁶⁹¹ Poliisit ampuneet spritrokarin Viipurissa. Ammuttu tunnettu rikollinen. Artikel i Uusi Suomi 7.7.1928.

- Lovisa tullkammarers patrullbåt M.P. 104 begav sig 5.8.1928 från Lövö i Pernå till Våtskär med en roddbåt och en motorbåt på släp. Efter att tullvakten **Evald Mikael Carlsson** vid ett uppehåll i närheten av Ivarsholmens västremmare riktat rodret kantrade roddbåten. Carlsson hamnade i vattnet och drunknade.⁶⁹²
- En motorbåt med två ester och en finländare begav sig 26.8.1928 från Loksa i Estland för att föra mat till ett depåfartyg. Efter detta skulle **Yrjö Rafael Riskusalo** från Helsingfors sättas i land i skärgården i Borgå. Båten gick emellertid på grund fyra kilometer söder om Rågskär varvid Riskusalo drunknade.⁶⁹³
- Estniska *S/s Aida* lämnade Reval 31.1.1929 och fastnade i isen. Besättningen som bestod av fyra spritsmugglare gick i livbåten som drev österut i stormen. Vid Lobiniemi utanför Kaspervik fastnade också livbåten i isen och **Karl Thomson** och **Julius Hanshoff** frös i hjälp. För att ha något att äta skar befälhavaren och Harald Stollberg kött från lårbenet av Thomsons lik. Stollberg lyckades illa förfrusen nå land 5.2.1929 samtidigt som också kapten **Edvard Trigu** frös ihjäl.⁶⁹⁴
- Spritsmugglarna **Rudolf Sundvik** från Keitala i Strömfors och **Gunnar Gustafsson** från Antby i Lovisa drunknade 21.9.1930 under smugglarfärd ute på havet utanför Strömfors.⁶⁹⁵
- Fyrvaktarna **Rudolf Wallenius** och **Anjar Strandberg** drunknade 27.1.1931 då försökte bärga en sjunken sprittorped nära Söderskärs fyr i Finska viken.⁶⁹⁶
- En konvoj med åtta motorbåtar i spritlast passerade 22.3.1933 Trångsund och då den närmade sig vågbrytaren öppnade polisen eld. Maskinmästaren **G. Kvickström** träffades dödligt av en kula. Ett spritparti på 1 920 liter beslagtogs i den enda motorbåt polisen lyckades kapa.⁶⁹⁷
- Fiskaren **Josef Kempmann** från Viinistu, Estland, skjuten med maskinpistol från gränsbevakningens flygplan mellan Stenskär och Pellinge i september 1933.⁶⁹⁸

Helsingforsområdet

- Förbudspolisen **Oskar Pajalin** och snickaren **Salminen**, drunknade 1.11.1922 vid Hertonäs sund i Helsingfors.⁶⁹⁹
- Tullvakten Blomquist på H.V. 64 sköt 3.9.1924 forkarlen och spritsmugglaren **Rafael Isidor Nyman** från Helsingfors till döds då denne rodde med en spritlast i Lillpernävikens på Ylikefjärden.⁷⁰⁰

⁶⁹² Tullvakt faller i sjön och drunknar. Artikel i Svenska Pressen 7.8.1928, Drunkningsolycka på Kjefsalöfjärden. Tullvakten Evald Mikael Carlsson omkommen. Artikel i tidningen Östra Nyland 8.8.1928.

⁶⁹³ En ödesdiger färd med estländska spritsmugglare. Artikel i Västra Finland 6.9.1928.

⁶⁹⁴ Stollberg och kaptenen åto av kamratens lik. Två skålpund kött utskuros från lårbenet. I hunger och köld ute på isen. Artikel i Hufvudstadsbladet 11.2.1929.

⁶⁹⁵ Försvunnen motorbåt. Artikel i Hufvudstadsbladet 8.10.1930.

⁶⁹⁶ Spritkanistrar lockade fyrvaktarna ut med fyrens eka. Ekan kantrade troligen under fyrvaktarnas försök att bärga innehållet i en sprittorped. Artikel i Borgåbladet 28.1.1931.

⁶⁹⁷ Smugglarkrig nära Viborg. Polisen öppnade eld mot åtta farkoster. En dödad. Man lyckades kapa bara en båt. Artikel i Hufvudstadsbladet 23.4.1933.

⁶⁹⁸ Eldstrid mellan flygmaskin och spritsmugglare. Sjöbevakningen prejar två motorbåtar på Finska viken. En smugglare dödad. Flygmeakniker avväpnas och förs till Estland. Artikel i Hufvudstadsbladet 27.9.1933.

⁶⁹⁹ Förbudspolisernas dödsfärd – slutet på en dryckesorgie. Under havsturen intagen ”värme” stegrades vid landstigning på Långör till stark berusning. Man följde ej smugglare utan ärnade sig till ett välkänt ställe för förbudsbrott. Kajander torde åtalas för dödsförvällande. Artikel i Hufvudstadsbladet 5.11.1922.

⁷⁰⁰ Spritsmugglingsaffären vid Ylike. Där spritsmugglaren Nyman blev ihjälskjuten, Artikel i Svenska Pressen 10.9.1923, Ett ödesdigert varningsskott i höstmörkret. Lärarik historia om spritsmugglare, lagens väktare och lagens bokstav. Artikel i Nya Tidningen 28.3.1925.

- Polisen sköt 19.11.1924 smugglaren **Erkki Sjöberg** till döds på Brändö utanför Helsingfors.⁷⁰¹
- Smugglare sköt 12.11.1926 förbudslagsdetektiven **Gabriel Jäntti** till döds på en brygga i Edesviken i Helsingfors.⁷⁰²
- Spritsmugglarna **Yrjö Laitinen** och **Emil Arvid Sihvonen** drunknade 19.11.1926 vid Åransgrund utanför Helsingfors.⁷⁰³
- Spritlangarna **Verner Arvid Aalto** och **Walter Wendelin** trängde 22.1.1929 in i arbetaren Uno Alarik Malmbergs bostad i Köklax, Esbo. Männen attackerade Malmberg med kniv varvid han värjde sig med att tilldela de bägge intränglingarna dödliga knivhugg.⁷⁰⁴
- Tre spritsmugglare begav sig 16.5.1929 från Drumsö utanför Helsingfors med motorbåt till en tysk spritskuta. Där deltog de i ett dryckeslag och påbörjade 17.5.1929 tillbakaresan. Under den stökiga färden drunknade **Paavo Heinsuo** och **Oskar Grip**, varefter kanonbåten fann den drivande motorbåten med den enda överlevande Hjalmar Kari redlös nära Åransgrund.⁷⁰⁵
- Spritsmugglarna **Karl Fredrik Råberg** och **Karl Sjögrund** som rörde sig med motorbåt drunknade 7.11.1929 i närheten av Åransgrund utanför Helsingfors.⁷⁰⁶
- Maskinmästaren på sjöbevakningsfartyget LA III sköt natten till 20.9.1930 arbetaren och smugglaren **Reino Bisi** till döds vid Åransgrund då han inte stannade sin motorbåt efter att ha blivit prejad.⁷⁰⁷
- Arbetaren **Vainö Husenius** och den 18-årige fiskaren **Sven Olin** begav sig med motorbåt från Hästnäs i Degerö i Helsinge i oktober 1930 och försvann spårlost. Båten påträffades drivande och det förmodades att männen förolyckats i storm under en spritsmugglarfärd.⁷⁰⁸
- Maskinsnickaren Tauno Sinisalo sköt 27.10.1930 i samband med ett fingerat beslag av 1 060 liter smuggelsprit på Degerö utanför Helsingfors chauffören **Hugo Hjalmar Willberg** till döds.⁷⁰⁹
- Skepparen **Uno Lindholm** från Sibbo, vapensmeden **Runar Sandberg**, trädgårdsbiträdet **Sven Edvin Eriksson** och esten **Reinhold Münter** begav sig 21.11.1930 med motorbåt från Hästnäs i Degerö i Helsinge till ett depåfartyg. Såväl männen som motorbåten försvann i stormen. Lindholms lik påträffades i havet följande sommar.⁷¹⁰

⁷⁰¹ Blodig batalj på Brändö mellan smugglare och polis. 4 personer, bland dem Gustaf Fast, anhållna. Smugglarbåten undkom; en av smugglarna ligger svårt sårad på Kirurugen. Artikel i Svenska Pressen 20.11.1924, Salakuljettaja Erkki Sjöberg kuollut. Artikel i Suomen Sosialidemokraatti 26.11.1924.

⁷⁰² Natlig strid med spritlangare i Edesviken. En av förbudskommandots konstaplar miste livet. Artikel i Svenska Pressen 13.11.1926, Sjöström 2008, 71.

⁷⁰³ Sprimoottori uponnut Åransgrundin luona. Kaksi salakuljettajaa hukkunut? Artikel i Uusi Suomi 25.11.1926.

⁷⁰⁴ Dubbeldråp på vildsinta huliganer i Köklax. Dråparen handlade tydligen i självförsvar. Artikel i Svenska Pressen 24.1.1929, Starkt i kopp och knopp! Smuggling och starkdrycker i Esbo 1919-1932 (1997), 16-19, Gustafson 2003, 29-32.

⁷⁰⁵ Två spritlangare falla överbord och drunkna. Artikel i tidningen Österbottningen 22.5.1929.

⁷⁰⁶ Kaksi salakuljettajaa hukkunut. Olivat tuomassa Helsinkiin 3,000 l. spritiä. Artikel i Uusi Aura 14.11.1929.

⁷⁰⁷ Smugglare förlorar livet under nattlig färd till Åransgrund. Eld från vaktfartyg mot motorbåt, som ej stannade. Båtens passagerare anmälde om det timade till polisen. Artikel i Hufvudstadsbladet 21.9.1930.

⁷⁰⁸ Mystiskt försvinnande. Artikel i tidningen Nyland 21.10.1930, Haapanen 2013, 112.

⁷⁰⁹ Polismän deltaga i smuggling. Två konstaplar från Hoplax. Dödsskottet på Degerö blottar ruskig förbudsinteriör. Artikel i Hufvudstadsbladet 31.10.1930, Poliskonstaplarna som skulle införa sprit över Degerö. Artikel i Svenska Pressen 17.4.1931.

⁷¹⁰ 4 miestä hukkunut haaksirikossa Suomenlahdella. Lähteneet moottoriveneellä Helsingin pitäjässä marrask. 21 p:nä. Artikel i Satakunnan Kansa 18.12.1930, Haapanen 2013, 112.

- Sjöbevakningen försökte 23.12.1931 visitera en motorbåt norrom Melkö utanför Helsingfors. Då motorbåten fortsatte sin gång upptogs jakten i förmodandet att männen var spritsmugglare varvid ynglingen **Toivo Ekberg** träffades av en kula i huvudet och dog samma dag på Kirurgiska sjukhuset. Motorbåten hade ingen spritlast och innehavaren A.J. Kuoppamäki förklarade att man ”helt enkelt velat retas” med sjöbevakningen.⁷¹¹
- Dykaren **August Wilhelm Rehn** omkom i april 1932 genom kvävning då han tillsammans med sina medhjälpare dök efter ett spritlager på havsbotten vid Haraholm utanför Helsingfors.⁷¹²
- Den 23-årige spritsmugglaren **Thorvald Karlsson** från Granholmen i Helsingfors försvann under en båtfärd vid Estlotan i Sibbo 11.5.1932. Det förmodades att han blivit rånmördad av ett konkurrerande spritsmugglarband.⁷¹³
- Personer som illegalt transporterade spritlastar på tågen hade för vana att förvara smuggelsprit på passagerarvagnarnas yttertak. I samband med en dylik transport reste den 20-årige arbetaren från Helsingfors **Eino Artur Silfver** med två kumpaner 25.11.1932 med posttåget från Helsingfors till Åbo. Silfver befann sig på vagnstaket då han i Fredriksberg fick sin panna krossad av något brofång eller dödades möjligen av sitt sällskap som steg av i Kyrkslätt.⁷¹⁴
- Chauffören och affärsmannen **Gustav Fast** befann sig på kvällen 19.11.1932 på smugglarfärd i sin motorbåt av fiskebåtstyp utanför Hangö. Med på färden följde den polskbördige arbetarsonen **Henrik Biblensky** och arbetaren **Ossi Laakso** från Helsingfors samt sjömannen **Johannes Sandström** från Estland. I den hårda stormen bröts båten sönder och alla fyra ombordvarande drunknade.⁷¹⁵
- Vid Brändö bro i Helsingfors försökte tre spritsmugglare i en personbil 27.10.1936 undkomma polisen. Två polismän lyckades tränga sig in i bilen varvid den körde genom broräcket och montören **Gustaf Konrad Konstantin Johansson** drunknade.⁷¹⁶

Västra Finska viken

- Sjöbevakningen prejade 19.9.1931 en smugglarbåt sex sjömil utanför Russarö i Finska viken. Båten togs på bogser varvid matrosen **Gideon Wulff** satte sig i den. Under gång drog en av smugglarna, den kraftigt berusade fiskaren Bror Bäckman en pistol han haft gömd i kläderna och sköt Wulff till döds.⁷¹⁷
- En konkurrerande spritliga hade placerat en helvetesbomb i estniska *M/s Karu* som förmodades vara på väg med 18 fat bensin och proviant från Reval till ett depåfartyg. Bomben exploderade under gång 20.9.1931 då båten befann sig mellan Pakerort och Odensholm. Fem av besättningen omkom: motorbåtsföraren **Edvard Luik**, båtsmännen

⁷¹¹ Spritsmugglarjakt utanför Helsingfors med ett dödsoffer. Smugglarbåten förföljdes ända in i Sandvikshamnen. Artikel i Svenska Pressen 24.12.1931.

⁷¹² Jakten på sprit från havsbotten. Sänkta spritlager ligga utanför Helsingfors. Artikel i Hufvudstadsbladet 13.4.1932.

⁷¹³ Haapanen 2013, 107-111.

⁷¹⁴ Död man anträffas på tågtak. En mystisk dödshistoria på posttåget till Åbo. Blod rann ned på kupéfönstren. Artikel i Hufvudstadsbladet 26.11.1932.

⁷¹⁵ Tre män i motorbåt försvunna. En sjöolycka antages ha inträffat utanför Hangö. Artikel i Hufvudstadsbladet 26.1.1932, Neljä miestä hukkkunut. Hangon edustalla viime lauantain jälkeen. Heidän joukossaan aikoinaan tunnettu salakuljettaja Kustaa Fast. Artikel i Helsingin Sanomat 26.11.1932, Perunkirjoitukset 1934 Ec:193 (Nr 34873 Gustav Edvard Fast), Helsingin raastuvanoikeus, Riksarkivet.

⁷¹⁶ Spritsmugglare drunknar i bil vid Brändö bro. Dramatiskt slut på försök till sprittransport. Artikel i Hufvudstadsbladet 28.10.1936.

⁷¹⁷ Vild eldstrid mellan spritsmugglare och sjöbevakningen. En matros på N.V. 33 ihjälskjuten; dess kapten och två smugglare sårade. Mördaren undkom men greps på söndagen i Snappertuna. Artikel i Hufvudstadsbladet 21.9.1931, Jyläskoski 1976, 36, Ylimaunula 2022, 332.

Bernhard Madrus och **Herman Madrus**, den kände svenske spritsmugglaren **Karl Georg Malmberg**, förutvarande kapten på *M/s As de Pica*, och finländaren **Eino Saari** som torde ha varit en spritsmugglare som emellertid deltog endast som passagerare.⁷¹⁸

- Kaptenen på *M/s Karu* **Alexander Strandberg** räddades ur vågorna och fick transport till Reval. Han gav sig med *M/s Colon* mot olycksplatsen varvid också detta fartyg exploderade norr om Paldiski. Förutom Strandberg drunknade då besättningsmännen **Richard Nellberg**, **August Limmer** och **Kustaa Masur**.⁷¹⁹
- Då sjöbevakningen 1.7.1932 besköt den estniska spritsmugglarbåten *N:o 2* träffades maskinisten **Gunnar Rudolf Mürisepp** av en kula i huvudet och dog följande dag på sjukhuset i Hangö.⁷²⁰
- Spritsmugglarna **Uno Strandberg** från Rövarölandet i Ingå och **Sorsa** från Helsingfors befann sig 1.3.1935 tio-tolv sjömil norr om Odensö för att ta last då deras motorbåt blev rammad av det brittiska depåfartyget *M/s Newco*. Bägge miste livet i kollisionen.⁷²¹
- Tapetseraren **Semmi Sauri** från Helsingfors och två fiskare från Ingå var senhøsten 1937 på spritsmugglarfärd i Hitis då motorbåten sprang läck. Sällskapet räddade sig upp på Köpmanskär varvid Sauri drack rå sprit direkt ur en kanister, tappade medvetandet och dog eller frös ihjäl.⁷²²

Skärgårdshavet

- En motorbåt på väg från Åbo till spritskutan *M/aux Albatross* körde 13.10.1922 i hårt väder på grund utanför Lökhholm i Nagu. Av de fem ombordvarande drunknade styrmannen på *M/aux Albatross*, tyske sjökaptanen **Siegfried Nieckse**, förutvarande poliskonstapeln i Åbo **Gustaf Hellsten**, förutvarande polisen i Helsingfors **Lauri Saxberg**, fiskaren **Martin Andsten** från Nagu och förutvarande kaféägaren i Åbo **Emil Järvelä**.⁷²³
- Polisen beslagtogs 1.3.1926 sammanlagt 29 flaskor alkoholdrycker på restaurangen Marjaniemi på Runsala i Åbo. Restauratören **Sigrid Löfman** dog 8.3.1926 för egen hand i restaurangen som en följd av beslaget.⁷²⁴
- Den tyska spritskutan Ingeborg låg 13.7.1927 tio-tolv sjömil utanför Enskärs fyr. Ett par män anlände med motorbåt varvid sjömannen Severin Salminen från S:t Karins rånmördade kaptenen **Hans Schütz** genom att skjuta honom i ansiktet.⁷²⁵

⁷¹⁸ Två fartyg explodera på Finska viken. Nio personer omkomna i vågorna. Spritsmugglartragedi med mystiska detaljer. Artikel i Hufvudstadsbladet 22.9.1931.

⁷¹⁹ Ibid.

⁷²⁰ Russarön luona tapahtunut spriiveneen pidätys. Virolainen Mürisepp kuollut Hangon sairaalassa. Artikel i Uusi Suomi 5.7.1932.

⁷²¹ Natligt smugglardrama på Finska viken. Spritångare ramma motorbåt, varvid två av spritbåtens kunder drunkna. Artikel i tidningen Hangö 3.3.1935.

⁷²² Smugglartragedi vid Köpmanskär i Hitis i december kartlägges. Sjöbevakningsväsendets undersökningsavdelning har lyckats skingra dunklet kring likfynd. Två fiskare från Ingå voro den omkomne smugglarens kumpaner. Artikel i Åbo Underrättelser 2.6.1938.

⁷²³ Järkyttävä hukkumisonnettomuus Nauvossa. Neljä miestä hukkunut. Artikel i Turunmaa 17.10.1922.

⁷²⁴ Kuolleita. Sigrid Löfman. Artikel i Turun Sanomat 9.3.1926, Polisens undersökning av ett beslag på Marjaniemi. Landshövdingen låter undersöka polisens förfarande. Artikel i Åbo Underrättelser 12.3.1926, Spritbeslag föranleder ny undersökning. Artikel i Västra Finland 13.3.1926, Uola 2020, 116, 118, 119-120, Wickström 2020, 93-94.

⁷²⁵ Sjörovarliv på spritbåt utanför Nystad. En sjöman mördar kaptenen, stjälar 200,000 mark ur skeppskassan och flyr. Artikel i Svenska Pressen 16.7.1927, Tragedin på spritbåten "Ingeborg". Mördaren ritade en dödskaile, två kors och "perkele". Artikel i Vasabladet 20.7.1927, Spriialus Ingeborgin kapteenin murhajuttu uudelleen oikeudessa. Artikel i Uudenkaupungin Sanomat 4.10.1927, Wickström 2020, 112-113, Ylimaunu 2022, 117-118.

- Ett par män hämtade 3.6.1928 den skottskadade 19-årige tyske medborgaren **Wilhelm Söhle** till länssjukhuset i Åbo. Männens uppgav att såret förorsakats av en olyckshändelse. Söhle dog inom kort av skottskadan. Det framgår inte när han anlät till Finland, men han hade i februari i Åbo förständigats att lämna Finland. Vid polisens undersökningar framkom inga uppgifter om skottincidenten, men eftersom Söhle var son till den tyske maskinverkstadsägaren, redaren och spritgrossisten Wilhelm Söhle d.ä. i Westermünde noteras han här.⁷²⁶
- Tre spritsmugglare gav sig 21.11.1928 från Åbo med motorbåt till en estnisk motorseglare som ankrat ute på havet söder om Hitis. Motorbåten lade till vid dess sida och chauffören Paul Strömbäck gick ombord. I stormen slet sig motorbåten varvid affärsmannen **Artur Jalava** och arbetaren **Arne Ruohonen** drunknade.⁷²⁷ Tillförlitligheten i Strömbergs berättelse är tvivelaktig. Enligt lokala uppgifter i Gustavs skall Ruohonen ha hamnat i gräl med spritsmugglaren Hjalmar Mäkelä från Korpo om ersättningen för lotsningen. Mäkelä skall då ha dränkt Ruohonen genom att kasta honom över bord.⁷²⁸
- Tullbåten Pori jagade 23.12.1928 en motorbåt i spritlast i Nagu varvid en av spritsmugglarna, bondsonen **Kaino Härmä** från Lundo hoppade i sjön vid ön Harun för att simmande försöka undkomma varvid han drunknade.⁷²⁹
- Nagusmugglaren **Rurik Andsten** blev natten till 5.6.1929 skjuten på Gullkronfjärden i en skottväxling med tullen.⁷³⁰
- Fiskaren **Einar Stålberg** från Nagu och eldaren **Edvin Fagerlund** på turbåten *S/s Östern* drunknade under smugglarfärd längs farleden från Utö i hårt väder 22.10.1929.⁷³¹
- Den 17-årige trädgårdsmästarsonen **Urho Alarik Harittu** transporterade per cykel iklädd en gördel med tolv liter smuggelsprit på en väg i Lemo 5.6.1930. Han blev skjuten till döds av en mötande nykterhetsdetektiv.⁷³²
- En grupp tull- och sjöbevakningstjänstemän som färdades i en personbil sökte 17.2.1932 spritsmugglare på isarna mellan Nystad och Åland. Sju kilometer norr om byn Anavais i Gustavs brast isen varvid sjöbevakarna **Eino Isotalo** och **Atte Palmroos** drunknade.⁷³³

⁷²⁶ Murhako vai tapaturma? Saksalainen Söhlen kuolemansyyn tutkimisen yhteyteen pidätetty neljä henkilöä, Artikel i Uusi Suomi 9.6.1928, Ylimaunu 2022, 118, 379.

⁷²⁷ Två offer för novemberstormen? Artikel i Svenska Pressen 11.12.1928, Motorbåt med två man försvunnen. Vrakdelar anträffade i Hitis. Artikel i Åbo Underrättelser 11.12.1928, Meri vaatinut kaksi uhria. He olivat "liikeasioilla" aluevesirajoilla. Artikel i Pohjolan Sanomat 13.12.1928

⁷²⁸ Wickström 2020, 177, Ylimaunu 2022, 374.

⁷²⁹ Guldkronan spritakavarikossa meni ihmishenki? Artikel i Uusi Suomi 4.1.1929, Kaino Härmän ruumis vielä löytämättä. Artikel i Sosialisti 17.1.1929.

⁷³⁰ En smugglare dödad och en annan sårad vid batalj på Gullkrona. Prejningsraketer och varningsskott till trots sökte smugglarna i sin snabba båt undkomma tullbåtarna. Artikel i Åbo Underrättelser 6.6.1930, Wickström 2020, 97-99.

⁷³¹ Två män omkomna under en havsfärd i spritanskaftung. Männens, tvenne Nagubor, gåvo sig ut på tisdagskvällen och i går hittades deras båt ilandfluten. Den lilla, föga sjödugliga båten som varit för tungt lastad torde ha vattenfyllets i sjögången. Artikel av signaturen A-son med ögat (= Fredrik Valros) i Åbo Underrättelser 25.10.1929.

⁷³² Detektiv skjuter yngling, som bär tolv liter sprit. Upprörande tilldragelse på torsdagskvällen. Nykterhetsdetektiven skulle avskjuta ett skrämselskott efter den flyende ynglingen, som emellertid blev dödligt träffad. Artikel i Åbo Underrättelser 7.6.1930.

⁷³³ Isen brast under bilen: två omkomna. Tvenne tullmän drunkna under jakt efter sprit. En ödesdiger färd över isen från Åland till fastlandet. Artikel i Hufvudstadsbladet 18.2.1932, Ylimaunu 2022, 239-240

Åland

- I Åva by på Brändö, Åland sköt 14.12.1926 häradsdomarsonen Petter Eli Nordlund tullvakten **Nikolaj Jansson** på tullångaren Falken till döds. Orsaken var att tullen hos Nordlund beslagtagit 600 liter sprit.⁷³⁴
- En spritsmugglarbåt som kommit från den svenska sidan förolyckades vid Hammarudda i Lemland 15.12.1929. Den svenske spritsmugglaren Bertil Österman lyckades rädda sig i land medan svenske medborgaren **Alfred Lanz** drunknade.⁷³⁵
- Spritsmugglaren **Vilho Nurmi** från Hirvensalo i S:t Marie drunknade 31.8.1929 i Kökarvattnen.⁷³⁶

Bottenviken

- Spritsmugglarna **Engman** och **Näsman** från Korsholm samt vaktmästaren **August Aksel Lönn** från Vasa drunknade i början av oktober 1919 på havet utanför Vasa.⁷³⁷
- Polisen i Sastmola (Merikarvia) beslagtog 21.11.1919 brännvinsbrännaren **Janne Sundströms** apparater. Under borttransporten krävde Sundström utrustningen tillbaka, uppträdde hotfullt och sköts i självförsvar av poliskonstapeln Wäinö Häggroth.⁷³⁸
- Spritrokaren Kaarlo Kupias sköt 29.5.1920 poliskonstapeln **Oskar Aulén** till döds i Valkela.⁷³⁹
- I mitten av september 1920 drunknade under en färd från Sverige tre smugglare av kaffe och annat gods. Samtliga var hemma från Närpes: bonden **Karl-Johan Rönnbäck** samt bondesönerna **Magnus Jossfolk** och **Axel Åbbel** (Strand).⁷⁴⁰
- På hemväg från smuggelfärd från Umeå drunknade 20.9.1920 eldaren **Alfred Koskinen** och montören **Viktor Damlin** nära Ådöskatan vid inloppet till Jakobstad.⁷⁴¹
- Ett båtlag från Nämfnäs som bestod av tre man begav sig 8.10.1921 på smuggelfärd till Sverige. I det hårda vädret hamnade bondesonen **Gunnar Bäckström** i vattnet vid Springargrundet invid Sälgrund och drunknade.⁷⁴²
- Smugglarbåten *M/s Snabb* förliste på väg in mot land under mystiska omständigheter i ytterskärgården i Larsmo 17.10.1922. Alla i besättningen som var från Eugmo miste livet, skräddaren **Otto Asp**, hans bror, arbetaren **Rafael Svendelin** och bondesonen **Sanfrid Finne** (även Alm). Det förmodades allmänt att de blivit skjutna av ett lurpassande poliskommando från Jakobstad.⁷⁴³
- Ett poliskommando i Sastmola (Merikarvia) överraskade på natten 17.5.1923 en hästföra som kördes av bonden **Evert Kivimäki** från Storå i tron att han forslade sprit. Kivimäki fortsatte färden varefter den cykelburne poliskonstapeln Aalto Vuorenmaa vådasköt honom till döds i Tuorila efter en sju kilometer lång jakt. Någon sprit fanns inte i foran.⁷⁴⁴

⁷³⁴ Spritrazzia i Brändö-Åva. En hel by ställes under åtal. Blott byns folkskola och gammal änka härbärgerade inte sprit. Artikel i tidningen Åland 24.12.1926, Ylimaunu 2022, 109.

⁷³⁵ Smugglarbåten krossades i bränningar. En katastrof i lördags i Lemland. Två män ombord. Den ena räddade sig, den andre omkom. Artikel i Åbo Underrättelser 17.12.1929, Smugglaren Österman är anhållen. Upptäcktes i Ytternäs, där han höll sig dold. Artikel i Åbo Underrättelser 19.12.1929.

⁷³⁶ Turkulainen salakuljettaja hukkunut. Hänellä oli mukanaan rahaa 15,000 mk. Artikel i Raahen Seutu 15.10.1929.

⁷³⁷ Vaasalaisia salakuljettajia hukkunut. Artikel i tidningen Vaasa 31.10.1919.

⁷³⁸ Wiinatehtailija saanut surmansa. Artikel i Länsi-Suomi 27.11.1919, Kuunarin kryssi 2017, 425.

⁷³⁹ Sjöström 2008, 84.

⁷⁴⁰ Omkomna. Artikel i Kaskö Tidning 18.9.1920, Bygdeminnen från Nämfnäs – en by vid havet 1991, 60.

⁷⁴¹ Jakobstad. En olycklig motorbåtsfärd. Artikel i Hufvudstadsbladet 24.9.1920.

⁷⁴² Drunknad. Artikel i Vasabladet 14.10.1921, Bygdeminnen från Nämfnäs – en by vid havet 1991, 60.

⁷⁴³ En brandkatastrof på havet. En Larsmo-båt med tre man försvunnen. Artikel i tidningen Pedersöre 25.10.1922, Snellman 1991, 25-30, Olin 2012, 144-184.

⁷⁴⁴ Ett dödsbringande vådaskott. Snusarframfart i sin prydnö. Artikel i Hufvudstadsbladet 20.5.1923, Kuunarin kryssi 2017, 432.

- Gårdfarihandlanden **Stefan ”Teppo” Karhu** forslade sommaren 1924 sprit med sin personbil varvid bondesonen Henrik Granö fungerade som chaufför. I samband med en uppkommen missämja sköt Granö Karhu 21.8.1924 till döds i skogen nära byn Kodisjoki i Storå. Ett par tre-veckor senare förde han liket till Lappfjärd där han sänkte det vid Flottbron.⁷⁴⁵
- I en skottväxling nära begravningsplatsen i Kemi mellan å ena sidan några spritsmugglare samt å andra sidan ett tiotal poliser, skyddskårister och nykterhetsövervakare träffades natten till 9.8.1924 jordbrukaren **Niilo Kaikkonen** från Peurasaari av ett revolverskott i ryggen. Han avled inom kort på sjukhus.⁷⁴⁶
- Arbetarna **Albert Ilmari Mäki**, Arvo Petter Kankkonen och Eino Rantanen begav sig 17.9.1924 från Jakobstad till sjöss med en mindre segelbåt för att köpa sprit. I mörkret och den grova sjön seglade båten på en sten utanför Paskarn och förliste varvid Mäki drunknade.⁷⁴⁷
- Åkaren **Helge Erik Evald Hedström (Härmälä)** och f.d. bromsaren **Hugo Höglund** hämtade 19.11.1924 en spritlast från ett depåfartyg vid tremilsgränsen utanför Gamlakarleby. I den grova sjön gick båten under varvid Höglund drunknade och Hedström lyckades ta sig upp på en klippa söder om Olovsöarna. Hedström återfanns i ytterst medtaget tillstånd några dagar senare, men dog av sina umbäranden på sjukhuset i Jakobstad.⁷⁴⁸
- Slaktaren **Vihtori Björkqvist** från Nystad forslade 25.11.1924 30 spritkanistrar då lasset välte i diket nära vägskälet vid Kullanperä by i Lappi i Raumo landskommun. Björkqvist hamnade under lasset och dog kort efter att han fått fram.⁷⁴⁹
- Fiskaren **Albert Meriluoto** samt arbetarna **Yrjö Söderling** och **Oskari Viljanen** från Vittisbofjärd (Ahlainen) begav sig 14.1.1925 till sjöss med motorbåtar för att ta spritlast. Med på färden följde även en person från Råfsö, vars namn förblev okänt. Samtliga fyra drunknade i en ovanligt hård storm.⁷⁵⁰
- Arbetaren **Frans Peltomaa** försökte i början av februari 1925 med hjälp av sparkstötting bärga spritkanistrar från grundstötta *S/s Sinkerwerder* i Sastmola. Då isen på Tomtgubbsfjärden brast drunknade han.⁷⁵¹
- En oljetank exploderade i början av augusti 1925 utanför Kemi på tyska motorskonaren *M/aux Luchs* med spritlast. Maskinisten sårades svårt och avled på sjukhuset i Kemi.⁷⁵²
- Backstugusittaren Väinö Tammi sköt 18.5.1927 bonden **Veikko Sillanpää** till döds på landsvägen i Vittisbofjärd (Ahlainen). Sillanpää hade besköllt Tammi för att ha stulit hans spritkanistrar.⁷⁵³

⁷⁴⁵ Rånmordsaffären utredd, Mördaren har avlagt bekännelse. Artikel i Kaskö Tidning 9.10.1926, Olin 2012, 82-84, Ylimaunula 2022, 330.

⁷⁴⁶ Kahakka poliisien ja pirtutrokarein välillä. Eräs mies tullut ammutuksi. Artikel i Pohjolan Sanomat 11.8.1924, Skyddskåren i Kemi jagar efter spritsmugglare. Under skottväxlingen sårades en av smugglarna dödligt. Artikel i Svenska Pressen 11.8.1925, Ylimaunu 2022, 68.

⁷⁴⁷ Olyckligt ändad spritanskaffning. En man drunknade på färden. Artikel i Pedersöre 24.9.1924, Ylimaunu 2022, 77.

⁷⁴⁸ En spritanskaffningsfärd till döds. Artikel i tidningen Österbottningen 25.11.1924, Två spritsmugglare från Gamlakarleby omkomna. Artikel i Svenska Pressen 27.11.1924, Olin 2012, 37, Ylimaunu 2022, 78.

⁷⁴⁹ Den döde sprittråkaren identifierad. Artikel i Björneborgs tidning 2.12.1924.

⁷⁵⁰ Surullisesti päättynyt pirtunhakumatka. Neljä miestä hukunut veneineen pävineen. Artikel i Vaasa 23.1.1925, Ylimaunu 2022, 81.

⁷⁵¹ Tyska spritångaren Sinkerwerder. Tullen har beslagtagit 1,000 kanistrar. En kanisterfiskare har omkommit. Artikel i Svenska Pressen 11.2.1925

⁷⁵² Saksalaisen pirtuagentin paljastuksia. Artikel i tidningen Häme 3.9.1925.

⁷⁵³ Raaka verityö Ahlaisissa. Nuori mies ampunut toisen maantiellä. Artikel i Satakunnan Kansa 20.5.1927, Ylimaunu 2022, 329-330.

- Parcellägarsonen och smugglaren **Eino Järvi** sköts 7.10.1927 av tullbetjäningen i Kuivalahti, Eurajoki vid stranden vid Koivisto.⁷⁵⁴
- Vid Kalvskinnskärs utanför Vasa drunknade i början av november 1927 fyra spritsmugglare: affärsmannen **Lennart Stagnäs** från Vasa, jordbrukaren **Emil Eriksson** från Vichtis samt affärsmannen **Johan Vilhelm Frilund** och maskinisten **Kalle Kruth** från Jakobstad.⁷⁵⁵
- *S/v Atlanta* förliste vid Michelsörarna 11.10.1928 varvid kaptenen **Hjalmar Karlsson**, andre styrmannen **Harald Tähtivuori** och kokerskan **Maria Silvennoinen** omkom.⁷⁵⁶
- Spritkryssaren *M/s Albertos Poros* som seglade under grekisk flagg stötte 24.12.1928 på grund utanför Köklot i Vasa skärgård och sprang läck. Den tyska besättningen försökte nå land genom att 25.12.1928 skjuta livbåten framför sig på den svaga isen. Då den brast drunknade den estnische kokken **Voldemar Randmets**.⁷⁵⁷
- Smugglaren, bondesonen **Lennart Vilhelm Ahlström** på smugglarfartyget *M/s Standard* blev 13.11.1930 skjuten till döds av sjöbevakningen vid Hellgrund utanför Nykarleby.⁷⁵⁸
- Spritsmugglaren Ilmari Kunelus knivhögg 7.12.1930 konstapelnen **August Gustafsson** till döds i ett ökänt spritnäste i Kakaravaara i Yxpila, Gamlakarlebens uthamn.⁷⁵⁹
- En polis från Gamlakarleby avlossade 25.7.1931 ett varningsskott mot en personbil som visade sig forsla 470 liter sprit. Bilen fördes av den 18-årige **Jarl Villman** från Soklot i sällskap med Tor Hägglöf från Nykarleby. Skottet träffade Villman som dog av såret.⁷⁶⁰
- Den estnische befälhavaren **Alexander Kuhlberg** på spritkryssaren *M/s Siphnos* under grekisk flagg drunknade under oklara omständigheter natten till 30.8.1931 i hamnen i Toppila. Liket påträffades i hamnbassängen 9.9.1931.⁷⁶¹
- Den åländske styrmannen **Per Lindholm**, hans bror Smith Lindholm, Albert Julin och Rolf Carlsson for 30.11.1931 från Sottunga med sin motorbåt *M/s Svea* till Raumo. Färden torde ha syftat till att föra mat till ett spritfartyg och ta last. Styrmannen uppgavs ha dött av gasförgiftning i maskinrummet 2.12.1931. Besättningen hämtade 3.12.1931 liket till Vasa efter att ha landsatt en anonym storsmugglare i Vasklot.⁷⁶²

⁷⁵⁴ Kahakka tullimiesten ja trokarien välillä Eurajoella. Puoli tuntia kestänyt lakaukausten vaihto, jossa yksi salakuljettajista sai surmansa. Artikel i Aamulehti 10.10.1926, Ylimaunu 2022, 101.

⁷⁵⁵ Fynden vid Kalvskinnsgrund utanför Vasa. Polisundersökning på platsen. Artikel i Svenska Pressen 26.11.1927, Kalvskinnsgrundin murhenäytelmä. Artikel i Helsingin Sanomat 28.11.1927.

⁷⁵⁶ Vaasalainen purjealus uponnut. Kapteeni, toinen perämies ja keittäjä hukkuivat. Artikel i Etelä-Suomi 16.10.1928, Ylimaunu 2022, 148-149.

⁷⁵⁷ Bottenhavets fribytare berättar. Kapten Jahn har sedan 1925 sysslat med sprittrafik i norska och finl. vattnen. Den vid Köklot strandade spritskutan ägdes av en grekisk spritgrossör, som bor i Danzig. Artikel i Wasabladet 14.3.1929, Ylimaunu 2022, 167-168

⁷⁵⁸ Kahakka pirtulaivassa. Saalis: moottorialus ja 20,000 litraa. Eräs salakuljettaja sai surmansa. Artikel i Laatokka 15.11.1930, Blodig batalj vid Torsö. 1 död och tre sårade. 20,000 liter beslagtagna. Artikel i Österbottenska Posten 21.11.1930, Ylimaunu 2022, 199.

⁷⁵⁹ Spritbatalj i Yxpila. Poliskonst. Aug. Gustafsson ihjåslagen. Artikel i tidningen Österbottningen 9.12.1930, Sjöström 2008, 90, Ylimaunu 2022, 331.

⁷⁶⁰ Nykarleby-bor på ödesdiger smugglarfärd. En dödligt sårad av ett varningsskott. Artikel i Österbottenska Posten 31-7-1931, Olin 2012, 248-256, Ylimaunu 2022, 323-324.

⁷⁶¹ Liket efter spritfartyget *Siphnos* kapten anträffad i havet. Artikel i Österbottens Bondetidning 12.9.1931, Ylimaunu 2022, 363-367.

⁷⁶² Mystisk händelse i Bottenhavet – en Sottungabo död. Artikel i tidningen Åland 5.12.1931, Sottunga-motorbåten och dödsfallet ombord. Artikel i tidningen Åland 9.12.1931, Ylimaunu 2022, 231.

Tornedalen

- Smugglarna Kalle och Einari Kokkare sköt 26.3.1919 från en släde tullvakten **Antti Isometsä** i Ylivojakkala.⁷⁶³
- I Kolari sköt tullvakten E.A. Torikka 6.6.1922 den 17-årige bondesonen och kaffesmugglaren **August Edward Kurtakko** som rörde sig med roddbåt på Torne älv och var hemma från Kurtakko by.⁷⁶⁴
- I skottväxling mellan två svenska tullmän från Pajala och tre finländska spritsmugglare 8.2.1934 träffades **Martti Salomaa** från Tammerfors av ett skott i ljumskan. Han dog av såret på sjukhuset i Boden 11.2.1934.⁷⁶⁵

Inlandet

- I Lahtis anhöll detektiven **Kustaa Vuorinen** 19.4.1923 invid Järnvägstorget en spritlangare som forslade sprit i sin ränsel. Langaren drog sin pistol, sköt Vuorinen och försvann spårlöst.⁷⁶⁶
- I Anjala sköt två skyddskårister som gav polisen handräckning 22.6.1923 jordbrukaren och spritsmugglaren **Gustav Ståhlberg** till döds.⁷⁶⁷
- Arbetaren Erland Toimela mördade 24.2.1924 lokomotivföraren och spritsmugglaren **Juho Lindholm** utanför järnvägens dejourrum vid Niemi station i Lahtis.⁷⁶⁸
- Poliskonstapeln Jooseppi Moilanen sköt 8.4.1924 i Kajana spritsmugglaren och f.d. poliskonstapeln **Rudolf Eriksson** från Helsingfors. Eriksson hade gömt sig under tvättrinätningens sköljningsbrygga.⁷⁶⁹
- I Joensuu uppstod 16.9.1924 handgemäng mellan sprittråkarna och arbetarna Antti Kinnunen och Aleksanteri Konttalainen. Den senare knivhögg poliskonstapeln **Heikki Kankkunen** till döds.⁷⁷⁰
- Spritlangaren Toivo Tuominen anlände natten mot 30.9.1924 från Helsingfors till Lahtis med tåget. Han bar på tre resväskor med sprit och upphanns på Vuoksengatan av två poliser. Tuominen stannade, bländade förföljarna med sin ficklampa och sköt vardera med sin pistol. Detektivkonstapeln **Matti Albert Kuoppala** sårades dödlig medan konstapeln H. Lehto endast sårades.⁷⁷¹

⁷⁶³ Werityö Wojakkalassa. Salakuljettajat ampuneet tulliwartijan. Yksi ampujista haavoittunut kiinniottaessa hengenvaarallisesti. Artikel i Tornion Lehti 26.3.1919.

⁷⁶⁴ Kolarissa ammuttu salakuljettaja. Lähempiä tietoja tapahtumasta. Artikel i Pohjolan Sanomat 15.6.1922.

⁷⁶⁵ Suomalaisia salakuljettajia ammuttu Ruotsin puolella. – Yksi haavoittui hengenvaarallisesti. Artikel i tidningen Laatokka 10.2.1934, Mystiska finnar gripna vid Boden, en av dem sårad. Anträffades av tullmän i skogen. Artikel i Västra Nyland 10.2.1934, Salakuljettaja Salomaa kuollut haavoihinsa. Hänen apurinsa mahdollisesti luovutetaan Suomeen. Artikel i Helsingin Sanomat 13.2.1934, Kuollut trokari. Artikel i tidningen Laatokka 13.2.1934.

⁷⁶⁶ Poliisimurha Lahdessa. Artikel i Helsingin Sanomat 25.4.1923, Spritlangare som skjuter detektiv. Artikel i Österbottniska Posten 27.4.1923, Tossavainen 2004, 89-90.

⁷⁶⁷ Sprittråkare skjuten. Artikel i Svenska Pressen 27.6.1923.

⁷⁶⁸ Mördad spritlangare. Artikel i Vasabladet 28.2.1925, Veturinkuljettaja Lindholmin murha Lahdessa. Murhaaja tuomittu elinkaudeksi kuritushuoneeseen. Artikel i Kansan Lehti 26.3.1925.

⁷⁶⁹ Poliisi ampunut pirtutrokarin Kajaanissa. Artikel i Parikkalan Sanomat 16.4.1924, Poliisin Kajaanissa ampuna trokari. Artikel i tidningen Kajaani 16.4.1924, Poliisi Moilasen juttu. Hovioikeus on korottanut Moilasen rangaistusta. Artikel i tidningen Kaajani 22.10.1924.

⁷⁷⁰ Poliisimurha Joensuussa. Humalaisten wiinatrokarien kiinniottamisyritys johtanut poliisikonstapaapeli Kankkusen puukotukseen. Puukotettu kuollut. Tuhotyöntekijä päässyt karkuun. Artikel i Savonmaa 20.9.1924, Sjöström 2008, 66.

⁷⁷¹ Spritlangare skjuter skarpt. Artikel i Kotka Nyheter 4.10.1924, Tossavainen 2004, 90-9, Sjöström 2008, 67.

- Under en skottväxling 7.11.1924 då polisen försökte stoppa en spritbil (Vi-457) i Hanhijoki i Viborgs landskommun körde bilen i diket. Kollisionen var så kraftig att en del av de 40 tioliters spritkanistrarna i baksätet föll över chauffören **Kustaa Henrik Helin** från Valkeala och krossade honom till döds.⁷⁷²
- Poliskonstapeln Kalle Syvänen sköt 13.5.1925 montören och chauffören **Vihtori Stolt** från Helsingfors till döds nära Tiirinkoski gård i Tavastehus landskommun. Stolt forslade 400 liter sprit i sin lånebil.⁷⁷³
- I skottväxling 1.7.1925 mellan poliskonstapeln Bruno Rantanen och en spritbil på landsvägen mellan Lojo och Nummi sårades chauffören **Toivo Mäkilä** från Tammela dödligt. Han dog av sitt sår 3.7.1925.⁷⁷⁴
- Smugglaren och jordbrukaren **Johannes Rikhard Pihkala** från Hongisto i Elimäki blev i juli 1925 skjuten av polisen i Myllykylä i Pyttis då han satte sig till motvärn vid arresteringen.⁷⁷⁵
- Smugglaren **Kalle Hakanen** från Mäntsälä sköts av polisen nära Haraajoki gård i Träskända 5.6.1925.⁷⁷⁶
- Smugglaren **Yrjö Palminen** sköts 20.10.1925 av polisen i hörnet av Helsing- och Gustafsgatorna i Helsingfors då han satte sig till motvärn vid arresteringen.⁷⁷⁷
- Polisen i Mäntyharju sköt 6.2.1926 i Varpanen arbetaren **Ilmari Borg** från Kierikkala till döds. Borg rörde sig i spetsen för en spritkaravan som kom från Kouvola.⁷⁷⁸
- Spritkuriren, sjömannen W.H. Juntunen som transporterade en resväska med fem flaskor whisky dödade med sin kniv 13.2.1926 länsdetektiven **Kalle Kustaa Usko** på tåget nära Masaby station i Kyrkslätt.⁷⁷⁹
- Extra poliskonstapeln **Juho Karisari** och sprittråkaren **Aleksi Lassila** dödades 27.12.1926 i en pistolduell i Kantola torp i Enare. Även den åldriga kvinnan **Brita Kaisa Autio** som låg i ett annat rum träffades dödligt.⁷⁸⁰
- Hästhandlaren och spritlangaren **Lauri Sivén** från Lahtis företog 29.3.1927 en transport av 50 liter sprit med häst och släde på isen på Vesijärvi. Hans följeslagare **Bruno Laine** från Nurmijärvi rånmördade honom, tillgrep även 9 000-10 000 mark, lämnade den döde Sivén på isen och for iväg med spritlasset till Kustaa Järvinens pörte i trakten av Kutajärvi i Hollola. Då polisen samma dag skulle anhålla Laine begick han självmord. Eftersom Laine bar på ett militärpass utställt på Johan Viljo Ridell blev han till en början begravd under detta namn.⁷⁸¹

⁷⁷² Pirtujen kuljetus. 1,000 litraa pirtua ja 5 hevosta ajopeleineen pidätetty. Artikel i Etelä-Saimaa 11.11.1924, Spriinkuljettaja ammuttu kuoliaaksi. Artikel i Etelä-Suomi 13.11.1924.

⁷⁷³ Spritkriget. Chauffören på en spritbil ljuter döden under försök att undkomma. Artikel i Wiborgs Nyheter 15.5.1925, Muuan ampumisjuttu. Autonkuljettaja Stoltin ampumisasiassa vahvistettu aikaisempi tuomio. Artikel i Riihimäen Sanomat 20.11.1926.

⁷⁷⁴ Spriiautojen pidätysurkimus. Autonkuljettaja ammuttu. 240 litraa spriitä on takavarikoitu. Artikel i Iltalehti 7.7.1925.

⁷⁷⁵ Ammuttu salakuljettaja. Artikel i Loviisan Sanomat 15.7.1924.

⁷⁷⁶ Yöllinen taistelu raittiuspoliisin ja salakuljettajain välillä. Tuusulan kunnan raittiusvalvoja Hämmäläisen takavarikoidessa pirtuautoa syntyi laukausten vaihto, jolloin yksi salakuljettaja sai surmansa ja toinen haavoittui. Artikel i Keski-Uusimaa 6.6.1925.

⁷⁷⁷ Polisen sårar smugglare dödligt. Ett revolverdrama på Helsingegatan i tisdags. Artikel i Nyland 22.10.1925.

⁷⁷⁸ Spriikahakka Varpasessa. Yksi saanut surmansa. Artikel i Kristiinans Sanomat 12.2.1926, Erään wiinatrokarin eletty elämä. Artikel i Maaseutu 16.2.1926.

⁷⁷⁹ Sjöström 2008, 69.

⁷⁸⁰ Kauhistuttava werinäytelmä Iwalossa. Kahakassa poliisin ja pirtutrokarin välillä kolme henkilöä saanut surmansa: poliisi, trokari ja paikalla ollut sokea vanha mummo; myöskin neljäs henkilö haavoittunut. Artikel i tidningen Rovaniemi 28.12.1926, Sjöström 2008, 72.

⁷⁸¹ Spritlangaren föll för tvenne revolverskott. Ett mord på isen vid det s.k. Vesijärvenniemi. Artikel i Borgåbladet 29.3.1927, Murhamies passitettu autuaitten maille vääriällä nimellä. Artikel i tidningen Työ 30.8.1927.

- En två timmar lång skottväxling pågick natten till 1.4.1927 mellan ortspolisen och en grupp smugglare vid Kauppi hållplats i Alahärmä. Under denna dödades änklungen och spritsmugglaren **Edvard Nyström** från Kaurjärvi i Vörå av våda av någon i sin smugglargrupp.⁷⁸²
- Fiskaren och smugglaren **Oskari Vuorinen** blev 27.8.1927 skjuten av polisen under handgemäng i sin båt vid bryggan i Kuhmois kyrkoby.⁷⁸³
- I en uppgörelse mellan fyra spritjobbare sköts **Pekka Johannes Turtiainen** 6.7.1928 till döds i Elis Valdemar Boströms lägenhet vid Vladimirsgatan (nuvarande Kalevagatan) 42 i Helsingfors.⁷⁸⁴
- Den 35-årige ”spritkungen” och affärsmannen **Emil Ruohonen** i Helsingfors drunknade då en spritbil 31.10.1928 körde förbi färjfästet vid Hännilänsalmi i Viitasaari. Också två av passagerarna drunknade: hans hustru **Lyyli Ruohonen** och chauffören **T.V. Meriläinen** från Kajana.⁷⁸⁵
- Poliskonstapeln **Lauri Vesala** sköts till döds av spritlangaren Tuure Laukkanen i Salo köping 4.4.1929.⁷⁸⁶
- Polismannen **Antti Räsänen** sköts 7.7.1929 till döds av spritlangaren Tauno Vaitinen i Loimola.⁷⁸⁷
- Nykterhetsdetektiver jagade 17.12.1929 tre spritsmugglare i närheten av Korpela gård i Viborgs landskommun. Nykterhetspolisens Jonas Skyttä sköt då spritsmugglaren **Aarne Haikara** från Maaskola till döds.⁷⁸⁸
- Spritlangaren Lauri Kullervo Åberg sköt 5.12.1930 poliskonstapeln **Antti Toivanen** till döds i Tavastila.⁷⁸⁹
- Polisen jagade 10.8.1931 en Fordbil med registernumret V-4405 som fördes av chauffören **Eino Alfred Viljanen** som körde av vägen och skadades så svårt att han 16.10.1931 avled på sjukhuset i Nokia. Bilen transporterade 390 liter sprit.⁷⁹⁰
- Under en motorbåtsjakt efter spritsmugglare på Päijänne 5.7.1933 sköt överkonstapeln Yli-Risku vid Muuratsalo holme forkarlen **Vihtori Järvinen** i huvudet, varefter han avled på sjukhus.⁷⁹¹

Sverige

- I november 1933 smugglade en liga från Finland 4 500 liter sprit till skärgården utanför
- Trosa. På väg i roddbåt till de kobbar där spriten landsatts omkom **Herbert Esaias Hammarlund** som frös ihjäl och skogsarbetaren **Erik August Wikstrand** som drunknade.⁷⁹²

⁷⁸² Våldsamt spritdrabbning i Alahärmä fredag natt. En spritlangare från Vörå fick sätta livet till. Artikel i Vasabladet 2.4.1927.

⁷⁸³ Pirtukahakka Kuhmoisissa. Artikel i Uusimaa 2.9.1927.

⁷⁸⁴ Revolveruppträde mellan spritjobbare i Helsingfors fredag kväll. En av dem dödad, två sårade. . Uppträdet ägde rum i en bostad vid Vladimirsgatan 42. Artikel i Hufvudstadsbladet 8.7.1928, Revolverdrama Vladimirsgatan 42. Artikel i Hufvudstadsbladet 8.7.1928.

⁷⁸⁵ Kauhea auto-onnettomuus Viitasaarella. Auto syöksyi järveen. Kolme henkilöä hukkui. Artikel i Helsingin Sanomat 1.11.1928.

⁷⁸⁶ Polis mördad i Salo. Artikel i Wasa-Posten 9.4.1929, Sjöström 2008, 78.

⁷⁸⁷ Spritlangare skjuter poliskonstapel. Artikel i Wasa-Posten 11.7.1929, Sjöström 2008, 79.

⁷⁸⁸ Den skjutna spritlangaren i Korpela identifierad. Artikel i Viborgs Nyheter 19.12.1929, Kalbaliken vid Korpela gård. Artikel i Hufvudstadsbladet 20.12.1929.

⁷⁸⁹ Sjöström 2008, 89.

⁷⁹⁰ Pirtuauto kappaleiksi, kuljettaja sairaalaan. Artikel i Uusi Suomi 12.8.1931.

⁷⁹¹ Salakuljettaja sai kuulan päähänsä. Poliisi ja salakuljettajat laukaustenvaihdossa Päijänteellä. Artikel i Uusi Suomi 8.5.1933.

⁷⁹² Smugglarliga sprängd i Sverige. 4,500 liter sprit smugglades från spritskutan Anna. ”Prinsen av Tavast” och båtbyggare från Finland med i affären. Artikel i Åbo Underrättelser 21.1.1934.

Bilaga 2.

TULLSTYRELSENS UPPGIFTER OM BÅT-, BIL- OCH HÄSTPRISER 1930-32

Förteckningen, som uppgjorts av tullstyrelsen, meddelar antalet beslagtagna transportfordon och fortskaffningsmedel jämte deras antal och totalvärde. På basen av dessa uppgifter har fordonstypernas genomsnittliga värde uträknats.⁷⁹³

Fordon eller fortskaffningsmedel	Värde (mk)	Pris/enhet (mk)
Ångbåtar (8)	613 500	76 700
Motorbåtar (659)	5 512 545	8 400
Segelbåtar (35)	244 790	7 000
Roddbåtar (408)	72 850	180
Bilar (563)	4 978 637	8 800
Hästar (102)	169 220	1 660
Hästar med kärra eller släde (306)	554 215	1 800
Slädar och kärror (124)	21 090	170
Sparkstöttingar och kälkar (70)	2 513	36
Cyklar och motorcyklar (128)	24 275	190
Totalt	12 193 635	

⁷⁹³ Taulukko maan tullipiireissä 1930-32 takavarikoiduista kuljetusneuvoista arviohintoineen. Erilaisia tilastoja salakuljetuksesta 1913, 1919-34, Vol. Hk 2, Riksarkivet.

KÄLLOR

ARKIV

Helsingfors stadsarkiv

- Helsingfors hamn. Hamntrafikavdelningen. !a:2 Båtkajplatser 1933-35

Joensuun maakunta-arkisto

- Sarja Em: 1-95. Saapuneet takavarikkojuttujen asiakirjat (Liitteet tullihallituksen päätöksiin takavarikkoasioissa)

Museiverket

Kiellolakikysely 1973

Riksarkivet (Finland)

- Eino I. Parmanens samling
- EK-Valpo, personakter för Ernst Damm, Toivo Henrik Helander, Arvi Kindt, Aarne Korhonen, Paavo Koskinen, Edvard Krönström, Minna Lindell-Craucher, Carl Georg Malmberg, Urho Lauri Mäkinen, Iisakki Nikkola, Valentine (Valja) Sipelgas, Artturi Sivén, Boris Viktor Alexander Schwartz, Kustaa Adolf Styck, Väinö Rafael Söderling, Boris Tshetveruhin
- EK-Valpo personkort för Axel August Anundi, Matti Ilmari Apilainen, Arnold Jyrinpoika Erich, Lauri Kuuminainen, Robert Geoffrey Pinnoch, Axel Nikolaj Rogge, Hermann Söhle, Richard Söhle, Wilhelm Söhle
- EK-Valpo I, Vol. 27, 71, 144, 626, 632, 633, 1073
- Handelsregistret, Patent- och registerstyrelsen
- Helsingin raastuvanoikeus. Perunkirjoitukset
- Helsingin I Tullikamari: Virolaiset salakuljetusalukset ja niiden syytetyt henkilöt 1918-38, Bd:2, Rekisteri v. 1925-29 ja 1930-40 tullirikoksista syytetyistä henkilöistä Bc:1-2, Matrikkeli 1864-1933 Vaikinaiset viranhaltijat (Ordinarie) Ba:1, Matrikkeli 1908-33 Tilapäiset viranhaltijat (Extra) Ba:2
- Historiallisten seurojen muistitietotoimikunta, Salakuljetus Vol. 18, AKS Vol. 19
- Julistekokoelma
- Sosiaaliministeriö. Raittiusosasto, Salakuljetus 1919-31, Ha:1
- Sotaväen ylipäällikön päiväkäskyt 1924-26
- Statsförbrytelsesdomstolens personakter
- Suomen 1920-1940-luvun historian säätiö
- Tullihallitus. Erilaisia tilastoja salakuljetuksesta 1913, 1919-34, Vol. Hk:2
- Valpo II. Vol. 57, Taantumukselliset ja poliittisuontoiset järjestöt, Vol. 60 Lapuan Liike

Riksarkivet (Sverige)

- Personakt för Axel Rogge, Säkerhetspolisens

Sjöhistoriska institutet vid Åbo Akademi

- Titus Gottfrid Adolfssons samling

Svenska Litteratursällskapets arkiv (Helsingfors)

- Bilen. SLS 1530. Folkkulturarkivets specialfrågelista 22 1984
- Petter Forsströms arkiv, SLSA 1102

Tullmuseet (Helsingfors)

Takavarikoitujen alkoholijuomien ja kuljetusneuvojen taulut 1929 ja 1931-33

Työväen Arkisto – Arbetararkivet

- Muistitietotoimikunta

Åbo landsarkiv

- Porin tullikamari, Ha: 1, Tullijutut 1919-28
- Turun tullikamari, Tullijutut, Ha:1-46 1921-31
- Uudenkaupungin tullikamari, Tullijutut Ha:1-2

Utrikesministeriets arkiv

- S/s Aagot íssa tapahtunut tappelu 23 K
- ”Angela” –laivan pidätys 74 G (Panama)
- -Salkuljetus 74 G Viro-Yhdysvallat 1918-50
- Toivo T. Kaila UM 5 F

Hågkomster hos författaren

- Ahlbäck, Karl Johan, Korsholm
- Juthman, August, Närpes
- Lassas, Sigfrid, Kaskö
- Skomars, Gunnar, Korsnäs

Informatörer

- Halen, Harry, Helsingfors
- Ingivel, Lucien, Lyss, Schweitz
- Johansson, Göran, Korpo
- Lettinen, Eva, Iniö
- Listerby, Ben, Mariehamn

WEBBADRESSER

- Arthur Omre: https://no.wikipedia.org/wiki//Arthur_Omre
- Atlantic City Conference. https://en.wikipedia.org/wiki/Atlantic_City_Conference
- Boomtown. [www.https://en.wikipedia.org/wiki/Boomtown](https://en.wikipedia.org/wiki/Boomtown)
- Bootlegging Room in the Cannon House Office Building, Washington D.C. During Prohibition, the U.S. Congress hand ana ”official” bootlegger, with his own Capitol Hill Office. <https://atlasobscure.com/places/bootlegging-room-in-the-cannon-house-office-building>
- Captain Morgan. https://en.wikipedia.org/wiki/Captain_Morgan,
- Chicago Underworld Murders during Prohibition/1919-1933. mafiamembershipcharts.blogspot.com/2017/chicago-underworld-murders-during.html

- Compagnie Générale Transatlantique. https://en.wikipedia.org/wiki/Compagnie_Générale_Transatlantique
- Continental System. https://en.wikipedia.org/wiki/Continental_System
- Cunard Line. https://en.wikipedia.org/wiki/Cunard_Line
- Den norske Amerikalinje. https://no.wikipedia.org/wiki/Den_norske_Amerikalinje
- Den skumma handeln över Östersjön. <https://karinestland.blogg.se/2013/okt-7-2013-den-skumma-handeln-over-ostersjon-html>
- Drunkningsstatistik. Svenska Livräddningssällskapet. Svenska livräddningssällskapet. [se/drunkningsstatistik](https://www.svenskalivraddningssallskapet.se/drunkningsstatistik)
- English wine cask units. http://en.wikipedia.org/wiki/wine_cask_units
- Entrepreneurship. <https://en.wikipedia.org/wiki/Entrepreneurship>
- Entreprenörskap. Klassfred på nyspråk. alltattalla.se/wp-content/uploads/2014/10/Aa_Entreprenor_final_uppslag.pdf
- Erik Appel: Kanistrarnas decennium. <http://sydaby.eget.net/swe/kanister.htm>
- Folkomröstningen om rusdrycksförbud i Sverige 1922. https://sv.wikipeida.org/wiki/Folkomröstningen_om_rusdrycksförbud_i_Sverige_1922
- Gentleman thief. https://en.wikipedia.org/wiki/Gentleman_thief
- Hapag-Lloyd. <https://en.wikipedia.org/wiki/Hapag-Lloyd>
- Henry Morgan. https://en.wikipedia.org/wiki/Henry_Morgan
- Hiram Walker. https://en.wikipedia.org/wiki/Hiram_Walker
- Historisk statistikk – Helse, sosiale forhold og kriminalitet. 4.12. Dødsfall ved olykker. Dødsfall per år. Drunking. [Ssb.no/a/histstat/tabeller/4-12](https://www.ssb.no/a/histstat/tabeller/4-12)
- Holland America Line. https://en.wikipedia.org/wiki/Holland_America_Line
- Hukkimiset vuosikymmenittäin 1900-2010. Suomen Uimaopettajaja Hengenpelastusliitto. www.suh.fi/tiedotus/hukkimistilastot/pitkan_aikavalin_tilastoja
- Informal economy. https://en.wikipedia.org/wiki/Informal_economy
- International Organisation of Vine and Wine–Organisation Internationale de la Vigne et du Vin OIV. <https://www.crvflags.com/fotw/flags/Inte-OIW.html>
- Italian Steamship Lines History and Ephemera. <https://www.gjenvick/OceanTravel/SteamshipLines/ItalianSteamshipLines.html>
- Jaan Hünerson. https://de.wikipedia.org/wiki/Jaan_Hünerson
- Jarl Sederholm: Kun pirtu nousi maahan Espoossa ... [sedis.blogspot.com/2004/12/kun-pirtu-nousi-maahan-espoossa.html](https://www.sedis.blogspot.com/2004/12/kun-pirtu-nousi-maahan-espoossa.html)
- Kizlyar Brandy Factory. https://en.wikipedia.org/wiki/Kizlyar_Brandy_Factory
- Karin Österman: Rafflande dramatik blev vardag för Inga. www.skargarden.se/rafflande-dramatik-blev-vardag-for-inga/
- Kronobränneri. [www.https://sv.wikipedia.org/wiki/Kronobränneri](https://sv.wikipedia.org/wiki/Kronobränneri)
- Laddevin. <https://lokalhistoriewiki.no/index.php/Laddevin>
- Magnus Olofsson: Kriget mot smugglarna. Artikel i Populär historia 8.2015: <https://www.popularhistoria.se/samhalle/brott-straft/kriget-mot-smugglare>
- Nya hemligheter om smugglarkungen Hjalmar Mäkelä avslöjade. <https://svenska.yle.fi/artikel/2016/07/12/nyahemligheter-om-smugglarkungen-hjalmar-makela-avslojade>
- Merchant submarine. https://en.wikipedia.org/wiki/Merchant_submarine
- Migrant deaths along the Mexico-United States border. en.wikipedia.org/wiki/Migrant_deaths_along_the_Mexico-United_States_border
- Modern Jewish History: The Pale of Settlement. <https://www.jewishvirtuallibrary.org/the-pale-of-settlement>
- Moonshine by country. https://en.wikipedia.org/wiki/Moonshine_by_country
- More than 5,000 Deaths Recorded on European Migration Routes since 2021: [IOM. iom.int/news/more-5000-deaths-recorded-european-migration-routes-2021-iom](https://www.iom.int/news/more-5000-deaths-recorded-european-migration-routes-2021-iom)
- Musée de la Contrefaçon. https://en.wikipedia.org/wiki/Musée_de_la-contrefaçon
- Old Smuggler. Blended whisky. <https://alcobrew.com/old-smuggler>
- Pekka Rihko: Pirstystä päivään. Kahvin salakuljetus Torniossa ja länsirajalla 1920-luvulla. <https://www.oulu.fi/blogi/node/52017>
- Pontikka. <https://fi.wikipedia.org/wiki/Pontikka>
- Problem med penningspel är vanligt bland dem som får socialt understöd, visar THL-undersökning. Artikel av Frida Holmberg 28.9.2021: <https://svenska.yle.fi/a/7-10006578>

- Prohibition in Iceland. https://en.wikipedia.org/wiki/Prohibition_in_Iceland
- Prohibition. Bootleggers and Bathtub Gin. Prohibition. The mobmuseum.org/the-prohibition-underworld/bootleggers-and-bathtub-gin
- Prohibition in the United States. https://en.wikipedia.org/wiki/Prohibitions_in_the_United_States
- Real McCoy Whisky Merchants. <https://realmccoy.com/Au/about-us/>
- Roy Olmstead. https://en.wikipedia.org/wiki/Roy_Olmstead
- Rum-running. <https://en.wikipedia.org/wiki/rum-running>
- Salakuljetussanasto – Pislaakin perässä Gevalianttiellä. <https://salakuljetus.wordpress.com/salakuljetussanasto-pislaakin-perassa-gevalianttiella/>
- Scandinavian America Line. https://en.wikipedia.org/wiki/Scandinavian_America_Line
- Slaavilaisia lainasanoja suomen kielessä. Venäjasta mahdollisesti johdetut sanat. <https://blogulblog.wordpress.com/finladezul-si-finladeza-lui/epapuhdasta-suomea-finlandeza-alterata/slaavilaisia-lainasanoja-suomen-kielessa/>
- Smuggler´s Britain. www.smuggling.co.uk
- Smugglers Liqour. <https://smugglers.co.nz>,
- Smugglers´ Notch. <https://smugglers-notch-destillery-onlin-store.myshopify.com>
- Smugglers Spirits. <https://www.smugglersspirits.co.uk>
- S/s Equity. https://fi.wikipedia.org/wiki/S/s_Equity
- Svenska Amerikalinjen. https://en.wikipedia.org/wiki/Svenska_Amerikalinjen
- Taloussprii. <https://fi.wikipedia.org/wiki/Taloussprii>
- Teknisk sprit. https://sv.wikipedia.org/wiki/Teknisk_sprit
- The Free City of Danzig. https://en.wikipedia.org/wiki/The_Free_City_of_Danzig
- The Hotel Sherman Treaty by John R. Schmidt. <https://www.wbez.org/stories/the-hotel-sherman-treaty/c50d4014-f556-416a-416a-416a-416a-416a-416a-416a>
- Tomoka Rum by Diane Lindquist. <https://thedianeline.com/blog/2014/6/15/tomoka-rum?>
- USA Homicide Rates. <https://polysticks.com.polysticksbeararms/liars/usa.html>
- Viljo Koivunen. Salakuljettaja muistelee. yle.fi/aihe/artikkeli/2011/04/07/salakuljettaja-muistelee
- Viroon avattiin suomalainen artesaanitlaamo pirtutrokari Algoth Niskan hengessä: <http://www.city.fi/opas/viroon+avattiin+suomalainen+artessanitlaamo+pirtutrokari+algoth+niskan+hengessa/10142>

OPUBLICERADE MANUSKRIFT

Heinonen, Jussi-Pekka: Alkoholien salakuljetus Raahen tullikamaripiirissä vuosina 1919-1932. Oulun historiatieteen pro gradu -tutkielma 2019

Heinonen, Kai: Kieltolakietsivä Jäntin murha. Kieltolaki, poliisi ja salakuljetus Jäntin tapauksen valossa Helsingissä vuonna 1926. Helsingin yliopiston Suomen ja Pohjoismaiden historian pro gradu -tutkielma 2008

Hyvärinen, Tapio: Kieltolaki ja ulkopoliittika vv. 1919-1932. Tampereen yliopiston valtiopöytä kansainvälisen politiikan pro gradu -tutkielma 1969

Korkki, Jyrki: Venäläisen spriin salakuljetus Karjalan kannaksen rajaseudulla 1900-1914. Tampereen yliopiston Suomen historian pro gradu -tutkielma 1995

Laitinen, Jussi: Huijari vai pyhimys? Algoth Niskan osallisuus juutalaisten salakuljettamiseen Keskieuroopassa vuoden 1938 aikana. Joensuun yliopiston historia pro gradu -tutkielma 2009

Lehto, Marja: Viina liikkuu. Paljastettu alkoholin kuljetusrikollisuus Kouvolassa 1928-1931. Jyväskylän yliopiston Suomen historian pro gradu -tutkielma 2012

Lempinen, Riitta: Kieltolakirikollisuus Kokkolassa vuosina 1919-24. Tampereen yliopiston historian pro gradu -tutkielma 1986

Räki, Mikko: Kansan sammumaton jano. Alkoholirikokset Kotkassa 1930. Joensuun yliopiston Suomen historian pro gradu -tutkielma 1997

- Rasinaho, Kirsi:** Kovaa teetä ja kapteeninkermaa. Alkoholien laitton vähittäismyynti Helsingissä kieltolain aikana vuosina 1919-1932. Helsingin yliopiston Suomen ja Pohjoismaiden historian pro gradu -tutkielma 2002
- Rundt, Dennis:** Munsalaradikalism. Avhandling pro gradu i statsvetenskap vid Åbo Akademi 1973
- Rytkölä, Petri:** Saarelaisyhteisö kriisissä. Seiskarilainen pirtun salakuljetus 1920-32. Helsingin yliopiston Suomen ja Pohjoismaiden historian pro gradu -tutkielma 2000
- Sahlström, André:** Finlands förbudslag i finsk-estniska relationer åren 1919-1932. Avhandling pro gradu i Finlands historia vid Helsingfors universitet 1991
- Vasama, Esa:** Kieltolain valvonta ja sen yhteiskunnalliset vaikutukset. Laiton väkijoumaliike Turussa ja sen ympäristössä vuosina 1919-1932. Turun yliopiston Suomen historian pro gradu -tutkielma 1991

LITTERATUR

- Ahonen, Jukka:** Raittiuden voima. Raittiuden Ystävät 1853-2003. Helsinki 2003
- Ahti, Martti:** Aktivisterna och "Andersson". Konspirationer och krigsplaner 1919. Skyddskårskonflikten 1921.
- Mäntsälupproret 1932. Helsingfors 1991
- Ahtokari, Reijo:** Pirtua, pirtua ... Kieltolaki Suomessa 1.6.1919 – 5.4.1932. Porvoo 1972
- Ahvenainen, Jorma:** Taloudellinen kasvu ja elintaso. Artikkel i: Suomen taloushistoria 2. Teollistuva Suomi. Toim.
- Jorma Ahvenainen, Erkki Pihkala, Viljo Rasila. Helsinki 1982
- Alkoholikomitea.** Komiteamietintö 7:1946. Helsinki 1946
- Alkohollagstiftningens förnyande.** Framställning till Statsrådet 29,10,1939, Helsingfors 1930
- Allardt, Erik:** Syntyperää ja sosiaalista kohoamista koskevat arvostukset. Hämeenlinna 1956 (Allardt 1956 I)
- Allardt, Erik:** Social struktur och politisk aktivitet. En studie av väljaraktiviteten vid riksdagsvalet i Finland 1945-54. Helsingfors 1956 (Allardt 1956 II)
- Allen, Larry:** Companion to Capitalism. The ABC-Clio World History. Santa Barbara, California 1998
- Allsop, Kenneth:** The Bootleggers. The Story of Chicago's Prohibition Era. London 1961
- Aluejakokomitean mietintö 1953:4.** Helsinki 1953
- Aminoff-Winberg, Johanna:** Nagu sockens historia II. Nagu 2001
- Andersen, Johannes S.:** Vi kommer oss. Av Gulostens memoarer – fortalt til en venn. Oslo 1946
- Andersson, Agneta:** Jurmo by. Närmast havet. Jurmo 2008
- Andersson, Hans:** Spritsmuggling i mellankrigstidens Stockholm. Illegala entreprenörer i ett komparativt perspektiv. Artikkel i: Ekonomisk brottslighet och nationalstatens kontrollmakt. Red. Leif Appelgren & Hans Sjögren. Stockholm 2001 s. 303-329
- Andreas, Peter:** Smuggling. Artikkel i: Encyclopedia of Crime and Punishment. Vol. 4. Ed. by David Levinson. Thousand Oakes, California 2002 s. 1519-1522
- Arbetsprogram för antiförbudsföreningen.** Helsingfors 1920
- Arkin, Marcus:** Aspects of Jewish History. Philadelphia, Pennsylvania 1975
- Asbury, Herbert:** The Great Illusion. An Informal History of Prohibition. New York 1968
- Aschan, Ossian:** Ett halvt års förbudslag. Helsingfors 1919
- Aschan, Ossian:** Saknar förbundet för folknykterhet utan totalförbud ett program? Helsingfors 1924
- Backman, Runar:** Ett rikt liv. Vasa 1982
- Baumol, William J.:** The Free-Market Innovation Machine. Analyzing the Growth Miracle of Capitalism. Princeton, New Jersey 2002

- Becker, Gary S.:** Crime and Punishment: An Economic Approach. Artikel i Journal of Political Economy 1968 pp. 169-217
- Bengtsson, Richard:** Bland smugglare, kapare och obstinenta köpmän. Göteborg genom tiderna ur ett tullperspektiv. Stockholm 2006
- Berättelse över den evangelisk-lutherska kyrkans i Finland tillstånd åren 1918-1922.** Enligt uppdrag av biskopsmötet utarbetad av J.W. Wallinheimo. Sordavala 1924
- Bidrag till diskussionen om förbudslagen.** Helsingfors 1920
- Bland langare och langarkunder.** Några iakttagelser rörande den olaga sprithandeln. Sammanslutningen för smugglingsbekämpande. Stockholm 1927
- Björkegren, Hans:** Gandonerna i Narva. Roman. Stockholm 1981
- Blomberg, Gustaf Adolf:** Bakom polisens kulisser. Stockholm 1968
- Boman, Sven:** Men minnena finns kvar. Ett människoöde i en skärgårdsby. Isnäs 2008
- von Born, Elsa:** Pernåboken. Helsingfors 1949
- Butterfield, Moira:** Merirosvot ja salakuljettajat. Helsinki 2006. Engelsk utgåva: Pirates & Smugglers. London 2005
- Bygdeminnen från Nämptäs – en by vid havet.** Närpes 1991
- Carlsson, Conrad:** Okänd svensk soldat. Stockholm 1937
- Cederholm, Arne:** Tvångslagstiftning. Helsingfors 1921
- Cederlöf, Henrik:** John William Nylander – aktivist och författare. En minnesteckning. Ekenäs 1997
- Chandler, Billy Jaynes:** King of the Mountain. The Life and Death of Giuliano the Bandit. DeKalb, Illinois 1988
- Dahl, Kaj:** Ålands övärld. Borgå 1976
- Dahl, Kaj:** Saariston salakuljettajat. Helsinki 2003; Svensk utgåva: Smugglare i skärgården. Helsingfors 2003
- Dalin, A.F.:** Ordbok öfver Svenska språket. Stockholm 1888
- Dean, Geoff, Fahsing, Ivar & Gottschalk, Petter:** Orgnaized Crime. Policing Illegal Business Entrepreneurialism. Oxford 2010
- Decker, Scott & Curry, David:** Gangs. Artikel i: Encyclopedia of Crime, Punishment. David Levinson (Ed. By). Vol. 2. London 2002 s. 755-764
- Ehnebom, Pär:** Bremer – spritsmugglarkungen. En verklighetsskildring. Göteborg 1991 (första utgåva 1929)
- Ehnröoth, Georg:** Alkoholfrågan i ny belysning. Helsingfors 1929
- Ekberg, Henrik:** I borgens skugga. Västnyland från forntid till nutid. Karis 2006
- Ellickson, Robert C.:** The Household Informal Order Around the Hearth. Princeton, New Jersey 2008
- Engberg, Olof:** En säregen historia om Knipan och dess omgivning. Ekenäs 1991
- Ericson, Lars:** Svenska frivilliga. Militära uppdrag i utlandet under 1800- och 1900-talen. Lund 1996
- Ernitz, V.:** Alcohol smuggling in Esthonia and from Esthonia. Artikel i: Proceedings of the International Conference against Alcoholism at Geneva 1st-3rd September 1925. Hercod, R (Edited by) Lausanne 1925 s. 95-99
- Ersson, Boris:** Smugglare och tullare berättar. Artikel i: Smuggling. Berättelser om lurendrejeri och varusmuggling. Boris Ersson & Eva Hult & Olle Skogman. Stockholm 1994 s. 23-74
- Eschenbach, Eberhard-Joachim:** Glücks- und Falschspiel. Artikel i: Handwörterbuch der Kriminologie. Erster Band. Berlin 1966
- Filpus, Kari:** Alkoholien salakuljetus ja sen valvonta Perämeren rannikoilla kieltolain aikana 1919-1932. Oulu 2001
- Finlands officiella statistik.**
- Brottsstatistik 1922-32
- Statistisk årsbok 1919-39
- Fiske.** Artikel i Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid. Band IV. Helsingfors 1959
- Fjärde ståndet.** Artikel i Nordisk Familjebok. Konversationslexikon och realencyklopedi. Band 8. Stockholm 1908 s. 882

- Fogelholm, Carl-Magnus:** Konni Zilliacus. Patriot i ofärdstider, Helsingfors 2019
- Forbes, Ernest R.:** The East-West Rum-Running Economy. Artikel i: Drink in Canada. Historical Essays. Cheryl Krasnick Warsh (Ed. by). 1993 s. Montreal 166-171
- Forsman, Karl:** K.S.S. 1888-1938. Kotka 1938
- Fox, Frank:** Finland to-day. London 1928
- Friberg, Nils:** Stockholm i bottniska farvatten. Stockholms bottniska handelsfält under senmedeltiden och Gustav Vasa. En historisk-geografisk studie i samarbete med Inga Friberg. Stockholm 1983
- Fryklund, Björn & Peterson, Tomas:** Populism och missnöjespartier i Norden. Studier av småborgerlig klassaktivitet. Lund 1981
- Frykman, Niklas:** Pirates ans Smugglers. Policial Economy in the Red Atlantic. Artikel i: Mercantilism Reimagined. Policial Economy in Early Modern Britain and Its Empire. Ed. B. Philip I. Stern & Carl Wennerlind. Oxford 2014 s. 218-238
- Fuglum, Per:** Brennevinsförbudet i Norge. Trondheim 1995
- Frölen, Dan:** Bland storborgare och småfolk i det gamla Stockholm. Stockholm 1935
- Gardberg, John:** Samfällida näringsfång i havsbandet. Artikel i: Folkloristiska och etnografiska studier utgivna genom K. Rob.V. Wikman. Helsingfors 1931 s. 99-152
- Gavin, Daly:** Napoleon and the `City of Smugglers`, 1810-1814. Artikel i The Historical Journal 2007 s. 333-356
- Gibson, Haldo:** Svensk slangordbok. Stockholm 1969
- Gottschalk, Petter:** Criminal entrepreneurship. Artikel i: World Encyclopedia of Entrepreneurship. Ed. by Léo-Paul Dana. Cheltenham 2011 s. 33-40
- Gröhn, Mary-Ann:** Det hände vid Kvarkens stränder. Helsingfors 2003
- Gröhn, Mary-Ann:** De tysta skotten i Kvarken. Helsingfors 2006
- Gröhn, Mary-Ann:** Kvarkens folk. Helsingfors 2007
- Gustafson, Hardy:** Så var livet i skårgården. Borgå 2003
- Gustavsson, Kenneth:** 80 år på havet. Sjöbevakningen på Åland 1930-2010. Mariehamn 2010
- Gøthesen, Gøte:** Oslofjorden. Bilder fra fjordens historie. Oslo 1985
- Haanti, Antti J.:** A Word of the Theories of Entrepreneurship and Theories of Small Business Interface. A few Comments. Helsinki 1987
- Haapanen, Eero:** Sörkän rysäkeisarit. Kalastajia, ajureita ja salakuljettajia. Helsinki 2013
- Hanski, Jari:** Ihan vaan lääkkeeksi. Alkoholien salakuljettajat kieltolain aikaan. Helsinki 2023
- Harding, Philip & Jenkins, Robert:** The Myth of the Hidden Economy. Towards a New Understanding of Informal Economic Activity. Milton Keynes. Open University Press 1989
- Harmaja, Laura:** Perheen Tulot ja Menot. Vähäväkisten tilikirja. Porvoo 1916
- Harvey, Simon:** Smuggling. Seven Centuries of Contraband. London 2016
- Hasslöf, Olof:** Lagbildning och företagsorganisation genom tusen år. Stockholm 1980
- Heervä, Ismo & Joutsamo, Timo:** Kustavin historia. Kustavi 1982
- Heider, Raymond A.:** Imperial Vodka Monopoly. Artikel i: The Modern Encyclopedia of Russian and Soviet History, Vol.14. Gulf Breeze, Florida 1979 s. 158-164
- Heikkinen, Sakari:** Suomeen ja maailmalle. Tullilaitoksen historia. Helsinki 1994
- Hem, Per E.:** Mannen fra underverdenen. Gulosten – et forbryterliv. Oslo 2017
- Henry, Stuart:** The hidden economy. The context and control of borderline crime. London 1978
- Henry, Stuart:** Can I have it in cash? A study of informal institutions and unorthodox ways of doing things. London 1981
- History of Terrorism.** Artikel i: Thackrah, John Richard: Dictionary of Terrorism 2004. London s. 114-116
- Hjardar, Ulf:** Den store spritkrigen. 1920-årens hårde lek på land og sjø. Oslo 2003
- Hjelt-Cajanus, E.:** Brattsystemet i Sverige. Helsingfors 1931
- Hjerppe, Riitta, Mauranen, Tapani & Schybergson, Per:** Small enterprise in Finnish industry and trade in the 19th and 20th centuries. Helsinki 1978

- Hoffmann, Stanley:** Le mouvement Poujade. Paris 1956
- Holma, K.V.:** Förbudslagens ekonomiska verkningar. Helsingfors 1924
- Holmqvist, Carolina:** Smugglare och förbjuden sprit i Västnyland. Artikel i Skärgård 2.2021 s. 54-57
- Holmroos, Altti:** Korppoon kovat kaksoset. Artikel i Moottorivenelehti Kippari 4.2014 s. 92-95
- Hopkins, Krystal:** Jews. Artikel i: Encyclopedia of World Trade. From Ancient Times to the Present. Ed. By Cynthia Clark Northrup. Vol. 2. Armonk, New York 2005 s. 550-551
- Horn, Jeff:** The Path Not Taken. French Industrialization in the Age of Revolution, 1750-1830. Cambridge, Massachusetts 2006
- Huldén, J.J.:** Österbottnisk lustresa. Helsingfors 1941
- Huldén, J.J.:** Människor och medaljer. Ett urval artiklar i tidningar och tidskrifter 1917-1956. Helsingfors 1964
- Hultin, Elis:** Den internationella förbudsrelsens motgångar. Helsingfors 1928
- Hultin, Elis:** Totalförbud och traktatpolitik. Helsingfors 1930
- Husz, Orsi:** Drömmars värde. Varuhus och lotteri i svensk konsumtionskultur 1897-1939. Stockholm 2004
- Hustisch, Ilmari:** Finlands skärgård. En ekonomisk-geografisk översikt. Helsingfors 1964
- Hustich, Ilmari:** Kulttuurimaisema. Artikel i Suomen kulttuurihistoria III. Toim. Päiviö Tommila, Aimo Reitala, Veikko Kallio. Porvoo 1982 s. 76-104
- Hytönen, Viljo:** Kieltolaki. Artikel i Valtiotieteiden käsikirja I. Aakkosellinen tietoteos. Toim. Leo Harmaja y.m. Helsinki 1921 s. 610-514
- Häikiö, Martti:** Alkon historia. Valtion Alkoholiliike kieltolain kumoamisesta Euroopan Unionin kilpailupolitiikkaan 1932-2006. Helsinki 2007
- Häkkinen, Antti:** Kieltolakirikollisuuden sosiaaliset verkostot Helsingissä 1929-30. Nätpublikation 2003
- Hälsokapital. Småföretagares hälsa och ekonomi.** Kjell Tofters & Lennart Friis (red). Uppsala 2003
- Hämynen, Tapio:** "Viinaa ja tupakkaa tulvaa kuin kosken virta" – viinan salakuljetus itärajan yli autonomian ajalla. Artikel i: Wiinan viemää. Artikkeleita alkoholin ja sen lieveilmiöiden historiassa. Alina Kuusisto (Toim.). Joensuu 2007 s. 9-27
- Hämäläinen, Johanna:** Pirtukuninkaan viimeinen matka. Kieltolakirikollisuuden ulottuvuudet 1920-luvun Suomessa. Artikel i: Rikos historiassa. Toim. Olli Matikainen. Jyväskylä 2000 s. 371-404
- Idestam-Almquist, Bengt (Robin Hood):** Landet som skall skratta. Stockholm 1932
- Immonen, K.J.:** Ensimmäiset kieltolakivuodet. Välittömästi kieltolain voimaantulemista edeltänyt aika. Artikel i Alkoholikysymys 4.1967 s. 172-184
- Jern, Levi:** Fädernearvet. Helsingfors 1957
- Johansen, Per Ole:** The Norwegian Alcohol Prohibition; A Failure. Artikel i: Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention 2013 s. 46-63
- Johansen, Per Ole:** Brennevinskrigen. En krønike om forbudstidens Norge. Oslo 1985
- Johansen, Per Ole:** Markedet som ikke ville dø. Forbudstiden og de illegale alkoholmarkedene i Norge og USA. Oslo 1994
- Johansen, Per Ole:** Den illegale spriten. Fra forbudstid til polstreik. Oslo 2004
- Johansson, Lars-Olov:** Levebrödet. Den informella ekonomin i 1930-talets Dalarna. Uppsala 1996
- Juopottelu armeijassa.** Artikel i Kylväjä. Raittiuden Ystävien äänenkannattaja 3.1925, 40-41
- Jyläskoski, Into:** Pirtusota Suomeemme rannoilla. Helsinki 1977
- Järvenpää, Matti:** Torpparista pienviljelijäksi. 50 vuotta maaseudun vähäväkisten taistelua. Artikel i: Demokraattisen kansan kalenteri 1956 s. 59-66
- Kaartinen, Aija:** Kansan raittiudeksi ja kotien onneksi. Naisten kieltolakimielipiteet ja toiminta kieltolain puolesta ja sitä vastaan 1919-1932. Helsinki 2011
- Kagge, Gunnar:** Forbudstid. Den norske krigen mot brennevinet. Oslo 2016

- Kallenaudio, Jorma:** Kieltolaki ja sen kumoaminen puoluepoliittisena ongelmana. Helsinki 1979
- Kankaanpää, Arto:** Pienteollisuutemme ja keskittyminen, 1954-1972. Tutkimussuunnitelma. Artikkel i: Kauko Honkala & Heikki Leimu. Pienteollisuuden taloudelliset toimintaedellytykset ja yhteiskunnallinen merkitys. Tutkimussuunnitelmat ja esitutkimusraportit. Turku 1974 s. 17-26
- Kankaanpää, Arto & Leimu, Heikki (toim):** Pienyritysten tutkimuksen mahdollisuuksia. Pienteollisuusprojektin aineiston keräys, otanta ja edustavuus sekä perusjoukon tarkastelua. Turku 1980
- Kankaanpää, Arto & Leimu, Heikki:** Yrittäjien käsitykset yritystensä perustamissyistä ja merkityksestä pienteollisuudessa- Turku 1982
- Karhu-Hyysalo, Pirkko:** Pienyrityskäsitteen määrittelyä. Artikkel i: Kauko Honkala & Heikki Leimu. Pienteollisuuden taloudelliset toimintaedellytykset ja yhteiskunnallinen merkitys. Tutkimussuunnitelmat ja esitutkimusraportit. Turku 1974 s. 65-73
- Karjalainen, Urpo & Löytty, Jaakko:** Wähäväkisten ilmestyskirja. Huomioita aikojen vaihtumisesta, muistamisesta ja alaspainettujen missioonista. Lapua 1999
- Karsten, Ossian:** Om förbudslagens inflytande på rättsvärden. Helsingfors 1921
- Kasi, Kaisu:** Pirtusota. Laihia 2006
- Katajala-Peltomaa, Sari:** Pirturalli. Artikkel i: Soraa, työtä, hevosia. Tiet, liikenne ja yhteiskunta 1860-1945. Jaakko Maasonen y.m. (toim). Helsinki 1999 s. 232-233
- Kempels, G.:** Alcohol smuggling in Latvia. Proceedings of the International Conference against Alcoholism at Geneva 1st-3rd September 1925. Hercod, R (Edited by) Lausanne 1925 s. 97-99
- Keravuori, Kirsi:** Mäntsälän poliittinen historia vuosina 1917-1945. Artikkel i: Mäntsälän historia III. Mäntsälä 1997 s. 13-161
- Kieltolain valvonnan silmälläpitäjä ja tiedottaja.** Luettelo. Vaasa 1930
- Kieltolakierohdystä korjaamaan!** Helsinki 1927
- Kilpi, Taavi:** Kun Suomea raittiiksi meinattiin. Artikkel i Tähti-Rantanen, Sirkka: Kieltolain pitkä varjo. Turku 2012 s. 30-54
- Kinnunen, Erkki J.:** Maaseudun vähäväkisten lapsirikkaiden perheiden toimentulon turvaaminen. Maalaisliiton puoluekokouksessa Tampereella 29.4.1935 pidetty estielmä. Vaasa 1935
- Kokko, Arvo:** Lapuan Laki. Talonpoikaisliike Suomessa V. 1930. Huopalahti 1930
- Komiteamietintö 7:1946.** Alkoholikomitea
- Korkki, Jyrki:** Salaisilla teillä – Salakuljetus itärajalla. Artikkel i: Soraa, työtä, hevosia. Tiet, liikenne ja yhteiskunta 1860-1945. Jaakko Maasonen y.m. (toim). Helsinki 1999 s. 82-83
- Kosonen, Matti & Pohjonen, Juha:** Isänmaan portinvartijat. Suomen rajojen vartiointi 1918-1994. Helsinki 1994
- Kotakallio, Juho:** Hänen Majesteettinsä agentit. Brittiedustelu Suomessa 1918-1941. Helsinki 2014
- Kotonen, Anton:** Suomen kansan lukkarinkoulussa. Helsinki 1930
- Krogh-Sørensen, Kristian:** Gentlemanförbrytaren. Oslo 2020
- Krämer, Walter & Trenkler, Götz:** Lexikon der populären Irrtümer. 500 kapitale Missverständnisse, Vorurteile und Denkfehler von Abendrot bis Zeppelin. Frankfurt am Main 1996
- Kulomaa, Jukka:** Käpykaartiin 1941-1944. Sotilaskarkuruus Suomen armeijassa jatkosodan aikana. Helsinki 1995
- Kulves, Håkan & Harberg, Göran:** Skärgård. Sammanbrott eller utveckling? Borgå 1971
- Kuunarin kryssi.** Merikarviaalaisten historiaa 1860-luvulta 2000-luvulle. Anna Sivula y.m. (toim). Merikarvia 2017
- Kvinnornas massadress.** Artikkel av signaturen A.F. (= Annie Furuholm) i Astra 9.1931
- Kwass, Michael:** Contraband. Louis Mandrin and the Making of a Global Underground. Cambridge, Massachusetts 2014
- Könönen, Janne:** Punaisen leijonan maa. Suomen hullu joulukuu 1917. Helsinki 2017

- Laaksonen, Oiva:** Suomen liike-elämän johtajisto. Sen sosiaalinen liikkuvuus ja koulutus. Helsinki 1962
- Lackman, Matti:** Sotavankien pako Muurmannin ratatyömaalta 1915-1918. Helsinki 2012
- Lagerström, Bertil G.:** Gangsterliv. Stockholm 1985
- Lavonius, W.A.:** Rådgivande folkomröstning om förbudslagen. Helsingfors 1928
- Lehr, Peter:** Pirates. A new history, from Vikings to Somali raiders. London 2019
- Leinonen, Artturi:** Vuosikymmenten valinkauhassa. Muistelmia III. Porvoo 1960 (Leinonen 1960 III)
- Lento, Reino:** Väestö. Artikel i: Itsenäisen Suomen taloushistoria 1919-1950. Toimittanut Eino Jutikkala. Porvoo 1967 9-34
- Lepistö, Vuokko:** Joko Teillä on primuskeitin? Kotitalousteknologian saatavuus ja tarjonta Helsingissä 1800-luvun puolivälistä 1910-luvun lopulle. Helsinki 1994
- Lettinen, Eva:** Saaristolaisuustoja Kustavin vanhojen kertomana. Iniö 2006
- Lindblad, Sven:** Travbanan på Heer. Artikel i Pensjonist-Nytt 1.2009 s. 9-14
- Lindroos, Ernst:** Bolax. En by i Hitis skärgård, dess öden och folkliv. Helsingfors 1992
- Luettelo henkilöistä, joden puoleen Keski-Suomen piirissä voidaan kääntyä salakuljettajain pidättämistä ja liikehtimisen silmälläpitoa koskevista asioissa.** Småttryckssamlingen. XIX. Kieltolain valvonta. Nationalbiblioteket
- Luettelo henkilöistä, joiden puoleen Varsinais-Suomessa voidaan kääntyä salakuljettajain pidättämistä ja liikehtimisen silmällä pitoa koskevista asioissa.** Turku 1928. Salainen. Åbo Akademis Bibliotek
- Luettelo Kuopion läntisen vaalipiirin alueella olevista tiedoittajista.** Småttryckssamlingen. XIX. Kieltolain valvonta. Nationalbiblioteket
- Luettelo nimismiehistä, poliiseista ja raittiuslautakunnista sekä heidän posti- ja puhelinosoitteensa Uudenmaan läänissä 1928** Småttryckssamlingen XIX. Kieltolain valvonta. Nationalbiblioteket
- Luettelo nimismiehistä, poliiseista ja raittiuslautakunnista sekä heidän posti- ja puhelinosoitteensa Viipurin läänissä 1929.** Viipuri 1930
- Luettelo niistä henkilöistä Oulun läänissä, joiden puoleen voidaan kääntyä kieltolain noudattamisen valvontaa koskevista asioissa.** Oulu 1930 Småttryckssamlingen. XIX. Kieltolain valvonta. Nationalbiblioteket
- Luettelo Satakunnan poliisi- ja tulliviranomaisista sekä raittiuslautakuntien vapaaehtoisen avustajain asunto- ja puhelinosoitteista v:nna 1929.** Salainen 1929. Åbo tullkammars arkiv. Åbo landsarkiv
- Luettelo v. 1933 salakuljetuksesta tuomituista.** Laadittu Merivartiolaitoksen Tutkintotoimistossa tammikuussa 1934. Helsinki 1934. Nationalbiblioteket
- Luettelo v. 1934 salakuljetuksesta tuomituista.** Helsinki 1935. Nationalbiblioteket
- Luhtala, Johanna & Manninen, Markus:** Smolna. Valtioneuvoston juhlahuoneisto. Rakennushistoriaselvitys. Helsinki 2011
- Lund, Carl:** Det Norske Tollvesens historie. Fra 1814 til 1940. Oslo 1977
- Lundin, Johan A. & Nilsson, Fredrik:** Spritsmugling på Östersjön. En kulturhistorisk studie i nätverk i tillblivelse. Göteborg 2015
- Lundström, Anders:** Nyföretagandets villkor och möjligheter. Artikel i: Företag, Företagare, Företagsmanhet. Bengt Johannisson & Leif Lindmark (red). Lund 1996 s. 34-54
- Luotsikomitean mietintö vuodelta 1952.** Helsenki 1952
- Lönnrot, Elias:** Suomalais-ruotsalainen sanakirja, Jälkimmäinen osa – Finskt-svenskt lexikon. 2. delen. Helsingfors 1874
- Löytöretkiä Suomen menneeseen.** 150 hämmästyttävää tapahtumaa ja tapahtumapaikkaa. Reino Rasilainen & Annika Sorsa (toim), Helsinki 2018
- Makhno and the Machnovschina.** Myths and Interpretations. Espoo 2007
- Malet, Michael:** Nestor Makhno in the Russian Civil War. London 1982
- Manns, Herbert:** Flykten. Helsingfors 1925
- Mauranen, Tapani:** Hopeasiipi. Sata vuotta Helkamaa. Helsinki 2005
- May, Trevor:** Smugglers and smuggling. Oxford 2014

- McCarthy, Bill & Cohen, Lawrence E.:** Economic Crime: Theory. Artikel i: Encyclopedia of Crime & Justice. Joshua Drevkin (Ed. by). Vol. 2. New York s. 582-590
- Meinander, Henrik:** Finland 1944.. Krig, samhälle, känslolandskap. Helsingfors 2009
- Mercadal, Trudy M.:** Smuggling. Artikel i: The Sage Encyclopedia of War. Social Science Perspective. Paul Jospeh Eed.). Vol. 4, Los Angeles, California 2016 s. 1570-1572
- Meronen, Mikko:** Kieltolaki. Artikel i: Kieltolain pitkä varjo. Sirkka Tähti-Rantanen. Turku 2012 s. 13-21
- Mitter, Adrian:** Rum Runners of the Baltic – The Rise of Transnational Liquor Smuggling Networks in the Interwar Europe. Zeitschrift für Ostmitteleuropa-Forschung (68) 4.2019 s. 527-531
- Monrad Møller, Anders:** Etaten og traditionerne 1914-1945. Dansk Toldhistorie IV. København 1990
- Montonen, Mikko:** Kieltolaki synnytti suuren pirtusodan. Artikel i Toimiupseeri 3.1982 s. 12-15
- Morieux, Renaud:** The Channel. England, France and the Construction of a Maritime Border in the Eighteenth Century. Cambridge 2016
- Mothander, Carl:** Baroner, bönder och bolsjeviker i Estland. Helsingfors 1943
- Mueller, Gerhard W & Adler, Freda:** See- und Schifffahrtskriminalität. Artikel i: Handwörterbuch der Kriminologie. Fünfter Band. Berlin 1988 s. 376-382
- Murchison, Kenneth M.:** Prohibition Bureau. Artikel i: Alcohol and Temperance in Modern History. An International Encyclopedia. Jack S. Blocker, Jr., David M. Fahey & Ian R. Tyrrell (Eds.). Vol. II. Santa Barbara, California 2003 s. 492-493
- Mustonen, Kauko:** Muistojen Lauttasaari. Helsinki 1976
- Myhrman, Anders:** Finlandssvenskar i Amerika. Helsingfors 1972
- Mårtenson, Gunnar:** Pärkans skal. Artikel i Lucifer 1962 s. 10-13
- Mäkinen, Hugo L.:** Osuusliike Keski-Suomi 1941-1960. Jyväskylä 1967
- Mäntylä, Ilkka:** Suomalaisen juoppouden juuret. Viinanpolto vapaudenaikana. Helsinki 1985
- Määttä, Jari:** Helsingin rikollisuus kieltolain alusta sotien jälkeiseen aikaan. Artikel i: Rikospaikka Helsinki. Helsinki 2007 . 35-65
- Napoleoni, Loretta:** Skurkkapitalismen. Hur bedragare, hallickar och maffiakungar påverkar världsekonomin. Stockholm 2009
- Narsky, Igor V. & Khmelevskaya, Yulia Y.:** Alcohol in Russia as a Means of Social Integration, Cultural Communication, and Survival during World War I and the Revolution. Artikel i: Russia´s Home Front in War and Revolution, 1914-22. Book 2: The Experiecnce of War and Revolution. Adele Lindenmeyr & Christopher Read & Peter Waldron (Ed. by). Bloomington, Indiana 2016 s. 387-410
- Nedermo, Barbro:** Smuggling under förbudstiden. Artikel i: Vaasa ja meri. Välähdyksiä kaupungin elämästä 1880-1960 – Vasa och havet. Glimtar ur livet i staden 1880-1960. Vasa 2015 s. 243-251
- Neuman, Wiljam:** I priset för Monäspasset togs det även sociala hänsyn. Artikel i: Fredsboken. Göran Berglund, Olof Granholm & Gösta Ågren (red). Vasa 1975 s. 141-146
- Nieminen, Armas:** Yhteiskuntaluokat. Artikel i: Oma maa. Tietokirja Suomen kodeille. Toim. Edwin Linkomies. Neljäs osa. Porvoo 1958 s. 92-100
- Nilsson, Fredrik:** Romantik och ryslighet – en reflexion kring spritsmugglare. Artikel i Skärgård 2.2021 s. 8-12
- Niska, Algot:** Över gröna gränser. Helsingfors 1953
- Nissén, K.O.:** Fisket i Kaskötrakten år 1923. Artikel i Fiskeritidskrift för Finland 6.1923 s. 173-176
- Nokki, Janne:** Tulli Karjalassa. Salakuljetusta ja tullivalvontaa Karjalan kannaksella. Helsinki 2017
- Noponen, Martti:** Kansanedustajien sosiaalinen tausta Suomessa. Helsinki 1964
- Nordling, Bruno:** Herrskap och småfolk I. Helsingfors 1947
- Nordlund, Ivar:** Fiskarnas båtar. Artikel i: Fiskare och fiskemiljöer. En etnologisk undersökning av fisket i Malax. Bo Lönnqvist & Ivar Nordlund (red.). Helsingfors 1974 s. 181-209

- Nordman, Dag:** En boning i havet. Brändös historia till 1945. Brändö 2006
- Northrup, Cynthia Clark:** Entertainment. Artikel i: Encyclopedia of World Trade. From Ancient Times to the Present. Ed. by Cynthia Clark Northrup. Vol. 4, Armonki, New York State s. 322-326
- Nylund, Sven-Erik:** En kofferdiskeppares liv. En berättelse om sjömanspojken Uno Nylunds liv till sjöss och land. Helsingfors 2003
- Nyström Forsén, Liselott:** En skärgård som gjord för smuggling. Artikel i Skärgård 2.2021 s. 13-20
- Näsman, Jan-Olov:** De röda flyktingarna i Sverige 1918-21. Artikel i: Norden och krigen i Finland och Balticum 1918-19. Lars Westerlund (red.). Helsingfors 2004 s. 83-125
- Olin, K.-G:** Brännvinskriget. Sprit, smuggling och samhällsförfall under Finlands förbudstid 1919-1932. Jakobstad 2012
- Omre, Arthur:** Smugglare. Stockholm 1935 (första norska utgåva 1935)
- Omre, Arthur:** Flukten. Oslo 1936
- Omre, Arthur:** Sukkenes bro. Oslo 1937
- Pajunoja, Jussi:** Suomalaiset murhaajakansaa? Suomen antropologi 1.1990 s. 3-12
- Palomaa, Veikko:** Kieltoain siveellinen arvo. Tampere 1920
- Papp, David:** Estländsk allmogeseglation på Finland. Estlandssvenskt och estniskt. Artikel i: Maritima kontakter över Finska viken. Sjöhistoriskt forskarseminarium i Åbo 28 november 1997. Jungfrusund 5. Åbo 1998 s. 92-120
- Parmanen, Eino I.:** Taistelujen kirja. Kuvauksia itsenäisyystaistelun vaiheista sortovuosina. III osa. Helsinki 1939
- Paunonen, Heikki:** Sloboa stadissa. Stadin slangin etymologiaa. Jyväskylä 2016
- Pearson, Geoffrey & Hobbs, Dick:** King Pin? A Case Study of a Middle Market Drug Broker. Artikel i Howard Journal of Criminal Justice 4.2003 s. 335-347
- Pegram, Thomas R.:** National Prohibition (United States). Artikel i: Alcohol and Temperance in Modern History. An International Encyclopedia. Jack S. Blocker, Jr., David M. Fahey & Ian R. Tyrrell (Eds.). Vol. II. Santa Barbara, California 2003 s. 440-443
- Pekkala, Toivo:** Kemin Osuuskauppa 1906-1956. Puoli vuosisataa yhteistoimintaa Perä-Pohjolan vähäväkisten hyväksi. Oulu 1956
- Peltonen, Matti:** Sivystyneet, 20-luku ja kieltolaki. Artikel i: Vampyyrinainen ja Kenkkuinniemen sauna. Suomalainen kaksikymmentäluku ja modernin mahdollisuus. Tapio Onnela (Toim.) Helsinki 1992 s. 61-78.
- Perlmann, Joel:** What the Jews brought. East-European Jewish immigration to the United States, c. 1900. Artikel i: Immigrants, Schooling and Social Mobility. Does Culture Make a Difference? Ed. By Hans Vermeulen & Joel Perlmann. New York 2000 s. 103-123
- Piispa, Heikki:** Lavansaari. Itäisen Suomenlahden villit vuodet. Helsinki 2013
- Phillips, Laura L.:** Bolsheviks and the Bottle. Drink and Worker Culture in St. Petersburg 1900-1928. DeKalb, Illinois 2000
- Phillipson, David:** Smuggling. A History 1700-1970. Newton Abbot, Devon 1973
- Pohls, Marjatta:** Viini, laulu & taustajoukot. Hotelli- ja ravintolohenkilökunnan historia. Helsinki 2016
- Poppius, Wille:** Matkan varrelta. Pääjohtaja Wille Poppiuksen muistelmia. Muistiin merkinnyt Gunnar Wahlroos. Helsinki 1937
- Program för ny alkohollagstiftning i Finland.** Helsingfors 1923
- Publique Handlingar, Placater, Förordningar, Resolitioner Och Publicationer etc** Del 1-14. Stockholm 1742-1804
- Pulkkinen, Jonna:** Kieltolaki. Kielletyn viinan historia Suomessa. Helsinki 2015
- Pullat, Raimo & Pullat, Risto:** Viinameri. Pirtusotaa Itämerellä 1920- ja 1930-luvulla. Helsinki 2012 (Pullat-Pullat 2012 I)
- Pullat, Raimo & Pullat, Risto:** The Vodka Sea. Comparative History of Spirits Smuggling in the Baltic Sea. Artikel i: Journal of Scandinavian Criminology and Crime Prevention. Vol. 13 N:o 1, 2012 s. 64-73 (Pullat-Pullat 2012 II)
- Puoli vuosisataa hotelli- ja ravintola-alan koulutusta.** Helsingin Hotelli- ja ravintolakoulun 50-vuotishistoriikki. Helsinki 1984

- Puukari, Arvo:** Kattohuopayhdistys 1924-1954. Helsinki 1955
- Rasinaho, Kirsi:** Alkoholien salakauppa Helsingissä vuosina 1919-1932. Artikkel i: Alkoholien vuosisata. Suomalaisten alkoholiolojen käännteitä 1900-luvulla. Toim Matti Peltonen, Kaarina Kilpiö & Hanna Kuusi. Helsinki 2006 s. 17-85
- Rasinaho, Kirsi:** Alkoholien salakauppa Helsingissä vuosina 1919-1932. Artikkel i: Alkoholien vuosisata. Suomalaisten alkoholiolojen käännteitä 1900-luvulla. Toim Matti Peltonen, Kaarina Kilpiö & Hanna Kuusi. Helsinki 2006 s. 17-85
- Roper, Stephen:** Entrepreneurship. A global perspective. London 2013
- Rorabaugh, W.J.:** Prohibition. A Concise History. Oxford 2018
- Roselius, Aapo & Gylling, Sebastian:** Boholmen. En sommarvillas historia. Esbo 2017
- Rossi, Leena – Oinonen, Paavo, Terho, Henri & Ahti, Toini:** Sata vuotta yhteistä markkaa 1901-2001. Vähäväkisten Osuusliike, Turun Osuuskauppa, TOK-Yhtymä. Turku 2001
- Roth, Cecil:** The Jewish contribution to civilization. London 1938
- Roth, Mitchell P.:** An Eye For An Eye. A Global History of Crime and Punishment. London 2014
- Ryhänen, Jussi:** Onko kieltolaki maalle turmiollinen? Artikkel i Sinimusta 2.1931 s. 12-13.
- Rytkölä, Petri:** Saippuaoppera seiskarilaisittain. Artikkel i: Laivat ja lastit. Seiskarilaisia merellä. Helsinki 2002 s. 40-43
- Rytkölä, Petri:** Pirtun salakuljetus. Som ovan 2002 s. 44-66
- Rytkölä, Petri:** Saaristolastajat pirtun salakuljettajina. Artikkel i: Alkoholien vuosisata. Suomalaisten alkoholiolojen käännteitä 1900-luvulla. Helsinki 2006 s. 86-118
- Saarinen, Olli (Toim.):** Pirtua ja muilutuksia. Loimaa 2007
- Saarlund, Seppo:** V.J. Sukselainen. Vähäväkisten valtiomies. Helsinki 2008
- Sallinen, Harri:** Taistelu alkoholi-imperialismia vastaan. Suomen Kansainliitto-aloitteen huipentunut toiminta kansainvälisen alkoholisääntelyn edistämiseksi. Helsinki 2017
- Salminen, Mika:** Lestineittäjät. Salakuljettaja Laitisen jäljillä. Kotka 2007
- Sariola, Sakari:** En undersökning av läget på smuggelfronten. Artikkel i Alkoholpolitik 1953 s. 11-14
- Schauman, Georg:** Totalförbudet i Finland. Helsingfors 1922 (Schauman 1922 I)
- Schauman, Georg:** Alkoholien täysikielto Suomessa. Helsinki 1922 (Schauman 1922 II)
- Schmölders, Günter:** Die Prohibition in den Vereinigten Staaten. Triebkräfte und auswirkungen des amerikanischen Alkoholverbots. Leipzig 1930
- von Schrowe, Yrjö:** Kieltolain vaikutukset taloudelliseen elämään. Helsinki 1920
- Seppänen, Lauri:** Viides julkisivu. Kattoliitto 1964-2004. Jyväskylä 2004
- Serlachius, Allan:** Alkoholfrågan som social-etiskt problem. Helsingfors 1923
- Serlachius, Allan:** Utkast till Lag om tillverkning och införsel av samt handel med rusdrycker. Helsingfors 1924
- Shadow economies and irregular work in urban Europe: 16th to early 20th centuries.** Thomas Butcher & Philip R. Hoffman-Rehntz. Wien 2011
- Shane, Scott:** A General Theory of Entrepreneurship. The Individual-Opportunity Nexus. Cheltenham 2005
- Shane, Scott:** The Illusions of Entrepreneurship. The Costly Myths That Entrepreneurs, Investors and Policy Makers Live By. New Haven, Connecticut 2007
- Sharpe, James A.:** Fiery & Furious People. A History of Violence in England. London 2016
- Shlyakhter, Andrey Alexander:** Smuggler States. Poland, Latvia, Estonia, and Contraband Trade Across the Soviet Frontier, 1919-1924. Chicago, Illinois 2020
- Sibbo skärgård.** Villor, liv, folk. En bok av Eva Packalén, Thure Malmberg, Per Schybergson & Yrsa Lindqvist. Hans Jern (Red.). Sibbo 2003
- Sihvo, Jussi:** Som etappjägare till sjöss. Åbo 1943
- Siironen, Miika:** Valkoisen vapaussodan perintö. Tampere 2012
- Sillanpää, Merja:** Säännöstelty huvi. Suomalainen ravintola 1900-luvulla. Helsinki 2002
- Silvennoinen, Oula:** Salaiset aseveljet. Suomen ja Saksan turvallisuuspoliisiyhteistyö. Helsinki 2008
- Silvennoinen, Oula:** Paperisydän. Gösta Serlachiuksen elämä. Helsinki 2012

- Simpura, Jorma:** Vapaan viinan aika. 50 vuotta suomalaista alkoholipolitiikkaa. Helsinki 1982
- Sinclair, Andrew:** Prohibition. The Era of Excess. London 1962
- Sipilä, Lauri:** Maatilojen hinnoista Suomessa vuosina 1933-1938. Helsinki 1939
- Sirén, Olle:** Lovisa stads historia 1745-1995. Lovisa 1995
- Sirén, Olle:** Pernå sockens historia IV. Tiden ca 1920-1999. Lovisa 1999
- Skyddskårister och lottor i svenska Nyland.** Nylands södra skyddskårsdistrikt och Nylands södra Lotta Svärd-distrikt 1918-1944. Helsingfors 1944
- Slezkine, Yuri:** The Jewish Century. Princeton, New Jersey 2004
- Smith, Graham:** Something to declare. 1000 years of Customs and Excise. London 1980
- Smith, William:** Svensk Tulladministration. Första delen: Från äldsta tid till omkring 1718. Stockholm 1950
- Smith, William:** Svensk Tulladministration. Andra delen: Tulltjänsten i landsorten på Kristinas tid. Tullnärsbrev från Hasselö, Nyköping, Söderköping, Kalmar, Varberg och Göteborg samt Hälsingfors och Viborg. Stockholm 1955
- Smugglingen gav bönder plåttak.** Artikel av Uffe Johansson i Hembygden Nr 4 2003
- Sociale specialundersökningar VI.** Brott mot förbudslagstingen 1/6 1919-31/3 1924. Finlands offentliga statistik XXXII. Helsingfors 1925
- Sorsa, J.A.:** Pirtukuskina Suomessa. Tositapahtumia Kymenlaaksosta. Anjalankoski 1991
- Starkt i kopp och knopp!** Smuggling och starkdrycker i Esbo 1919-1932. Esbo 1997
- Statistisk årbok for Kongeriket Norge 1923.** Kristiania 1924
- Statistisk årbok för Finland 1922, 1930, 1932, 1950**
- Statistisk årbok för Åbo stad 18.** Åbo 1933
- Stenmark, Harry:** Finlandssvenska ord och uttryck. Stockholm 1983
- Storå, Nils:** Bruksbåtar i Skärgårdshavet. Typologi, variation och förändring. Artikel i: Människor och båtar i Norden. Sjöhistorisk årbok 1998-1999, Stockholm s. 278-279
- Ström-Billing, Inger:** Unkarlshotell. Föreningen Söderhem, enskild filantropi och allmän socialvård 1900-1986. Stockholm 1991
- Strömdahl, Keth:** Vilda Östern är ej som förut. Berättelser om spritsmuggling under förbudstiden i östra Nyland. Helsingfors 2014, finsk utgåva: Villiä itää enää ei ole. Kieltoajan salakuljetuskertomuksia Itä-Uudeltamaalta ja Kymenlaaksosta. Helsinki 2014
- Sulamaa, Kaarle:** "Enemmän oikealle!" – Hilja Riipinen Suomen poliittisessa historiassa. Helsinki 1995
- Sundbäck, Esa:** Merivartiointia 75 vuotta. Merivartiolaitoksen ja merivartioston historia 1930-2005. Helsinki 2005
- Sundin, Elisabeth:** Makten, teknologin och småföretagen. Maktredningen. Rapport 31. Uppsala 1990
- Sundnäs, Ann-Christin, Kjellman, Anders & Eriksson, Henriette:** Entreprenörskap och utveckling. Helsingfors 2006
- Suomalaiset. Yhteiskunnan rakenne teollistumisen aikana.** Tapani Valkonen y.m. Porvoo 1980
- Suomen armeijan raittiuskanta.** Artikel i Kylväjä. Raittuden Ystävien äänenkannattaja 10.1918 s. 147-148
- Suomen naisen vuosisadat.** Toivon rakentajat. Päätoimittaja Kaari Utrio. Helsinki 2005
- Suomen suuriruhtinaskunnan tullitaksa lisäyksineen.** Aaakkoselliseen luetteloon järjestänyt Raimo Spolander. Helsinki 1910
- Suomen taloushistoria 3.** Historiallinen tilasto. Toim. Kaarina Vattula. Helsinki 1983
- Suomenmaa. Maantieteellis-taloudellinen ja historiallinen tietokirja.** III. Turun ja Porin lääni. Helsinki 1921
- Suviranta, Bruno:** Taloudellinen asema. Taloudelliselle neuvottelukunnalle annetut lausunnot. Helsinki 1929
- Svels, Kristina:** Om mångsyssleri i skärgården. Artikel i tidskriften Skärgård 2.2012 s. 36-40
- Säteri, Kai:** Merivartiolaitos. Artikel i: Rajavartiolaitos 1919-1969. Helsinki 1969 s. 143-215

- Søbye, Espen:** Ingen vej hjem. Arthur Omre. En biografi. Oslo 1992
- Tamela, Eino:** Suomen tullivirkkamiehet. Forssa 1944
- Teichert, Volker:** Das informelle Wirtschaftssystem. Analyse und Perspektiven der wechselseitigen Entwicklung von Erwerbs- und Eigenarbeit. Opladen 1993
- Teller, Adam:** Economic Life. Artikel i: The YIVO Encyclopedia of Jews in Eastern Europe. Gershon David Hundert Editor in Chief. Vol. 1, Yale, New Haven 2008 s. 443-454
- Teller, Adam:** Trade. Artikel i som ovan, Vol. 2 s. 1892-1897
- Tervonen, Jukka:** J.R. Danielson-Kalmari. Historiantutkija ja opettaja. Jyväskylä 1991
- The Economy in Jewish History.** New Perspectives on the Interrelationship between Ethnicity and Economic Life. Edited by Gideon Reuveni & Sarah Wobick-Segev. New York 2011
- The Shorter Oxford English Dictionary on Historical Principles.** Vol. 1-2. Oxford 1980
- Thorén, Benjamin:** Bonniers slanglexikon. Stockholm 1996
- Tikka, Marko:** Valkoisen hämärän maa? Suojeluskuntalaiset, virkavalta ja kansa 1918-1921. Helsinki 2006
- Torppa, J.K.:** Förbudslagens ”jubileum”. En redogörelse för förbudsfrågan i detta nu. Helsingfors 1929
- Tossavainen, Marjo:** ”Täällä on oikea amerikka”. Poliisi Lahdessa 1878-2003. Lahti 2004
- Totalförbudet i Finland.** Utredning ur etisk, juridisk, ekonomisk och handelspolitisk synpunkt. Helsingfors 1921
- Tullihallitus – Tullstyrelsen 150.** Helsinki 1962
- Tull-taxa af 1886 med den intill april 1894 fastställda ändringar.** Alfabetiskt ordnad. Helsingfors 1894
- Tull-taxa efter metriska systemet alfabetiskt ordnad.** Helsingfors 1887
- Tull-Taxa för Import-Varor uti Storfurstendömet Finland** i enlighet med kejserliga Tull-taxan af den 30 April 1859 alfabetiskt ordnad och utgifven af Carl Wænerberg och Oskar Wasastjerna. Helsingfors 1859
- Tull-Taxa för inkommande varor uti Storfurstendömet Finland,** i enlighet med gällande författningar upprättad och utgifven af O.H. Holmberg 1839. Helsingfors 1859
- Tuurnaja, Alpo:** Luotsisaaren tarina. Merimatkoja menneeseen. Helsinki 2013
- Uino, Ari:** Lauttasaari. Helsingin merellinen kaupunginosa. Lauttasaari 1995
- Ulkomaankauppa 1919-32.** Suomen virallinen tilasto. Helsinki 1920-35
- Uola, Mikko:** Sinimusta veljeskunta. Isänmaallinen kansanliike 1932-1944. Helsinki 1982
- Ur brännvinets historia.** Artikel i Hembygden Nr 19 1962 av signaturen –n,
- Utriainen, Terttu & Hepola, Matti (Toim.):** Alkoholirikokset. Helsinki 1985
- Valtaa ja oikeutta pienviljelijöille ja työläisille.** Avoin kirje Pohjois-Karjalan vähävaraisille. Joensuu 1927
- Vasa, Kosti:** Poliisimiehen muistelmia. Porvoo 1967
- Verkko, Veli:** Alkoholagstiftningens inverkan på brottsligheten i Finland. Helsingfors 1944
- Verkko, Veli:** Treårskriget och vapenstillståndets verkningar på brottsligheten i Finland. Artikel i: De nordiska kriminalistföreningarnas årsbok 1944-1945. Stockholm 1947 s. 357-372
- Vesa, Jussi:** Singer hundra år. Helsingfors 1951
- Vi minns Hangö.** Del II. Tommy Karlsson (red.). Hangö 1990
- Viljanti, Arvo:** Vähäväkisten Osuusliike r.l. – Turun Osuusliike 1901-195. Turku 1951
- Viljo Koivusen haastattelu.** Helmikuu 1974. Intervju i Tähti-Rantanen, Sirkka: Kielto lain pitkä varjo. Turku 2012 s. 22-29
- Virtanen, Aarni:** ”Toimikaa, älkää odotako”. Vihtori Kosolan puheiden muutokset 1919-1936. Jyväskylä 2015
- Vuorimaa, Artturi:** Kokenut kaikki tietää ... Muistelmani seitsemältä vuosikymmeneltä. Porvoo 1967
- Vähäväkisten Helsinkiä.** Artikkeleita köyhien elämästä ja olosuhteista vuosisadanvaihteen Helsingissä. Toim. Antti Häkkinen. Helsinki 1989
- Wahlroos, Lasse:** Luvialaisia tapoja ja tarinoita. Luvia 1998
- Waldén, Louise:** Genom symaskinens nålsöga. Teknik och social förändring i kvinnokultur och manskultur. Stockholm 1990

- Waris, Heikki:** Suomalaisen yhteiskunnan rakenne. Helsinki 1948
- Wegelius, K.A.:** Aselaiva Equityn retket myöhäissyksyllä 1917 ynnä Suomen aseistaminen vapaussotaa varten. Helsinki 1935
- Wegelius, K.A.:** För Finlands frihet. Jägarrörelsen i södra och mellersta Österbotten. Vapenbåten Equitys hjältesaga. Helsingfors 1937
- Westerlund, Lars:** Polle. Generallöjtnanten Paul von Gerich 1873-1951. Del 1. Ryssen som blev faktisk överbefälhavare. Helsingfors 1997
- Westerlund, Lars:** Porten till Finland. Politiken och förvaltningen i Egentliga Finland åren 1809-1917. Åbo 2002
- Westerlund, Lars:** Keitä olivat pirtun salakuljettajat. Artikel i: Uudenkaupungin merihistoriallisen yhdistyksen vuosikirja 2017. Uusikaupunki 2017 s. 48-70
- Westerlund, Lars:** Stortyska vågskvalp. Fartygstrafiken mellan Tyskland och de nordiska länderna 1940-45. Helsingfors 2018
- Westerlund, Lars:** Gyllene tider. Lyxhandel och skumraskaffärer. Konst & antik i Helsingfors 1917-1939. Helsingfors 2023
- Wickström, Gustav:** Förbudstiden. Artikel i: Bengts, Birger: Österskär. N 59° 538,7465', E 21° 17,5080'. Helsingfors 2013 s. 178-182
- Wickström, Gustav:** Ett skepp kommer lastat. Spritsmugglingen i skärgården under förbudstiden 1919-1932. Helsingfors 2020
- Williams, Neville:** Contraband Cargoes. Seven Centuries of Smuggling. London 1959
- Willberg, Leena:** Ompelukone – ensimmäinen kodinkone. Tampere 1988
- Wuorinen, John H.:** The Prohibition Experiment in Finland. New York 1931
- Zilliacus, Konni:** Från ofärdstid och oroliga år. Helsingfors 1960
- Ylimaunu, Juha:** Pirtusota ja salakuljettajat. Pohjanlahden tuntematon historia. Kemi 2022
- Åberg, Viking:** Österbottens kustbyar. Det ryska greppet 1915-1917. Vasa 2015
- Ålands Fiskarförening 1927-77.** Mariehamn 1977

Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk

1	(1858) PIPPING, FREDR. WILLH.:	Historiska bidrag till Finlands calendariografi.	140 pp.
2	(1858) BURMAN, JOHAN JAKOB:	Berättelse om femte brigadens af Finska arméen krigsrörelser och operationer i Savolaks, Karelen, Öster- och Westerbotten åren 1808 och 1809.	112 pp.

50	(1891) GENETZ, ARVID:	Kuollan Lapin sanakirja ynnä kielinäyteitä.	291 pp.

100:1	(1957) REUTER, MÄRTA:	Pflanzenphänologische Beobachtungen in Finnland 1951–1955.	63 pp.
100:2	(1958) REUTER, MÄRTA:	Tierphänologische Beobachtungen in Finnland 1951–1955.	56 pp.
100:3	(1958) STADIUS, GUNNAR:	Undersökning av språkbegåvningen hos 10–14 åringar.	137 pp.

192	(2013) LEHTO, OLLI:	Tieteen huipulla: Lars Ahlforsin elämä.	150 pp.
193	(2014) KEPSU, KASPER K.:	Den besvärliga provinsen. Reduktion, skattearrendering och bondeoroligheter i det svenska Ingermanland under slutet av 1600-talet.	340 pp.
194	(2015) KAKKURI, JUHANI:	Jämpti mies. Tauno Johannes Kukkamäen elämä.	96 pp.
195	(2015) KORSMAN, KALEVI:	Pentti Eskola - Geologisen tutkimuksen ja opetuksen uudistaja.	124 pp.
196	(2015) GUSTAFFSON, SOFIA:	Leverantörer och profitörer.	255 pp.
197	(2015) KAUPPI, PEKKA & KOTILEHTO, JENNA (toim.):	Vuosisadan metsäbiologi. Peitsa Mikolan juhkirja.	237 pp.
198	(2016) KLINGE, MATTI:	Furstendömet Idensalmi.	515 pp.
199	(2016) MINARD-TÖRMÄNEN, NATHANAËLLE:	An Imperial Idyll. Finland in Russian Travelogues (1810–1860).	350 pp.
200	(2017) NEVANLINNA, HEIKKI:	Suomalainen polaariretkikunta Lapissa 1882–1884.	173 pp.
201	(2017) HÖCKERSTEDT, KRISTER & LINDQVIST, MARDY:	Lever för liv	342 pp.
202	(2017) DONNER, JOAKIM:	Marine shells in the study of the Holocene	55 pp.
203	(2017) SUNDBACK, SUSAN & ROSENBERG, THOMAS & ROSENLEW, ANNE:	Knut Pipping och etableringen av den moderna sociologin vid Åbo akademi	254 pp.
204	(2018) DAHLBERG, JULIA:	Konstnär, kvinna, medborgare. Helena Westermarck och den finska bildningskulturen i det moderna genombrottets tid 1880–1910.	333 pp.
205	(2018) NEVANLINNA, HEIKKI:	Geofyysikko Eyvind Sucksdorff - havaintojen taituri	183 pp.
206	(2019) STÉN, JOHAN C.-E.:	Anders Johan Lexell Brevväxling, Commerce épistolaire	721 pp.
207	(2019) PERÄLÄ, ANNA:	Tilanomistaja kirja-alalla: Christian Ludvig Hjelt kirjanpainajana, kustantajana ja kirjakauppiiana 1823–1849	411 pp.
208	(2019) KALLEINEN, KRISTIINA:	Nils Gustaf Nordenskiöld - vuorimiehen ja tiedemiehen elämä	223 pp.
209	(2020) SUNDHOLM, FRANCISKA:	Wilhelm Ramsay, Livslång vandring i Fennoskandia	163 pp.
210	(2020) HOLM, SOPHIE:	Diplomatins ideal och praktik. Utländska sändebud i Stockholm 1746–1748.	225 pp.
211	(2020) HOLMBERG, PETER OCH STÉN, JOHAN:	Att observera, mäta och räkna, Blickar på den matematisk-naturvetenskapliga forskningens historia i Finland.	541 pp.

212	(2020) HÖCKERSTEDT, KRISTER & LINDQVIST, MARDY:	Uusi maksa, uusi elämä	373 pp.
213	(2020) GRANDELL, JENS:	Från ett årtionde i Finland. August Schauman, republikanism och liberalism 1855–1865	267 pp.
214	(2020) KAJANNE, VILLE:	Suomen puolesta, Euroopan edestä, Venäjää vastaan? Kansainvälinen vuorovaikutus ja yhteistyö vuoden 1899 kulttuuriadressissa.	348 pp.
215	(2021) NEVANLINNA, HEIKKI:	Ilmatieteiden vaiheita ja vaikuttajia Suomessa.	341 pp.
216	(2021) LINDBERG, BO (red.):	Vårt gemensamma innanhav. Finskt och svenskt kring Östersjön.	129 pp.
217	(2021) ARTUKKA, TOPI:	Tanssiva kaupunki. Turun seurapiiri sosiaalisena näyttämönä 1810-luvulla.	344 pp.
218	(2021) RIIKONEN, H. K.:	Suomesta ja maailmalta. Yrjö Niiniluoto ja hänen kirjallinen tuotantonsa.	329 pp.
219	(2022) AHLSSKOG, MARKUS:	Katsaus Suomen varhaiseen atomihistoriaan.	266 pp.
220	(2022) MARJANEN, JANI:	Ekonomisk patriotism och civilsamhälle. Finska hushållningssällskapets politiska språkbruk i europeisk kontext 1720–1840.	311 pp.
221	(2022) NEVANLINNA, HEIKKI:	Neovius–Nevanlinna – Erään suvun kronikka.	201 pp.
222	(2023) HERMELIN, OLOF (author), ERKKI, SIRONEN, TIMO, SIRONEN, OKSALA, TEIVAS, RIIKONEN, H. K. (editors):	Hecatompolis Svionum – Ruotsalaisten sata kaupunkia: Suomen, Karjalan ja Inkerinmaan kaupungit sekä muita runoja Itämeren piiristä.	268 pp.
223	(2023) HAKALA, PETRA:	Att minnas eller glömma: Tillkomsten av Svenska litteratursällskapets arkiv och dess roll i skapandet av identitet 1885-1920.	292 pp.
224	(2023) BÖÖK, NETTA:	Talot pysyvät, ihmiset vaihtuvat. Sosialistisen yhteiskunnan rakentaminen entisessä suomalaisessa Kurkijoen kirkonkylässä Neuvostoliitossa.	448 pp.